ÖMER ASIM
AKSOY

ATASÖZLERİ VE DEYİMLER SÖZLÜĞÜ

1

ATASÖZLERİ SÖZLÜĞÜ

İNKILÂP

ATASÖZLERİ SÖZLÜĞÜ

ÖMER ASIM AKSOY

ATASÖZLERİ VE DEYİMLER SÖZLÜĞÜ

I
ATASÖZLERİ SÖZLÜĞÜ

İNKILÂP

© Ömer Asım Aksoy, varisleri

© 1988, İnkılâp Kitabevi Yayın
Sanayi ve Tic. A.Ş.

Bu kitabın her türlü yayın hakları
Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince
İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi
ve Ticaret A.Ş.'ye aittir.

Dizgi:
M. Pamukçuoğlu

Kapak:
Sait Maden

ANKA BASIM
Matbaacılar Sitesi, No: 38
Bağcılar - İstanbul

ISBN
975-10-0125-0

04 05 06 26 25 24 23

İNKILÂP
Ankara Caddesi, No: 95
Sirkeci 34410 İSTANBUL
Tel: (0212) 514 06 10 - (Pbx)
Fax: (0212) 514 06 12
Web sayfası: http://www.inkilap.com
e-posta: posta@inkilap.com

İÇİNDEKİLER

Sayfa

SUNUŞ 7

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ 13
I. ATASÖZLERİ 15
A. Biçim Özellikleri 15
B. Kavram Özellikleri 17
C. Tamamlayıcı Bilgiler 19
Ç. Tanım 37
II. DEYİMLER 38
A. Biçim Özellikleri 38
B. Kavram Özellikleri 40
C. Tamamlayıcı Bilgiler 43
Ç. Tanım 50
III. KALIPLAŞMIŞ BAŞKA SÖZLER 51
IV. ELEŞTİRMELER 56

İKİNCİ BÖLÜM

ATASÖZLERİ SÖZLÜĞÜ 103
ULAMA 431

YEDİNCİ BASKI İÇİN

1965'te çıkan "Atasözleri ve Deyimler" adlı kitabımıza yurdumuzun her yerinde kullanılan sözleri almış, bölgelere özgü olanları almamıştık. 1989 tarihine değin yapılan beş baskıda bu tutum değişmedi. 1991'deki altıncı baskıda kimi bölge sözlerine de yer vermiş, bunları "ulama" başlığı altında kitabın sonuna eklemiştik. Yedinci baskıya genel ve yerel birkaç yüz söz daha ekleme gereğini duyunca, bunları ve önceki "ulama"'ları asıl metne katma zorunluluğu kendini gösterdi. Böylece ilk baskıda 5700 olan söz sayısı şimdi 8977'ye ulaştı.

Yeni baskılarda yerel sözlere de yer vermemizin nedeni, bunların —toplumsal gelişmelerle birlikte— genellik kazanmakta ya da kazanabilir nitelikte olmalarıdır.

Radyo, televizyon, gazete, dergi, telefon, okul, tren, otobüs, uçak gibi eğitim ve ulaşım araçlarının çoğalması, bölgeler arasındaki ayrılıkları gittikçe azaltmaktadır. Nitekim 50-60 yıl önce yazı dilimizde görülmeyen birçok bölge sözcükleri şimdi yayın araçlarımızda ve toplumun dilinde kullanılmaktadır. Bunun gibi, birtakım yerel atasözleri ve deyimler de bölgelerinin sınırını aşarak genelleşmektedir.

Şu da var ki bir söze kesin olarak "genel" ya da "yerel" demek kolay değildir. Çünkü bu niteleme, bilgi ve görgü düzeylerine göre kişiden kişiye değişir: Bir kişinin genel nitelikte gördüğü sözü, başka bir kişi bu nitelikte görmeyebilir; işitmemiş de olabilir. Kitabımızın söz sayısını çoğaltmamıza ve kullanış alanlarının sınırını biraz genişletmemize bu durum yol açmıştır.

Burada bir konuya daha değinmek istiyoruz: "Genel" ve "yerel" sözler arasındaki sınırın kesin olarak çizilememesi durumu, kimi sözlerin atasözü ve deyim sayılıp sayılmaması konusunda da vardır. Bu nedenle kitabımıza aldığımız sözler dışında da atasözleri ve deyimler bulunduğu görüşünde olanlar bulunabilir. Ancak biz, bu sözler için belirttiğimiz ölçüler içinde olmayanlara kitabımızda yer vermeyi doğru bulmadık.

Bununla birlikte, ölçümüze uyduğu halde dikkatimizden kaçtığı için kitaba girmemiş olan sözler de bulunacaktır. Bu gibi eksikliklerin zamanla ve yeni incelemeler ve araştırmalarla tamamlanacağı kuşkusuzdur.

Yeni baskıyı bu açıklamalar ve düşünceler içinde sunuyoruz.

1993 *Ömer Asım AKSOY*

BİRİNCİ BÖLÜM

İNCELEME • ELEŞTİRME

GİRİŞ

I. ATASÖZLERİ
II. DEYİMLER
III. KALIPLAŞMIŞ BAŞKA SÖZLER
IV. ELEŞTİRİLER

GİRİŞ

Her dilde atasözleri ve deyimler vardır. Toplumbilim, ruhbilim, eğitbilim, ekonomi, felsefe, tarih, ahlak, folklor... gibi birçok konuları ilgilendiren ve birçok yönlerden inceleme konusu edilmeye değer olan bu ulusal varlıklar, deyiş güzelliği, anlatım gücü, kavram zenginliği bakımından pek önemli dil yapılarıdır.

Bizdeki eskiden **sav, mesel, tabir** diye anılmış olan ve eski, yeni konuşma dillerinde, manzum, mensur yazılar arasında kullanılmış ve kullanılmakta bulunan atasözleriyle deyimler, birçok kimselerce derlenmiş ve kitap olarak yayımlanmış ise de ne gibi özellikleri bulunan söze **atasözü,** ne gibi özellikleri bulunan söze **deyim** denilmek gerektiği ciddi olarak incelenmemiştir. Başta Şinasi'nin **Durub-i Emsal-i Osmaniyye**'si olmak üzere bütün derlemeler, atasözleri adı altında verilen deyimlerle, deyim adı altında verilen atasözleriyle ya da ne atalarsözü, ne deyim olan birtakım laflarla doludur. Bu karışıklık sürüp gitmektedir. Her iki söz çeşidinin ortak niteliği olan "özlü, kalıplaşmış, hoşa giden bir anlatım aracı olmak", bu sözleri birbirine karıştırmanın başlıca nedenidir. Biz bu incelememizde birleştirici nitelikleri de ayırıcı nitelikleri de göstermeye çalışacağız ve bu konu ile ilgili eserlerde gördüğümüz yanılmaları belirttik.

Atasözlerinin ve deyimlerin ana niteliklerini çizmek o kadar güç bir şey değildir. Ama kimi zaman —gökkuşağının yan yana bulunan iki rengi arasında olduğu gibi— atasözleriyle deyimler ve bunlarla bayağı sözler arasında kesin bir sınır bulunmadığından, bir sözün niteliği ikircimli bir konu olur. Bununla birlikte sarı, yeşil, mavi nasıl ayrı ayrı renkler olarak varsa atasözleri, deyimler, bayağı sözler de öylece, nitelikleri ayrı söz çeşitleri olarak vardır.

İncelememize başlamadan önce, iki söz çeşidinin adları üzerinde biraz duralım:

Divanü Lûgat-it-Türk'te atasözleri, Arapça **mesel,** Türkçe **sav** sözcükleriyle anılmıştır.

Divan edebiyatında ve Osmanlıcada bu kavram için **mesel** de, **darbımesel** de geçer. Darbımesel, aslında "mesel getirmek, duruma uyan yaygın bir söz ya da bir atasözü söylemek" demektir; ama **atalarsözü** anlamına kullanılmıştır. Nitekim Nabi:

Sözde darbülmesel iradına söz yok amma,
Söz odur âleme senden kala bir darbımesel.

demiştir.

Mesel'in çoğulu **emsal, darbımesel**'in çoğulu **durub-i emsal**'dir. Bu sözler yerlerini yetmiş seksen yıldan beri Türkçelerine bırakmaya başlamışlardır. Bugün tekil olarak **atalarsözü** ve **atasözü,** çoğul olarak da **atasözleri** diyoruz.

Otuz yıl öncesine kadar **deyime** de, **terime** de **tâbir** ve **ıstılah** deniliyordu.

Eskiden hem atasözlerinin hem birtakım deyimlerin başka bir adı da **meşhur sözler** idi.

Yeniler gibi eskiler de **darbımesel, meşhur söz, tabir, ıstılah** sözcüklerinin özelliklerini belirtmemişler, bunlar arasındaki farkları göstermemişlerdir.

I
ATASÖZLERİ

Bizim, gelenekle yerleşmiş bir atalarsözü almayışımız vardır. Bu anlayışa göre atasözleri, ulusal varlıklardır. Tanrı ve peygamber sözleri gibi ruha işleyen bir etki taşırlar. İnandırıcı ve kutsaldırlar. Nitekim eski bir atasözü şöyle der: "Atalar sözü Kur'ana girmez, yanınca yelişür." (Birlikte koşup gider; ondan geri kalmaz). Atasözleri, geniş halk yığınlarının yüzyıllar boyunca geçirdikleri denemelerden ve bunlara dayanan düşüncelerden doğmuşlardır. Ulusun ortak düşünce, kanış ve tutumunu belirtir, bize yol gösterirler. Bir atasözüyle belgelendirilen tutumun doğruluğu herkesçe kabul edilir. Anlaşmazlıklarda bir atasözü en büyük yargıcıdır. İşte bu atasözleri, biçim bakımından da, kavram bakımından da birtakım özellikler taşırlar. O özellikleri birer birer gözden geçirelim:

A. BİÇİM ÖZELLİKLERİ

1. Atasözleri kalıplaşmış (klişe durumuna gelmiş) sözlerdir: Her atasözü, belli bir kalıp içinde, belli sözcüklerle söylenmiş olan donmuş bir biçimdir. Sözcükler değiştirilip yerlerine -aynı anlamda da olsa- başka sözcükler konulamayacağı gibi sözdiziminin biçimi de bozulamaz. Böyle değiştir-

meler yapılsa ortaya çıkan söz, -anlam değişmese dahi- atalarsözü diye anılmaz. Örneğin:

Derdini saklayan derman bulamaz.

sözündeki **derman** yerine **ilâç** denilemez.

Çalma elin kapısını, çalarlar kapını.
sözü de, sözcüklerin sırası değiştirilerek:

Elin kapısını çalma, kapını çalarlar.
biçiminde söylenemez.

2. Atasözleri kısa ve özlüdür. Az sözcükle çok şey anlatır:

Dikensiz gül omaz.
Alet işler, el övünür.
Taşıma su ile değirmen dönmez ... gibi.

3. Atasözlerinin çoğu bir, iki cümledir. Daha uzun olanları azdır:

Vakit nakittir.
Balık baştan kokar.
Yerin kulağı var.
Ak akçe kara gün içindir.
Deveci ile konuşan kapısını büyük açar.
Görünen köy kılavuz istemez.
Son pişmanlık fayda etmez.
Zaman sana uymazsa sen zamana uy.
Yoldan kal, yoldaştan kalma.
Dost ile ye iç, alışveriş etme.
Ne yavuz ol asıl, ne yavaş ol basıl.
Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al ... gibi.

Bu örneklerde görüldüğü gibi, tümcelerde en çok geniş zaman kipi, kimi vakit (öğüt olan atasözlerinde) emir kipi kul-

lanılmıştır. Başka kiplerle kurulmuş atasözleri daha azdır. Bunlarda da fiili söylenmemiş olanlarda da, ya geniş zaman ya emir anlamı gizlidir:

Yalancının evi yanmış, kimse inanmamış.
Ana kızına taht kurmuş, baht kurmamış.
Ne oldum dememeli, ne olacağım demeli.
Bana dokunmayan yılan bin yaşasın.
Anlayama sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az.
İnsan söyleşe söyleşe, hayvan koklaşa koklaşa.
Deve bir akçeye, deve bin akçeye.
Evvel taam, sonra kelam ... gibi.

B. KAVRAM ÖZELLİKLERİ

Her atasözü bir genel kural, bir düstur niteliğindedir. Bu kural ve düsturlar başlıca aşağıdaki kavram bölükleri içinde bulunur. Başka bir deyişle atasözleri, kavram bakımından birkaç çeşittir:

1. Sosyal olayların nasıl olageldiklerini -uzun bir gözlem ve deneme sonucu olarak- yansızca bildiren atasözleri vardır:

Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür.
Minareyi çalan kılıfını hazırlar.
Araba kırılınca yol gösteren çok olur.
Sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek içer... gibi.

2. Doğa olaylarının nasıl olageldiklerini -uzun bir gözlem sonucu olarak- belirten atasözleri vardır:

Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır.
Kork aprilin beşinden, öküzü ayırır eşinden.

Zemheride kar yağmadan kan yağması iyi.
Mart yağar nisan övünür, nisan yağar insan övünür ... gibi.

3. Toplumsal olayların nasıl olageldiklerini uzun bir gözlem ve deneme sonucu olarak bildirirken bundan ders almamızı (açıkça söylemeyip dolayısıyla) hatırlatan atasözleri vardır:

Ağlamayan çocuğa meme vermezler.
Öfke ile kalkan ziyan ile oturur.
Mahkeme kadıya mülk değil.
Sona kalan dona kalır. ... gibi.

Bu sözlerin altında "istemelisin ki elde edesin", "insan kendisini öfkeye kaptırmamalı"... dersleri bulunmaktadır.

4. Denemelere ya da mantığa dayanarak doğrudan doğruya ahlâk dersi ve öğüt veren atasözleri vardır:

Çirkefe taş atma, üstüne sıçrar.
Ayağını yorganına göre uzat.
Bugünkü işini yarına bırakma.
Yoldan kal, yoldaştan kalma ... gibi.

5. Birtakım gerçekler, felsefeler, bilgece düşünceler bildirerek (dolayısıyla) yol gösteren atasözleri vardır:

Bal bal demekle ağız tatlı olmaz.
Can bostanda bitmez.
Korkunun ecele faydası yoktur.
Taşıma su ile değirmen dönmez ... gibi.

6. Töre ve gelenekleri bildiren atasözleri vardır:

Dost başa bakar, düşman ayağa.
Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı var.
Kızını dövmeyen dizini döver.
Kız beşikte, çeyiz sandıkta ... gibi.

7. Kimi inanışları bildiren atasözleri vardır:

Kırk yılda bir ölet olur, eceli gelen ölür.
Ananın bahtı kızına.
Akacak kan damarda durmaz.
Baykuşun kısmeti ayağına gelir ... gibi.

C. TAMAMLAYICI BİLGİLER

BİRKAÇ BİÇİMİ BULUNAN ATASÖZLERİ:

Atasözlerinin donmuş birer kalıp olduğunu söylemiştik. (Bkz. I, A, I). Kimi atasözlerinin birkaç kalıbı bulunduğunu da belirtmek gerekir. Bu kalıplardan her biri ayrı ayrı atalarsözü olarak tanındığından değişiklikler "donmuş olma" kuralına aykırı sayılamaz. Örneğin:

Denize düşen yılana sarılır.

sözünün:

Denize düşen yosuna sarılır.

biçimi de vardır. Ama "denize düşen balığa (ya da samana) sarılır" gibi bir biçimi yoktur.

Ayağını yorganına göre uzat.

sözü ise, sözcüklerin sırası değişmiş olarak:

Yorganına göre ayağını uzat.

biçiminde de söylenir. Bu ikiden başka biçimde söylenmez.

BÖLGELERDE DEĞİŞİK BİÇİMLER:

Kimi atasözleri, ayrı ayrı bölgelerde değişik biçimler almış olabilir. Bu da yukarıdaki kuralın bozulmuş olması demek

değildir. Bu gibi atasözlerinin o bölgelerde kalıplaşmış özel biçimi var demektir. Örneğin:

Keskin sirke kabına zarardır.
Aç tavuk kendini buğday ambarında sanır.

sözleri kimi bölgelerde:

Keskin sirke küpüne zarar.
Aç tavuk düşünde (rüyasında) darı görür.

biçimlerindedir.

ÖZEL BİR AMAÇLA UZATMAK:

Kısa ve özlü olmak, atasözlerinin özelliklerinden olmakla birlikte (Bkz. I, A, 2) kimi atasözleri -başka bir özelliği sağlamak için- kavramı anlatmaya yetenden artık sözcük ile söylenmiş de olabilir:

El elden üstündür.

sözü, düşünceyi anlatmaya yeterken, buna:

arşa varıncaya kadar.

parçasının eklenmesiyle ikinci biçimde de kullanılan atasözü gibi.

Başka bir örnek: En kısa anlatım kılığını:

Ayıpsız yâr olmaz.

kalıbı içinde bulunan sözün atasözü kimliğini almış biçimi, daha uzun olarak:

Ayıpsız yâr isteyen yârsız kalır.

dır. Söz uzamıştır, ama o kısa anlatımlı kuru mantığın inandırıcılığını, etkinlik ve güzelliğini de uzatma öğeleri sağlamıştır.

GENEL KURAL GİBİ OLANLAR:

Bütün atasözlerinin birer genel kural niteliğinde olduğunu yazmıştık. (Bkz. I, B). Bazı atasözleri genel kural gibi söylenmiş olduğu halde gerçekten genel kural değildir. Örneğin:

Kör ölür, badem gözlü olur; kel ölür, sırma saçlı olur.
Gelen gidene rahmet okutur.

sözlerinin genel kural oldukları söylenemez. Bu gibi sözlerde "sık sık rastlanan" durumların genelleştirilmiş olduğu görülmektedir.

Genelliğine düşüncemizle sınır çizdiğimiz, her vakit değil zaman zaman böyle olduğunu kabul ettiğimiz atasözlerinden kimisinin eski biçiminde bu genelliğin hangi koşula bağlı bulunduğu söz içinde belirtilmiştir. Nitekim bugün:

Suyu getiren de bir, testiyi kıran da.

biçiminde söylediğimiz atasözünün, XV. yüzyılda yazılmış olan *Atalar Sözü* kitabındaki biçimi şudur:

İyilik bilmeyen katında su getirenle senek sıyan biridir.

ATASÖZLERİNDE MECAZ:

Atasözlerini "temsilî sözler" diye tanımlayanlar ve "mecaz"ı atasözlerinin ayrılmaz niteliği sayanlar vardır. Her ne kadar atasözlerimizin çoğu "temsili" ve "mecazi" ise de temsili ve mecazi olmayan atasözlerimiz de az değildir. Örnekler:

Sirkesini sarmısağını sayan paçayı yiyemez. (Mecazlı)
Mum dibine ışık vermez. (Mecazlı)
Damlaya damlaya göl olur. (Mecazlı)
Bugünkü işini yarına bırakma. (Mecazsız)
Dost ile ye iç, alışveriş etme. (Mecazsız)
Akıllı düşman akılsız dosttan hayırlıdır. (Mecazsız)

ATASÖZLERİNDE SÖZ SANATLARI:

Atasözlerinde ustaca bir üslup, büyüleyici ve inandırıcı bir anlatım özelliği vardır. Yüzyıllardan beri kullanıldıkları, her gün işitildikleri halde tazeliklerini kaybetmeyen bu sözlerde çeşitli anlatış yolları, çeşitli söz ve anlam sanatları görülür. Örnekler:

BEYİT:

Gülme komşuna - Gelir başına.
Sakla samanı - Gelir zamanı.
Açtırma kutuyu - Söyletme kötüye.
Güvenme varlığa - Düşersin darlığa.
Güzellik on - Dokuzu don.
Hayır dile komşuna - Hayır gele başına.
Mart kapıdan baktırır - Kazma kürek yaktırır.
Ağlarsa anam ağlar - Başkası yalan ağlar.
Oduncu gözü amçada - Dilenci gözü çömçede.
Bağa bak üzüm olsun - Yemeye yüzün olsun.
Gelin altın taht getirmiş - Çıkmış kendisi oturmuş.

DİZE:

Çocuktan al haberi.
Kimse bilmez kim kazana kim yiye.
Kendi düşen ağlamaz.
Dinsitin hakkından imansız gelir.
Bey ardından çomak çalan çok olur.
Dilsizin dilinden anası anlar.
Çok naz âşık usandırır.
Etme bulma dünyası.

SECİ:

Dertsiz baş mezarda taş.
Dervişin fikri ne ise zikri odur.

Kâr eden az etmez.
Atta karın yiğitte burun.
İt ulur birbirini bulur.
Müft olsun da zift olsun.
Güvenme dostuna saman doldurun postuna.
Emmim, dayım hepsinden aldım payım.
Emmim, dayım, kesem, elimi soksam yesem.

TEVZİYE:

Sarmısak da acı amma evde lazım bir dişi.

KİNAYE:

Can boğazdan gelir.
Balık baştan kokar.
Davul dengi dengine diye çalar.

ALLİTERASYON:

Akça akıl öğretir.
Kaynayan kazan kapak tutmaz.
Tarlayı taşlı yerden kızı kardeşli yerden.
Başına gelen başmakçıdır.
Al giyen aldanmaz.
Aşını, eşini, işini bil.
Kardeşten karın yakın.
Kızını dövmeyen dizini döver.

CİNAS:

Dilim seni dilim dilim dileyim.
Yerine düşmeyen gelin yerine yerine eskir.
Aç ile eceli gelen söyleşir.
Ulu sözü dinlemeyen uluya kalır.
Bal bol yiyen bel bel bakar.
Hasta yatan ölmez eceli yeten ölür.
Köpekle dalaşmaktan çalıyı dolaşmak yeğdir.

EĞRETİLEME (İŞTİARE):

Ağaç yaşken eğilir.
Ölmüş koyun kurttan korkmaz.
Delikli taş yerde kalmaz.
Koça boynuzu yük değil.
Domuzdan toklu doğmaz.
Dikensiz gül olmaz.
Et tırnaktan ayrılmaz.
Erkek sel, kadın göl.
Gön yufka yerinden deliriz.
Çoban armağanı çam sakızı.
Çay geçerken at değiştirilmez.

MECAZI MÜRSEL:

Bir çiçekle yar olmaz.
Borçlunun dili kısa gerek.
Gâvurun ekmeğini yiyen gâvurun kılıcını çalar.
Hamama giren terler.
Ağız yer yüz utanır.
İki el bir baş içindir.
Kefenin cebi yok.
Kendi düşen ağlamaz.
Sağ baş yastık istemez.
Hasta ol benim için, öleyim senin için.

TEZAT:

Ak akçe kara gün içindir.
Deli dostun olacağına akıllı düşmanın olsun.
Yaz yalan kış gerçek.
Zengin arabasını dağdan aşırır, züğürt düzovada yolunu şaşırır.
At bulunur meydan bulunmaz, meydan bulunur at bulunmaz.

İstediğini söyleyen istemediğini işitir.
Güvenme varlığa düşersin darlığa.

İHAM: TEZAT:

öksüzün karnına vurmuşlar, "vay arkam" demiş.

AKİS:

Buldum bilemedim, bildim bulamadım.
Sen olursan bensiz, ben de olurum sensiz.

HÜSNÜ TALİL:

Üzüm üzüme baka baka kararı.

İSTİFHAM:

Bağduy ekmeğin yoksa buğday dilin de mi yok?
El mi yaman, bey mi yaman?
Erkek aslan aslan da dişi aslan aslan değil mi?
Kabahat ölende mi öldürende mi?
Sen ağa ben ağa, bu ineği kim sağa?
Yenice eleğim, seni nerelere asayım?

ŞİBHİ İŞTİKAK:

Geç olsun da güç olmasın.
İtle dalaşmaktan çalıyı dolaşmak yeğdir.
İnsan doğduğu yerde değil doyduğu yerde.
Hasta yatan ölmez eceli yeten ölür.

ZEF ve NEŞİR:

Yaman komşu, yaman avrat, yaman at. Birinden göç, birini başa, birini sat.

EKSİLTİLİ ATASÖZLERİ:

Kimi atasözleri etsiltili anlatımla söylenegelmiştir. Örnekler:

Borç vermekle, düşman kırmakla.
Ata arpa, yiğide pilav.
Aş tuz ile, tuz ozan ile.
Atın ürkeği, yiğidin korkağı.
Ana hakkı Tanrı hakkı.
Aba vakti yaba, yaba vakti aba.
Bağ bayırda, tazla çayırda.
Elmayı çayıra, armudu bayıra.
Bakarsan bağ, bakmazsan dağ.
El el ile değirmen yel ile.
Sen sen, ben ben.
İncir babadan, zeytin deden.

ÖYKÜ BİÇİMİNDEKİ ATASÖZLERİ:

Kimi atasözleri çok kısa bir öykü biçiminde söylenmiştir. Örnekler:

Oynamasını bilmeyen kız "yerim dar" demiş. Yerini gelişletmişler "gerim dar" demiş.
Deveye "inişi mi seversin yokuşu mu" demişler; "düz yere mi girdi" demiş.
Eşeği düğüne çağırmışlar; "ya odun eksik, ya su" demiş.
Kurda "neden boynun kalın" demişler; "işimi kendim görürüm de ondan" demiş.
Katıra "baban kim" demişler; "dayım at" demiş.
Yengece "niçin yan yan gidersin" demişler; "serde kabadayılık var" demiş.
Kediye "bokun kimya" demişler; üstünü örtmüş.
Terziye "göç" demişler; "iğnem başımda" demiş.

Tilkiye "tavuk kebabı yer misin" demişler; "adamın güleceğini getiriyorsunuz" demiş.
Ağaca balta vurmuşlar; "soyu bedenimden" demiş.
Tencere demiş: "dibim altın"; kepçe demiş: "girdim çıktım"
Yalancının evi yanmış; kimse inanmamış.

ATASÖZLERİNDE DEVRİK TÜMCE:

Birçok atasözü devrik tümce ile kurulmuş; böylece daha güçlü bir anlatım sağlanmıştır. Örnekler:

Ada bana, adayım sana.
Kazma elin kuyusunu, kazarlar kuyunu.
Say beni sayayım seni.
Açma sırrını dostuna o da söyler dostuna.
Ağlama ölü için ağla deli için.
Al kaşağıyı gir ahıra, yarası olan gocunur.
Besle kargayı oysun gözünü.
An beni bir kazla o da çürük çıksın.
Açtırma kutuyu söyletme kötüyü.
Sorma kişinin aslını, sohbetinden bellidir.
Var ne bilsin yok halinden.

ATASÖZLERİ ULUSAL DEĞERLERİ YANSITIR:

Her ulusun atasözleri, kendi varlığının ve benliğinin aynasıdır. Atasözlerinde bir ulusun düşünceleri, yaşayışları, inanışları, gelenekleri görülür. Atasözleri, ulusların zekâlarındaki keskinliği, hayallerindeki genişliği, duygularındaki inceliği belirten en değerli örneklerdir. Bu sözler, derin felsefelerden başka güzel buluşlarla, parlak nüktelerle, ince alaylarla, sert taşlamalarla doludur. Böylece her atasözü, kendi ulusunun damgasını taşır.

ATASÖZLERİNİN ÇIKIŞI VE BİÇİMLENMESİ:

Bir atasözünün ilk taslağını kuşkusuz ki tek kişi ortaya atmıştır. Ama zamanla birçok kişiler onun üzerinde yontmalar, eklemeler, değiştirmeler yapmışlar; ona kamunun beğendiği, benimsediği bir biçim vermişlerdir. İşte ilk taslak, bu son biçimiyle atasözlerinin bütün niteliklerini kazanmış ve bir kişinin malı olmaktan çıkarak toplumun malı olmuştur.

ATASÖZLERİNİN ESKİLİĞİ, YENİLİĞİ:

Atasözlerinin, atalardan kalma, eski, ulusal varlıklar olduğunu söylüyoruz. Bu "eskilik" niteliği üzerinde biraz durmak gerekir:

a) Yüzlerce yıl halk potasında kaynadıktan sonra atasözü niteliğini kazanmış olan bir sözün sözcüklerinde sözdiziminde zamanla değişiklikler olabilir. Örnek olarak iki atasözünün bugünkü, XV. ve XI. yüzyıllardaki biçimlerini bir arada gösterelim:

Kurt komşusunu yemez. (Bugünkü)
Kurt konşısın incitmez. (XV. yüzyıldaki)
Böri koşnısın yimes. (XI. yüzyıldaki)

* * *

Isıramadığın eli öp başına ko. (Bugünkü)
Kesemedüğün eli öp başına ko. (XV. yüzyıldaki)
Taşığ ısrumasa öpmiş kerek. (XI. yüzyıldaki)
(Taşı ısıramazsa öpmesi gerek)

b) Eski atasözlerinden bugün unutulmuş olanlar bulunduğu gibi yeni zamanlarda doğmuş atasözleri de vardır. Dokuz yüzyıl önce yaşadıkları Divanü Lûgat-it-Türk'ten anlaşılan atasözlerinden kimisi bugün de yaşamakta ise de kimisi unutulmuştur. Dahası XV. yüzyıl atasözlerinin durumu da böyledir. Örneğin Divan'daki:

Otug odhguç birle üçürmes.
(Ateş alevle söndürülmez.)
Buzdan suv tamar.
(Buzdan su damlar.)
Teşük suvda belgürer.
(Kasık yarığı suda belli olur.)

gibi birçok atasözleri unutulmuştur. Bunun gibi XV. yüzyılda derlenmiş olan atasözlerinden:

Sünnet var cümle kesmek yok.
Eşek eti diriyle tatludur.
İl ilden ayruksı olmaz, töresi ayruk olur.

gibileri bugün işitilmemektedir. Öte yandan:

Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı var.

gibi kahvenin yurdumuza yayıldığı tarihten sonra çıkan atasözleri de vardır. Demek ki atasözleri de dilin sözcükleri gibi sürekli bir oluş-unutuluş durumu içindedir.

DÖRT BÖLÜK ATASÖZÜ:

Atasözleri, kullanıldıkları yer ve zaman bakımından dört bölüğe ayrılabilir: a) Yurdun her yerinde kullanılanlar; b) Sadece bir bölgede bulunanlar; c) Türkiye dışındaki Türk lehçelerinde yaşayanlar; ç) Eski zamanlarda kullanılmış iken bugün bırakılmış olanlar. Biz bunları ayrı ayrı derleme konusu yapmayı uygun buluyoruz. Nasıl ki sözlüklerimiz: a) Ortak yazı dili sözlüğü; b) Bölge ağızlarının sözlüğü; c) Lehçeler sözlüğü; ç) Tarihsel sözlük olarak ayrı ayrı ortaya konulmaktadır.

ÇELİŞİK ATASÖZLERİ:

Atasözleri içinde anlamları birbirine aykırı olanlar vardır. Her atasözü bir kural olduğuna göre bu çelişik sözlerden her

biri nasıl kural sayılabilir? Bu soruya cevap verebilmek için görüp geçirdiğimiz olayların çelişmelerle dolu olduğunu düşünmek gerekir. Bunları belirten kurallar da şüphesiz öyle olacaktır. Bundan başka aynı olay, değişik koşullar altında ayrı ayrı sonuçlar verebilir. O zaman birbirini tutmayan düsturlar ortaya çıkar. Nitekim yalan söylemenin kötü sonuçlar vereceğini bildiren atasözleriyle birlikte doğru söylemenin kötü sonuçlar vereceğini bildiren atasözleri de yaşamaktadır:

Yalancının evi yanmış, kimse inanmamış.
Yalancının mumu yatsıya kadar yanar.
Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar.
Doğru söyleyenin tepesi delik olur. (Çünkü herkes başına vurur.)

Bunun gibi, iyilik yapanın iyilik göreceğini bildiren atasözlerimiz de, kötülük göreceğini bildiren atasözlerimiz de vardır:

İyilik eden iyilik bulur.
İyiliğe iyilik olsaydı koca öküze bıçak olmazdı.

Burada bir inceliği belirtmek yerinde olur: Birbirine aykırı olan atasözlerinin hepsi kural gibi söylenmiş olmakla birlikte doğru yargılı olmayanlar, ya toplumla alaydır, ya taşlamadır ya uyarmadır ya yermedir ya da bir kötümserlik ve öfke anlatımıdır. Bunlar doğru şeyler söylemek için değil, toplumca benimsenmek gibi bir genelliği bulunan ruh hallerini yansıtmak için ortaya çıkmışlardır. Aralarında yerine göre inanılarak söylenilmiş olanlar da bulunabilir. Örneğin:

Devlet malı deniz, yemeyen domuz.

sözü taşlama da, öfke anlatımı da, inanılarak söylenilmiş bir söz de olabilir.

İKİ YARGILI ATASÖZLERİ:

Birtakım atasözleri çifte yargılı, çifte kurallıdır. Bu özellik eski atasözlerinde de bugünkülerde de görülür. Yargılar arasında başlıca iki türlü ilgi bulunur:

a) Atasözü iki cümleli bir benzetmedir. Cümlelerden biri benzeyen, öteki kendisine benzetilen yandır. Divanü Lûgat-it-Türk'teki şu söz gibi:

Ula bolsa yol azmas, bilig bolsa söz yazmas.

(İşaret olsa yol şaşırılmaz, bilgi olsa söz sapıtılmaz.)

Bugünkü atasözlerinden örnekler:

Demir tavında, dilber çağında.
Hırsızlık bir ekmekten, kahpelik bir öpmekten.
Erken kalkan yol alır, erken evlenen döl alır.
Kavurga karın doyurmaz, kar susuzluk kandırmaz.
Çok mal haramsız, çok söz yalansız olmaz.
Eken biçer, konan göçer.
Tarlayı taşlı yerden, kızı kardaşlık yerden.
Paran çoksa kefil al, işim yoksa şahit ol.
Suyun yavaş akanından, insanın yere bakanından kork.

b) Atasözünün iki cümlesi arasında bir benzetme değil başka bir ilgi vardır: İki yargı birbirini tamamlar ya da birbirine karşıt olabilir. Örnekler:

Aç bırakma hırsız edersin, çok söyleme arsız edersin.
Baba vergisi görümlük, koca vergisi doyumluk.
Var evi kerem evi, yok evi verem evi.
Güzel bürünür, çirkin görünür.

ATASÖZLERİYLE KARIŞTIRILAN SÖZLER:

Atasözlerinin niteliklerinden kimisini taşıdıkları için atasözlerini andıran ve birçok kitaplarda atasözü diye gösteri-

len birtakım sözler vardır. Aşağıda çeşitlerini gösterdiğimiz bu sözler, gerçek atasözleriyle karıştırılmamalıdır:

a) "Özsöz", "özdeyiş" (vecize) adları verilmesi gereken ve uzun uzun açıklanabilen derin anlamlı kısa sözler. Bunlar içinde yazanı, söyleyeni belli olanlar da olmayanlar da vardır. Örnekler:

★

Kendini bil. (Khilon)

★

En büyük utku, kişinin kendine egemen olmasıdır. (Eflatun)

★

Malı az olan değil, istekleri çok olan insan fakirdir. (Seneca)

★

Düşünüyorum, öyleyse var (Descartes)

★

Hayatta en hakiki mürşit ilimdir. (Atatürk)

★

Hakaret muhayyerdir, reddolunur. (Hâmit)

★

Açıkgözlülük, sırasında göz yummayı bilmektir. (Cenap Ş.)

★

Suiistimal kapısını aralık etmeye gelmez; derhal ardına kadar açılır. (Cenap Ş.)

★

Kâinatta yalnız bir sosyalist tanırım: Ecel. (Cenap Ş.)

★

En metin nokta-i istinat, insanın kendi kuvvetidir. (Cenap Ş.)

Bir güzel kıyafet, iyi bir tavsiye mektubudur.(Cenap Ş.)

★

Keskin kılıç kullananlar yanlış hamlelerden sakınmalıdırlar.

★

Kabiliyetin mektebi yoktur.

★

Adalet mülkün temelidir.

b) Özdeyiş dışında kalan ve halk arasında sık sık kullanılan kısa, kuru, yalın gerçekler:

Parasızlık her fenalığı yaptırır.
Çalışan kazanır.
Cümlemizin gireceği kara topraktır.
Baba evladının fenalığını istemez.
Meşveretsiz yapılan işten hayır gelmez.
İlim deryadır.
Lakırdı ile iş bitmez.
Takdir ne ise o olur.
Talih yâr olmayınca elden ne gelir.
Can tatlıdır.
Herkes ana baba evladıdır.
Fena söz çekilmez.

c) Yazanı bilinsin, bilinmesin "bilgece" dize ve beyitler

Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi.(Kanunî)

★

Akla mağrur olma Eflâtun-i vakt olsan eğer,
Bir edib-i kâmili gördükte tıfl-ı mektep ol. (Nef'i)

★

Hâk ol ki Huda mertebeni eyleye âli. (Ruhî)

Taklid-i zağ kebk-i hıramanı güldürür. (Yahya Ef.)

★

Sükût etmek gibi nadane âlemde cevap olmaz. (Şefiî Dede)

★

Şecaat arz ederken merd-i Kıpti sirkatin söyler. (Ragıp Pş.)

★

Erişir menzil-i maksuduna aheste giden
Tiz reftar olanın payine damen dolaşır. (Hatemî)

★

Lâf-ı dâvâ-yı enaniyyet ne lâzım âkıle,
Herkesin âlemde bin mafevkı bin madûnu var. (Esat Muhlis Pş.)

★

Mihneti kendüye zevk etmedir âlemde hüner. (Vasıf)

★

Zerdûz palan ursan eşek yine eşektir. (Ziya Pş.)

★

İhtilâfatıyle uğraşmakta dehrin zevk yok
Zevk anın mirsad-ı ibretten temaşasındadır. (Muallim Naci)

ç) Kimi şairler manzumeleri içine aldıkları atasözlerinin kalıbını bozmuşlardır: Vezne uysun diye ve başka nedenlerle sözcükleri değiştirmişler, araya sözcükler katmışlar, sözdizimine başka biçim vermişlerdir. Edebiyatımızda örneği pek çok olan böyle sözler, *manzume içindeki değişik biçimleriyle* atasözleri sayılamazlar; asılları başka türlü olan atasözlerine "işaret" sayılırlar. İşte birkaçı:

Yüce olur ise her ne kadar dağ,
Yol üstünden aşar yakın u ırağ. (Güvahî)
(Dağ ne kadar yüce olsa yol üstünden aşar.)

★

Ecel olduğu yoktur havf ile def'. (Güvahî)
(Korkunun ecele faydası yoktur.)

★

Ki başka buzağı, kaçma bu sözden,
Yeğ olur şeksiz ortaklık öküzden. (Güvahî)
(Ortaklık öküzden yalnız buzağı yeğdir.)

★

İşitmedin mi rişvet kapudan şad
Giricek bacadan gamgin çıkar dad. (Güvahî)
(Rüşvet kapıdan girerse iman bacadan çıkar.)

★

Bu mesel meşhurdur kim dest ber bâlâyi dest.
(El elden üstündür.) (Nev'î)

★

Ağlamak ne demek kendi düşenler? (Levnî)
(Kendi düşen ağlamaz.)

★

Binenler tiz nüzul eyler semend-i müstear üzre.
(Eğreti ata binen tez iner.) (Nabi)

★

Zeminin gûşu var derler meseldir. (Hıfzî)
(Yerin kulağı var.)

★

Hoş gelir âvâze-i davul u zurna dûrdan. (Molla)
(Davulun sesi uzaktan hoş gelir.)

Anlamaza davul çalsan vız gelir,
Anlayana sivrisinek saz olur. (Mestî)

(Anlayana sivrisinek saz, anlamaya davul zurna az.)

Bir atasözünün ayrı ayrı kişilerce, hatta bir şairce türlü biçimlere sokulduğuna da örnekler verelim:

Verilmez oğlan ağlamasa emcek. (Güvahî)

★

Ağlar sabi bile: Verin mememi. (Gufranî)
(Ağlamayan çocuğa meme vermezler.)

★

Demekle bal tatlu olmaz ağız. (Güvahî)

★

Meseldir zikr-i şehd ile şehâ olmaz dehen şirin.
(Kâlâyî)

★

Bal bal desen ağız bal olur mu ya? (Gufranî)
(Bal bal demekle ağız tatlı olmaz.)

★

Ki atlaslar olur zaman ile dut. (Süheyl ü Nevbahar)
Ki atlaslar olur eyyam ile tut. (Tutmacı)
Küyenler hârdan hurma yediler,
Koruktan sabr ile helva yediler. (Şeyhî)
Nice şirin demiş bunu dâna
Ki olur sabr ile koruk helva. (Hamdullah Hamdi)
Bağda sabr ile biter hûşe,
Hûşe hem sabr ile olur tûşe. (Hamdullah Hamdi)
Eğer sabredesin ey nahl-i ziba,
Koruk helva ola vü bâr hurma. (Kemal Paşazade)
(Sabırla koruk helva olur, dut yaprağı atlas)

★

Ki vardurur gönülden gönüle rah. (K. Paşazade)
Ki derler var gönülden gönüle yol. (K. Paşazade)
Ki gönülden gönüle vardır rah. (K. Paşazade)
(Gönülden gönüle yol vardır.)

BAŞKA DİLE ÇEVİRİLME:

Atasözleri başka dile çevrilebilir. Bu çevirde anlam kaybolmaz, sadece biçim özellikleri kaybolur. Birçok uluslarda aynı anlamı taşıyan atasözleri de vardır.

Ç. TANIM

Yukarıdaki açıklamalarla atasözlerinde bulunan çeşitli özellikleri ortaya koymuş bulunuyoruz. Bütün bu özellikleri içine alan bir tanım çok uzun olur. Bunun için ana nitelikleri belirterek olabildiğince kısa bir tanım yapacağız:

Atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş özsözler.

II
DEYİMLER

Atasözleri bölümünde yaptığımız gibi, **deyim**'in tanımını sona bırakarak önce özelliklerini inceleyelim.

Deyimlerde de hem biçim, hem kavram özellikleri bulunmaktadır. Biçim özelliklerinden kimisi, atasözleriyle deyimler arasında ortaktır. Kavram özelliklerinde böyle bir ortaklık yoktur.

A. BİÇİM ÖZELLİKLERİ

1. Deyimler de, atasözleri gibi, kalıplaşmış sözlerdir. Bir deyimin sözcükleri değiştirilip yerlerine -aynı anlamda da olsa- başka sözcükler konulamaz ve deyimin sözdizimi bozulamaz. Örneğin:

Ayıkla pirincin taşını

deyimi, "ayıkla bulgurun taşını" biçiminde söylenemeyeceği gibi,

Tut kelin perçeminden

deyimi de "kelin perçeminden tut" biçiminde kullanılamaz.

2. Deyimler de, atasözleri gibi, kısa ve özlü anlatım araçlarıdır:

Dil dökmek - Kelle kulak yerinde - Kel başa şimşir tarak - Atı alan Üsküdar'ı geçti... gibi.

3. Deyimler en az iki sözcükle kurulurlar ve biçim bakımından iki bölüğe ayrılabilirler*:

a) Sözcük öbeği durumundaki deyimler:

Ağır başlı - Eli bayraklı - Püf noktası - İçli dışlı - Kellesi koltuğunda - Gel zaman git zaman - Kaşla göz arasında - Suya sabuna dokunmadan... gibi.

Öbeği oluşturan sözcükler bitişik yazılmaz.

Ünlem niteliğindeki deyimleri de bu bölük içine almak uygun olur:

Adam sen de! - Cart kaba kâğıt! - Yok devenin başı! - Hele hele!... gibi.

b) Tümce durumundaki deyimler:

Dostlar alışverişte görsün.
Halep ordaysa arşın burda.
İncir çekirdeğini doldurmaz.
Delik büyük, yama küçük... gibi.

Bir mastarla sona eren deyimler, çekime gireceklerinden ve dolayısıyla bir tümce kuracaklarından bu bölük içinde yer alırlar. Örnekler:

---

* İlk denemelerimde, özel bir kavram anlatan kimi ekli sözcükleri üçüncü bir deyim türü sayıyordum. Örneğin 1945'te çıkan *Gaziantep Ağzı II*'nin 15. sayfasında ve başka bir yazımda "doğrusu, sözde, gözde, havadan, sudan (sudan mazeret örneğindeki), toptan, ayaktan (kesim hayvanı satışında canlı), gittikçe, veresiye, başlıca, boşuna, böylelikle, vaktiyle, nerdeyse" gibi sözcükleri deyim olarak göstermiştim. *Türkçe Sözlük*, 1969 baskısına kadar bu görüşü benimsemiş ve "deyim" maddesindeki örnekler arasına "havadan, doğrusu" sözcüklerini de almıştı. 1965'te yayımlanan *Atasözleri ve Deyimler* adlı kitabımda deyimlerin en az iki sözcükle kurulacağını kabul ederek eski görüşümü düzelttiğimden Dil Kurumu Sözlük Kolu da *Türkçe Sözlük*'ün 6. baskısı için gereken düzeltmeyi yaptı.

Göz yummak - Gönül almak - Dirsek çevirmek - Damarı tutmak - Baltayı taşa vurmak - Boyunun ölçüsünü almak - Bir taşla iki kuş vurmak - Ağzına bir parmak bal çalmak - Dimyat'a pirince giderken evdeki bulgurdan olmak...

Bunlar "göz yumdum", "gönlünü alalım", "baltayı taşa vurdunuz", "Dimyat'a pirince giderken evdeki bulgurdan oldu"... gibi tümceden oluştururlar.

B. KAVRAM ÖZELLİKLERİ

1. Deyim, bir kavramı belirtmek için bulunmuş özel bir anlatım kalıbıdır; genel kural niteliğinde bir söz değildir. Deyimi atalarsözünden ayıran en önemli özellik budur.

Deyimleri biçim özellikleri bakımından incelerken iki bölüğe ayırmıştık. (Bkz. II, A, 3). b) bölüğünde bulunanlar, çoğu zaman atasözleriyle karıştırılmaktadır. Bu karıştırmanın nedeni, her iki söz çeşidinin de tümce durumunda bulunması ve hoşa giden bir anlatım taşımasıdır. Biçim benzerliğinden ileri gelen bu karışıklık, kavram ayrılığına dikkat edilirse ortadan kalkar. Örneğin:

Bitli baklanın kör alıcısı olur.
İşleyen demir ışıldar.
Bugünkü işini yarına bırakma.

cümleleri atasözleridir. Çünkü her biri bir genel kuraldır. Denenmiştir: Her zaman bitli baklanın kör alıcısı olur. İşleyen demirin ışıldadığı su götürmez bir gerçektir. Bugünkü işini yarına bırakmamak öğüdü de her zaman uygulanmak üzere ortaya konulmuş bir düsturdur. Oysa:

Atı alan Üsküdar'ı geçti.
Armut piş, ağzıma düş.
Bu perhiz ne, bu lahana turşusu ne?

sözleri deyimdir. Çünkü hiç biri genel kural olarak söylenemez: Her zaman atı alan Üsküdarı geçmez. "Armut piş ağzıma düş" sözü her vakit değil, ancak kimi durumlar için doğrudur. Perhizle lahana turşusu da bir düstur gibi yürütülemez.

2. Deyimlerin amacı, bir kavramı ya özel kalıp içinde, ya da çekici, hoş bir anlatımla belirtmektir. Atasözlerinin amacı ise yol göstermek, ders ve öğüt vermek, ibret almamız için gerçekleri bildirmektir. Görülüyor ki deyimle atasözü, amaçta da birbirinden ayrılmaktadır.

3. Deyimle atasözü arasında, sınırda bulunan sözlere dikkat edilmelidir:

a) Atasözleri arasına da alınsa, deyimler arasına da alınsa yanlış sayılamayacak sözler vardır. Bu, atasözleriyle deyimleri birbirinden ayıran özelliklerin iyice belirmemiş olmasından değil, bu çeşit sözlerin iki anlam taşımasından ya da iki türlü yorumlanabilmesinden ileri gelir. Örneğin:

Açtırma kutuyu söyletme kötüyü.

sözü, "karşındakini kızdırarak seninle ilgili şeyleri ortaya dökmesine, senin için kötü şeyler söylemesine yol açma" anlamına kullanılırsa atasözü olur. "Beni kızdırırsan senin için kötü şeyler söylerim" anlamına kullanılırsa deyim olur.

Başka bir örnek:

Çam sakızı çoban armağanı.

sözü "zengin olmayan kimsenin armağanı, pahalı bir şey olamaz" diye yorumlanırsa atasözü sayılmış olur. "Sunduğum şey değersiz ama gücüm ancak buna yetiyor" diye yorumlanırsa deyim sayılmış olur.

Böyle iki niteliği bulunan sözlerden birkaç örnek:

Arnavut'a sormuşlar: "cehenneme gider misin?" diye, "aylık kaç?" demiş.
Atın ölümü arpadan olsun.
Buğday ekmeğin yoksa buğday dilin de mi yok?
Keçiye can kaygısı, kasaba yağ kaygısı.
Sen ağa ben ağa, bu ineği kim sağa?
Üzümü ye de bağını sorma.
Varışına gelişim, tarhana aşına bulgur aşım.
Balaban aş pişirmiş, çocuklarını başına üşürmüş.
-Deveyi gördün mü?- Yeden ölsün.
Karınca kararınca.

b) Kimi sözler, fiil çekiminin değişmesi ile atasözü iken deyim, deyim iken atasözü durumuna girer. Örneğin: **Dağ yürümezse abdal yürür** atasözüdür. **Dağ yürümezse abdal yürüsün** deyimdir. Bunun gibi: **Doğmadık çocuğa don biçilmez** atasözüdür. **Doğmadık çocuğa don biçmek** deyimdir.

Bir örnek daha: **Ölümü gören hastalığa razı olur,** atasözüdür. **Ölümü görüp hastalığa razı olmak** ya da **Ölümü gördü de hastalığa razı oldu** deyimdir.

Bu biçim deyimler, kalıpları bilinen atasözlerine "rişaret" de sayılabilir.

4. Biçim bakımından iki bölüğe ayırdığımız deyimleri kavram bakımından da ikiye ayırabiliriz:

a) Deyimlerin çoğunda kalıplaşmış sözden çıkan anlam, sözcüklerin gerçek anlamları dışındadır. Örnekler:

Devede kulak - Düttürü Leyla - Başlı başına - İçinden pazarlıklı - Sapı silik - Çantada keklik - Gün görmüş - Ömür törpüsü - Püsküllü bela - Dişe dokunur - Yıldızı dişi - Danışıklı dövüş - Hem nalına hem mıhına - Ağır ezgi, fıstıkî

makam - Balık kavağa çıkınca - Abayı yakmak - Hapı yutmak - Pabucu dama atılmak - Mercimeği fırına vermek - İki ayağını bir pabuca koymak - Tozdan dumandan ferman okunmamak - Karda gezip izini belli etmemek - Tavşana kaç, tazıya tut demek - Fol yok, yumurta yok - Ne şiş yansın ne kebap - Öküz öldü ortaklık ayrıldı - Tencere yuvarlandı kapağını buldu - Ben diyorum hadımım, o soruyor oğul uşaktan neyin var?

b) Kimi deyimlerde kalıplaşmış sözden çıkan anlam, sözcüklerin gerçek anlamları dışında değildir. Örnekler:

Çoğu gitti azı kaldı - İsmi var cismi yok - İyiye iyi kötüye kötü demek - Âdet yerini bulsun - Allah bana, ben de sana - Kimi kimsesi yok - Özrü kabahatinden büyük - Hem suçlu, hem güçlü - Yeri yurdu bellisiz - Ağzına layık - Dosta düşmana karşı - Yükte hafif pahada ağır - İyi gün dostu.

C. TAMAMLAYICI BİLGİLER

DEYİMLERİN YAPISI:

Deyimlerin biçim bakımından ya tümce olduklarını ya da tümce olmayan sözcük öbeği durumunda bulunduklarını söylemiştik. Sözcük öbeği durumunda olan deyimler, sınıflandırılamayacak kadar çok değişik biçimlerde oluşmuşlardır. İki sözcüklü olanlardan kimisini yapıları yönünden sınıflandırmaya çalışalım.

a) Öğeleri ekli ya da eksiz ad tamlaması biçiminde olanlar vardır: **anasının gözü, kaçın kurası, ayak bağı, kıl payı, ayağının tozuyla, şunun şurasında, günün birinde...** gibi.

b) Öğeleri ekli ya da eksiz sıfat tamlamak biçiminde olanlar vardır: **iki büklüm, dik başlı, orta halli, bir ara, boş yere,**

bir ağızdan, tek başına, tez elden, fena halde, çöpten çelebi, başlı başına... gibi.

c) Tamlanan + ad yapısında olanlar vardır: **kanı pahasına, ardı sıra, ucu ucuna, günü gününe, yanı başında, eli kulağında, günü birliğine...** gibi.

ç) Tamlanan + önad yapısında olanlar vardır: **kulağı delik, sütü bozuk, alnı açık, canı tez, gözü kapalı, yüzü gülmez...** gibi.

d) Ekli ya da eksiz ad + önad yapısında olanlar vardır: **et kafalı, gün görmüş, çöp atlamaz, kendi gelen, cana yakın, kafadan sakat, arada bir, anadan doğma, ayağına çabuk, örümcek kafalı...** gibi.

e) Biri ya da her ikisi ekli iki addan oluşanlar vardır: **el ele, art arda, karşı karşıya, kim kime, kendi kendine, sözüm ona, günden güne, devede kulak...** gibi.

f) Biri ya da her ikisi ekli iki sıfattan oluşanlar vardır: **Üst üste, yarı yarıya, birdenbire, uzaktan uzağa, inceden inceye, alı al, moru mor...** gibi.

g) İki eylemden oluşanlar vardır: **oldum bittim, inan olsun, gel gelelim, bilir bilmez, oldu olacak, girdisi çıktısı, aldı yürüdü, veryansın etmek, örtbas etmek...** gibi.

İkiden çok öğesi bulunan ve yukarıdaki sınıflar içine girmeyen değişik yapıda deyimlerden de birkaç örnek görelim: **her ne kadar, hiç olmazsa, ne var ki, ne de olsa, eski göz ağrısı, o gün bugün, kız ağlama kız, dumanı doğru çıksın, doğru doğru dosdoğru, ... gibisine gelmek, kaşla göz arasında, ne olur ne olmaz, nerede kaldı ki, suyu mu çıktı, tuz ekmek hakkı...**

BİÇİMİ DEĞİŞEBİLEN DEYİMLER:

Deyimlerin donmuş birer kalıp olduğunu söylemiştik (Bkz.

II, A, 1). Kimi deyimlerde, tümce yapısı ve ana sözcükler değişmemek üzere çekimler ve adıllar değişebilir:

Aşağı tükürsem (tükürsen, tükürse...) sakalım (sakalın, sakalı...), yukarı tükürsem (tükürsen,...) bıyığım (bıyığın, bıyığı...)

Bana (sana, ona...) göre hava hoş.

Gözüne kestirmek (gözüme kestirdim, gözüne kestirdi)... gibi.

BÖLGELERDE DEĞİŞİK BİÇİMLER:

Bir deyim, ayrı ayrı bölgelerde değişik sözcüklerle ya da değişik biçimlerle söylenebilir:

Kızım sana söylüyorum, gelinim sen dinle (işit, anla).
Çenesi düşük (Çenesi çürük).
Hoşuna gitmek (Hoşuna gelmek).
Göz ucuyla (Göz kuyruğuyla).

ÖZEL BİR AMAÇLA UZATMA:

Kısalık ve özlülük, deyimlerin özelliklerinden olmakla birlikte (Bkz. II, A, 2) kimi deyimler birbirine benzeyen sözcüklerin yenilenmesiyle güç kazanırlar:

Yaşı ne, başı ne!
Tadı, tuzu yok.
Yeri, yurdu bellisiz.
Yol, iz bilmemek... gibi.

DEYİMLERDE MECAZ:

Mecaz, atasözlerinin ayrılmaz niteliği değildir, demiştik. Bu söz, deyimler için de geçerlidir. Nitekim "çam devirmek", "devede kulak" gibi çoğu mecazlı olan deyimler arasında "özrü kabahatından büyük", "yarı yarıya" gibi mecazsız olanlar da vardır.

Deyim sayılmaya elverişli olan ve olmayan "benzetme"li anlatımlar vardır:

a) Kimi kavramları daha iyi belirtmek için birtakım basmakalıp "benzetme"lere başvururuz. **Buz gibi, ateş gibi, kömür gibi...** deriz ki **çok soğuk, çok sıcak, çok siyah** demektir. Atasözlerini ve deyimleri derleyen kitaplarda bu basma kalıp benzetmeler de yer almaktadır. Bilindiği üzere benzetme ilgeci olan "gibi", benzetmedeki iki "yan"ın güçlü olanından sonra gelir. Bunun arkasından "benzetme yönü"nü belirtecek olan "önad" söylenmezse "... gibi" takımı, bu önadın yerini tutar. Yani "buz gibi" sözü -kendisinden sonra "soğuk" sıfatı kullanılmasa bile- "çok soğuk" anlamına gelir. Dilin her zaman tuttuğu bu yolu özel bir kuruluş ve anlatış yolu sayıp bu gibi "benzetme"leri deyimler ya da atasözleri arasında göstermeyi biz uygun görmüyoruz.

Deyim ya da atasözü saymadığımız yaygın benzetmelerden örnekler:

Kar gibi - Pamuk gibi - Zümrüt gibi - Şeker gibi - Zehir gibi - Kıl gibi - Kâğıt gibi - İğne gibi - İplik gibi - İpek gibi - Taş gibi - Kuyu gibi - Çiroz gibi - Dev gibi - Dalyan gibi - Dal gibi - Çöp gibi - Çam yarması gibi - Karun gibi - Kurşun gibi - Kav gibi - Yıldırım gibi - Arslan gibi - Ayı gibi - Tilki gibi - Eşek gibi - İt gibi - Kuzu gibi - Keçi gibi - Domuz gibi...

b) Öte yandan deyim sayılması gereken benzetmeler vardır: Bunlar çekici bir anlatım kalıbı içinde kurulmuş, öylece beğenilip yayılmıştır. Örnekler:

Tereyağdan kıl çeker gibi - Gümrükten mal kaçırır gibi - Süt dökmüş kedi gibi - Terbiyeli maymun gibi - Deli saraylı gibi - Mal bulmuş Mağribi gibi - Tavşan boku gibi (ne

kokar, ne bulaşır) - Temcit pilavı gibi (ısıtıp ısıtıp koymak) - Koyun kaval dinler gibi (dinlemek) - Kabak çiçeği gibi (açılmak) Ahfeş'in keçisi gibi (baş sallamak) - Arpacı kumrusu gibi (düşünmek) - Beşlik simit gibi (kurulmak) - Sebilhane bardağı gibi (dizilmek) - Arı kovanı gibi (işlemek) - Yıldırımla vurulmuşa dönmek - İki cami arasında kalmış beynamaza dönmek...

DEYİMLERDE SÖZ SANATLARI:

Deyimler de atasözleri gibi ustaca düzenlenmiş sözlerdir. Bu sözlerin yapılışında dilin türlü olanaklarından ve çeşitli söz, anlam sanatlarından yararlanılmıştır:

Kulağı delik - Eli uzun - Arslan payı - Kör dövüşü - Eyüp sabrı - Katır inadı - Eski göz ağrısı - Oğul balı - Yüreği yufka - Göze girmek - Göz koymak - Gözü tutmak - Borusu ötmek - Dokuz doğurmak - İple çekmek - Kabına sığmamak - Pösteki saymak - Ateş püskürmek - Can kulağıyla - Anasının kızı - Danışıklı dövüş - Bir içim su - Çiçeği burnunda - Büyümüş de küçülmüş - Yaşını başını almış - Ağzı var dili yok - Gece silahlı gündüz külahlı - Dört elle sarılmak - Kuş sütüyle beslemek - Kaşıkla verip sapıyle gözünü çıkarmak - Ateş bacayı sarmak - Pişmiş aşa soğuk su katmak... gibi.

DEYİMLER ULUSAL DEĞERLERİ YANSITIR:

Deyimler de ulusal damga taşıyan dil varlıklarıdır. Ulusun söz yaratma gücünden doğarlar. Her deyim hoş bir buluştur. Bir küçük söz dağarcığına koca bir âlem sığdırılmıştır. En uçucu kavramlar, en ince hayaller, en güzel benzetmeler, çeşit çeşit mecazlar ve söz ustalıkları mini mini bir deyimin yapı harçları arasında parlar.

DEYİMLERİN ESKİLİĞİ, YENİLİĞİ:

Deyimler de atasözleri gibi toplumun malı olan eski sözlerdir. Örneğin, **yüreği soğumak** deyiminin XV. yüzyılda da bulunduğu, Şeyhi'nin şu beytinden anlaşılmaktadır:

Yüreği soğumadı sövmek ile,
Olımadı eşeği dövmek ile.

Bunun gibi **sakala gülmek** deyimi XV. yüzyılda yazılan *Gülşen-i Raz*'da görülmektedir:

Ki bunlar sakala gülmektir ancak.

Akse'l-İreb'deki **atın kıymeti tırnağı dibinde gerek** sözünden anlaşılıyor ki bugün yurdumuzun bazı bölgelerinde kullanılmakta olan **tırnağı dibinde** deyimi XIII. yüzyılda da vardı.

Deyimler, atasözleri kadar eskimeden dile yerleşirler. Nitekim **derdini Marko Paşaya anlat** sözü, kimi yaşlı kimselerin tanıdıkları Dr. Marko Paşa'dan beri ortaya çıkmıştır. Son zamanlarda **bozum olmak, kuyruk olmak, oyun çıkarmak** (sporda), **boş vermek, yeşil ışık yakmak, iş yok...** gibi yeni deyimler de dilde yer almıştır.

DÖRT BÖLÜK DEYİM:

Atasözleri gibi deyimler de kullanıldıkları yer ve zaman bakımından dört bölüğe ayrılabilirler: a) Yurdun her yerinde kullanılanlar; b) Sadece bir bölgede bulunanlar; c) Türkiye dışındaki Türk lehçelerinde yaşayanlar; ç) Eski zamanlarda kullanılmış iken bugün bıkarılmış olanlar.

İKİLEMELER:

"İkileme" adı verilen ve ayrı ayrı yazılan sözcüklerden anlamları birbirine yakın, karşıt olanlarla sesleri birbirini andıranları ya da sözcüklerinden biri anlamsız bulunanları de-

yimlerin bir dalı saymak yerinde olur: **ev bark, çoluk çocuk, kap kacak, allak bullak, eski püskü, apar topar, süklüm püklüm, ters pers, ufak tefek, takım taklavat, aşağı yukarı, ileri geri, karma karışık, oldum olası, oldu olacak...** gibi.

Ancak, aynı sözcüğün yenilenmesiyle kurulan ya da kuruluşlarındaki özellik, bir dil kuralı uygulaması olan ikilemeleri deyim saymayı uygun bulmuyorum: **Tak tak, tıkır tıkır, mırıl mırıl, şakır şakır, büyük büyük, sarı sarı, yavaş yavaş, öbek öbek, yapış yapış, yığın yığın, söylene söylene...** gibi.

DEYİM VE BİLEŞİK SÖZCÜK:

Sözcük öbeği durumundaki deyim (Bkz. II, A, 3) ile "bileşik sözcük" kimi zaman birbirine çok benzer. Bunları nasıl ayırt edeceğiz?

a) Bileşik sözcüğü meydana getiren sözcükler, aralarına çekim ve yapım eki giremeyecek kadar kaynaşmıştırlar. Başlıca üç yolla kurulurlar: 1) Anlam kayması (**hanımeli, akbaba, ateşböceği, balkabağı, yerelması, karafatma ...** gibi). 2) Ses kaynaşması ve düşmesi (**cumartesi, kahvaltı, peki, haminne, çöreotu...** gibi). 3) Sözcük çeşidi kayması (**vurdumduymaz, giderayak, dedikodu, veryansın, örtbas, çıtkırıldım...** gibi).

Bileşik sözcük, tek sözcük durumundadır: Bitişik yazılır; isim soyundandır; yani isim, sıfat, zamir, zarf, edat, bağlaç, ünlem gibi kullanılır: **Vurdumduymazın** biri; **balıksırtı** desen; **alabildiğine** koşuyordu... gibi.

b) Deyimi meydana getiren sözcükler ise aralarına çekim eki alamayacak kadar kaynaşmış değildirler. Bu sözcüklerin kimisi isim ve fiil çekimlerine girmiştir. **Eli açık, baldırı çıplak, gözü pek...** gibi iyelik ekiyle kurulan; **göz koymak, baş**

vurmak, el atmak... gibi fiilleri çekimlenebilen söz kümeleri deyimler arasına girer ve sözcükleri ayrı ayrı yazılır.

[Bununla birlikte verdiğimiz ölçüler, deyimle bileşik sözcüğü ayırt etmek için her zaman yeterli değildir. İki sözcüklü öyle sözler vardır ki deyim mi, bileşik sözcük mü oldukları ancak "anlaşma" ile sonuca bağlanabilir. Nasıl ki yazımın (imlânın) oluşumunda da fonetiğin, etimolojinin, geleneğin, bir de anlaşmanın (şöyle olsun diye kabul edip elbirliğiyle uygulamanın) payı vardır. Örneğin **vazgeçmek** sözü, *İmlâ Kılavuzu*'nun eski basımlarında ve *Türkçe Sözlük*'te ayrı yazıldığı halde *Yazım kılavuzu*'nun 1970 baskısında bitişik olarak verilmiştir. **Balayı** sözü *Türkçe Sözlük*'te ayrı yazılmıştır. *Yazım Kılavuzu*'nda bitişiktir. **Başıboş,** *İmlâ Kılavuzu*'nun eski baskılarında bulunmadığına göre ayrı yazılması öngörülmüş iken *Yazım Kılavuzu* (1970)nda bitişik olarak yer almıştır. **Ayak üstü,** *İmlâ Kılavuzu*'nun eski baskılarında ayrı yazılmıştır, *Yazım Kılavuzu* (1970)nda ise bitişiktir.

Ben bu kitabın 1965 baskısında **ayak takımı, ayak teri, bal ayı, balık etinde, başı boş, baş ucunda, bit yeniği...** sözlerini deyim sayıp ayrı yazmıştım. *Yazım Kılavuzu*(1970) bu sözleri bitişik yazdığına göre deyim saymamış, bileşik sözcük saymış demektir.

Öte yandan *Yazım Kılavuzu*'nda ayrı yazılması öngörülmüş olan **ara sıra, yanı sıra, başlı başına, baş vurmak, çıtı pıtı, çıtır pıtır, kaba saba...** sözleri bileşik yazmak eğiliminde olanlar bulunduğu gibi *Yazım Kılavuzu*'nda bileşik yazılmış olan **başıbozuk, başsağlığı, birebir, durdinlen, elbirliği, güzelişigüzel, sözgelişi, gitgide, sözbirliği, işbirliği, işyeri, kabataslak, minimini, tepetaklak, tersyön...** sözlerini ayrı yazmak eğiliminde olanlar da vardır.

Görülüyor ki bir yerde deyimle bileşik sözcüğü kesin olarak ayırt etmek olanağı yoktur. O zaman tek çıkar yol, "anlaşmak"tır. Yani "şu sözü deyim sayalım, şu sözü bileşik sözcük kabul edelim" demektir.]*

DEYİM VE TERİM:

"Deyim" ile "terim"i de ayırt etmek gerekir: Deyim, genel dilin malı olan sözdür. Terim ise ya bilim, sanat, meslek sözüdür ya da bunlar dışında, anlamı daraltılmış sözdür ve bir tanımın özetidir: **eşkenar, bilirkişi, içgüdü, cevizgiller, kuşpalazı, biçerdöver, gündönümü...** gibi. Bu örneklerdeki terimler, bileşik sözcük olarak kurulmuştur. Yani bunlar biçim ve yapı bakımından bileşik sözcük, kavram ve görev bakımından terimdirler. Sözcük öbeği biçimindeki deyimlerden böylece ayrılırlar.

Terimler tek sözcük olanları da vardır. Örneğin ayak sözcüğü dar anlamıyla edebiyat ve coğrafya terimidir. Oysa tek sözcüklü deyim olmaz. Buna karşılık cümle halinde deyim vardır, ama terim yoktur.

DEYİM VE ARGO:

"Deyim" ile "argo" arasındaki ilişkiye de dokunalım: Argo, geniş anlamıyla "bir meslek topluluğu arasında kullanılan özel söz"dür. Biz daha çok, "külhanbeylerinin özel anlamda kullandıkları kaba sözlere ya da başkaları anlamasın diye aralarında kararlaştırdıkları anlamla kullandıkları sözlere" argo diyoruz. Bu duruma göre argo sözcüklerine sa-

* Köşeli ayraç içindeki parça 1971'de eklenmiştir.

dece "argo" demek yeter. Deyim niteliğindeki argo sözcük öbeklerine ise "argo deyim" adını vermek yerinde olur. **Torpil, piston, moruk, çakmak** (sınıfta), **taahhütlü** (tabanca), **röntgenci** (kötü niyetle bir yeri gözetleyen)... argodur. **Dalga geçmek** (aklı başka yerde olmak), **maytaba almak** (alay etmek), **posta kurmak** (gözdağı vermek), **cızlamı çekmek** (kaçmak), **boş vermek** (aldırış etmemek), **dayısı dümende olmak** (iş başında kendisine arka olan kimsesi bulunmak), **yağ çekmek** (birine dalkavukluk etmek)... gibi sözcük öbekleri argo deyimdir.

BAŞKA DİLE ÇEVRİLME:

Gerçek anlamları dışında özel bir anlama gelen deyimler (Bkz. II, B, 4, a), ayrı sözcükler ve aynı gramer biçimleriyle başka dile çevrilemezler. Gerçek anlamlarıyla kullanılan deyimler (Bkz. II, B, 4, b) ise başka dile çevrilebilirler.

Ç. TANIM

Buraya kadar yaptığımız açıklamalara göre deyimleri şöylece tanımlayabiliriz:

Bir kavramı, bi durumu, ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce.

III
KALIPLAŞMIŞ BAŞKA SÖZLER*

Atasözleriyle deyimlerden başka kalıplaşmış sözlerimiz de vardır: Dualar, beddualar (ilençler), sövgüler, bilmeceler, tekerlemeler... gibi.

Bunların en önemli özelliği, konularının sınırlı bulunması, yani her türün belli bir konuya özgü anlatım aracı olmasıdır.

Bilmecelerle tekerlemelerde atasözlerinin ve deyimlerin öteki ayırıcı nitelikleri yoktur. Böylece bunlar, atasözleriyle deyimlerden kolayca ayırt edilebilirler. Ancak duaların ve beddualaların bir bölüğü ya atasözlerine ya deyimlere yaklaşır.

DUALAR, İLENÇLER:

Önce atasözü sayılabilecek dua ve beddualara bakalım: Bilindiği gibi atasözleri, genel kural, düstur niteliğinde sözlerdir. Dua ve beddualar arasında da bir kişi için söylenmiş olmayıp genel nitelik taşıyanlar, yani bir kural gibi söylenmiş

* Bu bölüm 1971'de eklenmiştir.

olanlar vardır. İşte bunlar, dua ve beddua olmakla birlikte atasözleri de sayılabilirler:

Allah sağ eli sol ele muhtaç etmesin.
Allah dört gözden ayırmasın.
Allah deveye kanat vermesin.
Allah namerde muhtaç etmesin... gibi.

Genel kural niteliği taşımayıp bir kişi için söylenmiş olanlar atasözü sayılamazlar:

Ömrün uzun olsun.
Canı sağ olsun.
Allah cezasını versin.
Allahından bulsun... gibi.

Deyim sayılabilecek dua ve beddualara gelince: Yukarıda gördüğümüz gibi deyimlerin amacı, bir kavramı, ya hoş, çekici bir anlatımla, ya da sadece özel bir kalıp içinde belirtmektir. Dua ve beddualar arasında da bu özellikleri taşıyanlar vardır. İşte onlar, dua ve beddua olmakla birlikte "deyim" de sayılabilirler:

Allah unutturmasın - Eline sağlık - Gözünü toprak doyursun - Canı cehenneme... gibi.

Durumu biraz daha aydınlatmak için hatırlatalım ki deyimlerin konusu sınırlı değildir. Her çeşit konu, deyime anlatım kaynağı olabilir. Dua ve beddualarının konusu ise sadece iyi, kötü dilektir. Bu özel konu da deyimlerin sınırsız konları içine girebileceğinden anlatımında deyim özellik ve niteliği bulunan dua ve beddualar, aynı zamanda deyim de oluyorlar demektir.

Öte yandan, mecazlı olmayan ve çekici bir anlatım kılığı taşımayan dua ve beddualar deyim sayılamazlar:

Çok yaşa - Sağ ol - Canı çıksın - Kör olası... gibi.

SÖVGÜLER, MÜSTEHCEN SÖZLER:

Halk arasında kullanılan sövgü sözleri ile açık saçık ve edep dışı sözler de konumuzla ilgilidir. Bunların kimisi deyim ya da atasözü niteliğinde zekice bulunmuş, güzel örgülü sanat ürünleridir. Ancak, kitaplara geçirilip geçirilmemeleri zaman zaman tartışma konusu olmuştur. Dilde var oldukları yadsınamayan bu sözlerin kitaplara geçirilmesini doğru bulmayanlar, bir ahlâk titizliği göstermekte, özellikle bunları okuyacak çocukları düşünmektedirler. Kitaplara geçirilmesini savunanlar ise: "bilimde ayıp ve utanma olmaz. Bunları kitaplara geçirmemek bilim dışı davranıştır. Dil gerçeği gizlenmemelidir. Biz istediğimiz kadar gizleyelim; o, yayılıp söylenmek akımından öteki sözlerimizden beri kalmıyor" demektedirler.

Her iki görüşü de anlayışla karşılamak gerekir.

IV
ELEŞTİRİLER

İncelememizin I. ve II. ayrımlarında atasözleriyle deyimlerin özelliklerini kendi görüşümüze göre belirttik. Bu ayrımda ise şimdiye değin çıkan belli başlı eserlerde tutulan yolları, atasözleri ve deyimler için verilen tanımları, yapılan derlemelerdeki kusurları belirteceğiz. Kısacası, bu eleştirmelerle kendi görüşümüzü savunmuş olacağız.

Şunu da söyleyelim ki eleştirdiğimiz eserleri meydana getirenlerin kalıplaşmış sözlerimizi "derlemede" geçen emekleri şükranla anılmalıdır.

ATALAR SÖZÜ

(Hazırlayan: Velet İZBUDAK)

1480 yılında bilinmeyen bir kişinin derlediği ve 1936'da, rahmetli Velet İzbudak'ın açıklamalarıyla birlikte Türk Dil Kurumu'nun bastırdığı, içinde 689 söz bulunan **Atalar Sözü** adlı kitapta genel olarak gerçek atasözleri bulunmaktadır. Derleyici, atasözlerinin özelliklerini iyi sezmiş ve derlemelerine pek az başka sözler karıştırmıştır.

Bu kitaptaki gerçek atasözlerinden örnekler:

Dağ ne kadar yüceyise yol üstünden aşar.
Asıl azmaz, sağ yıymaz.
Hayır san işüne hayır gele başuna.
Kağnı çökecek yol gösterici çok olur.
Kedinün usluluğu sıçan görüncedür.

Atalarsözü sayılamayacak sözlerden örnekler:

Ekmeğün sağdıç emeğine dönsün.
Gözün üstünde kaşun mı var dediler melûl olursun.
İt boku ilaca yaradı.
Kendi gözündeki hezeni görmez, biregü gözündeki çöpü görür.
Aşağa korsam pas olur, yukaru korsam is olur.

●

DURUB-İ EMSAL-İ OSMANİYYE

(Şinasi)

Bu eserin ikinci, yani 1287 (1870) baskısında 2500 söz vardır. Çok kısa olan önsözünü olduğu gibi aşağıya alıyoruz:

Durub-i emsal ki hikmet-ül-avamdır, lisanından sadır olduğu gibi milletin mahiyyet-i efkârına delâlet eder. Durub-i Emsal-i Osmaniyye ise cümleten manidardır. Binaenaleyh bunların kaba tabiratı müştemil olanlarından maada ekserini işbu mecmuaya elifba tertibi üzre derceyledim. Arabî ve Farisî ve Fransızca bazı mukabilleri tercemeleriyle heraber ilâve kılındığı gibi lafzan veyahut manen durub-i emsali mutazammın olan birtakım Türkçe ebyat ile ibarat-ı mensure dahi istidlâl makamında zeyl olundu. Tanzimi: 1268 (1851).

1.

Şinasi durub-i emsal (atasözleri) için **hikmet-ül-avam** yani **halk felsefesi** demekle bu sözlerin önemli özelliklerinden birini belirtmiş oluyor. Ancak başka özelliklerini belirtmediğinden tam bir tanım yapmış olmuyor. Halk, bir felsefesini "komşuları uygun olmayan evi alma" diye anlatsa, buna hiç kimse atasözü demez. Halbuki aynı felsefenin:

Ev alma, komşu al.

biçiminde söylenişine herkes atasözü demektedir. Görülüyor ki bir sözün sadece halk felsefesi olması atasözü sayılmasına yetmemektedir.

2.

Eserin adı **Durub-i Emsal** (atasözleri) olduğu halde, içinde atasözlerinden başka bilgece mısralar, beyitler, deyimler, hatta deyim olmayan düpedüz laflar çoktur. Böylece Şinasi, atasözleri için verdiği eksik tanımdaki "halk felsefesi" niteliğini bile taşımayan maddeleri de kitabına koymuştur. Eserde karışık olarak yazılı bulunan bu sözlerden birkaçını asıl nitelikleriyle seçerek gösterelim.

Atasözlerinden örnekler:

Hekim kim, başına gelen.
Ne ekersen onu biçersin.
Kurt kocayınca köpeğin maskarası olur.
Yavuz hırsız ev sahibini bastırır.
Sağır işitmez uydurur.

Bilgece mısralardan ve beyitlerden örnekler:

Şecaat arz ederken merd-i Kıpi sirkatin söyler.
Sükût etmek gibi nâdâne âlemde cevap olmaz.
Kâr-ı evvelde kişi akıbet-endiş gerek.
Mihneti kendüye zevk etmedir âlemde hüner.

Takdir-i Huda kuvvet-i bâzû ile dönmez,
Bir şem'i ki Hak yaka cihan üflese sönmez.
Bir kapuyu bendederse bin kapu eyeler küşat.
Hazret-i Allah efendi fatih-ül-ebvaptır.

Deyimlerden örnekler:

At alan Üsküdar'ı geçti - Tencere yuvarlandı kapağını buldu - Akıntıya kürek çeker - Eski hamam eski tas - At başı beraber - İpe un serdi - Kabak tadı verdi - Yakası açılmadık - Kulp taktı - Fitili aldı.

Atasözü ve deyim olmayan laflardan örnekler:

Dört yanını deniz aldı - Maymun gibi her şeye eli yakışır - Başını hırkaya çekti - Arı gibi sokar - Çapak siler - Tesbih böceği gibi büzülmüş - Elmastıraş bardak latif olur - Parasızlık her fenalığı yaptırır - Sübut bulmayan söz hakkında ağız açma.

3.

Şinasi, kimi atasözlerine ve kimi deyimlere yanlış biçim vermiştir. Örneğin:

Çeşmeye gidenin testisi kırılır.
İt ürür kervan göçer.
Açtırma kutunun kapağını.
Açma kutuyu söyledirsin kötüyü.
Suyu devirmiş kediye döndü.

sözleri yanlıştır. Doğruları şöyledir:

Su testisi su yolunda kırılır.
İt ürür kervan yürür.
Açtırma kutuyu, söyletme kötüyü.
Süt dökmüş kediye döndü.

DURUB-İ EMSAL-İ OSMANİYYE

(Ebüzziya)

Şinasi'nin **Durub-i Emsal-i Osmaniyye**'sine birçok söz katarak söz sayısını 4004'e çıkaran ve 1302 (1885)'de kitabın üçüncü baskısını ortaya koyan Ebüzziya, eserin sonuna **darbımesel** ile **tabir** hakkında bazı düşünceler eklemiştir. Yazar, ünlü sözlükçü Littré'nin **mesel** için yaptığı tanımı **efvah-ı nâsta deveran ve az kelime ile ifade-i meram eden bir kavl-i şayidir ki kaide-i külliyye hükmündedir** diye Türkçeye çevirdikten sonra diyor ki:

Her lisanda emsal ile emsal kuvvetinde birtakım tabirat vardır ki ona Fransızlar "expression" derler. Lisanımızda ise yerine göre "ıstılah" ve yerine göre "tabir" ile tarif olunabilir ki hulâsa-i hükmü bir his veya fikr-i mahsusu terceme ve tefhimden ibarettir. Hatta "tabirat-ı meşhuredendir" tabiri zebanzed-i havass u avamdır. Binaenaleyh durub-i emsal ile tabirat-ı meşhureyi fark etmek iktiza eder. Hasılı mesel odur ki bir vakayı veya bir hikmeti mutazammın olarak bir emri iş'ar ve tenbih ede.

Ebuzziya bu satırlardan sonra şu üç sözü örnek olarak veriyor:

Bol bol yiyen bel bel bakar.
Bal bal demekle ağız tatlılanmaz.
Kaş yaparken göz çıkarır.

Bundan sonra şöyle devam ediyor:

İşte bunlar, bir hadiseyi veya emri temsil tarikıyle tarif ile beraber bir hükmü tazammun ederler ki bu kabilden olan kelâm-ı avama "durub-i emsal" ıtlak olunur. Lisan-ı Türkîde ise birtakım ıstılahat ve tabirat dahi emsal yolunda istimal olunagelmiştir.

Tabir ıtlak eylediğimiz akval ise bir hali musavvirdir. Anda meselin haiz olduğu hüküm yoktur. Meselâ "yalancı pehlivan" tabir-i meşhuru gibi. Çünkü "yalancı pehlivan" tabirinden hiçbir hadise tazammun etmeyip belki bir şahsın mahiyyeti taayyün eder ki icra edemeyeceği bir tavırda bulunan yani ca'lî besalet taslayan kimseler vasfedilir.

1.

Görülüyor ki Ebüzziya **durub-i emsal** ile **tabirat-ı meşhure**'yi birbirinden ayırmak gerektiğini söylemiştir. Ama bu ayırmayı yapmak için gerek olan ölçüyü bulamamış, dahası Littré'nin kaide-i külliye (genel kural) ölçüsünü kullanamamıştır. Çünkü darbımesel diye gösterdiği yukarıdaki üç örnekten ilk ikisinde genel kural niteliği varsa da üçüncüsünde yoktur.

Ebüzziya, sözlerinin sonunda şöyle demektedir:

Şinasi merhum emsal-i Osmaniyyeyi cemeylediği sırada emsal ile ıstılahatı tefrika lüzum görmeyerek ikisini beraber kaydeylemiş olmasından biz de camiin tuttuğu usulü muhafaza eyledik.

Biraz önce belirttiğimiz gibi Ebüzziya böyle bir ayırma yapmaya kalkışsaydı bunu başaramayacaktı sanıyoruz. Ancak, mademki derlemelerinde atasözleriyle birlikte deyimleri de verdiğini söylüyor, hiç olmazsa eserinin adını **Durub-i emsal** ve **Tabirat** koymalı idi.

2.

Ebüzziya **mesel, darbımesel** için iki tanım vermiştir:

a) **Bir vakayı veya bir hikmeti muntazammın olarak bir emri iş'ar ve tenbih eder.**

Şinasi'nin **hikmet-ül-avam** tanımı için söylediklerimizi bu tanım için de tekrarlayabiliriz. Yani bu da yetersiz bir tanımdır.

b) **Bir hadiseyi, bir emri temsil tarikıyle tarif ile beraber bir hükmü tazammun eder.**

Bir olayı temsil (simgeleme) yoluyle anlatmak, atasözlerinin ayrılmaz koşulu olsaydı:

Az tamah çok ziyan getirir.
Bugünkü işini yarına bırakma.

gibi sözlerin atasözü sayılmaması gerekirdi. Bunlarda temsil yoluna gidilmemiştir. Yukarıda da görüldüğü gibi (Bkz. I, C) atasözleri temsil yoluna baş vurularak da, baş vurulmayarak da kurulmuş olabilir.

Bir hükmü tazammun etmek koşuluna gelince: Her cümlede bir hüküm (yargı) bulunduğuna göre atasözü olmayan cümlelerde de bu koşul gerçekleşmiştir. Örneğin:

Eviniz güzel yerdedir.
O adam bu işi beceremez.

gibi cümleler, atasözü olmadıkları halde "bir hükmü tazammun etmekte" (bir yargıyı kapsamakta)dirler.

Kaldı ki tanımda belirtildiği gibi bir olayı temsil yoluyla anlattıkları ve bir hüküm belirttikleri halde atasözü olmayan deyimler, hatta ne deyim ne de atasözü olan sözler vardır:

Öküz öldü ortaklık ayrıldı.
Baltayı taşa vurdum.
Onun semeri eksik.
Köşk değil, cennet... gibi.

3.

Ebüzziya, tabir için şöyle diyor:

Bir hali musavvirdir. Anda meselin haiz olduğu hüküm yoktur.

Bununla deyimin ayırıcı özelliğini vermiş olmuyor. Çünkü:

Allaha ısmarladık - Sağlık olsun - İyiye iyi, kötüye kötü der... gibi deyimlerde bir hali tasvir yoktur; halbuki yargı vardır.

Öte yandan bir hali tasvir ettiği (bir durumu betimlediği) ve bir hüküm (yargı) belirtmediği halde deyim olmayan sözler çoktur:

Ağır hasta - Yavaş yavaş konuşma - Kar topunun yuvarlanması - Su kaynarken... gibi.

4.

Ebüzziya'nın, Şinasi'nin derlemelerine kattığı derlemelerde atasözlerinden başka deyimlerin, birtakım dizelerin, beyitlerin, bayağı gerçeklerin ve lafların karışık olarak bulunduğunu söylemiştik. Bunlardan ayrı ayrı örnekler seçip veriyoruz.

Atasözlerinden örnekler:

Çok yaşayan bilmez, çok gezen bilir.
Son pişmanlık akçe etmez.
Köpekle dolaşmaktan çalıyı dolaşmak yeğdir.
Ne oldum dememeli ne olacağım demeli.

Deyimlerden örnekler:

Astarı yüzünden pahalı - Bağrına taş bastı - Hıh demiş burnundan düşmüş - Dikine tıraş - Fukara babası - Göz boyadı.

Çok tanınmış örnekler:

Hasmın sitemin anlamamak hasma sitemdir.
Değil kürsiye vâiz arşe çıksan âdem olmazsın.
Rüzgârın önüne düşmeyen âdem yorulur.
Saltanat dedikleri ancak cihan gavgasıdır.

Adudan intikam almak gibi dünyada kâm olmaz.
Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi.

Rasgele gerçeklerden ve laflardan örnekler:

Sabit olan nabit olur - Cümlemizin gireceği kara topraktır - Meşveretsiz yapılan şeyden hayır gelmez - Kabiliyet talim ile olmaz - Genç beye hizmet güçtür - Mızıkçı ile oyun oynanmaz - Rüya görmüşe döndü - Yaza boza bir şeye benzer - Eli tutar gözü görür - Sıçan gibi kapana tutulmuş - Paraya tapar.

5.

Şinasi gibi Ebüzziya da kimi sözlerin kalıplaşmış biçimini değiştirmiştir:

Kart ağacın eğilmesi güç olur.
Halep yolunda deve izi sayar.
Denize düşen yosundan imdat umar.
Zelzeleyi gören yangına razı olur.
Ayağı göğe ilişti.

sözleri gibi ki doğruları şöyledir:

Ağaç yaşken eğilir.
Halep yolunda deve izi aramak.
Denize düşen yosuna sarılır.
Ölümü gören hastalığa razı olur.
Ayağı suya değmek.
Başı göğe ermek.

●

DURUB-İ EMSAL-İ TÜRKİYYE

veya

ATALAR SÖZÜ

(Tekezade M. Sait)

1311 (1895)'de yayımlanan ve içinde 5742 söz bulunan bu eserin önsüzünde konu ile ilgili olarak yalnız şunlar söylenmektedir:

Şu risalenin havi olduğu durub-i emsalden her biri ahlâk-ı beşeriyye ve fezail-i tabiiyye nokta-i nazarından bakılır ise birer düstur-i ibrettir. Bu mülâhaza, hemcinsinden bazılarının ve belki de birçoğunun hadim-i istifadesi olacağına dair muharrir-i âcize bir ıtminan vermektedir.

1.

Düstur-i ibret sözü de **hikmet-ül-avam** gibi eksik bir tanımdır. Atasözlerinin özelliklerini yukarıda (Bkz. I, A, B) gösterdiğimiz için burada sadece onları anımsatmakla yetineceğiz.

2.

Eserin adı **Atalar Sözü** olmasına karşın kitaba atasözlerinden başka pek çok deyimle ne atasözü ne deyim olan birçok söz karıştırılmış ve hepsi alfabe sırasıyle verilmiştir. Bunlardan -niteliklerine göre kendimiz sınıflandırarak- örnekler veriyoruz.

Atasözlerinden örnekler:

At ölür meydan kalır, yiğit ölür şan kalır.
Alet işler el öğünür.
Sabrın sonu selamettir.
Yürük at yemini artırır.
Garip kuşun yuvasını Allah yapar.

Deyimlerden örnekler:

Kulağı kirişte - Kalbur üstüne gelen - Balık kavağa çıkınca - Kabak tadı verdi - Sermayeyi kediye yükletti - At alan Üsküdar'ı geçti.

Atasözü ya da deyim olmayan sözlerden örnekler:

Pırlanta gibi - Balık ağı gibi - Yaban kedisi gibi insandan kaçar - Zannımız gibi çıktı - Şahin bakışlı - Davul çalan işitmez - Hatiften nida mı geldi - Parayı denize attı - Hırsından boğuluyor - Aramakla ele geçmez - Din-i mübin uğruna - İlmullah her şeyi muhittir - Zuhurata tabi ol - Bihude şeylerin terki aklın kemalidir - Ab ü dâne serpilir insanı kısmet gezdirir - Ab-ı pâke ne zarar vakvaka-i kurbağadan - Gâh olur gurbet vatan gâhi vatan gurbetlenir.

3.

Kimi sözler yanlış biçimlerle verilmiştir. Şinasi'de de bulunan:

Faide zararın kardaşıdır.

sözü gibi ki doğrusu şudur:

Kâr zararın kardaşıdır (ortağıdır).

Nitekim Şinasi ayrıca "kâr zararın kardaşıdır" ve Tekezade M. Sait "kâr ziyanın kardaşıdır" sözlerini de almışlardır. Bunun gibi:

Astarı yüzüne uymaz - Astarı yüzünden pahalı.

sözleri, şu yanlış biçimlerle de yazılmıştır:

Yüzü astarına uymaz - Yüzünden astarı pahalı.

Bu eserde bir de **pabucuna kum dolar** sözü geçmektedir. Bizim bildiğimize göre bir bölge deyimi olan bu sözün doğrusu da **pabucuna taş kaçmak**'tır.

●

KAMUS-İ TÜRKİ

(Şemsettin Sami)

Hicrî 1317 (1899)'de basılmış olan bu eserde "atalarsözü" terimi "ata" maddesi içindedir ve "darb-ı mesel" diye karşılanmıştır. "Darb" maddesi içinde bulunan "darb-ı mesel" ise şöyle tanımlanmıştır:

Mebni alelhikâye olup misal gibi irat olunan meşhur söz.

Buna göre her atasözünün bir hikâyeye dayanması gerekir. Atasözleri içinde her ne kadar:

Yalancının evi yanmış, kimse inanmamış.

gibi hikâyeye dayananlar varsa da bu, bütün atasözleri için gerekli değildir. Nitekim:

Ak akçe kara gün içindir.
Yoldan kal yoldaştan kalma.

gibi atasözleri hikâyeye dayanmaz.

Öte yandan, hikâyeye dayandığı halde atasözü olmayıp deyim olan sözler de vardır:

Baklayı ağzından çıkarmak.
Hoşafın yağı kesildi... gibi.

●

ATALAR SÖZLERİ

(Azerbaycan Edebiyat Cemiyeti)

1926'da çıkarılan ve içinde 2000'e yakın söz bulunan bu esere hem atasözleri hem başka sözler karışık olarak alınmıştır. Kendimiz bir ayırma yaparak her iki çeşitten örnekler gösterelim.

Atasözlerinden örnekler:

Anasına bak kızını al, kırağına bak bezini al.
Od düştüğü yeri yandırır.
Çobanın gönlü olsa tekeden peynir dutar.
Hayır söyle konşuna hayır çıksın karşına.
Su aktığı yerden bir de akar.

Başka sözlerden örnekler:

Hata senden atâ benden - Sayalım fırsatı ganimetten - Suya aparıp susuz getirir - Köhne hamam köhne tas - Uzun sözün kısası - Kâh nala döğür kâh mıha - Kaza attım koza değdi.

●

KONYA VİLAYETİ HALKİYYAT VE HARSİYYATI

(Sadettin Nüzhet ve Mehmet Ferit)

1926'da yayımlanan bu eserde atasözleri ve deyimler ayrı ayrı bölümlerde yer almıştır. Darbımeseller (atasözleri) bölümünde 2057, tabirler (deyimler) bölümünde 279 söz vardır. Darbımesel için özel bir tanım yapılmamış, Ebüzziya'nın yazdıklarından bir parçası yinelenmiştir. Tabirler bölümünde şöyle denilmektedir:

Meseller tam bir cümle veya fıkra halinde irat olunarak muhatabına faide-i tamme ifade ettikleri halde tabirler çok kere "terkib-i nakıs" şeklinde irat olunurlar. Meselâ "ateş pahasına" tabiri doğrudan doğruya hiçbir hadiseyi, hiçbir hükmü ifade etmez. Ancak "bu sene pamuk ateş pahasına çıktı" dediğimizde pamuk fiyatının çok yükseldiğini ve müşterileri ateş gibi yaktığını ... tasavvur ediyoruz. "Mat oldu", "dişine dayandı" gibi bazı tabirlerde her ne kadar hüküm varsa da bunların müsnedün ileyh ve müteallikleri mahzuf

olduğundan yine işidenlere tam bir mana iş'ar ve ifade etmezler.

1.

Burada **tabir**'in en önemli özelliği olarak terkib-i nakıs biçiminde bulunması gösterilmektedir. Kimi tabirlerdeki hükmün özneleri ve tümleçleri bulunmadığı için tam bir mana bildirmediği de söylenmektedir.

a) Deyim için **terkib-i nakıs** tanımı çok yetersizdir. Yukarıda görüldüğü gibi (Bkz. II, A, 3) deyimler **terkip**'ten başka biçimlerde de, tümce durumunda da bulunabilirler.

b) **Mat oldu** gibi sözlerin özneleri ve tümleçleri bulunmadığı için deyim sayılmaları anlaşılır şey değildir: **Ahmet satrançta mat oldu** denilirse **mat oldu** sözü deyim olmaktan çıkacak mıdır?

2.

Bu kitaptaki derlemelere gelince: Atasözleri bölümünde gerçek atasözleri arasında atasözü olmayan birçok söz de vardır.

Atasözlerinden örnekler:

Bir elin nesi var, iki elin sesi var.
Sağ baş yastık istemez.
Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur.
Kuruların yanında yaşlar da yanar.

Atasözleri bölümünde gösterilen, ama atasözü sayılamayacak olan sözlerden örnekler:

Pişmiş paça gibi sırıtma - Keçesini sudan çıkardı - Tükürdün bir tükrük - Ar, namus tertemiz - Sen bir yana, dünya bir yana - Bir çıktı, pir çıktı - Çavdara girmiş it gibi başını kemerleme - Dokuz öküz ile bir mağarada mı kaldın - Ab ü dâne serpilir, insanı kısmet gezdirir.

Deyimler bölümünde de deyim olan ve olmayan sözler vardır. Örnekler:

Aldı fitili - Ateş pahasına - İpe un serer - Tüy dikti - Basmakalıp - Baba ocağı - Ümmetsiz peygamber - Hoca Nasrettin - Yaygarayı bastı - İğne gibi - Billur gibi - Küp gibi - Yılan gibi - Atak - Kalp - Kaçak.

●

TÜRK LÜGATİ

(Hüseyin Kâzım KADRİ)

Büyük Türk Lûgati adıyle anılmakta olan bu eserin birinci cildi 1927'de, ikinci cildi 1928'de Maarif Vekâletince, üçüncü cildi 1943'te, dördüncü cildi 1945'te Türk Dil Kurumunca bastırılmıştır. Birçok maddelerinde **darbımeseller** başlığı altında verilmiş olan sözlerin sayısı 6200'den artıktır. Kitapta **atasözleri** ve **mesel** için tanımlar da yapılmıştır.

1.

Atasözleri şöyle tanımlanmıştır: **Ecdattan nakil ve rivayet edilen sözler ve öğütler; durub-i emsal.**

Mesel için de Littré'nin yaptığı tanım, -Ebüzziya'nın çevirisi biraz değiştirilerek- verilmiştir: **Şayi ve mütedavil ve bir hikmeti mutazammın olan söz, efvah-ı nâsta deveran ve az kelime ile tefhim-i meram eden kavildir ki kaide-i külliyye hükmündedir.**

Bu tanımlar, bizim açıklamalarımız ve tanımımızla karşılaştırınca (Bkz. I, A, B, C) aradaki farklar belirecektir.

2.

Darbımeseller başlığı altındaki sözler içinde hem atasöz-

leri, hem deyimler bulunduğu gibi ne deyim ne atasözü olan sözler de vardır. Sözleri niteliklerine göre sınıflandırarak her üç çeşit için örnekler gösterelim.

Atasözlerinden örnekler:

Acı patlıcanı kırağı çalmaz.
Ak gün ağardır, kara gün karardır.
Eden bulur.
Hayır dile eşine, hayır gelsin başına.
Baş yarılır börk içinde, kol kırılır yen içinde.
Can cümleden aziz.
Dikensiz gül olmaz.

Deyimlerden örnekler:

Kuyruk acısı - Kadın kadıncık - Başına buyruk - İki eli kandadır - Ak ile karayı seçti - Vur abalıya - Yan çizdi - Üç nal ile bir ata kaldı - Bir baltaya sap olur - Başında kavak yeli esiyor - Can kulağıyla dinliyor.

Atasözü ve deyim olmayan sözlerden örnekler:

İki öküze bir saman verecek hali yok - Başına çelenk takarım - Arından yere geçecek - Fırsat gözetir - Ev sahibinin dolaşması misafire karşı faidedir - Bir bunda beni bir dahi mahşerde görürsün - Zalim yine bir zulme giriftar olur ahır: Elbette olur ev yıkanın hanesi viran.

3.

Kitaba alınan sözler içinde yanlış olanlar da az değildir. Örnekler:

Açma kutuyu söyletme kötüyü.
Evladını döğmeyen sonra dizini döğer.
Bir elin şamatası çıkmaz.
Tilki masalı okur.

Bunların doğruları şöyledir:

Açtırma kutuyu söyletme kötüyü.
Kızını dövmeyen dizini döver.
Bir elin nesi var, iki elin sesi var.
Kurt masalı okumak.

4.

Kimi sözler de iki biçimde yazılmıştır. Bunların biri doğru, öteki yanlıştır:

Bir ayağı çukurda - İki ayağı çukurda.
Vur dedimse öldür demedim ya - Vur demeden öldürür.
Korkunun ecele faydası yoktur - Korkunun ecele faydası çoktur.
Bir çiçekle yaz olmaz - Bir bulutla kış olmaz.

●

ATALAR SÖZÜ

(Sadi G. KIRIMLI)

Selim Nüzhet Gerçek'in önsözü ve bibliyografyası ile 1939'da yayımlanmış olan bu eserde 2742 atasözü ve 2140 deyim, ayrı ayrı bölümlerde verilmiştir. Kitabın önsözü şöyle başlıyor:

Atalar sözü ağızdan ağza dolaşan ve az kelime ile çok mana ifade eden söz demektir.

1.

Atasözlerinin özellikleri üzerine yukarıda yaptığımız açıklamalar bu tanımın eksiklerini ortaya koyacağı için burada o özellikleri yinelemeyeceğiz. Şu kadar söyleyelim ki bu tanıma göre **ayaklı kütüphane, asık suratlı, yan çizdi, sağı solu yok** gibi sözleri atalarsözü saymak gerekir.

2.

Bu eserde tabir (deyim) için hiçbir tanım yoktur. Ancak önsözde şunlar vardır:

Atalarsözü ve tabirler, her ne kadar zahiren birbirlerine benzerlerse de aralarında oldukça mühim bir fark vardır. Bu sebepten biz onları bu risalede ikiye ayırmağa çalıştık.

Kitapta, iki söz çeşidi arasındaki **oldukça mühim farkın** ne olduğu açıklanmamış, iki söz çeşidini ayırma işine özel bir önem verildiği halde atasözleri bölümüne birçok deyimler, deyimler bölümüne birçok atasözleri konulmuştur. Şu sözler -yanlış olarak- atasözleri bölümünde yer alanlardan birkaç örnektir:

Alan da pişman satan da - Borç benim kasavet senin mi - Davul çalsan işitmez - Delik büyük yama küçük - Emeği sağdıç emeğine döndü - Gökte ararken yerde buldu - Gözün üstünde kaşın var dedirtmez - Körler mahallesinde ayna satmağa benzer - Mal benim değil mi denize atarım - Nefsine kıyas et - Taraveti giden yemişin hazmı güç olur - Sükûtu merd-i dânâ hasmını ilzam için saklar.

Görülüyor ki bu sözlerin kimisi deyimdir; kimisi ise ne atasözü ne deyimdir.

Atasözleri bölümünde yer alması gerekirken deyimler bölümünde gösterilen sözlerden örnekler:

Azıcık aşım kaygısız başım.
Bin nasihatten bir müsibet yeğdir.
Düşmez kalmaz bir Allah.
Ekmeden biçilmez.
Her yiğidin yoğurt yiyişi vardır.
Hıyar akçesiyle alınan eşeğin ölümü sudan olur.
Huy canın altındadır.
Oğlumu doğurdum ama gönlünü doğurmadım.

Tırnağın varsa başını kaşı.
Yalancının evi yanmış kimse inanmamış.

3.

Bu eserde aynı sözün iki ayrı söylenişinden birinin atalarsözü, ötekinin deyim olarak gösterildiği de vardır. Örneğin, atalarsözü bölümündeki:

Huy canın altındadır, can çıkmadıkça huy çıkmaz.
Sen ağa ben ağa bu ineği kim sağa.

sözleri, deyimler bölümünde şu biçimlerde bulunmaktadır:

Huy canın altındadır.
Sen dede ben dede bu atı kim timar ede.

●

TÜRKÇE TABİRLER SÖZLÜĞÜ

(Mustafa Nihat ÖZÖN)

1943'te İstanbul'da Ahmet Sait Matbaası'nda basılmış ve Remzi Kitabevi'nce yayımlanmıştır. XLIV+400 sayfadır. İçinde 4000'e yakın deyim vardır. Yazar, bu sözlükteki deyimleri, adlarını verdiği 7 eserden toplamış; bunlardan birçoğunun metinler içinde kullanılışına örnek seçmek için de yine, adlarını verdiği, XV. yüzyıldan günümüze kadar yazılmış 87 yapıttan yararlanmıştır.

Kitabın önsözünde "deyim"in nitelikleri şu sözlerle belirtilmektedir:

Tabir ile, birden fazla kelimenin vücuda getirdiği anlam demek istiyoruz. Tek kelimenin, manasındaki tabir kılığında görülen anlam sözcüklerce kaydedilebilir. Onun için, biz bu kitabın düzenlenmesi sırasında bu esası tuttuk. Tabirlerde, çokluk mecaz ve kinaye bulunmakla beraber, tek

kelimenin mecazlı ve kinayeli kullanılışı o kelimenin bir tabir halini alması sayılamaz.

1.

"Deyim", birinci tümcede "anlam" olarak, son cümlede "söz" olarak düşünülmektedir. Bu noktaya değindikten sonra deyimin "anlam" olarak nitelenmeyeceğini kitaptan rasgele aldığımız bir örnekle açıklayalım: Kitapta "karışık ve felâketli zaman" sözleriyle belirtilen bir "anlam" var. "Birden çok sözcüğün oluşturduğu" bu anlama "deyim" adı verilebilir mi? Şüphe yok ki hayır! Ama bu "anlam"ın özel kalıbı olan **ana baba günü** biçimindeki "söz"e deyim adı verilir.

2.

Mustafa Nihat Özen -yukarıya aldığımız sözlerinin son cünlesinden de anlaşılacağı üzere- tek sözcüğü deyim saymamaktadır. Şu halde kitabında deyimler arasına böyle sözcükleri almaması gerekirdi. Oysa bunları da almıştır. İşte örnekleri:

Açıktan - Açmaz - Ağalık - Ağızdan - Akılca - Akıllı - Akşamcı - Aptessiz - Arkalı - Arkalık - Arkasız - Ardınca - Asılası - Aylıklı - Azıcık - Baba - Babacan - Babaç - Babalı - Bacaksız - Başlıca - Başlıksız - Baştakiler - Baştan - Belâlı - Besmelesiz - Beyinsiz - Bican - Billah - Birlik - Birden - Biri - Boğazlı - Boğazsız - Boşuna - Boydan - Boysuz - Buyur - Buyurun - Can - Candan - Cangâh - Canım - Çamur - Çenebaz - Çeneli - Çulsuz - Dağlarca - Delişmen - Dilbaz - Dillenmek - Dilli - Eyvallah.

3.

Özön şöyle demektedir:

Atasözleri ile tabir arasındaki farkı kısaca şöyle anlatmak kabildir: Atasözleri bir hüküm anlatır; tabir ise bir durum bildirir. Dumanlı hava aramak (kurt dumanlı havayı sever).

- Ayağıyla gelmek (ayağıyla gelene ölüm olmaz). - Alçak eşek (alçak eşeğe kim olsa biner). - Ayağı taştan sakınmak (itin ayağını taştan mı sakınıyorsun?). - Altın anahtar (altın anahtar her kapıyı açar) vb.

a) Burada ayraç dışındaki sözlerin deyim, ayraç içindekilerin de atasözleri örneği olarak verildiği anlaşılıyor. Ancak **İtin ayağını taştan mı sakınıyorsun?** sözü, atasözü değil, deyimdir. **Ayağı taştan sakınmak** diye bir deyim de yoktur.

b) **Atasözleri bir hüküm anlatır** denmekle atasözlerinin gerçek ayırıcı özelliği belirtilmiş olmuyor. Çünkü bir hüküm (yargı) bildirmesine karşın atasözü olmayıp deyim, ya da bayağı söz olan sayısız tümce vardır. Bunu, Ebüzziya'nın **Durub-i Emsal-i Osmaniyye**'sini incelerken de açıklamıştık.

c) Özön, atasözlerini tanımamız için **"atasözleri bir hüküm anlatır"**dan başka ölçü de vermiyor. Bu ölçüye göre, kitapta deyimler arasında bulunan:

Açmaza düşmek.
Ağızdan çıkanı kulak işitmemek.
Önayak olmak.

gibi sözler,

O açmaza düştü.
Filancanın ağzından çıkanı kulağı işitmiyor.
Bu işe ben önayak oldum.

biçiminde yargı bildiren kılıklara girerlerse atasözü sayılacaklar(!)

Yine bu ölçüye göre kitapta deyim olarak gösterilen:

Çingene haraççısına benzer.
Onunla cennete bile gitmem.
Olur olmaz dua ile defolacak belâ değil.

gibi sözler, yargı bildirdikleri için, atasözüdürler(!)

4.

Yalnız deyimleri içine almak üzere hazırlanmış olan bu eserde atasözleri de yer almıştır:

Ahlatın iyisini dağda ayı yer.
Armudun iyisini ayı yer.
Allah sekizde verdiğini dokuzda almaz.
Anasına bak, kızını al.
Beş parmak bir değil.
Can cümleden aziz.
Çocuktan al haberi.
El mi yaman, bey mi yaman?

5.

Deyimler arasında, deyim olmayan birçok söz bulunmaktadır. Örnekler:

Acı patlıcan - Zehir gibi acı - Aç kurt (gerçek anlamda) **- Dükkân açmak - Ağır hastalık - Ağır iş - Kalp akçe** (gerçek anlamda) - **Akıl kabul edecek şey değil - Akşam namazı** (gerçek anlamda) - **Vallah - Billah - Bismillâh - Elhamdülillâh - Estağfurullah - Fesüphanallah - İbadullah - İnşallah - Veliyyullah - Min tarafillah - Baç almak - Kız almak - Arap atı** (gerçek anlamda) - **Av kuşu** (gerçek anlamda) - **Toz almak - Boy entarisi - İş buyurmak - Ne buyurulur - Buyurun gidelim - Gene buyurun inşallah - Bokluca bülbül** (gerçek anlamda) - **Temel çivisi** (gerçek anlamda) **Ay gördüm Allah amentü billah, aylar mübarek olsun elhamdülillâh.**

●

TÜRK ATA SÖZLERİ

(Mustafa Nihat ÖZÖN)

1952'de yayımlanan birinci baskısı 8257 numaralanmış atasözü ile 1470 numaralanmamış deyimi, 1956'da yayımlanan ikinci baskısı 8600 numaralanmış atasözü ile 2250 numaralanmamış deyimi içine alan bu eserin önsözünde "şimdiye kadar çıkmış olan belli başlı atasözü kitaplarında görülmüş olanlar"ın toplandığı söylenmekte ve kaynaklar şöylece belirtilmektedir: Velet İzbudak tarafından yayımlanan Atalar Sözü, Şinasi"nin, Ebüzziya'nın, Vefik Paşa'nın atasözlerini derleyen kitapları, Divanü Lügat-it-Türk ve Lehçe-i Osmanî.

Yazar, Şinasi'nin atasözü için söylediği **hikmet-ül-avam** tanımını benimsemekte, Ebüzziya'nın atasözüyle deyim için verdiği tanımları da kabul etmiş görünmektedir. Bundan başka iki çeşit sözü ayrı ayrı göstermek için atasözlerini kitabın metnine, deyimleri de sayfa altlarına koyduğunu bildirmektedir.

Şimdi düşüncelerimizi sıralayalım:

1.

Atasözleri bölümünde pek çok deyim ve başka söz vardır. Aşağıdaki maddeler, atasözleri bölümünde karışık olarak yazılı bulunmaktadır. Biz bunlar arasından on tane atasözü seçerek listenin ön sırasına alıyor, arkasından da atasözü olmayanları veriyoruz:

İki el bir baş içindir.
Bal bal demekle ağız tatlılanmaz.
Körün isteği bir göz, ikisi olursa ne söz.
Yoldan kal, yoldaştan kalma.
Davacın kadı olursa yardımcın Allah olsun.
Can çıkar, huy çıkmaz.
Say beni, sayayım seni.

Akacak kan damarda durmaz.
Et tırnaktan ayrılmaz.
Mal canın yongasıdır.

Kancayı taktı - Ocağı söndü - Mekik gibi seğirdir - Islak kargaya dönmüş - Cin gibi aklı var - Aramakla ele geçmez - Parası çok aklı az - Diliyle yakalandı - Çaylak yavru kapar gibi - Eser savurur - Horoz ibiği gibi bir yana sallanır - Mecnun gibi beyabanda gezer - Yaka yıka bitiremedi - Gâvur gemisi gibi yan gider - Yaz yağmuru gibi gelir geçer - Hancı tavuğu gibi yolcu artığından geçinir - Paçaları sıvayıp da girişti işe - Kulağında davul çalınır - Cennet kuşu, bir şeye aklı ermez zavallı - Baba oğlunun fenalığını istemez - Lakırdı ile iş bitmez - Fen söz çekilmez - Ceviz ile ekmek yemesi, güzel ile muhabbet etmesi iyi olur.

Görelim ayine-i devran ne suret gösterir.
Kesilse riştesi şem'in ziyası artar eksilmez.
Gönüldendir şikâyet kimseden feryadımız yoktur.
Cahilin âlim katında sözünün miktarı yok,
Kendi eşek, giydiği çul, başının yuları yok.
Cehd eyle malını etme israf,
Düşmana kalırsa da dosta olma muhtaç.

2.

Deyimler bölümünde pek çok atasözü ve başka söz vardır. Aşağıdaki maddeler deyimler bölümünde karışık olarak bulunmaktadır. Biz bunlar arasından on tane deyim seçerek listenin ön sırasına alıyor, arkasından da deyim olmayanları veriyoruz:

Aralığa gitmek - Baş göz etmek - Çantada keklik - Dirsek çevirmek - Eski göz ağrısı - İçli dışlı - Kapağı atmak - Kör döğüşü - Su götürür - Uzun uzadıya.

Görünüşe aldanma.
Amca, baba yarısı.
Deliden uslu haber.
Soran yanılmamış.
Yaşa yaşa gör temaşa.
Kavganın iyisi olmaz.
Yarım elma gönül alma.
Bir inat bir murat.

Varak-ı mihr ü vefayı kim okur kim dinler - Vera-yi perdede esrar var zuhur edecek - Uyku geldi bedene ne mutlu kalkıp gidene - Gele gide - Vaktinde gerek - Bildiğin gibi değil - Soygun vermiş abdala döndü - Tazıya dönmüş - Yabanın ayısı - Küp gibi - Çiçek gibi - Yılan gibi - At gibi - Eşek gibi çalışır - İpliğe bamya dizer gibi - Kediyle köpek gibi - Daha çelik çomak oynar - Söz anlamaz - Allame kesildi - Çattık belaya müstef'ilâtün - Dediği geldi çıktı.

3.

Aynı nitelikte olan, dahası kimi sözcük ve çekim değişikliğinden başka aralarında ayrım bulunmayan pek çok maddeler kitabın hem atasözleri bölümünde, hem deyimler bölümünde gösterilmiştir:

Adı kaale alınmaz.	(Atasözleri bölümündedir)
Adı kaale gelmez.	(Deyimler bölümündedir)
Çanak açıyor.	(Atasözleri bölümündedir)
Çanak tutmak.	(Deyimler bölümündedir)
Çıktı dokuza inmez sekize.	(Atasözleri bölümündedir)
Binmiş dokuza inmez sekize.	(Deyimler bölümündedir)
Atın ürkeği yiğidin korkağı.	(Atasözleri bölümündedir)
Atın dorusu yiğidin delisi.	(Deyimler bölümündedir)
Dolap beygiri gibi döner.	(Atasözleri bölümündedir)

Değirmen beygiri gibi dolaşır. (Deyimler bölümündedir)

El yumruğunu yemeyen kendini kahraman sanar. (Atasözleri bölümündedir)

El yumruğu yemeyen kendi yumruğunu değirmen taşı sanır. (Deyimler bölümündedir)

Anasından emdiği süt burnundan geldi. (Atasözleri bölümündedir)

Anamdan emdiğim süt burnumdan geldi. (Deyimler bölümündedir)

Deliden al uslu haberi. (Atasözleri bölümündedir)

Deliden uslu haber. (Deyimler bölümündedir)

Kurtla koyun kılıçla oyun. (Atasözleri bölümündedir)

Kurtla koyun bir arada olmaz. (Deyimler bölümündedir)

Acı acıyı bastırır. (Atasözleri bölümündedir)

Acı acıya su sancıya. (Deyimler bölümündedir)

Sağlık hastalık bizim için. (Atasözleri bölümündedir)

Hastalık sağlık bizim için. (Deyimler bölümündedir)

Yiğidim yiğit olsun da durağım çalı dibi olsun. (Atasözleri bölümündedir)

Erim er olsun da yerim çalı dili olsun. (Deyimler bölümündedir)

Her tarladan bir kesek. (Atasözleri bölümündedir)

Her tarladan bir nakil, her adamdan bir akıl. (Deyimler bölümündedir)

Horoz akıllı adam. (Atasözleri bölümündedir)

Horoz akıllı. (Deyimler bölümündedir)

Kazanırsan dost kazan, düşmanı anan da doğrur. (Atasözleri bölümündedir)

Kazanırsan dost kazan. (Deyimler bölümündedir)

Şeriat zâhiredir. (Atasözleri bölümündedir)

Şeriat zâhire hükmeder. (Deyimler bölümündedir)
Var Marko Paşa'ya derdini yan. (Atasözleri bölümündedir)
Derdini Marko Paşa'ya anlat. (Deyimler bölümündedir)

4.

Mustafa Nihat Özön, kaynak olarak seçtiği eserlerde ne varsa, hiç bir değerlendirme süzgecinden geçirmeyerek hepsini almıştır. Bundan dolayı:

a) Kaynaklarda kimi zaman yanlış, değişik biçimlerle yazılı bulunan aynı söz, bu kitapta da - doğru ve yanlış olarak - birkaç kez yer almıştır.

b) Kitaba ne atasözü ne de deyim olan birçok sözler girmiştir.

Bu durum, kitaptaki söz sayısını, gereksiz yere, çoğaltmıştır.

5.

Özön, kaynaklarının yapmadığı bir işi yaptığını, yani atasözleriyle deyimleri ayrı ayrı gösterdiğini söylemektedir. Ama yukarıda örnekleriyle gösterdiğimiz gibi bu bir ayırma değil, karıştırma olmuştur.

●

TÜRK ATASÖZLERİ VE DEYİMLERİ

(Feridun Fazıl TÜLBENTÇİ)

Mart 1963'te çıkan bu eser 402 sayfadır. İçinde numaralanmış 15080 söz bulunmaktadır. Toplayan (Tülbentçi) şöyle demektedir: **Ata sözleri ile deyimleri birbirlerinden ayıranlar ve bu suretle kitaplarında bir tasnif yapan yazarlar ol-**

muştur. Ancak vücuda getirdikleri kıymetli eserlerinde bu farkı çok güzel ifade ettikleri halde tasnifte hataya düşmüşler, deyimlerle ata sözlerini ister istemez birbirine karıştırmışlardır. Biz, "Türk Atasözleri ve Deyimleri" adını verdiğimiz bu kitapta eslâfa uyarak herhangi bir tasnif yapmak cesaretini kendimizde göremedik.

Bu duruma göre eserde atasözleriyle deyimlerin birbirine karıştırılıp karıştırılmadığı konusu üzerinde durmayacağız. Üzerinde duracağımız noktalar şunlardır:

1.

Önsözde Şinasi'nin "durub-i emsal" tanımı beğenilmekte ve benimsenmektedir. Biz ise, yukarıda görüldüğü üzere, bu tanımı yetersiz bulmuştuk.

2.

Yine önsözde **atalar sözü umumiyetle bir hüküm ifade eder** denilmektedir. Bu da Ebüzziya'nın tanımında bulunan bir görüştür ki yukarıda eleştirmiştik.

3.

Kitapta atasözleriyle deyimlerin ayrı ayrı gösterilmediği bildirildiğinden bu konu üzerinde durmayacağımızı söylemiştik. Ancak eserin önsözünde atasözleri örnekleri arasında:

Mart havası gibi bir halde durmaz.

sözü de görülmektedir. Bunun atasözü olmadığı açıktır.

4.

Tülbentçi, eserini sunarken **içinde 15 binden fazla ata sözü ve aynı değerde deyim vardır ki şimdiye kadar neşredilmiş olanların söz adedi bakımından en zenginidir** diyor. Bizim görüşümüz şudur ki kendisi de, M.N. Özön gibi, kaynaklardaki sözleri değerlendirip elemediği için kitaba giren söz sayısı çoğalmıştır. Bir eleme yapsaydı, bunların birçoğu ki-

taba girmeyecekti. Örneğin, kitabın hemen başında 1 ve 2 numara ile gösterilen:

1- **Ay ay doğmuş.**
2- **A benim ruh-ı revânım seven ölsün mü seni?**

sözleri, deyimler arasında da atasözleri arasında da yer alamaz.

Kitabın sonunda ise şu sözler var:

15076- **Zülf-i yâr.**
15077- **Zülf-i yâra dokunacak lakırdı söyler.**
15078- **Zülf-i yâra dokundu.**
15079- **Zülf-i yâra dokunma.**
15080- **Zülf-i yâra dokunur.**

Bunlara ve benzeri örneklere ayrı ayrı yer ve numara verildikten sonra 15080 sayısını 25080'e, 35090'a yükseltmek işten değildir. Çünkü yukarıda görülen çekimli biçimler arasına, sözgelişi:

Zülf-i yâra dokunmuş.
Zülf-i yâra dokunuyor.
Zülf-i yâra mı dokunayım?
Zülf-i yâra dokunsa ne çıkar.
Zülf-i yâra dokunmasın.

gibi cümleler de katılabilirdi.

Doğrusu ise sadece "zülf-i yâra dokunmak" diye bir deyim göstermekti.

5.

Bu eserde ne atasözü ne de deyim sayılamayacak birçok söz bulunmaktadır. İşte örnekleri:

Bab-ı hümayun kapısı - Çelik gibi sert - Dana yediği taşı bilir - Denaet, rezalet - Hepsi bitti de o mu kaldı - Her sözünde bir nükte var - Irgat gibi çalışır - Irk ve nesli pak -

Iskatçı hoca - Islak tavuk - İçi başka dışı başka - İlim yalnız cehli giderir - İlim yumuşak döşekte yatmaz - Kârgir iratları mı var - Kartal'a varıyor - Kartalha giriyor - Ovada kuş uçar - Yâr ü ağyar - Yetimin hakkını yiyen berbat olur - Orasın sâki-i gülçehrenin ibramı bilir.

6.

Kaynaktaki eski yazının yeni yazıya çevrilirken doğru okunamamış olmasından ya da kaynaktaki yanlış sözlerin olduğu gibi alınmış bulunmasından, bu eserde epey yanlış söz vardır. Ayrıca, bunların kimisi ne atasözüdür ne de deyim.

Örnekler:

Çağrılan yere arınma, çağrılmayan yere görünme.
("Arınma" değil "erinme" okunacaktı. "Erinmek", üşenmek demektir.)

Küçük işer, büyük dayanır düşer*
("Dayanır" değil "tayınır" okunacaktı. "Tayınmak", ayağı kaymak demektir.)

Boruda peşrev olmaz, ne çıkarsa bahtına**
("Zurnada" olacaktı. Kitapta doğrusu da vardır.)

Kart ağacın bükülmesi güç olur*
("Ağaç yaşken eğilir" olacaktı. Kitapta doğrusu da vardır.)

Ab ve dâne serpilir, insanı kısmet gezdirir.
("Ab ü dâne" ... okunacaktı.)

---

* Bu sözler, M.N. Özön'ün *Türk Ata Sözleri* adlı eserinde de bu biçimdedir. O eser üzerine yaptığımız eleştirmeler arasına bu sözler ve açıklamalarımız da eklenebilir.

**. M.N. Özön'ün kitabında da bu biçimdedir.

Saf nâ'l dür endişelerin matmaı nazarlarıdır.
("saff-ı niâl, dûr-endişlerin matmah-ı nazarlarıdır" okunacaktı. "İlerisini düşünenler bir kurulun hep aşağı tarafında oturmak isterler" demektir.)

İlim, ilmi Allahtır.
("ilmullah" okunacaktı.)

Hem silahlı hem külâhlı.
("Gece silahlı, gündüz külâhlı" olacaktı. Kitapta doğrusu da vardır.)

İnsan okurken yanılır.
("Hoca, -ya da imam- okurken yanılır" olacaktı.)

Kesesine güvenen borazancı başı.
("Nefesine güvenen borazancı başı olur" olacaktı. Kitapta "nefesine elverirse borazancı başı ol" diye doğru bir biçim de vardır. Şinasi'nin kitabından alınan bu sözdeki "nefesine" sözcüğünü Sadi G. Kırımlı, "Atalar Sözü" adlı eserine geçirirken yanlış olarak "nefsine" diye okumuştur.)

●

TÜRK ATASÖZLERİ

(Millî Kütüphane Genel Müdürlüğünce hazırlanmıştır)

Önsözünü Adnan Ötüken'in yazdığı bu yapıt, Millî Eğitim Bakanlığı'nın "Bin Temel Eser" dizisi arasında 1971 yılının Ocak ve Şubat aylarında iki cilt olarak yayımlanmıştır. Dizinin 47'ncisi olan birinci cilt, XV sayfalık önsözden sonra 200 sayfadır. İçinde A-G harfleriyle başlayan 5411 söz bulunmaktadır. Dizinin 48'incisi olan ikinci cilt ise 201-391 sayfadır. G-Z harfleriyle başlayan sözleri kapsamakta ve 10730'uncu söz ile sona ermektedir. Kitaba altı sayfalık bir bibliyografya ile dokuz sayfalık bir sözlük eklenmiştir.

Eleştirmelerimizin ayrıntılarına girmeden önce söyleyelim ki bu kitap, Millî Eğitim Bakanlığı'nın "temel eserler"i arasında çıktığına göre her bakımdan olgun ve bu konuda şimdiye değin çıkarılanlardan üstün olmalı idi. Öyle olmamış, birçoklarının gerisinde kalmıştır.

Eleştirilerimizi sıralayalım:

1.

Adnan Ötüken'in yazdığı önsözde atasözünün ve deyimin tam, doğru tanımları yapılamamış; bu kavramlar, bulanık anlatımlarla birbirine karıştırılmıştır.

İlk satırlarda "atasözü" için şöyle bir tanım vardır:

"Atasözü" umumî bir adlandırmadır. Bunun içerisinde darbımeseller ve tabirler = deyimler yer alır. Darbımesel, çeşitli şekilleriyle her şeyden önce bir hüküm ihtiva eder.

İkinci sayfada bununla çelişen şu düşünce ileri sürülmüştür: **Hüküm ihtiva eden "atasözü" denmesi ve bunların dışında kalanların da deyim adıyle adlandırılması doğru olur.**

Birinci tanıma göre "darbımesel, hüküm ihtiva eder." İkinci tanıma göre "hüküm ihtiva eden söz, atasözüdür." Öyle ise "tarbımesel = atasözü" olmaktadır. Oysa söze başlanırken "atasözü"nün hem darbımeseli hem de deyimi içine aldığı belirtilmişti. Önsözün son sayfasındaki "on binden fazla atasözü (darbımesel ve tabir) bir araya getirildi" tümcesinin yazılışından da "atasözü"nün "darbımesel" ile eşanlamlı sayılmadığı ve "deyim"in, "atasözü" kavramının kapsamı içine alındığı halde "darbımesel"in bu kapsam dışında bırakıldığı anlaşılıyor.

Öte yandan yine önsözde atasözleri için ayrı, deyimler için ayrı örnekler veriliyor; böylece birbirinden ayrılabilen iki söz çeşidinin bulunduğu kabul edilmiş oluyor.

Bu ikili ve karışık görüşün etkisi, kitabın adında da kendini gösteriyor: Dış kapakta "Türk Atasözleri ve Deyimleri", iç kapakta "Türk Atasözleri" yazılıdır.

2.

Önsöz yazarı, "atasözü" tanımında kullandığı "hüküm ihtiva eder" ölçüsünü Ebüzziya'dan almıştır. Atasözü için "bir hükmü tazammun eder" ölçüsünü veren Ebüzziya'dır. Hüküm taşımanın atasözü tanımında doğru bir ölçü olmadığını, yukarıda, rahmetlinin **Durub-i Emsal-i Osmaniyye**'sini eleştirirken ortaya koymuştuk. (Bkz. s. 60).

"Atasözü hüküm ihtiva eder" düşüncesini benimsemiş olan önsöz yazarı, örnekler sıralarken:

Kanımı kuruttu - Taşı sıksa suyunu çıkarır - Öküz öldü, ortaklık ayrıldı... gibi sözleri deyim olarak göstermekle düşüncesinin tersi olan bir davranışta bulunmuştur. Çünkü bu sözler hüküm ihtiva ettiklerine göre, yazarca, atasözü sayılmalı idiler; ama deyim olarak verilmişlerdir. (Doğrusu da deyim olduklarıdır.)

3.

Önsözde deyimler için **"Deyimlerin esas karakteri (bir hal ifade etmek)tir. Bunlarda darbımesellerde olduğu gibi hüküm unsuru bulunmaz,** denilmektedir. Bu da Ebüzziya'nın ölçüsüdür. Ebüzziya'nın sözleri şöyledir: **"Tabir ıtlak eylediğimiz akval ise bir hali musavvirdir. Anda meselin haiz olduğu hüküm yoktdur."** Deyimin böyle tanımlanamayacağını da daha önce (s. 62-63) açıkladığımızdan burada o sözleri yinelemeyeceğiz.

4.

Önsözdeki: **Darbımesel, bir vaka veya oluşumun = meydana gelişin eş veya benzer manasını ihtiva eden bir halk düşüncesini veya felsefesini dile getirir.** Cümlesi de Ebüzziya'nın ve Şinasi'nin düşünceleridir. Ebüzziya, darbımeseli

açıklarken: **Bir hadiseyi, bir emri temsil tarikiyle tarif,** Şinasi de: **Durub-i emsal ki hikmet-ül-avamdır** der. Biz Ebüzziya'nın bu sözlerini eleştirirken (Bkz. s. 60) "temsili" olan atasözleri gibi "temsili olmayan" atasözlerinin de bulunduğunu göstermiştik. Önsöz yazarı, örnek olarak sıraladığı atasözleri arasına temsili olmayan - yani kendisinin tanımına uymayan

Acele işe şeytan karışır.
Cahile laf anlatmak deveye hendek atlatmaktan güçtür.
Çok söyleyen çok yanılır.
Çok yaşayan bilmez, çok gezen bilir.

sözlerini de almıştır. Demek ki "temsil"e dayanan tanım eksiktir.

Ayrıca Şinasi'nin "hikmet-ül-avam=halk felseefesi" tanımındaki eksiklik üzerine yazdıklarımızı (s. 57-58) burada da anımsatmak isteriz.

5.

Önsözde -yetersiz olmakla birlikte- atasözü ve deyim kavramları üzerinde durularak her söz çeşidi için ayrı ayrı örnekler gösterilmesine karşın metinde atasözleri ve deyimler ayrı ayrı bölümlerde verilmemiş, bütün sözler karışık olarak abece sırasına konulmuştur. Bu da atasözleriyle deyimleri ayırt etmeyi göze alamamanın belirtisi ve ayırt etmeyi başarabilmek için önsözde kesin ölçüler verilememiş olmasının doğal sonucudur.

6.

Benzetmeli, mecazlı, nükteli her söz deyim değildir. Deyim sayılsa sanatçıların yapıtlarında görülen onbinlerce güzel sözün deyimler arasına alınması gerekir. Bu kitapta deyim olmayan, dahası güzelliği bulunmayan yüzlerce -belki de binlerce- söz vardır. Örnekler görelim:

Abdestsiz yere basmaz - Adamdan başka her şeye benzer - Adımına yüz altın verse ayağımı atmam - Ağızlanmış - Ahmed'in öküzü gibi ne bakarsın - Anbardan yemeye benzer - Akrep gibi hemen sokar - Arı gibi sokar - Asmağa götürseler bir parası yok - At gibi kişniyor - Ay parçası gibi parlar - Ben seni severim gördüğüm yerde - Elinde kezzap mı var acep - Yana yana - Zaloğlu Rüstem kesildi başımıza - Zannımız gibi çıkmadı - Zayıflamış tazıya dönmüş - Zemheri soğuğu gibi soğuk söylüyor.

7.

Her doğru söz, her bilgece söz, atasözü olmaz. Biraz önce deyimler için söylediğimiz gibi, eski, yeni şiirlerimizde, başka sanat yapıtlarımızda, ahlak, öğüt kitaplarında, düşünürlerin yazılarında birçok doğru sözler ve öğütler vardır. Bunlara atasözü denilebilseydi, atasözlerimizin sayısı da on binleri bulurdu. Bu inceliğe dikkat edilmediğinden, kitap -tatsız, soğuk ve birçoğu bilgece söz söyleme özentisi olan- rasgele gerçeklerle, öğütlerle doldurulmuş, söz sayısı boş yere çoğaltılmıştır. Bunun, atasözü anlayışını soysuzlaştırmak gibi bir zararı da vardır. Kitaptaki bu tür sözlerden örnekler:

Aç kiminle olsa savaşır.
Adamın hayırlısı halka faydalı olandır.
Akıl bir ankadır.
Akıl tecrübe ile kemal bulur.
Âlim de bir cahil de bir, ikisi de Allahın kulu değil mi?
Amelsiz âlim, elinde fener bulunan âmâya benzer.
Balık sudan çıkınca hapı yutar.
Bir hüner-ver yüzyılda zuhura gelir.
Cahil olan vakitsiz öten horoz gibidir.
Dövülmek eşeğe yaraşır, edepsizlik etme.
Kaside şairlerin keskülüdür.
Sebepsiz bağırmak deliliktir.

Sikke ve hutbe padişahlık şiarıdır.
Terbiyesiz insan kalaysız kap gibidir.
Züht ü tekva bir ağaçtır ki kökü kanaat, meyvası rahattır.

8.

Kitaptaki sözler arasında, derleyicinin hoşuna gittiği anlaşılan, divan edebiyatından alınmış dizeler de vardır. Bunların kimisi daha önce çıkan kitaplardan olduğu gibi alınmıştır. Ne atasözü, ne deyim olan bu dizelerin de kitaba alınmaması gerekirdi. Örnekler:

Akil düşer mi düştüğü zindana bir dahi?
Bakılmaz hâtır-ı ahbaba hiç dilber hususunda.
Bir küçük su görünür eşkime nisbet deryâ.
Böyle şâha kul olan ister mi âzâd olmayı?
Dert ile bimâr olan elbette dermanın arar.
Ehl-i dil birbirini bilmemek insaf değil.
Gönüldendir şikâyet kimseden feryadınız yoktur.
Hased-i kalb-i adüv lûtf ile zâil olmaz.
Hep çekticeğim kendi ceza-yi amelimdir.
Kande olsa âşık-ı biçare cananın arar.
Kerem gördükçe ey Bâki gedalardan rica atar.
Mangal kenarı kış gününün lâlezarıdır.
Muhabetten "Muhammet" oldu hâsıl.
Padişahlar mülkünü elbette viran istemez.
Saltanat dedikleri ancak cihan kavgasıdır.
Sen herkesi kör âlemi sersem mi sanırsın?

Bunlar arasında, kaynaklarda doğru olduğu halde bu kitaba yanlış geçirilmiş olanlar bulunduğu gibi kaynaklara yanlış alınmış ve buraya değerlendirilip elenmeden aktarılmış olanlar da vardır. Kimisi, aruz bilen bir derleyicinin farkına vararak yapmayacağı yanlışlardır. Örnekler:

Ayağı yere mi basar zülfüne berdâr olanın.
(Necati'nindir. Şinasi ve Özön doğru olarak "Ayağı yer mi basar..." diye almışlardır)

Dahleden dinimize bari Müslüman olsa.
("Müselman" okunmalı idi.)

Elde istidat olunca iş kendini gösterir.
("İş kendini" değil, "kâr kendin"dir.)

Mihneti zevk etmedir âlemde hüner.
("Mihneti kendüyi zevk etmedir..." olacak.)

Rakip ölsün de Mevla Cennet-i âlâsında yer versin.
("Cennet-i âlâda" olmalı idi.)

Zalimin rişte-i ikbalin bir ah keser.
(Doğrusu "ikbalini" dir.)

9.

Atasözlerinin ve deyimlerin genel olarak kalıplaşmış bir tek biçimi bulunduğunu, ancak kimi sözlerin kalıplaşmış birkaç biçimle söylendiğini biliyoruz. Bu kitapta ise bir tek kalıplaşmış biçimi bulunan kimi sözler, ya doğru biçimiyle birlikte yanlış bir biçimle de gösterilmiş, ya da sadece yanlış bir biçimle verilmiştir. Yanlış biçimli sözlere örnekler:

Abdal abdalın ne umduğunu ister, ne bulduğunu.
(Vefik Paşa'da ve Özön'de de böyledir. Doğrusu: Kardeş kardeşin ne öldüğünü ister, ne onduğunu.)

Aç ölmez benzi sararır.
(Vefik Paşa'da ve Özön'de de böyledir. Doğrusu: Borçlu ölmez, benzi sararır.)

Adam kıtlığında keçiye Abdurrahman Çelebi derler.
(Doğrusu: Koyunun bulunmadığı yerde keçiye...)

Ağaç dalıyla gürler.
(Doğrusu: Ağaç yaprağıyla gürler.)

Ateşten korkan soğuk suyu üfler içer.
(Doğrusu: Sütten ağzı yanan yoğurdu...)

Darılmış kudurmuştan beter.
(Doğrusu: Dadanmış -alışmış- kudurmuştan beterdir.)

İnsana kardeş gibi yâr, Irak gibi diyar olmaz.
(Vefik Paşa'da ve Özön'de de böyledir. Doğrusu: Ana gibi yâr, Bağdat gibi diyar olmaz.)

Zincirini biraz çekmeli.
(Doğrusu: Dizginini çekmek.)

10.

Önsözde "bir atasözünün çeşitli söylenişleri varsa bunlardan en çok yaygın olanı alındı" denilmektedir. Bu söz, kitabın metnine birkaç bakımdan uymamaktadır. Aşağıya aldığımız örneklerde de görüleceği üzere:

a) Sözlerin yaygın olanı ile birlikte yaygın olmayanı da alınmıştır.

b) Alınan sözler arasında, az yaygın olmak şöyle dursun -yukarıda görüldüğü gibi- atasözü ve deyim olmayanlar pek çoktur.

c) Aynı sözün çok az değişiklikle, dahası olduğu gibi arka arkaya iki kez yazıldığı ve ayrı ayrı numaralandığı da olmuştur. Örnekler:

Aç gezmekten ise tok ölmek evladır.
Aç gezmekten ise tok ölmek yeğdir.

Aç kılıca sarılır.
Aç olan kılıca sarılır.

Anasının ak sütü gibi helal.
Anasının sütü gibi helâl.

Anasının nikâhını ister.
Bir adımına anasının nikâhını ister.

Başıboş bırakmaya gelmez.
Başını boş bırakmaya gelmez.

Bir yiğit ne kadar kahraman olsa sevdiğine yenilir.
Bir yiğit nice kahraman olsa sevdiğine yenilir.

Cin akıllı.
Cin akıllıdır.

Çul tutmaz.
Çul tutmazın birisi.

Dilimde tüy bitti.
Dilimde tüy bitti söyleyi söyleyi.

Eğri oturalım doğru konuşalım.
Eğri oturalım doğru söyleşelim.

Garib kuşun yuvasını Tanrı yapar.
Garip kuşun yuvasını Hazreti Allah yapar.

Helal mal kaybolmaz.
Helal mal zayi olmaz.

Gırbal ile su taşınmaz.
Kalbur ile su taşınmaz.

Kuru yanında yaş da yanar.
Kurunun yanında yaş da yanar.

Tımar sipahisi züğürtledikçe eski defteri yoklar.
Timar sipahisi züğürtledikçe eski defter yoklar.

Zebani kılıklı.
Zebani kılıklı bir hain.

Zulmü kendi nefsinedir.
Zulmü kendinedir.

588- **Akrep etmez akrabanın akrabaya ettiğini.**
589- **Akrep etmez akrabanın akrabaya ettiğin.**

1223- **Âşıklık âşıkdaşlık etmişler.**
1224- **Âşıklık âşıkdaşlık etmişler.**

2204- **Bir ağızdan çıkan bir ağıza yayılır.**
2205- **Bir ağızdan çıkan bin ağıza yayılır.**

2466- **Borç benim kasavet senin mi?**
2467- **Borç benim kasavet senin mi?**

3326- **Darılmış ise akşam kapaklı sahanları göndermesin.**
3327- **Darılmış ise akşam kapaklı sahanları göndermesin.**

4446- **Elin ile koymadığın şeye dokunma.**
4481- **Elinle koymadığın şeye dokunma.**

6240- **İki pilav arasında bir su gerek.**
6241- **İki pilav arasında bir su gerek.**

11.

Tümce olarak kurulmuş deyimlerin kimisi eylemin yalnız bir çekimi ile kullanılır. Kimisi de eyleminin türlü çekimleriyle kullanılabilir. Eyleminin türlü çekimleriyle kullanılabilen deyimler, o eylemin mastarıyle gösterilmelidir ki deyimin çekimle değişen biçimlerini ayrı ayrı yazınak gibi sakat yollara sapılmasın. Kitap, bu konuda bir yöntem izlememiştir. Kimi deyimler geçmiş zaman, kimi deyimler geniş zaman, kimi deyimler şimdiki zaman... kipi ile, kimi deyimler mastarlarıyle yazılmıştır. Aynı deyimin birkaç kiple gösterildiği de olmuştur. Örneğin, kitaptaki:

Ağzına tat bulaştı - Akıntıya kürek çeker - Ardı arkası kesilmez - Zevkini çıkarır deyimlerinin her biri, kalıplaşmış tek biçim değildir. Bunlar, sözgelişi:

Ağzına tat bulaşır, ağzına tat bulaşacak.
Akıntıya kürek çekti, akıntıya kürek çekiyor.
Ardı arkası kesilmeyen, ardı arkası kesilmiyor.
Zevkini çıkaracak, zevkini çıkardım.

gibi başka çekimlerle de kullanılabilir. Bunlar, mastarlarıyla:

Ağzına tat bulaşmak - Akıntıya kürek çekmek - Ardı arkası kesilmemek - Zevkini çıkarmak.

biçiminde gösterilirlerse türlü çekimlerle de kullanılabilecekleri anlaşılır.

Bir çekimle gösterilmiş olan sözlerden örnekler:

Ata et, ite ot döker - Avucunu yalasın - Bağrına bastı - Bahtına küssün - Baklayı ağzından çıkardı - Bam teline bastı - Başa güreşir - Boğazımdan geçmedi - Can kulağı ile dinlesene - Çam devirdi - Çanak açıyor - Delilsiz dava görür - Dokuz doğurdu - Feleğe baş eğmez - Gözden düştü - Her telden çalar - İçi içine sığmıyor - İpin ucunu kaçırdı - Kafa tutar - Sırra kadem basmış - Tuttuğunu koparır - Yüz suyu döktü - Zevki humarına değmez.

Türlü çekimleriyle birkaç kez gösterilmiş olan sözlerden örnekler:

Ak ile karayı seçebildi.
Ak ile karayı seçer.
Ak ile karayı seçti.

Anladım kazın ayağını.
Anladın mı kazın ayağını?

Aynayı al da yüzüne bak.
Aynayı alsın da yüzüne baksın.

Azı çoğa tut.
Azımızı çoğa tutsun.

Ayağına sıcak su dökmeli.
Ayağına sıcak su mu dökelim?

Bağdat'a tatar olacak.
Bağdat'a tatar olmuş.

Çanına ot tıkalıdır.
Çanına ot tıktı.

Çil yavrusu gibi dağıldılar.
Çil yavrusu gibi dağıttı.

Davacın kadı ise yardımcın Allah olsun.
Davacısı kadı olanın yardımcısı Allah olsun.

Davulu biz çaldık parsayı el topladı.
Davulu o çaldı parsayı başkası topladı.

Zülf-i yâr.
Zülf-i yâra dokunma.

Zülf-i yâra dokunur.
Korkarım zülf-i yâre dokundu.

Mastarla gösterilen deyimlere örnekler:

Ara bulmak - Burun burmak - Çile çekmek - Dikine gitmek - Dize gelmek - Dolabı düzmek - Eli varmamak - Göğüs germek - Hırsıza yol göstermek - Kabasını almak - Oyuna gelmek.

12.

Önsözde "kadını hor ve hakir gören sözler"in bu kitaba alınmadığı belirtilmiştir. Oysa kitaba "kadını hor ve hakir gören" çok ağır sözler alınmıştır. İşte örnekleri:

At ile avrata inan olmaz.
Avradın kazdığı kuyudan su çıkmaz.
Avradın saçı uzun olur, aklı kısa.
Avradın yediği giydiği olsa vay ol kişinin haline.
Avrattan vefa, zehirden şifa.
Kadın kısmının saçı uzun olur, aklı kısa.
Kadının saçı uzun, aklı kısa.
Kadın yüzünden gülen ömründe bir kere güler.
Kadını sırdaş eden tellal aramaz.
Kadının yüklediği yük şuraya varmaz.

13.

Yine önsözde "milletimizi küçük düşürecek, millî duyguları incitecek" sözlerin kitaba alınmadığı bildirilmiştir. Ya şu söze ne demeli:

Halka gönül bağlayan sonra pişman olur.

Ebüzziya'nın malı ve "el-avam ke-l-hevam" (halk böcekler gibidir) felsefesinin geçerli olduğu çağların ürünü olan bu bilgece (!) sözü, Mustafa Nihat Özön de kitabına almış ve bu kez halkçı devletimizin Millî Eğitim Bakanlığı, Bin Temel Eser'in harcı arasına koymuştur. Önsözde "gençlerin, yeni nesillerin eline geçeceği" için kitaba "kötü vasıflı tiptcki atasözlerinin" alınmadığı açıklandığına göre bu sözün vasıfta olmadığı mı kabul edilmiştir? Eğitici niteliği söz götürmez olan atasözleri kitabında böyle bir söz, "müstehcen" adı verilen sözlerden daha sakıncalı değil midir?

Tek başına şu örnek bile ilkin yapılan bir yanlışın, daha sonraki yapıtlarda hiç incelenmeden, değerlendirilmeden kopya edile edile nasıl sürüp geldiğini göstermeye yeter.

14.

Önsözde kaba, ayıp, müstehcen sözlerin kitaba alınmadığı da bildirilmektedir. Oysa bunlardan kimisinin, sözcükleri değiştirilerek, alındığı görülmektedir. Örnekler:

Görmeyenin oğlu olmuş, tutmuş "kolunu" koparmış.
Kılavuzu karga olanın burnu "çamurdan" çıkmaz.
Deveye diken, insana "kötülük eden".

Şu değiştirilmiş biçimler, atasözlerinin kendileri değildir. Ama bunları okuyanlar, tırnak içine aldığımız sözcüklerin aslını hatırlayacaklarından, kaba, ayıp, müstehcen sözler kitaba alınmamıştır denilemez.

15.

Bu maddede sözcük yanlışlarından örnekler göstereceğiz:

a) Sözlük bülümünün başına "atasözlerinde geçen Arapça ve Farsça kelimelerin anlamları" diye yazılmıştır. Oysa bu bölümde az bilinen birtakım Türkçe sözcüklerle Batı dillerinden birkaç sözcüğün anlamı da verilmiş olduğundan bu sözcüklerin hangi dilden olduğunu daha önce bilmeyenler, onları Arapça ya da Farsça olarak öğreneceklerdir. Örneğin şunlar Türkçedir:

Arık, balaban, başmak, bay, boran, börk, çemrenmek, eğin, ıssını bilmek, kani, kanara, kavuk, kebe, koz, kösemen, köstek, kundak, kuskun, nesne, sağlamak, senek, sımak, sulak, tekelti, torlak, us, yal, yılkı, yordam.

b) **Kumpas** Fransızcadır. **Mayna, pranga** İtalyancadır. **Zangoç** Ermenicedir.

c) Arapça olan **humâr** sözcüğüne "sarhoşluk" anlamı verilmiştir. Doğrusu "içkiden sonra gelen baş ağrısı"dır.

ç) **Niam** yazımıyla yazılan ve "evet" anlamı verilen Arapça sözcüğün doğrusu **naam**dır. Arapçada **niam** nimetler demektir.

d) **Zemmî** imlâsıyle yazılan ve "İslâm devletlerinin tabiiyeti altındaki azınlıklar" anlamı verilen Arapça sözcüğün doğrusu **zimmî**dir.

e) 242- **Âdet budur âherde gelir bezme ekâbir.**
mısraındaki **âher** sözcüğü **âhır** olarak düzeltilmelidir. Arapçada **âher** başka, **âhır** son anlamına gelir.

f) 2134- **Bıçak kadar boyu var..**
sözündeki **bıçak, bacak** olacaktır. Anlaşılıyor ki bu söz eski yazıyle yazılmış bir metinden alınırken yanlış okunmuştur.

g) 2358- **Bir para için yorgan yakar.**
sözündeki **para**nın doğrusu, **pire**dir. Bu yanlış da eski yazının doğru okunamamış olmasından ileri gelmiştir.

ğ) 3638- **Deveye borç gerekirse boynun uzatır.**
sözündeki **borç** sözcüğünün doğrusu "ağacın taze dalı" demek olan **burç**tur. Sözlük bölümünde **burç** da yoktur. Çünkü kitapta böyle bir sözcük bulunduğu bilinmemiştir.

h) 4304- **El ile arslan tutulur, güç ile güç tutulmaz.**
sözünün ilk sözcüğü de yanlış olarak **el** okunmuştur. Doğrusu **al**dır. Kitapta bu sözün -yeni yazıyle yazılmış bir metinden alınmış olmalı ki- doğrusu da vardır: 635- **al ile arslan tutulur, güç ile gücigen (köstebek) tutulmaz. Al** hile demektir.

ı) 4833- **Ey âşık, mihnetzede oldukça bunarsın.** dizesindeki **âşık** ile **mihnetzede** arasında virgül yok, "esre" vardır. Doğru okunuş, **âşık-ı mihnetzede**dir. **Oldukça**nın doğrusu da **buldukça**dır.

i) 7696- **Köpek bile bal yediği çanağa pislik etmez.** sözündeki **bal** sözcüğü **yal** olacaktır. Bu yanlış da eski harfle yazılmış olan **yal**ın bir nokta ayrımıyla **bal** okunmuş olmasından ileri gelmektedir.

j) 7944- **Küçük işer, büyük dayanır düşer.**
sözünde bulunan **dayanır** sözcüğü de eski yazının yanlış okunmuş biçimidir. Doğrusu **tayınır**dır ki "ayağı kayar" demektir. Bu yanlış, Özön'ün ve Tülbentçi'nin kitaplarında da vardır.

k) 9867- **Üsrük devenin çulu eğri gider.**
sözündeki ilk sözcüğün doğrusu **esrük**tür. "Sarhoş" demek olan bu sözcük de sözlük bölümünde yoktur. Belli ki söz, eski yazıyle yazılmış bir metinden alınırken yanlış okunmuştur. Kitapta bu sözün yeni yazıyla yazılmış bir metinden alınan doğrusu da vardır: 4668- **Esrik devenin çulu eğri gerek.**

***

Eleştirilerimiz burada bitiyor. Kitaptaki çeşitli yanlışlardan buraya sadece beşer, onar örnek aldık. Bunlar beş on kat daha çoğaltılabilir. Görülüyor ki:

Önsöz yetersiz ve karışık olduğu gibi söz dizisi de yanlışlar, tekrarlar ve ne atasözü ne deyim olan rasgele sözlerle doludur. Kitaba girmemesi gerekenler atılır, yinelemeler ayıklanırsa kitaptaki 10730 sayısı yarısına düşer. Daha çok söz derlemiş görünmek isteği, bundan önceki kimi yapıtları hazırlayanları da şu kitabı düzenleyenleri de yanlış bir yöne sürüklemiştir. Bu tutum, atasözü ve deyim anlayışının yozlaşmasına yol açar. Şimdiye değin derlenmemiş olan gerçek atasözlerimizi ve deyimlerimizi bulup ortaya koymak ve böylece eldekilerin sayısını çoğaltmak elbette büyük hizmettir. Ama bunu yaparken çok titiz davranmak, bilgi ve sağduyunun kılavuzluğundan ayrılmamak, kısacası "kaş yapayım derken göz çıkarmamak" gerekir.

●

ELEŞTİRMELERİN GÖSTERDİĞİ SONUÇ

Eleştirdiğimiz bütün yapıtlarda görülen ortak kusurlar şöyle özetlenebilir:

(1) Atasözleri ve deyimler üzerine yayımlanmış yapıtlarda bu sözlerin nitelikleri iyi incelenmemiş, dolayısıyla bu söz çeşitlerinin özellikleri belirtilmemiş, tam tanımları yapılmamıştır.

(2) Birçoklarında atasözleri ve deyimler ayrı ayrı bölümlerde verilmemiş, karışık olarak sıralanmıştır.

(3) Sözleri ayrı ayrı bölümlerde vermeyen yapıtlar atasözü ve deyim olmayan dizelerle sanat ve düşünce eserlerinden alınmış sözlerle, dahası rasgele bayağı laflarla doludur. Böylece yapıtları hazırlayanlar kendilerini daha çok atasözü ve de-

yim derlemiş gibi göstermektedirler. Oysa bu çeşit sözler, gereksiz olmakla kalmamakta, zararlı olmaktadır. Çünkü atasözü ve deyim kavramının yozlaşmasına yol açmaktadır.

(4) Atasözleriyle deyimlere ayrı ayrı bölümlerde yer veren yapıtlarda dahi atasözleri arasına deyimler ve deyim olmayan sözler; deyimler arasına da atasözleri ve rasgele başka sözler alınmıştır. Bu durum, iki söz çeşidini birbirinden ayıran özelliklerin belirlenememiş olmasından ileri gelmektedir.

(5) Yapıtları hazırlayanlar, daha önceki yapıtlarda bulunan sözleri bir inceleme ve değerlendirme süzgecinden geçirmeksizin yanlışlarıyla, kusurlarıyle kendi kitaplarına aktarmışlardır.

Bütün bunlardan sonra belirtmek istediğimiz bir incelik daha vardır:

Atasözlerinde ve deyimlerde, saydığımız niteliklerden, verdiğimiz kesin ölçülerden başka kuralla belirtilemez bir hava, bir deyiş güzelliği ve soyluluğu vardır. Bu havadan, bu güzellik ve soyluluktan yoksun olan sözler, kurallara, ölçülere uygun görünseler de gerçek atasözü ve deyim değildirler. Gerçek olanlarla olmayanları ayırt edebilmek için onlarla çok uğraşmak, yoğrulup kaynaşmak, onların büyülü inceliklerini sezecek bir sağduyu kazanmış olmak gerekir.

İKİNCİ BÖLÜM

ATASÖZLERİ SÖZLÜĞÜ

ABECE SIRALAMASINDA UYGULANAN YÖNTEM

Atasözlerini ve deyimleri abece sırasına koymada iki yöntem vardır:

1) Arka arkaya gelen sözcükleri bitişik ve tek sözcük gibi düşünerek abece sırasına koymak. Yani aşağıdaki atasözlerini şu sıra ile yazmak:

Elçiye zeval olmaz.
Elden gelen övün olmaz.
El elden üstündür.
El eli yıkar, iki el yüzü.
El ile gelen düğün bayram.
Elin ağzı torba değil ki büzesin.
Elin vergisi gönülün sevgisi.
El üstünde gömlek eskimez.

2) Önce yalın sözcükle başlayan sözleri, ondan sonra yalın sözcüğe eklenen harflerle oluşmuş sözleri sıralamak, yani yukarıdaki örnekleri şu sıra ile yazmak:

El elden üstündür.
El eli yıkar, iki el yüzü.
El ile gelen düğün bayram.
El üstünde gömlek eskimez.
Elçiye zeval olmaz.
Elden gelen övün olmaz.
Elin ağzı torba değil ki büzesin.
Elin vergisi gönülün sevgisi.

Bu kitapta birinci yöntem uygulanmıştır.

A

1. Abanın[1] kadri[2] yağmurda bilinir.

Bir şeyin gerçek değeri, ancak ona çok gerekseme duyulduğu zaman iyi anlaşılır. Krş. "Buğday başak verince orak pahaya çıkar.", "Aş taşınca..."

2. Aba vakti yaba, yaba vakti aba (Kürkü orak vaktinde, orağı kürk vaktinde.)

Kişi, kendisine gerek olan şeyleri vaktinden önce ve ucuz olduğu zaman satın almalıdır. Yazın aba, kışın yaba satın almak gibi.

3. Abdala[3] "kar yağıyor" demişler, "titremeye hazırım (durmuşum)" demiş.

Varlıklılar için bir sıkıntı söz konusu olan durum, yoksulluk ve sıkıntı içinde yaşamakta olan kişi için kaygı verecek bir şey değildir. O, bu yaşantıya alışıktır. Krş. "Ölmüş koyun kurttan korkmaz.", "Kalendere kış geliyor..."

---

[1] aba: Kaba yünden bir kumaş ile yapılmış yakasız köylü üstlüğü.
[2] kadir: Değer.
[3] abdal: (Burada) Kılıksız dilenci, fakir.

4. Abdal[4] ata binince bey oldum sanır, şalgam aşa girince yağ oldum sanır.

Görmemiş kişi, rastlantı olarak layık olmadığı bir duruma kavuşsa bu durum kendisinin hakkı imiş gibi aptalca böbürlenir.

5. Abdal düğünden, çocuk oyundan usanmaz.

Bir kimse sevdiği işi döne döne ve uzun süre yapmaktan bıkmaz.

6. Abdalın[5] dostluğu köy görününceye kadar.

Çıkarı dolayısıyla size yakınlık gösteren kişi, işini yürütecek başka yollar bulunca sizinle ilgisini keser.

7. Abdalın karnı doyunca gözü pabucundadır (yolda olur).

Çıkarcı kimsenin arkadaşlığı işi bitinceye kadardır.

8. Abdalın yağı çok olursa gâh borusuna çalar, gâh gerisine (Çobanın yağı çok olursa çarığına sürer).

Varlıklı, ama akılsız ve hesapsız kişi, malını gereksiz yerlere harcar, telef eder. Krş. "Kürdün yağı çok olunca..."

9. Aca dokuz yorgan örtmüşler, yine uyuyamamış. (Açın uykusu gelmez).

1) Aç olan kimse, ne türlü rahatlık sağlanırsa sağlansın, dinlendirilemez; uyuyamaz.

2) Bir gerekseme içinde bulunan kimse, ancak onun giderilmesiyle rahata kavuşturulabilir.

---

[4] abdal: Çingene, sanatı davul zurna çalarak herkesi eğlendirmek olan çingene.

[5] abdal: Gezgin dilenci.

10. Acar tazı çullu da belli olur, çulsuz da.

Değerli kişi, gösterişi, giyim kuşamı olmasa da değerinden bir şey yitirmez; nerede olsa tanınır.

11. Acele ile menzil[6] alınmaz.

İvmekle daha çabuk sonuç alınır sanılmamalıdır.

12. Acele işe şeytan karışır.

İvilerek yapılan iş yanlış, bozuk olur.

13. Acele yürüyen yolda kalır.

İş yaparken iven şaşırır, işini sona erdiremez.

14. Acemi katır kapı önünde yük indirir.

Beceriksiz ve anlayışsız kişi, kendisine yaptırılan işi en kötü evresinde yüzüstü bırakır.

15. Acemi nalbant kürt (gâvur, ahmak) eşeğinde (öğrenir, usta olur) dener kendini.

İşinde ustalığa erişmemiş kimse, ilk denemelerini heder olmasına acınmayacak malzeme üzerinde yapar.

16. Acı acıyı keser (bastırır), su sancıyı, (Acı acıya, su sancıya).

Bir güçlüğü yenmek için başka bir güç yola başvurmak gerekir.

17. Acıkan doyman (sanır), susayan kanmam sanır.

Uzun süre bir şeyin yokluğunu çeken kimse, o şeyden ne kadar çok elde etse yine kendisine yetmeyeceği kanısında bulunur.

---

6 menzil: Bir günlük yol.

18. Acıkan ne olsa yer, acıyan ne olsa söyler (Acıkan ne yemez, acıyan ne demez.)

Geçim sıkıntısı içinde bulunan kişi, ne türlü bir geçim yolu bulursa onu yapar. Canı yanan kişi de sonunu düşünmeden ağzına geleni söyler. Krş. "Aç ne yemez, tok ne demez."

19. Acıklı[7] başta akıl olmaz.

Büyük bir sıkıntı içinde bulunan kimsenin yaptığı işte mantık aranmamalıdır.

20. Acıkmış kudurmuştan beterdir.

Uzun zaman bir nesnenin yokluğunu çeken kişi, kudurmuş gibi ona saldırır. Gözü başka şey görmez. Krş. "Alışmış kudurmuştan beterdir."

21. Acından kimse ölmemiş (Acından ölmüş yok).

Kişi, züğürt olabilir. İşsiz ve parasız kalabilir. Ama aç kalmaz. Bir geçim yolu bulur. Krş. "Allah kulunu kısmeti ile yaratır.", "Açık ağız aç kalmaz."

22. Acındırırsan arsız olur, acıktırırsan hırsız olur.

Koruduğunuz kimse, başkalarını ona acındırdığınızı göre göre arsız olur. Emeğinin tam karşılığını vermediğiniz kimse de hırsız olur. Krş. "Çok söyleme arsız edersin..."

23. Acı patlıcanı kırağı çalmaz

İşe yaramayan kimsenin bozulacak nesi vardır ki zararlı etkenler ona dokunsun?

---

[7] acıklı: Acılı, dertli.

24. Acı (kötü) söz insanı (adamı) dininden çıkarır (tatlı söz yılanı ininden çıkarır), (Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır).

Kötü söz bir kimseyi çileden çıkarır, kötü davranışlara sürükler. Tatlı dil, azgın düşmanı bile yola getirir.

25. Acıyan uyumuş, acıkan uyumamış.

Her türlü sıkıntıya katlanlır, açlığa katlanılmaz.

26. Aç aç ile yatınca arada dilenci doğar.

Karı ve koca yoksul olursa bunlardan doğacak çocuk zengin olmaz ya.

27. Açа kuru ekmek bal helvası gibi gelir. (Açа arpa ekmeği etten lezzetli gelir).

İş bulamayan kişi, eline geçen çok küçük bir işi büyük bir nimet sayar.

28. Aç aman bilmez, çocuk zaman bilmez.

Aç, hiçbir mazeretle susturulamaz. Çocuk da bir şey istedi mi, beklemek bilmez.

29. Aç anansa (atansa) da kaç.

Aç her fenalığı göze almıştır. En yakınları için bile korkulacak bir kimsedir. Krş. "Aç, yanından kaç."

30. Aç arslandan tok domuz yeğdir.

Sadece soyluluk işe yaramaz. Soysuz olup para kazanan, soylu olup da para kazanmayandan üstündür.

31. Aç (arık) at yol almaz, aç (arık) it av almaz.

İş gördüğünüz kimseleri aç bırakırsanız kendilerinden yararlanamazsınız.

32. Aç ayı oynamaz.

Kendisiyle kazanç sağladığınız hayvan ya da insanı doyurmalısınız ki görevlerini yapabilsinler.

33. Aç bırakma (koyma) hırsız edersin, çok söyleme arsız (yüzsüz) edersin.

Bkz. "Çok söyleme arsız edersin..."

34. Aç domuz darıdan[8] çıkmaz.

Kötü yaradılışlı açın düşündüğü tek şey, karnını doyurmaktır. Bunu yaparken kime, neye zarar verdiğini düşünmez.

35. Aç doymam, tok acıkmam sanır.

Aç insan, yeterinden çok yiyecek ister. Tok insan da kendisine yiyecek şey gerek değil gibi davranır. Sözgelişi yoksul kişi, kazandıkça daha kazanmaya çalışır. Varlıklı kişi ise durumunun sürüp gideceğini sanır da kazanç yollarına başvurmaz. Dahası, elindekini de savurur.

36. Aç elini kora[9] sokar.

Aç insan, yiyeceğini sağlamak için kendisini tehlikeye atmaktan çekinmez.

37. Aç esner, âşık gerinir.

İçinde bulundukları koşullara göre herkesin ayrı bir durumu, ayrı bir davranışı vardır.

38. Aç gezmekten tok ölmek yeğdir.

Aç olarak yaşamanın ne tadı vardır? Ölürken bile tok olmak yeğlenir.

---

[8] darı: (Burada) Mısır tarlası.
[9] kor: iyice yanmış odun ve kömür.

39. Aç gözünü, (yoksa) açarlar gözünü.

Her işinde uyanık bulun. Yoksa öyle silleler yersin ki gözünü dört açmak zorunda kalırsın.

40. Açık ağız aç kalmaz.

1) Ne istediğini bilen ve bunu söylemekten usanmayan kimse aç kalmaz.

2) Yaşayan kimse geçim yolunu arar, bulur. Krş. "Acından kimse ölmemiş."

41. Açık göte herkes tükürür.

Utanç verici, iğrendirici davranışları herkes ayıplar, tiksinti ile karşılar.

42. Açık kaba it değer (siyer)[10]

Gizli kalması gereken şeyler herkese açılırsa bundan büyük zararlar doğar.

43. Açık yaraya tuz ekilmez.

Taze bir acısı bulunan kimsenin üzüntüsü, birtakım söz ve davranışlarla artırılmamalıdır.

44. Açılan solar, ağlayan güler.

Hiçbir durum olduğu gibi kalmaz, tersine döner: Güzel çirkinleşir, üzüntülü olan mutluluğa kavuşur.

45. Açın gözü ekmek teknesinde olur.

Kişinin bütün düşündüğü şey, yaşaması için büyük değer taşıyan şeyi elde etmektir. Krş. "Oduncunun gözü omçada..."

46. Açın imanı olmaz.

Aç olan kimse, karnını doyurabilmek için her şeyi yapar: İnsafsızdır, ahlâk ve din kuralları da tanımaz.

---

[10] siymek: (Kedi, köpek) İşemek.

47. Açın karnı doyar, gözü doymaz.

1) Uzun zaman aç kalmış kişi, bu durumunun sıkıntısını unutamaz. Bol yiyeceğe kavuşup karnını iyice doyurduğu zaman bile içinde yine aç kalmak korkusu vardır. Onun için yemek başından kalkmak istemez; gözü yiyecekte kalır.

2) Tutkulu (ihtiraslı) kimse doyma, yetinme bilmez.

48. Açın koynunda ekmek durmaz (eğleşmez).

Kazancı kendisine yetmeyen kişi, eline geçeni hemen harcar; yarına bir şey saklayamaz.

49. Açın kursağına çörek dayanmaz.

Yoksulluk içinde bulunan kimse kolay kolay genişliğe kavuşamaz. Bir eksiği giderilirse başka bir eksiği kendini gösterir.

50. Açın uykusu gelmez.

Bkz. "Aça dokuz yorgan örtmüşler..."

51. Aç ile dost olayım diyen peşin karnını doyursun.

İlişki kuracağımız kimsenin sağlaması olanağı bulunmayan şeyi, ona güvenmeden, kendimiz sağlamalıyız.

52. Aç ile eceli gelen söyleşir.

Açın gözü hiçbir şeyi görmez. O, karnını doyurmak için, kendisine güçlük çıkaran kimseyi öldürebilir.

53. Aç karın katık istemez.

Büyük gerekseme içinde bulunan kişi, lüks peşinde koşmaz. Eline geçen değersiz nesneleri bile beğeni ile karşılar.

54. Aç köpek fırın (-ı, fırın damı, duvarı) deler (yıkar).

Aç kimse, karnını doyurmak için, gücünün yetmeyeceği sanılan engellerle çarpışır ve istediğini elde eder.

55. Aç kurt arslana saldırır.

Açın gözü kararmıştır. O, karnını doyurmak için gerekirse ölümü göze alarak kendisinden kat kat güçlü olan yaratıklarla boğuşur.

56. Aç kurt yavrusunu yer.

Aç olan, karnını doyurmak için canavarlığın en korkuncunu yapar.

57. Açlık ile tokluğun arası yarım yufka (bir dilim, bir lokma ekmek).

Yoksulluğa yerinmemeli. Küçük bir şey, en büyük gerekseme duygumuzu gidermeye yeter.

58. Açma sırrını (sırrını açma) dostuna, (dostunun dostu vardır) o da söyler dostuna.

Bir sır, dosta bile açılmamalıdır. Açılırsa o da kendi dostuna anlatır. Bundan üçüncü kişi duyar. Böylece sır yayılır, sır olmaktan çıkar.

59. Aç ne yemez, tok ne demez.

Yoksul kişi eline geçen şeyin iyisine kötüsüne bakmaz. Varlıklı kişi ise en güzel şeylerde bile kusur bulur; çekinmeden her şeyi söyler. Krş. "Acıkan ne olsa yer, acıyan..."

60. Aç ölmez, gözü kararır; susuz ölmez, benzi sararır.

Yoksulluk insanı öldürmez ama, türlü türlü üzüntü ve sıkıntı içinde yıpratır. Krş. "Borçlu ölmez..."

61. Aç tavuk (düşünde) kendini buğday (arpa, darı) ambarında sanır (görür).

Yoksul kişi, kendini bolluğa kavuşma hayaline kaptırır. O zaman yapacağı işleri şimdiden tasarlar.

62. Açtırma kutuyu, söyletme kötüyü.

Karşındakini kızdırarak seninle ilgili kötü şeyleri or-

taya dökmesine, senin için kötü sözler söylemesine yol açma.

63. Aç, yanından kaç.

Yoksul ile arkadaş olmaya gelmez. Çünkü sonu gelmeyen istekleriyle seni rahatsız eder. Dahası,kendi çıkarı için sana fenalık yapabilir. Krş. "Aç anansa da kaç."

64. Aç yanında sarpın[11] kurcalanmaz.

Bir nesneden yoksun olan kişi yanında o nesne üzerine dikkati çekecek davranışlarda bulunulmamalıdır. Krş. "Kel yanında kabak anılmaz."

65. Ada bana, adayım sana.

Sen bir kimse için fedakârlıkta bulunursan o da senin için fedakârlıkta bulunur. Krş. "Hasta ol benim için..."

66. Adam adama gerek olmasa her biri bir dağ başında olurdu.

İnsanlar bütün gereksemelerini tek başlarına sağlayamazlar. Bunun için toplu yaşamak ve birbirlerine yardım etmek zorundadırlar.

67. Adam adama (gene, her zaman) gerek olur, (iki serçeden börek olur).

İnsanlar her zaman birbirlerine gerek olurlar. Birbirlerinden yararlanarak iyi şeyler yaparlar. (İki önemsiz serçe eti bile birleşince börek yapmaya yeter.)

68. Adam adama yük değil, can gövdeye mülk değil (Adam adama yük olmaz).

Bir kimseye konuk olan ya da bir iş için gelen kişi

[11] sarpın: Hamur teknesi.

o kimsenin yanında uzun süre durmaz. Canımız bile sürekli olarak gövdemizde kalmayacaktır. Onun için yanımıza gelen kimseleri yüksünmemeliyiz.

69. Adam adamdan korkmaz, utanır (hatır sayar).

Bir kimse başka bir kimseye hak ettiği sert karşılığı vermiyor ve bir kötülük yapmıyorsa korktuğundan değil, hatır saydığındandır.

70. Adam adamdır, olmasa da pulu[12] ; eşek eşektir, olmasa da çulu (atlastan olsa çulu).

İnsanın değeri zengin olmakla artmaz. Yoksulluk da insanın değerini azaltmaz. Öte yandan değersiz insan kılık kıyafetle değer kazanmaz. Nasıl ki çulu olmayan eşek, eşek olmaktan çıkmaz.

71. Adam adamı bir kere (defa) aldatır (sınar).

Bir kimse, başkasını bir kez aldatabilir; ikinci kez aldatamaz. Çünkü birinci aldanmadan ders alan kişi artık ona inanmaz.

72. Adam adamın şeytanı.

Bkz. "İnsan insanın şeytanıdır."

73. Adam adam, pehlivan başka adam.

Herkesin yapabildiği işleri yapan adam, sıradan bir kişidir. Herkesin yapamayacağı işi yapabilen adam, üstün nitelikli kişi olarak tanınıp övülür.

74. Adama dayanma ölür, ağaca dayanma kurur.

Bkz. "Ağaca dayanma kurur..."

75. Adam ahbabından bellidir.

Bkz. "Kişi arkadaşından bellidir."

---

[12] pul: Eskiden kullanılmış olan en küçük madeni para.

76. Adamak kolay, ödemek güçtür.

Söz vermek kolaydır, ancak bu sözü yerine getirmek güçtür. Çünkü bu, ya para ödemeyi ya da uğraşıp bir şey yapmayı gerektirir.

77. Adamakla mal tükenmez (Hak saklasın vermesinden).

Yardımsever görünmek ve bir hayır işine para vaat etmekle gerçekten özveride bulunulmuş olmaz. (Söz veren belki de bir şey vermemeye kararlıdır.)

78. Adam (insan) eti (yükü) ağırdır.

Bkz. "İnsan eti (yükü) ağırdır."

79. Adam hacı mı olur ulaşmakla Mekke'ye, eşek derviş mi olur taş çekmekle tekkeye?

Belli bir düzeye erişmek, o durumun gerektirdiği nitelikleri taşımakla (ya da yerine getirmekle) gerçekleşir. Görünüşü ona benzetmekle değil.

80. Adamın adı çıkacağına canı çıksın.

Bkz. "İnsanın adı çıkmaktansa..."

81. Adamın ahmağı malını över.

Malını öven kişi, dinleyenlerde o mala karşı hırs ve istek uyandırır. Bu da malın elden gitmesine yol açar.

82. Adamın alacası[13] içinde, hayvanın alacası dışında.

Bkz. "İnsanın alacası..."

83. Adamın iyisi alışverişte belli olur.

Birçok insanlar çıkarları için ahlâk dışı davranışlarda bulunmaktan çekinmezler. Böyle davranışlara en çok alışverişte rastlanır. Bir kimse alışveriş sırasında yalan söylemez, hile yapmaz, buna ben-

[13] alaca: Karışık renk, huy.

zer ahlâk dışı davranışlara sapmazsa iyi insan olduğunu göstermiş olur.

84. Adamın (insanın) kötüsü olmaz, meğer züğürt ola.

Toplum içinde her kişinin bir değeri vardır. Değer verilmeyen kişiler sadece züğürtlerdir.

85. Adamın yere bakanından, suyun sessiz (yavaş) akanından kork (Suyun yavaş akanından, insanın yere bakanından kork).

Düşünce ve duygularını açığa vurmayan sessiz insan, yavaş yavaş akan suya benzer: Derin ve tehlikelidir.

86. Adam (adamın iyisi) iş başında belli olur.

Bir insanın gerçek değeri, iş başında gösterdiği yeterlik ve başarı ile, çevresindekilere karşı davranışıyla ölçülür.

87. Adam kıymetini adam bilir.

Bkz. "İnsan kıymetini insan bilir."

88. Adam olacak çocuk bokundan belli olur.

Bir kişinin yeni başladığı işte ilerleyebilip, ilerleyemeyeceği daha ilk davranışlarından anlaşılır.

89. Adam olana bir söz yeter.

Kendisine bir şey yaptırmak istediğimiz, ya da bir öğüt verdiğimiz kimse anlayışlı bir kişi ise bir kez söylemekle o işi yapar, öğüdü dinler. İstediğimizi yapmayıp bizi döne döne söylemek zorunda bırakan kimsenin insanlık niteliği eksiktir.

90. Adam (insan) yanıla yanıla, pehlivan yenile yenile.

Kişi, her girişiminde başarılı olmayabilir, yanılmış olur. Ama yeni girişimlerinde eski hatalara düşmeyecek deneyimler kazanmış olacağından başarma şansı artar.

91. Ağa borç eder, uşak harç.

Efendisi para sıkıntısı içinde olup borç etse bile uşak halden anlamaz. Para sıkıntısı çekmedikleri zamanlardaki bol harcamayı sürdürür.

92. Ağaca balta vurmuşlar "sapı bedenimden" demiş.

Bir kimseye en büyük kötülük, nankör olan yakınlarından ve kendi yetiştirdiklerinden gelir. Krş. "Kartala bir ok değmiş..."

93. Ağaca (taşa) çıkan keçinin dala bakan (ağaca çıkan) oğlağı olur.

Çocuklar ana ve babalarından, küçükler büyüklerinden gördüklerini yapmaya özenirler; yaparlar da.

94. Ağaca dayanma kurur (çürür), adama (insana) dayanma ölür.

Hiçbir destek sürekli olmaz. Bunun için insan yapacağı işte başkalarının desteklemesine güvenmemeli, yalnız kendi gücüne dayanmalıdır.

95. Ağacı kurt, insanı dert yer.

Kurt, ağacı nasıl içinden yiyerek çürütürse dert ve üzüntü de insanı öylece hırpalar, yıpratır.

96. Ağacın kurdu içinde olur.

Bir topluluğu çökertip yıkacak öğeler, sinsi sinsi içeride çalışırlar.

97. Ağaç ağaç içinde büyür.

Bir gencin yetişip olgunlaşması, çevresinde yetişmiş, olgunlaşmış kişiler bulunmasıyla, onların koruyup eğitmesiyle gerçekleşir.

98. Ağaç düşse de yakınına yaslanır.

Durumu bozulan kimseyi yakınları destekler.

99. Ağaç kökünden yıkılır.

Ayrıntıların değişmesiyle bir düzen bozulmaz. Düzenin yıkılması, temelin yıkılmasıyla olur.

100. Ağaç, meyvesi olunca başını aşağı salar.

Faydalı eser veren, erdem ve bilgi ile donanmış olan insan, kimseye yüksekten bakmaz, alçakgönüllü olur.

101. Ağaç ne kadar uzasa göğe ermez.

İnsan ne denli yükselirse yükselsin, bir yerde durur. Erişilmesi doğa yasalarına aykırı olan yüksekliğe çıkamaz.

102. Ağaçtan maşa olmaz.

Yeteneksiz, beceriksiz kimse, önemli işlerde kulanılamaz.

103. Ağaç yaprağıyla gürler (güzeldir).

İnsan, akrabası, yakınları, yandaşları ile varlığını gösterir; önemli işler yapar. Bunlar olmazsa cılız ve güçsüzdür. Krş. "Yalnız taş duvar olmaz.", "Bir elin nesi var...", "Yalnız kalanı...", "Yalnızlık Allah'a..."

104. Ağaç yaş iken eğilir.

Çocuklar küçük yaşta kolay eğitilir. Büyük insan kolay kolay eğitilemez.

105. Ağalık (beylik) vermekle, yiğitlik vurmakla (-dır).

Çevrede hatırı sayılır, sözü geçer bir adam olmak istersen, gereken yerlere bol para yardımında bulunacaksın; eş, dost uğruna bol para harcayacaksın. Yiğit diye tanınmak istersen, savaşta da barışta da vurucu, kırıcı olacaksın.

106. Ağanın alnı terlemezse ırgatın burnu kanamaz.

İşveren, birlikte çalışıp yorulmazsa, işçi var gücüyle işe sarılmaz.

107. Ağanın gözü ata tımardır.

Ağanın gözü atın üzerinden eksik olmazsa ata iyi bakılır. İş sahipleri de işlerini sürekli olarak denetlerlerse iş düzgün gider.

108. Ağanın gözü öküzü (ineği) semiz eder.

Ana baba, çocuklarına, mal sahipleri mallarına iyi bakarlarsa sevindirici sonuçlar alırlar.

109. Ağanın gözü, yiğidin sözü.

Bir yerin büyüğü için önemli şey, işleri denetlemektir. Yiğit için önemli şey ise sözünün eri olmaktır.

110. Ağanın malı çıkar, uşağın canı.

1) Patron mal sahibi olur ama bu uğurda işçi canı çıkıncaya değin çalışmıştır.

2) Bir yıkımı önlemek için zengin malını, işçi canını verir.

111. Ağaran baş, ağlayan göz gizlenmez.

Belirtileri ortada olan yaşlılık da, izleri ortada duran üzüntü de ne yapılsa gizlenemez.

112. Ağası güçlü olanın kulu asi olur. (Ağası yiğit olanın etbaı[14] sarhoş gezer).

1) Dişli birine dayanan kişi, herkese kafa tutar; kabadayıca işler yapar.

2) İşveren zorbalık ederse işçi karşı gelir.

113. Ağılda oğlak doğsa ovada otu biter.

Tanrı her yaratığın rızkını birlikte yaratır.

---

[14] etba: Uşak.

114. Ağır basar, yeğni[15] kalkar.

1) Ağırbaşlı kişiye herkes saygı gösterir. Ağırbaşlı olmayan, her şeye burnunu sokan kimseye kimse önem vermez.

2) Ağırbaşlı insan, oturaklılığından, hafif insan, farfaralığından belli olur.

3) Değerli kişi, herkesin beğendiği eylemi gerçekleştirince değersiz kişinin daha önce yaptıkları etkisiz kalır.

115. Ağır git ki yol alasın.

Tuttuğu yolda ilerlemek isteyen, ağır ağır, ama güvenilir adımlarla yürümelidir. İven kimse sürçebilir, yolunu şaşırabilir.

116. Ağır kazan geç kaynar.

1) Kalın kafalı insan bir konuyu zor anlar.

2) Tembel kimsenin elinden iş geç çıkar.

3) Ağırbaşlı insan çabuk öfkelenmez.

117. Ağırlık altın kale, hafiflik başa bela.

Ağırbaşlı kimselere herkes hayran olur, saygı gösterir. Gereksiz işler yapan, gereksiz laflar eden, her şeye burnunu sokan kişiler aşağılanırlar, hep başlarına dert açarlar.

118. Ağır ol batman[16] gel (döv, gelesin, dövesin).

Batmanlarla tartılacak gibi ağır ol. Ağırbaşlı ol ki değerin üstün tutulsun.

119. Ağır otur ki bey (ağa, molla) desinler.

Hoppalık, züppelik etme; ağırbaşlı ol ki büyüğümüz diye sana saygı göstersinler.

---

[15] yeğni: Ağır olmayan, hafif.

[16] batman: Eskiden oldukça ağır şeyler için tartı birimi olarak kullanılmış olan kilo gibi bir ağırlık ölçüsü.

120. Ağır taş batman döver (yerinden oynamaz).

Ağırbaşlı kişi kimsenin oyuncağı olmaz. Onu hırpalamaya kimsenin gücü yetmez.

121. Ağır yongayı yel kaldırmaz.

Ağırbaşlı kimseye şöyle böyle olaylar etki yapamaz, zarar veremez. Krş. "Yeğniyi yel alır..."

122. Ağız büzülür, göz süzülür, ille burun, ille burun.

Kimi kusurların düzeltilmesi kolaydır. Ancak öyle kusurlar vardır ki düzeltilemez.

123. Ağızdan burun yakın, kardeşten karın.

İnsanlar, hısımları arasında kardeşlerinden de çok kendi çocuklarını benimser, severler.

124. Ağız yer yüz utanır.

Armağan alan kişi, armağanı verenin dileğini yerine getirmemeye utanır; işini yapar.

125. Ağlamakla yâr ele girmez.

İnsanın çok sevdiği şey, sadece özlemini çekmekle elde edilemez. Onu ele geçirmenin yollarını bulmak gerekir.

126. Ağlama ölü için, ağla deli (diri) için.

Yakınlarınızdan biri ölse, birkaç gün ağlarsınız, sonra acınız küllenir. Ama yakınlarınızdan biri deli olsa, acıklı durumu hep gözünüzün önünde, dert her gün tazedir. Asıl ağlanacak durum budur.

127. Ağlamayan çocuğa meme vermezler.

Sesini yükseltmeyen kimseye hakkını vermezler. Onun için sesinizi duyurmalı, hakkınızı aramalısınız.

128. Ağlarsa anam ağlar, başkası (kalanı) yalan ağlar.

Kişinin derdini yürekten paylaşan tek varlık anasıdır.

Hiç kimse ona anası kadar içten yanmaz. Başkalarının üzülmesi yüzdendir.

129. Ağlatan gülmez.

Başkasına zulmeden kimsenin kötülüğü yerde kalmaz; kendisine döner. Onu da ağlatırlar.

130. Ağlayanın malı gülene hayır etmez.

Birinin malını haksızlık ve zulüm ile elinden alan kişi, o malın hayrını görmek şöyle dursun bir yıkıma uğrayarak eyleminin cezasını görür.

131. Ağrılarda göz ağrısı, her kişinin öz ağrısı.

Göz ağrısı, ağrıların en acısıdır. Ama her kişinin başka türlü bir ağrısı vardır ki kendisi için göz ağrısı denli acıdır.

132. Ağrımayan baş yastık istemez.

Bkz. "Sağ baş yastık istemez."

133. Ağrısız baş mezarda gerek (olur), (Gailesiz baş, yerin altında), (Rahat ararsan mezarda).

Yaşayan her kişinin derdi vardır. Dertsiz kimse ararsanız ancak mezarda bulursunuz. Yani kişinin derdi ancak ölmesiyle biter. Krş. "Dertsiz baş terkide gerek."

134. Ağustosta beyni kaynayanın zemheride kazanı kaynar.

Yazın sıcak günlerinde tarlada çalışan kişi, zahiresini kazanır; kışın soğuk günlerinde geçim sıkıntısı çekmez. Krş. "Ağustosta gölge kovan...", "Yazın başı pişenin..."

135. Ağustosta gölge kovan, zemheride karnın ovar.

Ağustos böceğiyle karınca masalında olduğu gibi vakit ve fırsat varken geleceğini sağlamaya çalışma-

yıp keyfe, zevke dalan, fırsat elden gittikten sonra aç ve perişan olur. Krş. "Ağustosta beyni kaynayanın...", "Yazın gölge kovan...", "Ağustosta yatan...", "Yazın gölge hoş..."

136. Ağustosta yatanı zemheride[17] büğelek[18] tutar.

Yazın (fırsat elde iken) çalışıp kazanmayan kişi, kışın (çalışma olanağı elden gittikten sonra) sıkıntılar içinde kıvranır. Krş. "Ağustosta gölge kovan...", "Yazın gölge hoş..."

137. Ağustosun 15'inden sonra ere kaftan, ata çul.

Çünkü artık soğuklar başlayabilir.

138. Ağustosun yarısı yaz, yarısı kıştır.

Ağustos ortalarında yaz sıcakları azalır, serinlik başlar.

139. Ağzı eğri, gözü şaşı ensesinden (arkasından) belli olur (bellidir).

Bir kişinin tutum ve davranışları, o kişide birtakım kusurlar bulunduğunu gösterir.

140. Ağzına tat bulaşanın gözü pekmez tutumundadır.

Bir işten kazanç elde eden kişi, o tür işler peşinde koşar.

141. Ağzın karnından büyük olmasın.

Gücünün yetmeyeceği büyük işlere girişme.

142. Ah alan onmaz[19].

Zulmettiği, kötülük yaptığı için kendisine ilenilen kimse onmaz.

---

[17] zemheri: Kışın, 22 Aralıkla 1 Şubat arasındaki kırk günlük zorlu zamanı.

[18] büğelek: Hayvanları sokan bir sinek.

[19] onmak: İyi duruma erişmek.

143. Ahlatın (armudun) iyisini (dağda) ayılar yer.

Güzel şeyler, çok kez, ona layık olmayan kimselerin eline geçer.

144. Ahali isterse padişahı tahttan indirir.

Toplumda halkın gücü, bütün güçlerin üstündedir.

144. Ahmağa yüz, abdala[20] söz vermeye gelmez.

Ahmağa yüz verirseniz, sizi durmadan meşgul eder, rahatsız eder. Dilenciye "sana zamanı gelince şunu vereceğim" derseniz, ikide birde karşınıza dikilip, "hani bana şunu verecektiniz" demesinden başınızı alamazsınız.

145. Ahmak gelin yengeyi[21] halayığı sanır.

Ahmak kimse, kendisini korumakta olan kişiye, hizmetine verilmiş biri gözüyle bakar ve saygısızca davranışıyla onun gönlünü kırarak hizmetinden yoksun kalır.

146. Ahmak iti yol kocatır.

Bkz. "Akılsız iti..."

147. Ahmak (şaşkın) misafir ev sahibini ağırlar.

Misafiri ağırlamak ev sahibine düşer. Ama şaşkın misafir bunun tersini yapar. Başkasının görev ve yetkilerini üzerine alan böyle ahmaklar başka konularda da görülür.

148. Ah yerde kalmaz.

Bkz. "Mazlumun ahı...", "Kimsenin ahı..."

149. Akacak kan damarda durmaz.

Bir zarara uğramak alnımıza yazılmışsa ne yapsak önüne geçemeyiz.

---

20 abdal: (Burada) Dilenci.

21 yenge: (Burada) Düğünde geline kılavuzluk eden kadın.

150. Ak akçe kara gün içindir.

Kazanmakla mutluluk duyduğumuz para, dar zamanımızda bizi sıkıntıdan kurtarır. Böyle durumlarda parayı harcamaktan çekinmemeliyiz.

151. Akan çay her zaman kütük getirmez.

Kimileyin emek harcanmadan para kazanılsa da bu her zaman gerçekleşmez.

152. Akan su yosun tutmaz.

Bkz. "İşleyen demir pas tutmaz."

153. Akara kokara bakma, çuvala girene bak.

İyi, kötü deme; mal ve para biriktir.

154. Akarsu çukurunu kendi kazar (Su yatağını bulur).

Bir şeyler yapma isteği ve gücü bulunan kişi, uygun bir çalışma yönü ve alanı bulur.

155. Akarsu pislik tutmaz.

Eski bir kanışa göre akar su -ne kadar kirletilirse kirletilsin- temiz kalır.

156. Akarsuya inanma, eloğluna dayanma.

Akışı ne kadar yavaş olursa olsun, akar suya girmek tehlikelidir. İnsan sürüklenip, burgaca rastlayıp boğulabilir. Bunun gibi birkaç beğenilir durumuna bakıp el oğluna güvenmek doğru değildir. Anlaşamayacağınız, sizin için zarara yol açan tutumları bulunabilir.

157. Ak curun[22] akmazsa kara curun kol gibi.

Az kazancın her zaman sağlanabileceği bir konuda çok kazancın gerçekleşmemesi önemli sayılmaz.

---

[22] curun: Çeşme.

158. Akça akıl öğretir, don[23] yürüyüş.

Bol olanaklar, insanların iyi işlere girişmesini koaylaştırır, yol yordam öğrenmesine yardım eder: Parası çok olan kişi, başkalarının aklından geçirmediği güzel işler yapar. Kılıksız olduğu için eskiden topluluk içinde kısıla büzüle yürüyen kimse de giyimli kuşamlı olduğu zaman dikkati çekecek kadar güzel yürür.

159. Akçanın iyisi kesede duran, bahçanın iyisi eve yakın olan.

Para, şuraya buraya dağıtılmayıp kesede bulunursa ivedi durumlarda gereken nesneler hemen alınabilir. Bahçe eve yakın olursa, bakımı, korunması ve hemen yararlanılması kolay olur.

160. Akçası ucuz olanın kendisi kıymetli olur.

Bkz. "Parası ucuz olanın..."

161. Ak göt (don, bacak), kara göt (don, bacak) geçit başında (hamamda) belli olur.

Aynı sınavı geçirecek olanlardan kimin iyi, kimin kötü durumda olduğu sınav sonunda belli olur.

162. Ak gün ağartır, kara gün karartır.

Mutlu bir yaşayış, kişiyi dinç, şen, iyimser kılar. Üzüntülü yaşayış ise yıpratır, zayıflatır, karamsar yapar.

163. Akıl adama sermaye (O da gide gelmeye).

İnsanın en değerli sermayesi aklıdır. Çünkü bütün işlerini en iyi biçimde onunla döndürür. Bu sermaye elden çıkarsa bir daha ele geçirilemez. Bu nedenle onu iyi kullanmak ve korumak gerektir.

---

[23] don: Giysi, elbise.

164. Akıl akıldan üstündür.

Önemli sorunlarda güvendiğiniz akıllı kimselerin düşüncesini sorunuz. Sizin düşünemediğinizi başkası, onun da düşünemediğini bir başkası düşünüp sizi aydınlatabilir.

165. Akıl için tarik (yol) birdir.

Karışık bir sorunun çözümünü, iyi düşündüklerine inandığınız birkaç kişiden ayrı ayrı sorsanız, aynı yanıtı alırsınız. Bu sonuca nasıl vardıklarını araştırırsanız görürsünüz ki hepsi de yargılamalarında aynı mantık yolunu kullanmışlardır ve size şunu söylerler: "Doğruyu bulmak için aklın izleyeceğia bir tek yol vardır. Bu yoldan gidenlerin hepsi aynı sonuca varır, yani doğruyu bulur. Başka yollar, aklın izleyeceği yollar olmadığından insanı yanlış sonuca götürür."

166. Akıl kişiye (adama) sermayedir.

Bir kimsenin giriştiği bütün işlerde baş araç ve en büyük etken akıldır.

167. Akılları pazara çıkarmışlar, herkes yine kendi aklını almış (beğenmiş).

İnsan kendi tutumunu, davranışını başkalarınınkinden daha üstün görür. Herhangi bir konuda onun düşündüğüne benzemeyen başka düşünceler ileri sürülse, kendi düşüncesini yeğler. Öyle ki bütün insanların akılları ortaya konulup da, "her kişi bir akıl seçsin, kendisine akıl edinsin" denilse herkes şimdiki aklını seçip alır. Krş. "Herkes aklını..."

168. Akıllı düşman, akılsız dosttan hayırlıdır. (Deli dostun olacağına akıllı düşmanın olsun)

Akılsız kimse, dostu için iyi niyet beslediği halde yaptığı işin ne gibi kötü sonuçlar doğuracağını düşünemez. Böylece dostuna bilmeyerek kötülük edebilir. Oysa akıllı düşmanın yapacağı kötülüğü, insan akıl yoluyla sezer, gereken önlemi alır. Akıllı düşmanla anlaşmak da kolay olur.

169. Akıllı düşününceye kadar deli oğlunu evirir.

Daha az düşünen ama çabuk karar veren kimse, çok düşünüp de karar veremeyen kimseden daha iyi iş görür. Krş. "Akıllı köprü arayıncaya dek..."

170. Akıllı köprü arayıncaya dek deli suyu geçer.

Tedbirli kişi, istediği şeyi elde etmek için sağlam yol arar. Bunun için de sonucu almakta gecikir. Atak kişi ise tehlikeyi göze alarak işe girişir ve çabuk sonuç alır. Krş. "Akıllı düşününceye kadar..."

171. Akıllı oğlan neyler ata malını, akılsız oğlan neyler ata malını, (Hayırlı evlat neylesin malı, hayırsız evlat neylesin malı), (Oğlum deli malı neylesin, oğlum akıllı malı neylesin).

Bir baba "çocuklarıma mal bırakmalıyım" diye düşünmemelidir. Çocuk akıllı ise malı kendisi kazanır; baba malına gerekseme duymaz. Akılsız ise, babası ne denli mal bırakırsa bıraksın, altından girer, üstünden çıkar; malsız kalır. Bu duruma göre babanın ona mal bırakması gerekmez.

172. Akıllı olsa her sakallı kişi, sakallılara danışırlardı her işi.

Her yaşlı, sakallı kişi akıllı sanılmamalıdır. Akıl yaşta değil baştadır.

173. Akıllı, söylemeden düşünür, akılsız düşünmeden söyler.

Sonra pişman olmamak için, söylenecek söz, yapılacak iş önce iyi düşünülmelidir. Düşünülmeden söylenen söz, yapılan iş, sakıncalı olabilir; zarar doğurabilir.

174. Akıl (baht) olmayınca başta, ne kuruda biter, ne yaşta.

Bkz. "Baht olmayınca başta..."

175. Akıl olmayınca ne yapsın sakal?

Kişi, sadece yaşlanmakla olgunlaşmaz. Akılsızsa, çocukça işler yapar. Krş. "Akıl yaşta değil baştadır."

176. Akıl ortağı ortak, mal ortağı kaypak.

Yararlı ortaklık, yapılacak iş üzerinde danışma ortaklığıdır. Bu, kişileri kötü sonuçtan korur. Mal ortaklığında ise her ortak kendi çıkarını düşündüğünden ortağının zararına çalışabilir.

177. Akıl para ile satılmaz.

Delice iş yapan zenginler bulunduğu gibi akıllıca iş yapan yoksullar da vardır. Akıl para ile satılsaydı birincilerle ikincilerin tutumları bunun tersi olurdu.

178. Akılsız başın cezasını (zahmetini) ayak çeker.

1) İyi düşünmeden verdiğimiz kararın kötü sonuçlarını düzeltmek için şuraya buraya koşup yorulmak zorunda kalırız.

2) Baştakilerin yanlış tutumlarından ileri gelen sıkıntıyı buyruk altında çalışanlar çeker.

179. Akılsız iti yol kocaltır.

Akılsız it, nereye gideceğini bilmeyerek nasıl yol-

larda dolaşıp yorulursa belli bir amaç gözetmeyerek yorucu işlere girişen kişi de yaşamını, hiçbir başarı gösteremeden tüketir.

180. Akılsız kasabın gerisine kaçar masadı[24].

Kafası çalışmayan kimse, elindeki fırsatı kullanmak şöyle dursun, onun kendi zararına işlemesine yol açar.

181. Akılsız köpeği yol kocatır (Ahmak iti yol kocatır)

İyice düşünülmeden, programı çizilmeden yapılmaya çalışılan işin, bitecek gibi göründüğü sırada, eksikleri ortaya çıkar. Bu eksiklerin tamamlanması için geriye dönülmek gerekir. İkinci kez bitecek sanıldığı zaman başka eksikler baş gösterir; bir daha geriye dönülür. Bu durum hem birçok yorgunluklara, hem de çok vakit kaybına mal olur.

182. Akıl yaşta değil, baştadır.

Bir kimsenin yaşı büyümekle aklı da büyümez. Nice gençler vardır ki kendilerinden çok yaşlı olanlardan daha akıllıdırlar. Krş. "Akıl olmayınca ne yapsın sakal", "Yaşı at pazarında sorarlar."

183. Akın (beyazın) adı (var), karanın (esmerin) tadı (var).

Bkz. "Beyazın adı var..."

184. Akıntıya (karşı) kürek çekilmez.

Kendi yolunda güçlü olarak sürüp giden bir işi ters yöne çevirmek boşuna çaba harcamaktır.

185. Ak koyun ak bacağından, kara koyun kara bacağından asılır.

Doğruluktan ayrılmayan, güven kazanır, ödüllendirilir. Kötülüğü iş edinen ise hak ettiği cezayı görür. Krş. "Her koyun kendi bacağından asılır..."

---

[24] masat: Kasapların bıçak bilemekte kullandıkları, 20-25 santim uzunluğunda ve çomak biçiminde çelik bir aygıt.

186. Ak koyunu (ala keçiyi) gören, içi dolu yağ sanır.

Bir şeyin dıştan görünüşüne bakarak içinin de öyle olduğunu sananlar aldanırlar. Krş. "Görünüşe aldanmamalı."

187. Ak koyunu kara kuzusu da olur.

İyi ana babadan kötü çocuklar olabilir.

188. Ak köpeğin (itin) pamuk pazarına (pamuğa, pamukçuya) zararı vardır.

Kötü şey, görünüşte iyi şeye benziyorsa iyi şeyin değeri azalır.

189. Akla gelmeyen (gelen) başa gelir.

İnsanın başına öyle şeyler gelir ki daha önce böyle bir şey olacağı düşünülmez.

190. Aklına geleni işleme, her ağacı taşlama.

Sonunu düşünmeksizin aklına gelen her işi yapan, herkese sataşan kişi, tutumunun büyük zararlarını görür. Krş. "Her deliğe elini sokma..."

191. Akmasa da damlar.

Bir dükkânda (ya da bir işyerinde) her halde alışveriş (ya da iş) olur. Çok olmasa bile olur.

192. Akraba ile ye iç, alışveriş etme.

Bkz. "Dost ile ye, iç..."

193. Akrabanın akrabaya akrep etmez ettiğini.

Kişiye, kimileyin hısımı öyle kötülük eder ki bunu düşman bile yapmaz. Çünkü hısım, kişinin içini, dışını ve nereden vurabileceğini daha iyi bilir. Krş. "Biribiri, adamı yer diri diri..."

194. Akşama karşı gitme, tana karşı yatma.

Yola, akşamüstü çıkılmamalı, seher vakti çıkılmalıdır. Krş. "Akşam ise yat..."

195. Akşamın hayrından sabahın şerri[25] iyidir (yeğdir). (Sabah ola, hayır ola).

İşinizi akşam üzeri, ya da gece yapmayın, sabaha bırakın. Çünkü gece iş yapmanın kötü yönleri daha çoktur ve gündüz sağlanabilen olanaklar gece sağlanamaz.

196. Akşamın işini yarına (sabaha) bırakma (koyma).

Bkz. "Bugünkü işini yarına bırakma."

197. Akşam ise yat, sabah ise git. (Akşam oldu kon, sabah oldu göç).

1) Yolculukta akşam olunca ulaşılan yerde yatılmalı; sabah olunca yola devam edilmelidir.

2) Geceler uyku, gündüzler iş zamanıdır. Krş. "Akşama karşı gitme..."

198. Akşam oldu kon, sabah oldu göç.

Bkz. "Akşam ise yat..."

199. Ak şeker, kara şeker, bir damar soya çeker.

Kişinin yaptığı iyilikte de, kötülükte de kalıtımın etkisi vardır. Krş. "Otu çek, köküne bak..."

200. Aktan kara kalktı mı?

Yasa, adalet yok mu? Elbette var. (Ak kâğıttaki siyah yazıdır geçerli olan).

201. Ala bakan iki bakar.

İnsanlar al renkten hoşlanırlar; al renkli nesnelere bakmakla doyamazlar.

---

[25] şer: Kötülük.

202. Alacağım olsun da alakargada olsun (Alakargada alacağım olsun, alamazsam gözümü oysun).

Almak (tahsil etmek) olanağı bulunmasa, dahası borçlu ile dövüşmek gerekse bile alacaklı olmak iyi bir şeydir.

202. Alacak kız ay görünür, evleri saray.

1) Bir genç, bir kıza gönül verince kusurlarını, çirkinliklerini görmez, onu dünya güzeli, kulübelerini de saray gibi görür.

2) Bir şeyi elde etmeye karar veren kişi, onun sakıncalarını hoş görür.

203. Alacakla verecek (borç) ödenmez.

Bir yerden alacağınız para ile başka bir yere olan borcunuzu kapanmış saymak ihtiyatsızlıktır. Çünkü alacağınız, belki elinize geçmez. Oysa borcunuzu ödemek zorundasınız.

204. Alakargada alacağım olsun (alamazsam gözümü oysun).

Bkz. "Alacağım olsun da..."

205. Ala keçi her vakit püsküllü oğlak doğurmaz.

Değerli bir şeyden her zaman iyi verim alınmaz.

206. Ala keçiyi gören içi dolu yağ sanır.

Bkz. "Ak koyunu gören..."

207. Al arslan tutar, güç sıçan tutmaz.

Bkz. "Al ile arslan tutulur..."

208. Alçacık eşeğe herkes biner. (Alçak eşek binmeye kolay, öksüz çocuk dövmeye kolay).

Güçsüz ve koruyucusuz kişiyi buyruk altına almak ve hırpalamak kolaydır.

209. Alçak eşek binmeye kolay, öksüz çocuk dövmeye kolay.

Bkz. "Alçak eşeğe herkes biner."

210. Alçak uçan yüce konar, yüce uçan alçak konar.

Alçakgönüllü olan ve büyüklük taslamayan, saygı görür; toplum içinde yükselir. Kendini herkesten üstün gören sevilmez; toplum içinde iyi bir yer alamaz.

211. Alçak yerde tepecik kendisini dağ sanır. (Alçak yerin tepeciği dağ görünür).

Bilgili kimselerin bulunmadığı bir toplulukta az bilgili kişi dâhilik taslar.

212. Alçak yerde yatma sel ahr, yüksek yerde yatma yel alır.

İnsan kendi durumuna uygun bir yaşayış sürmeli, arkadaşlarını ona göre seçmelidir. Çok aşağı yaşayış koşulları da, çok yüksek yaşayış koşulları da kendisine zarar verir. Krş. "Baskısız tahtayı..."

213. Alçak yerin tepeciği dağ görünür.

Bkz. "Alçak yerde tepecik..."

214. Alçak yer yiğidi hor gösterir.

Basit bir çevrede yaşayan, önemsiz bir görevde çalışan değerli kişi, kendisini gösteremez; layık olduğu ünü kazanamaz; sıradan bir kimse sanılır.

215. Al elmaya taş atan çok olur.

Güzellere musallat olan, değerli insanlara çatan, parlak yeri elde etmeye çalışan çok olur.

216. Aleme cellat lâzım; senin olman ne lâzım?

Kötü, ağır bir iş yapılması söz konusu ise bu işi sen yapma; yapılması gerektiğine inananlar yapsınlar.

217. Alet işler, el övünür.

İnsan ne kadar usta olursa olsun, gerekli araçlar olmadıkça kusursuz iş yapamaz. Krş. "Aşı pişiren yağ olur..."

218. Al giyen aldanmaz (aldanmamış).

Al renk giysi herkese yakışır.

219. Al giyen alınır.

1) Göz alıcı giysi giyen güzele hemen istekli çıkar. **2)** Bir işin yapılışıyla uzaktan ilgili bulunan kimse, o iş üzerindeki eleştirmeyi üzerine alır. Krş. "İşkilli büzük dingilder."

220. Al gömlek gizlenemez.

Herkesin dikkatini çekecek iş yapan kimse, bunun gizli kalacağını sanmamalıdır.

221. Al gününde al; ver gününde ver.

Alınacak şey, en iyi ve en ucuz olduğu zaman alınmalıdır. Verilecek şey ve borç da zamanında verilmelidir. Geç kalınırsa kötü koşullarla karşılaşılabilir.

221. Alıcı kuşun ömrü az olur.

Bkz. "Yırtıcı kuşun ömrü az olur."

222. Alında yazılı olan (alna yazılan) başa gelir.

Bkz. "Alna yazılan başa gelir."

223. Alın yazısı değişmez.

Kişi ne yapsa kaderini değiştiremez. Başına ne gelecekse gelir.

224. Alışmadık götte don durmaz.

Bir kimse alışmadığı, sıkıcı duruma kendini kolay kolay uyduramaz. Ondan kurtulmaya çalışır.

225. Alışmış kudurmuştan beterdir.

Alıştığı işten vazgeçemeyen kişi, kudurmuştan daha azgındır. O işi saldırırcasına yapar. Krş. "Acıkmış kudurmuştan beterdir."

226. Alışmış kursak, bulamacını ister.

Kişi, yararlanmaya alıştığı şeyden yoksun kalmak istemez.

227. Al[26] ile arslan tutulur, güç ile sıçan (gücüğen)[27] tutulmaz. (Al arslan tutar, güç sıçan tutmaz.)

Zekânızı kullanarak sizden daha güçlü, ama daha az zeki olan yaratığı yenebilirsiniz. Gücünüzü kullanarak ise, sizden çok güçsüz, ama zeki olan yaratığı yenemezsiniz.

228. Âlim unutmuş, kalem unutmamış.

İnsan ne kadar bilgili olursa olsun, her şeyi aklında tutamaz, birçoklarını unutur. Unutulmaması istenen şey, yazılmalıdır. Böylece yüzyıllar boyunca kuşaktan kuşağa geçer. Herkes onu okur, birbirine anlatır.

229. Al kaşağıyı[28] gir ahıra, yarası (yağırı)[29] olan gocunur[30] (gocunsun).

Bir yolsuzluğun sorumluları aranırken o işte kusuru bulunan kişi telaşa düşer.

230. Allah balmumu yakana balmumu, yağmumu yakana yağmumu verir. (Allah çam isteyene çam, mum isteyene mum verir).

---

26 al: Hile.

27 gücüğen: Köstebek.

28 kaşağı: Hayvanları tımar etmekte kullanılan saçtan, dişli aygıt.

29 yağır: Atın omuzları arasında eyer vurmasından açılan yara.

30 gocunmak: Tedirgin olmak, alınıp telaşlanmak.

Genel inanışa göre Tanrı, bol harcayana bol, az harcayana az verir. Bunun gerçek nedeni şudur: Bol para harcayan kişi çok çalışır, çok kazanır. Aza kanaat eden az çalışır, az kazanır.

231. Allah bilir ama kul da sezer.

Bir işin içyüzünü, ya da nasıl bir sonuç vereceğini ancak Tanrı bilir. Ama insan da kafasını kullanarak aşağı yukarı bir tahminde bulunabilir

232. Allah çam isteyene çam, mum isteyene mum verir.

Bkz. "Allah balmumu yakana..."

233. Allah dağına göre kar verir (verir kışı).

Tanrı herkese dayanabileceği ölçüde yük, sıkıntı verir.

234. Allah doğrunun yardımcısıdır.

Doğruluktan ayrılmayanlara Tanrı yardım eder. Doğruluktan şaşmamalıdır.

235. Allah dokuzda verdiğini sekizde almaz.

Tanrı her kulunun ne kadar yaşayacağını önceden kararlaştırmıştır. Süresi dolmadan hiç kimsenin yaşamasına son vermez.

236. Allah fukarayı sevindirmek isterse önce eşeğini yitirtir, sonra buldurur.

Dar bir geçim içinde olan kişi, sevincin ne olduğunu bilmez. Ama bir süre bu dar geçimden de yoksun kalıp sonra yeniden eski geçime kavuşsa o zaman sevincin nasıl şey olduğunu anlar.

237. Allah gümüş kapıyı kaparsa altın kapıyı açar.

İşi bozulan kişi umutsuzluğa düşmemelidir. Tanrı'nın onu eskisinden daha iyi bir işe kavuşturacağına inanmalıdır.

238. Allah'ın bildiği kuldan saklanamaz.

İnsan, işlediği suçtan dolayı önce Tanrı'ya karşı so-

rumludur. Bu suçu da Tanrı bilir. Öyle ise onu kuldan niçin saklamalı?

239. Allah'ın ondurmadığını[31] Peygamber sopa ile kovar.

Tanrı bir kişiyi mutsuz yaratmışsa hiçbir kimse onun yazgısını değiştiremez. Başvurduğu bütün kapılar yüzüne kapatılır.

240. Allah insana iki kulak bir ağız vermiş.

Bkz. "İki dinle, bir söyle..."

241. Allah isterse bir kulun işini, mermere geçirir dişini; istemezse işini, muhallebi yerken kırar dişini.

Talihli kişi, hangi işe el atsa başarılı olur. Talihsiz olan da en umutlu işten zararlı çıkar. Krş. "Ters giderse insanın işi..."

242. Allah kardeşi kardeş yaratmış, kesesini ayrı yaratmı.

Geçim konusunda kimse kimseye yük olmamalıdır. Birbirlerine o kadar yakın ve birçok değerlerinde ortak olan kardeşlerin bile kazançları, keseleri ayrıdır. Birinin parasına öteki ortak olmaya kalkışmamalıdır.

243. Allah kulundan geçmez.

İşi bozuk giden kişi kendisini kötümserliğe kaptırmamalıdır. Tanrı dar zamanlarında kuluna yardım eder.

244. Allah kulunu kısmeti ile yaratır.

Bu dünyada herkesin dar ya da geniş bir geçim yolu vardır. Krş. "Acından kimse ölmemiş."

245. Allah sabırlı kulunu sever.

Sabır güzel bir huydur. Sabırlı kimse sıkıntıları at-

---

[31] ondurmak: İyi duruma eriştirmek.

latır, güçlükleri yener. Allah sabırlı kulunu sevdiği için sabırlı olmaya daha çok dikkat etmeliyiz.

246. Allah sağ eli sol ele muhtaç etmesin.

Muhtaç olup başkasından bir şey istemek insana çok ağır gelir. Bu durumda en yakın akraba bile gereken ilgiyi göstermez. Onun için Tanrı'dan dileğimiz, bizi en yakınımıza dahi muhtaç etmemesidir.

247. Allah sevdiğine dert verir.

Tanrı, derdin kendisinden geldiğine inanarak yakınmayanları, onu çekenleri mükafâtlandıracaktır. Bu nedenle sevdiğine dert verir.

248. Allah son gürlüğü versin.

Tanrı yaşlılık yıllarını bolluk, rahatlık içinde geçirme nasip etsin.

249. Allah'tan sıska, ne yapsın muska?[32]

1) Yaradılıştan yeteneksiz olan kişi tedbirle, çaba ile yetenekli kılınamaz.
2) Cılız bir kuruluşa, birtakım tedbirlerle büyük bir güç kazandırılamaz.

250. Allah'tan umut kesilmez.

En umutsuz durumlarda bile kötümserliğe kapılmamalı, Tanrı'nın bir lütufta bulunabileceği düşünülmelidir.

251. Allah uçamayan kuşa alçacık dal verir.

Tanrı, yetenekleri kısıtlı olanlara durumlarına uygun bir yaşama düzeni, bir barınma olanağı verir.

252. Allah verince kimin oğlu, kimin kızı demez.

Üne, zenginliğe, tanınmış ya da zengin bir ailenin

---

[32] muska: Eskiden, hastalığı gidereceğine inanılan dua yazılı kâğıt.

çocuğu olmakla erişilmez. Tanrı dilerse hiç tanınmayan, yoksul bir aile çocuğunu da üne, zenginliğe kavuşturur.

253. Allah verirse el getirir, sel getirir, yel getirir.

Tanrı bir kimseyi zengin etmeyi dilerse ona hiç umulmadık yerlerden para, mal gelir.

254. Allı yelek, pullu yelek; gömlek yok canfes neye gerek?

En gerekli nesneleri bulunmayan kişinin süs püs peşinde olması budalalıktır. Krş. "Ayranı yok içmeye..."

255. Alma alı, satma kırı, ille doru, ille doru; yağızın da binde biri.

At donları içinde en beğenileni doru renktir. Kır fena sayılmaz. Ama al renk beğenilmez.

256. Alma alı, sat yağızı, bin doruya[33], besle kırı.

Biniciler al ve yağız renkli atları tutmazlar. Doru ve kır donlu atları makbul sayarlar. Atını ona göre seç. Krş. "Alma sarı..."

257. Almadan vermek, Allah'a mahsus (yaraşır).

Tükenmez hazinesi bulunan, bir şey almaya ihtiyacı olmadan verebilen tek varlık, Tanrı'dır. İnsan bir şey kazanmamışsa, başkasından bir şey almamışsa neyi verebilir?

258. Almadığın hayvanı kuyruğundan tutma.

Almayacağın bir şeye, işinde çalıştırmayacağın kimseye, alacakmışsın, çalıştıracakmışsın gibi yakın ilgi gösterme, umut verme.

---

[33] doru: Kızıl kahverengi at donu.

259. Al malın iyisini, çekme kaygısını[34].

Malın iyisini alan, onu tasasız kullanır. Sağlamdır, güzeldir, kullanıldığı sürece insanı rahatsız edecek bir durumu yoktur.

260. Alma mazlumun[35] ahını, çıkar aheste aheste[36].

Kimseye zulmedip ahını alma. Sonra yaptığın kötülüğün cezasını ömrün boyunca çekersin.

261. Alma sarı, satma sarı, kapındaysa tutma sarı.

Sarı donlu at ne beslemeli, ne de alıp satmalıdır. Krş. "Alma alı, sat yağızı..."

262. Alma soysuzun kızını, sürer anası izini.

Terbiyesi kıt ailenin kızı da eğitimi kıt, görgüsüz olarak yetişir.

262. Alna yazılan (alında yazılı olan) başa gelir. (Başa yazılan gelir).

Kişi kaderi ne ise onu görür.

263. Alt değirmen güçlü akar.

Kaynakları eski ve bol olan kuruluşlar sağlam ve verimli olur.

264. Altın anahtar her kapıyı açar.

Para ile bütün engeller ortadan kaldırılır; bütün güçlükler yenilir; istenilen şey elde edilir.

---

34 kaygı: Kötü bir sonuca varma korku ve tedirginliği.
35 mazlum: Zulme uğrayan
36 aheste: Yavaş.

265. Altın ateşte, insan mihnette[37] belli olur.

Altına benzeyen maddenin altın olup olmadığı, nasıl ateşe dayanıklılık derecesi ile anlaşılırsa bir kişinin değeri de sıkıntılara katlanma, zorlukları yenme ve benliğini koruma gücü ile ölçülür.

266. Altın eli bıçak kesmez.

Hünerli kişiye yaşama güçlükleri etki yapamaz. O, sarsılmadan işini sürdürür.

267. Altın eşik, gümüş eşiğe muhtaç olur.

Zenginliğe de iş başında olmaya da güvenilmemelidir. Gün gelir, zengin yoksullaşır; eskiden yoksul iken zengin olan kişiye muhtaç duruma düşer. İş başında bulunan da böyle.

268. Altının kıymetini (kadrini) sarraf[38] bilir.

Bir kimsenin, bir şeyin değerini, ancak bu konularda uzmanlığı bulunanlar bilir.

269. Altın kapılının ağaç kapılıya işi düşer.

Bkz. "Altın kepeğe muhtaç..."

270. Altın kepeğe muhtaç.

Yüksek düzeyde olan her şey, önemsiz görünen nesnelerle değer kazanır. Kepekle ovulmasa altın parlamaz. Bunun gibi, zengin yoksula, usta çırağa... gerekseme duyar.

271. Altın leğenin kan kusana ne faydası var?

Ağır hasta, ya da dertli olan kimse, zengin olmuş neye yarar?

---

37 mihnet: Sıkıntı.

38 sarraf: Para ve altın bozan, değiştiren, alıp satan kimse.

272. Altın pas tutmaz, (deli yas tutmaz).

Şerefli, temiz insana, hiç kimse leke süremez. (Tasasız kimse hiçbir şeye üzülmez.)

273. Altın yerde paslanmaz, taş yağmurdan ıslanmaz.

Üstün değer taşıyan kişi, ya da nesne, ne türlü uygunsuz koşullar içinde bulunursa bulunsun değerini, niteliğini yitirmez.

274. Altın yere düşmekle pul[39] olmaz.

Değerli kişinin, bulunduğu yüksek yerden uzaklaştırılmasıyla değeri azalmaz.

275. Altı olur, yedi olur, hep Allah'ın dediği olur.

Biz önce ne hesaplar yaparsak yapalım, sonunda Tanrı'nın dilediği olur.

276. Aman diyene kılıç kalkmaz.

Kişi, mertliğine sığınıp teslim olan düşmanın canına kıymamalıdır. Krş. "Eğilen baş kesilmez."

277. Amca baba yarısı.

Amca, kardeşinin çocuğuna kendi çocuğu gibi ilgi gösterir. Çocuk da amcasına, babasına karşı beslediği duygularla bağlı olur.

278. Amcam (emmim) dayım herkesten (hepsinden) aldım payım[40].

Kimseden yardım beklememeli. Kişiye en yakın akrabalarının bile yardım etmediği denemelerle anlaşılmıştır.

279. Ana besler hurmayla, eloğlu karşılar yarmayla.

Her anne, çocuğunu büyük bir şefkat ve özenle nazlı

---

[39] pul: Eskiden kullanılmış olan en küçük madeni para.

[40] pay almak: Azarlanmak, deneyip gereken dersi almak.

olarak yetiştirir. Çocuk topluma karışınca yaşamın ve çevresinin insafsızlıklarıyla karşılaşır. (Yarma: Kalın kesilmiş odun).

280. Anadan gören inci dizer; babadan gören sofra yazar.

Bkz. "Oğlan babadan öğrenir..."

281. Anadan olur daya[41], hamurdan olur maya.

Hiçbir dadı annenin yerini tutamaz. Hamurun mayası yine kendisindedir. Demek ki bir işi kusursuz yapabilmek için özüne uygun en iyi araç kullanılmalıdır. Derme çatma araçlarla yapılan işten iyi sonuç alınamaz.

282. Ana gezer, kız gezer; bu çeyizi kim düzer?

Bir ailenin, bir kuruluşun yöneticileri ve yönetilenleri, yapılacak işlere boş verirlerse o işler kendiliğinden ortaya çıkar mı?

283. Ana gibi yâr olmaz, Bağdat gibi diyar olmaz.

İnsanlar içinde anamız kadar bize candan bağlı dost yoktur. Nasıl ki şehirler içinde de Bağdat'ın eşi yoktur.

284. Ana hakkı Tanrı hakkı.

Evlatların analarına karşı olan yükümlülükleri, Tanrı'ya karşı olan yükümlülükleri kadar kutsaldır. Krş. "Komşu hakkı Tanrı hakkı."

285. Anahtar doğruyadır.

Bir yerin kilitlenmesi, kötü niyetli olmayanlar için işe yarar. Ama hırsız için işe yaramaz.

---

[41] daya: Dadı.

286. Ana ile kız, helva ile koz[42].

Koz helvasının içindeki cevizle helvayı ayırmak nasıl olanaksızsa, ana ile kızı da birbirinden ayırmak öylece olanaksızdır.

287. Ana kızına taht kurar, kız bahtı kocadan arar.

Ana baba, kızlarına ancak saltanatlı bir yaşayış sağlayabilirler. Onun mutluluğunu sağlayacak olan kocasıdır. Krş. "Ana kızına taht kurmuş..."

288. Ana kızına taht kurmuş, baht kuramamış (kurmamış).

Ana baba, kızlarını sultanlar gibi yaşatabilirler. Ama onun evlendikten sonra mutlu olmasını sağlamak ellerinde değildir. Krş. "Ana kızına taht kurar...", "Atalar çıkarayım der tahta..."

289. Analık fenalık (kara yamalık).

Üvey ana fenalık sembolüdür. (Beyaz giysiye yamanmış kara bir yama gibidir).

290. Analık usta, yumağı ufak yapar; çocuklar usta, ekmeği çifte kapar.

Bir nesneyi paylaştıran kişi, eşitlik ilkesini gözetmekle birlikte, payları beklenenden daha küçük ölçüde dağıtmaya kalkarsa, paydan yararlanacak olanlar, yine eşit olarak daha çok pay alma yolunu bulurlar.

291. Analı kuzu, kınalı kuzu.

Annesi sağ olan çocuk bakımlı, giyimli, temiz, süslüdür. Annesi ölmüş olan çocukta bakım, giyim, temizlik, süs bulunmaz.

292. Anam babam kesem, elimi soksam yesem.

Kişi, başkasından yardım beklememeli, kendi kazancıyla geçinmelidir.

[42] koz: Ceviz.

293. Anamın (babamın) öleceğini bilseydim kulağı dolu[43] darıya satardım (acı soğana değişirdim).

İnsan en değerli bir malının karşılıksız olarak elinden gideceğini bilse, onu yok denilecek kadar az para ile satar.

294. Anan güzel idi, hani yeri, baban zengin idi, hani evi.

Hiçbir duruma güvenilmez. Bizim olan hiçbir şey, sürekli olarak elimizde kalmaz. Genç iken güzel olanlar, yaşlandıkça güzelliklerini yitirirler. Önce zengin olanlar, gün gelir, evlerinden olurlar.

295. Ananın bahtı kızına.

Bir anne, mutlu ya da mutsuz, nasıl bir evlilik yaşayışı geçirirse, kızı da öyle bir evlilik yaşayışı geçirir.

296. Ananın bastığı yavru (civciv) incinmez (ölmez).

Annenin acı sözü, dayağı çocuğuna ağır gelmez. Çünkü anne bunları onun iyiliği için yapar. Anne çocuğunu öyle korur ki, üzerine basması gerektiği zaman bile incitmeyecek biçimde basar. İncitse de çocuk bunu bildiğinden incinmemiş gibi davranır.

297. Ananın çıktığı dala kızı salıncak kurar.

Büyüklerinin tutumu çocuklara örnek olur. Çocuklar o yolu benimser; bununla yetinmeyerek daha ileri giderler. Krş. "Ağaca çıkan keçinin dala bakan..."

298. Anasına bak kızını al, kenarına (kıyısına, tarağına) bak bezini al.

Kız annesinin birçok huylarını doğuştan almış bulunur. Sonra da annesinin eğitimi ile yetişir. Bunun için bir kızın niteliklerini öğrenmek isteyenler, annesine benzeyeceğini düşünürlerse yanılmamış olur-

[43] kulağı dolu: Kulağı dolusunca.

lar. Nitekim bir kumaşın kenarına bakanlar, her yerini görmüş gibi olurlar.

299. Anayı kızdan ayıran para.

Kişisel çıkar, ana-kız arasındaki bağın kopmasına bile yol açabilir. Sarsılmaz sanılan yakın dostluklarda da...

300. Ana yılan, sözü yalan, karı çiçek, sözü gerçek.

Karısını çok seven ve anasıyla karısı arasındaki geçimsizlikte anasını haksız bulan oğulun yargılarıdır bunlar.

301. Ana, yürekten yana.

Bir kimseye candan, yürekten bağlı olan, onun üzüntülerini gerçekten paylaşan varlık, anasıdır.

302. An beni bir kozla[44], o da çürük çıksın. (Dost 'yâr' beni ansın bir koz ile, o da çürük çıksın.)

Arkadaşlar, tanıdıklar arasında armağan, beklenen bir şeydir. Armağan, bir kişinin hatırlandığını belirtmesi bakımından önemlidir; değeri de buradadır. Ne kadar küçük bir şey olursa olsun; isterse işe yaramasın. Krş. "Yarım elma, gönül alma."

303. Anlatışa göre verirler fetvayı.

Bkz. "Kadı anlatışa göre fetva verir."

304. Anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az.

Kimi zaman sözü biraz kapalı söylemek yeğlenir. Anlayışlı kimseler, ne denilmek istendiğini zaten anlarlar. Anlayışı kıt kimseler ise ne kadar açık söylense, ne kadar tekrarlansa yine anlamazlar. Krş. "Görenedir..."

---

44 koz: Ceviz.

305. Aptala malum olur.

Aptal, yakında ne olup biteceğini bilir ve daha önce haber verir. (Çünkü aptalın Tanrı'ya yaklaşmış bir kişi olduğuna inanılır. Ancak bu söz, daha çok, böyle keşiflerde bulunan kimselerle alay etmek için söylenir).

306. Aptal ata binerse bey oldum sanır, şalgam aşa girerse yağ oldum sanır.

Görgüsüz kişi layık olmadığı bir iş başına geçerse, gerçekten değeri varmış gibi bir kuruntu gösterir.

307. Aptessiz sofuya namaz mı dayanır?

Gerekli koşulları yerine getirilmedikten sonra az zamanda pek çok iş yapılır.

308. Araba devrilince (kırıldıktan sonra, kırılınca) yol gösteren çok olur.

Tehlikeyi daha önce kimse haber vermez de kötü sonuç meydana geldikten, iş işten geçtikten sonra herkes "yanlış yapmışsın, şöyle bir yol tutmalıydın, böyle davranmalıydın" diye akıl satar.

309. Araba ile tavşan avlanmaz.

Her işte başarıya ulaşabilmek için kullanılması gereken özel bir yol vardır. Başka bir yöntem kullanılırsa başarıya erişilemez. Krş. "Şahin ile deve avlanmaz."

310. Arabanın ön tekerleği nereden geçerse art tekerleği de oradan geçer. (Ön tekerlek nereye giderse art tekerlek de oraya gider.)

Büyükleri nasıl bir yaşayış yolu tutmuşlarsa çocuklar da aynı yolu izlerler.

311. Arayan Mevlasını da bulur, belasını da.

İyi erek yolunu tutanlar iyi ereğe, kötü erek yolunu tutanlar kötü ereğe ulaşırlar.

312. Arda kalan derde kalır.

Bkz. "Sona kalan dona kalır."

313. Ardıcın közü[45] olmaz, yalancının sözü olmaz.

Ardıç ağacının ateşi çabuk geçer, kül olur. Yalancının sözü de böyledir; ona da güvenilmez.

314. Ar[46] dünyası değil, kâr dünyası.

Kişi, namusuna dokunmadıktan sonra, şu ya da bu işi yapmaktan utanmamalı, para kazanmalıdır. Krş. "Ar yılı değil, kâr yılı."

315. Arı, bal alacak çiçeği bilir.

Açıkgöz kişi, çıkar sağlayabileceği yeri bilir.

316. Arı, bey olan kovana üşer[47].

Halk, kendisine önderlik edecek kişinin çevresinde toplanır.

317. Arıca etek, kuruca yatak.

Ölümcül hastalar için Tanrı'dan dilenen şey, çamaşırını, yatağını kirletir duruma gelmeden ona Azraili göndermesidir.

318. Arı gibi eri olanın dağ kadar yeri olur.

Çalışkan kişileri olan aile ve toplumlar, her yerde bol kazanç bulurlar; bütün dünyayı kendi malları sayarlar. Krş. "Er olan ekmeğini taştan çıkarır."

---

45 köz: Kor, ateş parçası.

46 ar: Utanma, utanç.

47 üşmek: Bir şeyin üstüne çokça gelip toplanmak, üşüşmek.

319. Arığa[48] su gelene (gelinceye) kadar kurbağanın gözü patlar.

Bkz. "Göle su gelinceye kadar..."

320. Arık[48] arınır, ad arınmaz.

Madde pisliğini temizlemek kolaydır. Ama kirlenen ad ve namus temizlenemez.

321. Arık[49] ata kuyruğu (da) yüktür.

Güçsüz kişi, kimseye yardım edecek durumda değildir. Bu yardım ne kadar az ve yardım edilecek kimse ne kadar yakını olursa olsun.

322. Arık[49] at yol almaz, arık (aç) it av almaz.

Bkz. "Aç at yol almaz..."

323. Arık[50] etten yağlı tirit[51] olmaz.

Değersiz kişiden yararlı iş, verimsiz topraktan bol ürün beklenemez.

324. Arı kızdıranı sokar.

Kişi kendisini sinirlendirene saldırır; sonunda öleceğini bilse bile. (Arının, soktuktan sonra öldüğü söylenir.)

325. Arık[50] öküze bıçak olmaz (çalınmaz).

1) Kendisinden yararlanılamayacak kişiye yararlanmak amacıyla eziyet edilmemelidir.
2) Güçsüz kimseyi ezmek yiğitlik değildir

326. Arı söğüdü, akıllı öğüdü sever.

Herkes işine yarayan şeyi benimser.

---

[48] arık: Çay, dere, ince su yatağı.
[49] arık: Zayıf, cılız.
[50] arık: Yağsız, cılız.
[51] tirit: Et suyuna ekmek doğranarak yapılan yemek.

327. Arife günü aşa ne, bayram günü tıraşa ne?

Her olayın, her nesnenin çoğaldığı bir zaman vardır. Böyle zamanlarda o olay ve nesnelere eskisi denli önem verilmez.

328. Arife[52] günü yalan söyleyenin (oruç yiyenin) bayram günü yüzü kara çıkar (olur).

Bir sözün yalan olduğu çabuk anlaşılır ve söyleyen, topluluk içinde utanılacak bir duruma düşer. Krş. "Ramazanda..."

329. Ariefe tarif gerekmez (ne hacet).

Anlayışlı kişiye uzun uzadıya açıklama yapmaya gerek yok. O leb demeden leblebiyi anlar.

330. Arkadaşını söyle, kim olduğunu söyleyeyim.

Kişi, yaradılış ve gidişine uygun kimselerle arkadaşlık kurar. Onun için bir adamın arkadaşını tanırsak, o adamın kimliğini öğrenmiş oluruz.

331. Arka gerektir arka, ya utana ya korka.

Bir kimsenin işini istediği biçimde yürütebilmesi için, sözü geçen ya da kendisinden korkulan birisine dayanması gerekir.

332. Armudun iyisini ayılar yer.

Bkz. "Ahlatın iyisini ayılar yer."

333. Armudun önü, kirazın sonu.

Armudu ilk çıktığı zaman, kirazı da biteceği zaman yemeli.

334. Armudu soy ye, elmayı say ye.

Armut, kabuğu soyularak, elma da aşırı gidilmeyerek, sayı ile yenilmelidir. Krş. "Elmayı soy da ye, armudu say da ye."

---

52 arife: Bayramdan bir gün öncesi.

335. Armut dalının dibine düşer.

1) Bir kimse, önce yakınlarına yararlı olur.

2) Çocuk, soyuna çeker; çırak ustasının yolunu tutar.

3) Kişi, kendini yetiştirenin koruyuculuğu ile bir yerde barınır.

336. Arnavut'a sormuşlar "Cehenneme gider misin?" diye, "Aylık kaç?" demiş. (-Cehenneme kira var. -Paradan haber ver.)

Parayı güç kazanmakta olan kişi, bol para karşılığında, dayanılamayacak kadar ağır işleri yapmayı kabul eder.

337. Arpacıya borç eden, ahırını tez satar.

Borç para ile yürütülen iş, az zaman sonra yürütülemez olur.

338. Arpa eken buğday biçmez.

Kötü davranışın karşılığı iyi olmaz.

339. Arpa samanıyla, kömür dumanıyla.

Kusursuz nesne olmaz. Yararlandığınız nesneleri kusurlarıyla birlikte kabulleneceksiniz.

340. Arpa unundan kadayıf olmaz.

Kötü gereçle iyi şey yapılamaz.

341. Arpa verilmeyen at, kamçı zoruyla yürümez.

Geçimi sağlanmayan kişi, ne kadar sıkıştırılırsa sıkıştırılsın, iş görmez.

342. Arpayı (buğdayı) taşlı yerden, kızı kardaşlı yerden.

Bkz. "Tarlayı taşlı yerden..."

343. Arsızın yüzüne tükürmüşler, "yağmur yağıyor" demiş.

Arsız ne kadar ağır hakaret görse aldırış etmez; pişkinliğe vurur, iyi karşılar.

344. Arsız neden arlanır, çul da giyer sallanır.

Arsız, hiçbir şeyden utanmaz. Giysi diye çul da giyip salına salına gezebilir.

345. Arslan kocayınca sıçan deliği gözetir.

Güçlü çağında ağır ve büyük işler yapmış, büyük kazançlar elde etmiş olan kimse, güçten düşünce pek küçük işlerle uğraşır; azla yetinir.

346. Arslan kükrerse atın ayağı kösteklenir.

Güçlü kimsenin korkutucu sözleri, güçsüz kimseyi kıpırdayamaz duruma getirir.

347. Arslan postunda, gönül dostunda.

Canlı, cansız her şeyin bir yakışığı vardır. İnsan onları bu durumda görmek ister.

348. Arslan yatağından (yattığı yerden) bellidir (belli olur).

Bir kimsenin kişiliği, oturup yattığı yerin niteliğinden, temizliğinden, düzeninden anlaşılır.

349. Arşın malı kantar[53] ile satılmaz.

Her nesnenin değeri, niteliğine uygun bir ölçüye vurularak belli olur. Bir nesne için kullanılan ölçü, niteliği ayrı olan başka bir nesne için uygulanamaz.

350. Artık mal göz çıkarmaz.

Bkz. "Fazla mal göz çıkarmaz."

351. Ar[54] yılı değil, kâr* yılı (Kâr* eden, ar etmez).

Çağımız, utanma çağı değil, para kazanma çağıdır. Kişi, namusu ile, her ne iş olursa olsun yapmalıdır bu zamanda. Krş. "Ar dünyası değil, kâr dünyası".

---

53 kantar: Eskiden büyük ağırlıkları tartmakta kullanılmış olan bir ağırlık birimi.

54 ar: Utanma, utanç.

55 kâr: Para kazanmak için yapılan iş.

352. Asıl[55] azmaz, bal kokmaz; (Kokarsa kaymak kokar, aslında ayran var).

Bir kişi ya da nesne, ne denli biçim değiştirirse değiştirsin, aslını yitirmez; soyluluğunu kavrar.

353. Asil[56] ile taş taşı, bedasıl[57] ile yeme aşı.

Temiz süt emmiş kişilerle yapılan en güç iş kolaylaşır. Sütü bozuk kişilerle yapılan en güzel iş ise tatsız bir biçim alır.

354. Aslan kükrerse beygir titrer.

Üstün gücü olanın öfkelenmesi, çevresindeki güçsüzleri korkutur. Krş."Aslan kükrerse atın ayağı..."

355. Aslını saklayan (inkâr eden) haramzadedir[58].

Kişinin soyu sopu yoksul, görgüsüz olabilir. Onlardan utanmak, onlara sahip çıkmamak yanlıştır. Soyunu sopunu gizlemek ancak piçlere yaraşır. Kişi değersiz bir kuşaktan gelmekle değersiz olmaz. Toplum içindeki yerini kendisi kazanır.

356. Astar bol olmayınca yüze gelmez.

Bir iş yapmak için gerekli olan şeyleri santimi santimine hesaplayarak değil, ölçüyü biraz geniş tutarak hazırlayınız. Çünkü türlü etkenler, gerçek ölçüden daha çok harcama yapmanızı gerektirebilir.

357. Âşığın gözü kördür (kör olur).

Kendisini aşka kaptıran kişi, ne sevgilisinin kusurlarını görür ne de çevresinde olup bitenlerle ve ken-

---

55 asıl: (Burada) Soy, öz, kök.
56 asil: Soylu.
57 bedasıl: Soysuz.
58 haramzade: Piç.

disi için önemli olanşeylerle ilgilenir. Krş. "Âşık âlemi kör, dört yanını duvar sanır."

358. Âşıka Bağdat uzak (ırak) değil (gelmez). (Dervişe "Bağdat'ta pilav var" demişler, "Yalan değilse ırak değil" demiş.)

Bir şeyi elde etmek için taşkın bir istek içinde bulunan kişiye bu uğurda katlanacağı fedakârlıklar güç gelmez.

359. Âşık âlemi kör, dört yanını duvar sanır.

Aşktan gözü kararmış kişi, hoş karşılanmayacak aşırı davranışlarda bulunur. Kendini öyle yitirmiştir ki bu davranışlarını hiç kimse görmez, işitmez sanır. Krş. "Âşığın gözü kördür."

360. Aşık daima bey oturmaz.

Çoğu zaman işi rast gelen kişi bilmelidir ki talih her vakit yâr olmaz. (Aşığın çukur yüzünün arkasındaki yumru yüzüne "bey" denilir. "Bey oturmak", çukur yüzü yere, yumru yüzü üstü gelerek durmasıdır ki aşığın en sağlam oturuşudur).

361. Aşını, eşini, işini bil.

Sağlık ve mutluluk içinde yaşamak isteyen kişi yiyeceğine dikkat etmeli, arkadaşını iyi seçmeli ve bir iş sahibi olmalıdır.

362. Aşı pişiren yağ olur, gelinin yüzü ağ olur.

Güzel şey, iyi gereç kullanılarak meydana gelir. Bundan da iş yapana övünme payı çıkar. Krş. "Alet işler el övünür."

363. Aşk ağlatır, dert söyletir.

Aşığın yüreği yaralıdır. Bu dert onu ağlatır. Başka türlü derdi olan ise herkese derdini döker.

364. Aşk başa gelirse akıl baştan çıkar.

Aşkın gücü, aklı yener. Aşka düşen kişi düşünceden uzaklaşır.

365. Aşk olmayınca meşk[59] olmaz.

Öğreneceği işe karşı aşırı sevgisi bulunmayan kimse o işi öğrenemez.

366. Aş taşarsa çömçenin değeri kalmaz.

Bir durumu düzeltecek araç ya da önlem, bu görevi yapmaya vakit kalmadan durum bozulmuşsa, artık yararlı olmaktan çıkar.

367. Aş taşınca kepçeye paha olmaz.

Önemsiz gibi görünen bir araç, istenmeyen bir durumu önlemeye yaradığı zaman paha biçilmez bir değer kazanır. Krş. "Buğday başak verince orak pahaya çıkar.", "Abanın kadri yağmurda bilinir."

368. Aş tuz ile, tuz oran ile.

Bir şeyin hoşa gitmesi, birtakım nitelikler taşımasına ve bu niteliklerin gerektiği oranda bulunmasına bağlıdır. Ölçüsüz ve aşırı nitelikler o şeyi tatsız, zevksiz duruma sokar.

369. Aşure yemeye giden kaşığını taşır.

Yararlanacağı bir iş peşinde olan kişi, yararlanmanın gerektirdiği araçları hazırlamış olmalıdır. Krş. "Pilav yiyen kaşığını yanında taşır", "Canı kaymak isteyen mandayı yanında taşır", "Kaymağı seven mandayı yanında taşır", "Zemheride yoğurt isteyen cebinde bir inek taşır."

370. Ata arpa, yiğide pilav.

Yaratığın gücü, gelişmesine yarayan şeyle artar.

---

[59] meşk: Alışarak öğrenme.

371. Ata binen nalını, mıhını arar.

Kişi, kullanacağı şeyin ayrıntılarını da almalı, eksik bir durumu kalmamasına dikkat etmelidir.

372. Ata binersen Allah'ı, attan inersen atı unutma.

Ata bindiğin zaman insafsızlık etme, hayvanı çok hırpalama. Buna Tanrı razı olmaz. (Ya da ata bindiğin zaman böbürlenme; böbürleneni Tanrı sevmez). Attan indiğin zaman da onun yemini, suyunu, tımarını unutma.

373. Ata da soy gerek, ite de.

Bütün yaratıkların soylusu üstün niteliktedir.

374. At, adımına göre değil, adamına göre yürür.

Atın yürüyüşü binicisinin yönetimine bağlı olduğu gibi, bir işin yürüyüşü de iş başındakinin bilgisine, çabasına, tutumuna göre değişir.

375. Ata dost gibi bakmalı, düşman gibi binmeli.

Ata iyi baktıktan sonra, yora yora binininiz; korkmayınız, sarsılmaz. Çalıştırdığınız işçilerin gücü de iyi beslenmeleriyle artmaz mı?

376. Ata dostu oğla mirastır.

Babamızın dostları, babamızdan bize kalan miras gibidir. Bizi kollarlar. Sıkışık durumlarımızda bize her türlü yardımı yaparlar.

377. Ata eyer gerek, eyere er gerek.

Bir işletmeyi önce donatmalısınız; sonra da iyi bir yöneticiye teslim etmelisiniz ki istediğiniz verimi alabilesiniz.

378. Atalar çıkarayım der tahta, döner dolaşır gelir bahta.

Ana baba, çocuğuna mutlu bir yaşayış sağlamaya çalışır. Ama kaderde nasıl bir yaşayış varsa ancak

o gerçekleşir. Krş. "Ana kızına taht kurmuş..."

379. Ataların sözü Kura'a girmez; ama yanınca yürür.

Atasözleri, Tanrı sözleri değildir ama onun gibi kutsal sayılır; gereklerine uyulur.

380. Atalar sözünü tutmayanı yabana[60] atarlar.

Ataların yol gösterici öğütlerine ve geleneklere önem vermeyen, ahlâk kuralları dışına çıkan kimse ile herkes ilişkisini keser. Tek başına kalan bu kişi, toplum içinde itelenir, horlanır.

381. Ata malı mal olmaz, kendin kazanmak gerek.

Babadan kalan mal kalıcı değildir. Kazancı olmayan kişi bunu çabuk bitirir. Kişinin gerçek malı, kendi çalışmalarıyla elde ettiği maldır. Kazancı olan kimsenin malı bitmez. Krş. "Baba malı tez tükenir..."

382. Atanın sanatı oğla mirastır.

Bkz. "Babanın sanatı oğla mirastır."

383. At arıklıkta[61], yiğit gariplikte.

At zayıf iken, kişi garip iken çetin sınavlarını verirler. Bu durumda kişiliklerini yitirmemiş ve görevlerini başarı ile yapmış iseler üstün niteliklerini belirtmiş olurlar.

384. Atasını tanımayan Allah'ını tanımaz.

Bir kişinin, buyruklarına saygı göstereceği kimseler arasında babası başta gelir. Onu tanımayan kişi, ana ve babaya itaat etmeyi emreden Tanrı'yı da tanımıyor demektir.

---

60 yaban: Issız kır.

61 arıklık: Zayıf olma durumu, cılızlık.

385. At at oluncaya kadar sahibi mat olur[62].

Bir çocuk, bir işçi yetiştirebilmek için çok para, çok emek, çok zaman ister. Onlar yetişir ama, yetiştiren de her bakımdan yorulur, yıpranır.

386. At beslenirken, kız istenirken.

At, besili, bakımlı olduğu zaman hem gösterişlidir hem de en çok işe yarayacak durumdadır. Satılacaksa o zaman satılmalıdır. Kız da körpeliği, güzelliği geçmeden, isteyenleri varken evlendirilmelidir.

387. At binenin (iş bilenin), kılıç kuşananın.

1) Her şey, onu gereği gibi kullanmasını, ondan yararlanmasını bilene yakışır; böyle kimselerin hakkıdır.

2) Kendisinden yararlanılan şey kimin elinde ise onun sayılır; başkasının malı olsa da. Krş. "Av avlayanın, kemer bağlayanın."

388. At binicisini tanır (bilir).

İşçi, yöneticisinin işten anlayıp anlamadığını bilir ve çalışmalarını ona göre yürütür. Krş. "At sahibine göre..."

389. At (olur) bulunur meydan bulunmaz, meydan (olur) bulunur at bulunmaz.

Bir işi başarabilmek için gerekli olan koşullar her zaman eksiksiz olarak ele geçmez. Biri bulunursa öteki bulunmaz; öteki bulunursa beriki bulunmaz.

390. Ateş demekle ağız yanmaz.

Kişi, zararlı bir eylemin sözünü etmekle kendisini zarara sokmuş olmaz.

---

62 mat olmak: Satranç oyununda ve tartışmada yenilmek.

391. Ateş düştüğü yeri yakar.

Felaket kimlerin başına gelirse onları yakar, kavurur, sürekli bir acı içinde bırakır. Başkalarının acıması, üzülmesi gelir, geçer.

392. Ateşle barut (barutla ateş) bir yerde durmaz (olmaz).

İkisinin bir arada bulunması çok tehlikeli olan şeyler birbirinden uzak tutulmalıdır.

393. Ateş olmayan yerden duman çıkmaz.

Bir olayın gerçekten meydana gelmiş olup olmadığını anlamak için, gizli kalamayan belirtisine bakmak gerekir. Bu belirti varsa olay da var demektir.

394. Atı atasıyla, katırı anasıyla.

1) Soylu kişiden zarar gelmez. Soysuz kişiden korkulur.

2) İyi kişi temiz soyu ile, kötü kişi aşağılık, karışık soyu ile tanınır, anılır.

395. Atılan ok geri dönmez.

İyi düşünmeden yaptığımız öyle işler vardır ki sonra pişman olarak eski duruma dönmek isteriz. Ama artık o duruma dönme olanağı kalmamıştır.

396. Atım tepmez, itim kapmaz deme. (Atın tepmezi, itin kapmazı olmaz).

Herkesin yaradılıştan birtakım sert huyları da vardır. Bunlar eğitimle bir dereceye kadar yumuşatılabilir. Size çok bağlı bulunan kişiler bile, bir zaman gelir, kendilerini tutamaz, sizi incitirler.

397. Atına bakan ardına bakmaz.

Görevini eksiksiz yapan, aracını iyi kullanan kişi, kendini kötü duruma düşmekten kurtarmış olur. Nitekim iyi bakılmış ata binen, düşman bana yetişecek mi, diye ardına bakmaya gerek duymaz.

398. Atın bahtsızı arabaya düşer.

Değerli, ama yazgısı kötü kimseler, kişiliklerine yakışmayan ağır ve aşağılık işlerde kullanılırlar.

399. Atın dorusu, yiğidin delisi.

Atın doru renkli olanı, kişinin gözünün budaktan sakınmayanı beğenilir...

400. Atın ölümü arpadan olsun.

Kimi kişilerin felsefesi şudur: Sevdiğim yiyecekleri tıka basa yiyeyim de hasta olursam olayım, dahası, ölürsem öleyim.

401. Atın tepmezi, itin kapmazı olmaz.

Bkz. "Atım tepmez, itim kapmaz deme."

402. Atın ürkeği, yiğidin korkağı.

At da kişi de hep tehlike karşısında imişler gibi uyanık olmalı, tetikte bulunmalıdırlar.

403. Atın varken yol tanı, ağan varken el[63] tanı.

Elde bulunan olanaklardan zamanında yararlanarak gezip dolaşmak, eş dost edinmek gerek.

404. At ile avrat yiğidin bahtına.

Kişinin satın aldığı attan ve evlendiği kadından memnun kalıp kalmayacağı önceden kestirilemez. Her ikisi de talihine kalmıştır.

405. At kaçmaz, et kaçar.

Atın iyi koşması için iyi beslenmiş olması gerekir.

406. At kudümü, yurt kudümü, avrat kudümü.

Türkler; atlarını, yurtlarını, eşlerini kutsal sayar, onların uğur getireceğine inanırlar.

407. Atlar nallanırken kurbağa ayağını uzatmaz.

Herkese durumuna, değerine göre davranışta bulu-

nulur; iş verilir. Değersiz kişi, kendisine de değerli kişi gibi ilgi gösterilmesini beklememelidir.

408. Atlar tepişir, arada eşekler ezilir.

Güçlü kimseler birbirlerine girerler. Bundan, aralarında bulunan güçsüzler zarar görür.

409. Atlı kaçar, kaçar; yaya arkasına ne düşer?

Büyük işlere, bunu başaracak gücü olanlar girişir. Olanakları bulunmayanlar böyle işlere niçin girişirler?

410. Atlıya saat olmaz.

Atla yolculuk yapan kimse için bir yolun kaç saatlik olduğu söz konusu değildir. Atlı, isterse beş saatlik yolu bir saatte alır. Bunun gibi, bol olanakları bulunan kimse, uzun bir süre içinde yapılabilecek işi kısa zamanda yapıverir.

411. At olur meydan olmaz, meydan olur at olmaz.

Bkz. "At bulunur meydan bulunmaz..."

412. At ölür, itlere bayram olur.

Yüksek kimselerden birinin ölümü ya da görevden ayrılması, kimi zaman, aşağılık kimselerin işine yarar.

413. At ölür meydan (nalı) kalır, yiğit ölür şan (namı) kalır.

Yaşayan bir gün ölür. Ancak yaşayışına bağlı birtakım izler sürüp gider. At ölmekle birlikte onun koştuğu meydanın kalması, insan ölmekle birlikte adının anılması gibi. Onun için kişi yaşarken iyi işler yapmalı, iyi bir ad bırakmaya çalışmalıdır.

414. At sahibine (ağasına, biniciye) göre eşer[64] (kişner).

Birinin yönetimi altında çalışan kişi, tutumunu yö-

[64] eşmek: Hızlı yürümek.

neticisinin durumuna göre ayarlar. Krş. "At binicisini tanır."

415. Atta, avratta uğur vardır.

İnanışa göre at ve kendisiyle evlenilen kadın eve uğur getirir.

416. Atta karın, yiğitte burun.

İyi koşan atın karnı, yiğit erkeğin burnu büyük olur.

417. Attan düşene yorgan döşek, eşekten düşene kazma kürek.

1) Attan düşen, kazayı hastalanmakla atlatır. Eşekten düşen için ölüm tehlikesi vardır.

2) Soylu (uğurlu) kimse yüzünden başımıza gelen felaketi çabuk atlatırız. Soysuz (uğursuz) kimse yüzünden başımıza gelen felaketi kolay kolay atlatamayız.

418. At yedi günde, it yediği günde (belli olur, semirir).

Değerli kişilikler, zamanla gelişir. Kısa zamanda beliren kişilikler gerçek değer taşımayanlardır.

419. At yiğidin yoldaşıdır.

Türk, atı çok sever. Birçok işlerini onunla arkadaşlık ederek yapar. At, Türk'ün savaşta kahramanlık ortağıdır. Barışta her günü atla birlikte geçer: Yolculuğu onunla yapar, yükünü onunla taşır. Onun sütünden içki bile yapmıştır. At üzerine pek çok atasözümüz vardır. Bunlarda at, soyluluğun, anlayışlılığın, inceliğin, yürekliliğin, vefalılığın, yararlılığın simgesi olarak gösterilmiş, birçoklarında "yiğit" ile birlikte anılmış; at bakımına büyük özen gösterilmesi gerektiği belirtilmiştir. Türk atın o kadar candan dostudur ki kendisinden, çoluk çocuğundan çok ona bakar.

420. Ava gelmez kuş olmaz, başa gelmez iş olmaz.

Kuşlar, geniş bir özgürlük dünyasında, insanlardan uzak yaşamalarına karşın avlanmaktan kurtulamazlar. İnsanlar da böyledir: Hatıra, hayale gelmeyen çeşit çeşit felakete uğrarlar. Hiçbir kimse kendisini kazadan, tehlikeden, dertten kurtarmanın yolunu bulamaz. Krş. "Ayağa değmedik taş olmaz...", "Ayak almadık taş olmaz..."

421. Ava giden avlanır.

Çıkarını başkasına zarar vermekte arayan kimse, o zarara kendisi uğrar.

422. Av avlayanın, kemer bağlayanın.

Bir şey, onu elde etmek yolunu bilenin, bir şeyden yararlanma, onu kullanmasını becerebilenin hakkıdır. Krş. "At binenin, kılıç kuşananın."

423. Avcı ne kadar al[65] (hile) bilse, ayı o kadar yol bilir.

Bir kişi, başkasını yenmek için çeşit çeşit ustalık kullanır. Ama karşısındaki de yenilmemek için çeşit çeşit önlem alır.

424. Av köpeği avdan kalmaz.

Hazıra konarak iş yapmayı adet edinmiş olan kişi, her zaman bu yolu izler.

425. Avradı boşayan topuğuna bakmaz.

Önemli bir varlığından isteye isteye vazgeçen kimse artık onu aramamayı göze almalıdır.

426. Avradı eri saklar, peyniri deri.

Her şey, durumuna uygun yöntemlerle korunur.

---

[65] al: Hile.

427. Avrat (kadın) malı, kapı mandalı. (Karı malı hamam tokmağıdır).

Bir erkek karısının malından yararlanmayı düşünmemelidir. Yoksa durum, eve girerken, çıkarken, kapı mandalı gibi, başa kakılır.

428. Avrat var, arpa unundan aş yapar; avrat var, buğday unundan keş[66] yapar.

İş bilen kadın, elverişsiz gereçle güzel şeyler meydana getirir. İş bilmeyen kadın ise en iyi gereci kullansa bile bir şey yapamaz.

429. Avrat var ev yapar, avrat var ev yıkar.

Ailede kadının rolü çok önemlidir. Öyle kadınlar vardır ki bir aileye düzen verir, mutluluk getirirler. Öyle kadınlar vardır ki ailenin düzenini, mutluluğunu bozarlar.

430. Av vuranın değil alanın.

Bir şeyin sahibi ondan yararlanamıyor da başkası yararlanıyorsa asıl sahip yararlanan kişi demektir.

431. Ayağa değmedik taş olmaz, başa gelmedik iş olmaz.

Bkz. "Ayak almadık..."

432. Ayağını sıcak tut, başını serin; gönlünü ferah tut, düşünme derin.

Hastalıktan korunmak, vücudumuzu yıpratmamak istiyorsak ayağımızı sıcak, başımızı serin tutmalıyız; olur olmaz şeyleri sıkıntı konusu yapmamalı, geniş yürekli olmalıyız. Krş. "İnsan ayaktan..."

433. Ayağını yorganına göre uzat.

Giderini gelirine uydur. Harcamaların gelirini aşmasın.

434. Ayağı yürüten baştır.

İşçinin iyi iş yapmasını, halkın iyi bir düzen

[66] keş: Kepeği çıkarılmış ve pişirildikten sonra yoğurt ile karıştırılıp küçük parçalar halinde kurutulmuş yiyecek.

içinde çalışmasını baştakiler sağlar. Krş. "Bin işçi, bir başçı."

435. Ayak almadık (ayağa değmedik) taş olmaz, başa gelmedik iş olmaz. (Başa gelmez iş olmaz, ayağa değmez taş olmaz).

İnsan yaşlandıkça türlü türlü engeller, güçlüklerle karşılaşır; çeşitli sıkıntılara, felaketlere uğrar. Krş. "Ava gelmez kuş olmaz..."

436. Ay ayakta, çoban yatakta, ay yatakta çoban ayakta.

1) Çobanların akşam erkence yatması, sabahleyin erkence kalkması gerektir.

2) Ay aydınlığında sürüye hırsız gelmez. Onun için çoban uyuyabilir. Ay karanlığında çobanın uyanık olması gerekir. Kamu yönetiminde de böyledir. Genel düzene yardımcı olan araçlar varsa baş yönetici rahat eder; yoksa çok uyanık olması gerekir.

437. Ayda bir gel dostuna, kalksın ayak üstüne; günde bir gel dostuna, yatsın sırtı üstüne.

Ne denli yakın dostun olursa olsun, ona her gün gidersen usanır. Ara sıra git ki saygı ile karşılasın.

438. Ay gördünse bayram et.

Bkz. "Ayı görmeden bayram etme."

439. Ay görmüşün yıldıza minneti (itibarı) yoktur.

Bir şeyin çok üstününü, çok güzelini görmüş olan kimse, ondan daha az değerde olanını beğenmez.

440. Ayı "akım", kirpi "yumuşağım" demiş.

Hiç kimse kusurunu, çirkinliğini görmez; dahası, erdemleri, güzellikleri bulunduğunu ileri sürer.

441. Ayı görmeden bayram etme. (Ay gördünse bayram et).

Bayram ayının doğduğunu görmeden bayram etmek

ihtiyatsızlıktır. Beklenen bütün sevinilecek durumlar için bu ihtiyat gösterilmelidir. İş gerçekleşmeden ona oldu gözüyle bakılıp sevinilmemelidir.

442. Ayın on beşi karanlık, on beşi aydınlıktır.

Kişinin yaşamındaki kötü gidiş sürüp gitmez; iyi günler de gelir. Krş. "Her inişin bir yokuşu vardır."

443. Ayıpsız yâr arayan (dost isteyen), yârsız (dostsuz) kalır.

Kusursuz güzel olmaz. "Eşim kusursuz olmalı" diyen eş bulamaz. Bu kural yalnız eş için değil, elde etmek istediğimiz her şey için doğrudur.

444. Ayı sevdiği yavrusunu hırpalar.

Hırpalamak her zaman kötülük yapmak için olmaz; sevgiden ileri gelen hırpalamalar, güvenden ileri gelen çalıştırmalar da vardır. Krş. "Tabak sevdiği deriyi..."

445. Ay ışığında ceviz silkilmez.

Yeterli olmayan koşullar içinde iş yapılırsa beklenen verimli sonuç alınamaz.

446. Ayıyı (maymunu) fırına (ateşe) atmışlar, yavrusunu ayağının altına almış.

Duygusuz insanlar, kendilerini kurtarmak için gerekiyorsa, çocuklarını tehlikeye atmaktan çekinmezler.

447. Aynan yoksa komşuna bak.

Bkz. "El elin aynasıdır."

448. Ayrandan aşağı katık olmaz.

Yapılacak işi kolaylaştırmak için yararlanılacak ucuz nesneler arasından öyle biri seçilir ki daha ucuzu yoktur.

449. Ayranım (yoğurdum) ekşidir diyen olmaz.

Bkz. "Kimse ayranım ekşi demez."

450. Ay (gün) var yılı besler, yıl var ayı (günü) beslemez.

Öyle zaman olur ki bir aylık kazanç, insanı bir yıl geçindirir. Öyle zaman da olur ki bir yıllık kazanç, bir ay geçindirmeye yetmez.

451. Ayyar[67] tilki art ayağından tutulur. (Zeyrek kuş iki ayağından tutulur).

İşini hile ile yürütmekte olan kişi, bir zaman gelir ki kurnazlığını kullanamaz; yakayı ele verir.

452. Az ada, çok öde.

Çok şey vermeye ya da yapmaya söz veren kişi, sözünü yerine getirmek için güç durumda kalabilir. Bu nedenle yapabileceği ölçüde az şeye söz vermeli ve verdiği sözü eksiksiz yerine getirmelidir.

453. Aza demişler: "— Nereye?" "— Çoğun yanına" demiş. ("— Azca nereye?" "— Çokçanın yanına").

Az, her zaman çoğa uyar, ya da onun emrine girer: Büyük sermaye, küçük sermayeye iş bırakmaz, azınlık, çoğunluğa boyun eğer.

454. Aza kanaat etmeyen çoğu hiç bulamaz.

Çoklar, azların birikmesiyle meydana gelir. Küçük şeyleri hor görenler, büyük şey edinmek fırsatını sürekli olarak kaçırıyorlar demektir.

455. Azan kurda kızan köpek.

1) Belalı kişinin hakkından şerli kişi gelir.

2) Azgınca çiftleşme isteğinde bulunan erkeğe, kızgınca çiftleşme isteği gösteren kadın yaraşır.

---

[67] ayyar: Kurnaz, hileci.

456. Az ateş çok odunu yakar.

Küçük bir tehlike, elverişli ortam bulunca, büyüye büyüye önüne geçilemez durum alır. Bir avuç suçlu, büyük bir suçsuz yığınının başını belaya sokar. Krş. "Kurunun yanında yaş da yanar."

457. — Azca nereye? — Çokçanın yanına.

Bkz. "Aza demişler: Nereye?..."

458. Az el aş kotarır[68], çok el iş kotarır[69]. (Az eli aşta gör, çok eli işte gör).

Ne kadar çok kişi bir araya gelse, pişme zamanından önce yemeği ortaya koyamazlar. Onun için yemek yapmaya az kişi yeter. Ama başka işler, çok kişinin çalışmasıyla daha çabuk bitirilir.

459. Az eli aşta gör, çok eli işte gör.

Bkz. "Az el aş kotarır..."

460. Azı bilmeyen çoğu hiç bilmez.

Bkz. "Biri bilmeyen..."

461. Azıcık ağrıya aş (çokçasını iş) bastırır.

Küçük bir rahatsızlık bir şeyler yemekle geçer. (Düşünmekle sonuç alınamayacak birçok sorun da kendini işe vermekle unutulur.)

462. Azıcık aşım, kaygısız (ağrısız, kavgasız) başım.

1) Evimde kalabalık olmazsa işim az olur, uğraşma, didişme de olmaz.

2) Didişmesiz orta halli bir geçim, türlü uğraşma ve didişmelerle dolu zenginlerin yaşayışından daha iyidir.

---

68 kotarmak: (Burada) Yemek pişirip kaplara koymak.

69 kotarmak: (Burada) Bir işi bitirmek.

463. Azıksız[70] yola çıkanın iki gözü el torbasında kalır.

Bir süre sonra gerekecek şeyleri vaktinde hazırlamayan kişi, zamanı gelince hazırlıklı kişilerin durumuna imrenir ve içinden "bana da verseler" isteği geçer.

464. Az kaz, uz kaz, boyunca kaz.

Birisi için kazdığın kuyuya kendin düşebileceğini gözönünde bulundur. Onun için bu kuyu kendini kurtarabileceğinden daha derin olmasın. Yani sana yapılmasını istemediğin bir kötülüğün daha ağırını başkasına yapma. Krş. "Kazma elin kuyusunu..."

465. Az mal kan yutturur, çoğu birbirini güttürür.

Az malı yönetmek için gereken araçlar, yapılan harcamalar çok malı yönetmeye de yetebilir. Bu nedenle çok malı yönetmek az malı yönetmekten daha ucuza gelir.

466. Az olsun, uz (öz) olsun.

Yaptığınız iş, edindiğiniz şey, isterse az olsun, ancak temiz ve iyi olsun.

467. Azrail gelince oğul, uşak sormaz.

1) Azrail "yetişmemiş çoluk çocuğun var mı?" diye sormaz. Hiçbir özür de kabul etmez.

2) Azrail, büyük, küçük demez; eceli gelenin canını alır.

468. Az söyle, çok dinle.

Kişi, az konuşursa hem çevresindekileri rahatsız etmemiş; hem de daha az yanılmış olur. Çok dinlemekle ise çok şey öğrenir.

---

[70] azık: Yolculukta yemek üzere hazırlanan kumanya.

469. Az tamah çok ziyan (zarar) getirir.

Elde ettikleriyle yetinmeyerek daha çoğunun peşinde koşanlar, elde ettiklerinden daha çok zarara uğrarlar.

470. Az veren candan, çok veren maldan.

Varlıklı olmayan kimse, yardım, ya da armağan olarak az şey verebilir. Bu büyük bir fedakârlıktır. Varlıklı kimse çok şey verebilir. Bu, onun için özveri sayılmaz.

471. Az yiyen az uyur, çok yiyen güç uyur.

Aç kimse uyuyamaz. Az yiyenin de uykusu az olur. Midesi dolu olan rahat edemez; uyumakta güçlük çeker. Demek ki kişi iyi uyuyabilmek için pek az da yememeli, pek çok da.

B

472. Baba eder, oğul öder.

Bkz. "Baba koruk yer..."

473. Baba (evlat, oğul) ekmeği zindan ekmeği, koca (er) ekmeği meydan ekmeği.

Bir kadın için babasının, ya da çocuğunun evinde barınıp onların eline bakmak çok sıkıcı bir durumdur. Onun gönül ferahlığı ile yaşayacağı yer, kocasının evi, serbestçe harcayacağı para kocasının parasıdır. Krş. "Er ekmeği meydan ekmeği."

474. -Baba himmet.[71] -Oğul hizmet.

Büyüklerin, kendilerine el uzatıp yardım etmelerini istemeye hak kazanabilmek için küçüklerin görevlerini iyi yapmaları gerektir.

475. Baba koruk (erik, ekşi elma) yer, oğlunun dişi kamaşır. (Baba eder, oğul öder.)

Babanın yaptığı kötü işin sıkıntısını çocuk çeker

476. Baba malı tez tükenir, evlat gerek kazana.

Baba malına güvenip kazanç yolunu tutmamak çok yanlıştır. Baba malının değeri pek bilinmediği gibi

[71] himmet: (Burada) Şeyhin manevi desteği, yardımı.

hazır mal da çabuk biter. Kendini bilen, yaşama sorumluluğunu duyan akıllı evladın gerçek malı, kendisinin kazandığı maldır. Krş. "Sade pirinç zerde olmaz..." Krş. "Ata malı mal olmaz..."

477. Babamın (ananın) öleceğini bilseydim, kulağı dolu darıya satardım.

Bkz. "Anamın öleceğini bilseydim..."

478. Babanın (atanın) sanatı oğula mirastır.

Çocuk daha küçük yaşta ister istemez babasının sanatı ile ilgilenir. Giderek bu sanatı öğrenir. Büyüyünce kendisi de bu sanatla uğraşır. Böylece bir sanat, babadan oğula miras kalır.

479. Baba oğluna bir bağ bağışlamış, oğul babaya bir salkım üzüm vermemiş.

Babalar çocukları için büyük özveride bulunurlar. Ama çocuklar babaları için küçük bir özveride bulunmazlar. Başka koruyucular ve korunanlarda da durum budur. Krş. "Bir baba dokuz oğlu besler..."

480. Babasından mal kalan, merteği[72] içinden bitmiş sanır.

Malı kendi emeğiyle değil, miras yoluyla elde etmiş olan kişi, onun ne büyük çabalar harcanarak ve ne denli sıkıntılar çekilerek kazanılmış olduğunu bilmez.

481. Baba vergisi görümlük,[73] koca vergisi doyumluk.

Bir babanın kızı için harcadığı para, hazırladığı çeyiz, göstermelik olmaktan ileri geçemez. Kızın ömür boyu süren büyük giderlerini kocası üzerine almış-

---

72 mertek: Direk.

73 görümlük: Herkesin görmesi için yapılan.

tır. Çeyiz olarak gelen şeyleri eskidikçe, bittikçe yenileyen kocasıdır

482. Baca eğri de olsa duman doğru çıkar.

Yaradılıştan iyi ve doğru olan kişi ya da nesne, ne denli elverişsiz ortam içinde bulunursa bulunsun, niteliğini yitirmez.

483. Bağa bak üzüm olsun, yemeye yüzün olsun. (Bağda izin olsun, üzüm yemeye yüzün olsun).

Kişi, verim beklediği şeyden istediğini alabilmek için gereken harcamalardan kaçınmamalıdır. Yoksa ne yüzle tam verim bekleyebilir? Krş. "Bakarsan bağ..."

484. Bağ babadan, zeytin dededen kalmalı.

Bağ, bir kuşak geçecek kadar yaşlandıktan sonra bol ürün verir. Zeytinin bol ürün vermesi için hiç olmazsa iki kuşaklık bir zaman geçmelidir.

485. Bağ bayırda, tarla çayırda.

Her şey, kendisi için en uygun ortamda daha verimli olur. Nitekim bağ, suyu az olan yerde, tarla suyu bol olan yerde bulunursa daha çok ürün verir.

486. Bağda izin olsun, üzüm yemeye yüzün olsun.

Bkz. "Bağa bak üzüm olsun..."

487. Bağı ağlayanın yüzü güler.

Bağ budanırsa (budanan yerden su damlar) bol ve güzel üzüm verir.

488. Bağın taşlısı, karının saçlısı.

Taşlı yerdeki bağ, daha değerli, uzun saçlı kadın daha gösterişli ve sevimlidir.

489. Bahanesiz ölüm olmaz. (Sebepsiz...).

Bkz. "Ecel geldi cihane..."

490. Bahşiş atın dişine bakılmaz.

Bkz. "Beleş atın..."

491. Baht (akıl) olmayınca başta, ne kuruda biter ne yaşta.

Kişi talihsiz ya da akılsız olursa giriştiği hiçbir işten olumlu sonuç alamaz.

492. Bahtsızın bağına yağmur, ya taş yağar ya dolu.

Talihsizin bütün işleri ters gider. Bağına yağmur yerine ya taş ya dolu yağar.

493. Bakacağın yüze sıçma, sıçacağın yüze bakma.

İlişki kurabileceğin kişi ile arayı büsbütün bozma. Aşağılığı, kötülüğü herkesçe bilinen kişiyle de ilişki kurma.

494. Bakan göze bağ (yasak) olmaz.

Herkesin gözü önündeki şeye bakılması önlenemez. "Kimse ona bakmasın" denilemez.

495. Bakan yemez, kapan yer.

Bir şey sadece bakmakla edinilemez. Onu ele geçirmek için davranmak gerekir.

496. Bakarsan at, bakmazsan mat.

Bkz. "Bakarsan bağ, bakmazsan dağ."

497. Bakarsan bağ, bakmazsan dağ (olur).

Bakılıp onarılan şeyler yararlanılacak duruma gelir. Bakımsız bırakılan şeyler işe yaramaktan kalır. Krş. "Bağa bak..."

498. Bak bana bir gözle, bakayım sana iki gözle.

Sen bana ne denli yakınlık gösterirsen ben sana ondan çok yakınlık gösteririm.

499. Bakmakla usta olunsa (öğrense), köpekler (kediler) kasap olurdu (kasaplığı öğrenirdi).

Hiç yapılmadan, sadece nasıl yapıldığını görerek bir şey öğrenilemez.

500. Baktın ibrik akıyor; önce götünü yu, sonra aptes boz.

İşinizi yaptıktan sonra gerekecek olan nesne işinizi yapıncaya değin ortadan kalkacaksa, önce o nesneyi elde edip sonra işinizi görmelisiniz.

501. Baktın ki kar havası, eve gel kör olası.

Tehlikeli bir durum belirmeye başlayınca ondan uzak kalmanın yoluna bakılmalıdır.

502. Baktın yârın yâr değil, terkini kılmak az değil.

Kendine yakın bildiğin kimsenin içtenlikten, dürüstlükten uzaklaştığını görürsen dostluğa son vermekten utanma.

503. Bal bal demekle ağız tatlanmaz (tatlı olmaz).

Tatlı sözlerle güzel bir şey gerçekleşmiş olmaz.

504. Balcı kızı daha tatlı.

Güzel mal satan kimselerden alınan şeyler daha çok hoşa gider.

505. Balcının var bal tası, oduncunun var baltası.

Her iş yapılırken özel bir araç kullanılır. O işi yapan bu aracı elinde bulundurur.

506. Balı dibinden, yağı yüzünden.

Balın dibi, yağın yüzü daha güzeldir. Bunun gibi, değerleri derinleştikçe artan ve değerleri yüzde kalan insanlar vardır.

507. Balık ağa girdikten sonra aklı başına gelir.

İnsan tedbirsizliği yüzünden bir yıkıma uğradıktan ve iş işten geçtikten sonra neden şöyle yapmadım, neden böyle yapmadım diye üzülür.

508. Balık baştan avlanır.

Bir şeyi ele geçirebilmek için onu yönetenleri ele geçirmek gerekir.

509. Balık baştan kokar.

Baştakilerin tutumu bozuk olan toplumda her şey bozuk olur.

510. Balık "Çok konuşurum ama ağzım su dolu" demiş.

Bir işi yapmaya gücü yetmeyen kişi, "yapamam" demez de inanılmayacak bir mazeret ileri sürer.

511. Balık demiş ki: "Etimi yiyen doymasın, avımı yapan gülmesin (onmasın)".

Canına kıyılan balığın böyle ilendiğine inanılır. Bu inanış, balık etine kolay kolay doyulmamasından ve balık avcılarının hep geçim darlığı içinde bulunan kimseler olmasından ileri gelmektedir.

512. Balık kokarsa tuzlanır, ya tuz kokarsa ne yapılır?

Bkz. "Et kokarsa tuzlanır..."

513. Balın âlâsı (tazesi) oğulun tazesinden.

1) En güzel bal, taze oğul balıdır.
2) Ana baba için en tatlı şey, küçük çocuklarıdır.

514. Balı olan bal yemez mi?

Bir kimsenin elinde başkasına verilecek, ya da satılacak bir nesnenin bulunması, ondan kendisinin de yararlanmasına engel değildir.

515. Balı, parmağı uzun (olan) yemez, kısmetlisi yer (yememiş, kısmeti olan yemiş).

Güzel bir şey, onu isteyen ve elde edecek gibi görünen kimsenin değil, umulmadık birinin eline geçer.

516. Bal ile kaymak isteyen akçesine kıymak gerek.

Güzel, pahalı nesne elde etmek isteyen, bunun gerektirdiği özveriye katlanmalıdır.

517. Bal ile kaymak yenir ama her keseye göre değil.

Güzel yemeyi, güzel giymeyi, güzel eşya kullanmayı herkes ister ama bunları ancak parası bol olanlar yapabilir.

518. Bal olan yerde sinek de olur (bulunur).

Güzel şeyin çevresinde, ondan yararlanmak isteyen asalaklar dolaşır.

519. Balta değmedik ağaç olmaz.

Zarar görmeyen, yıkımlara uğramayan kimse yoktur.

520. Balta sapını yonamaz.

Kişi, kendisinin yapamayacağı işleri için başkasının yardımına gerekseme duyar.

521. Bal tutan parmağını yalar.

Başkalarına güzel şeyler dağıtmakla görevli olan kimse, dağıttığından az çok kendisi de yararlanır. Krş. "Harman döven öküzün ağzı bağlanmaz."

522. Bana dokunmayan (beni soḳmayan) yılan bin yaşasın.

1) Birçok kimseler, kendilerine kötülüğü dokunmayan zararlı birisinin bu durumuyla yaşayıp gitmesini hoş görürler.

2) Zararlı olduğu bilinen, ama kimseye kötülüğü dokunmayan kişiye ilişilmemelidir.

523. Barutla ateş bir yerde durmaz (olmaz).

Bkz. "Ateşle barut..."

524. Baskıdaki altından askıdaki salkım yeğdir.

Kullanılan, işe yaratılan az değerli nesne, saklanan, kullanılmayan çok değerli nesnelerden daha iyidir.

525. Baskın basanındır.

Düşmanı boş bulunduğu sırada basan, savaşı kazanır.

526. Baskısız (çivisiz) tahtayı yel (el) alır, yel (el) almazsa sel (yel) alır. (Baskısız yongayı yel alır; sahipsiz tarlayı sel alır.)

Sıkı bir yönetim altında bulundurulmayan ya da korunmayan gençler kolayca kötü yollara sürüklenebilirler.

527. Başa gelen çekilir.

Uğradığımız kaçınılmaz yıkımlara katlanmaktan başka elimizden ne gelir? Sabırlı olmalıyız.

528. Başa gelmeyince bilinmez.

Başkasının uğradığı bir yıkımın ne kadar acı olduğunu, başımıza böyle bir felâket gelmeyince, gereği gibi anlayamayız.

529. Başa gelmez iş olmaz, ayağa değmez taş olmaz.

Bkz. "Ayak almadık taş olmaz..."

530. Baş ağır gerek, kulak sağır.

Kişi ağırbaşlı olmalı ve dedikoduları dinlememeli, ya da işitmemiş gibi davranmalıdır.

531. Başak büyüdükçe boynunu eğer.

İnsan olgunlaştıkça daha çok alçakgönüllü olur. Krş. "Boş başak dik durur."

532. Başa yazılan gelir.

Bkz. "Alna yazılan baş gelir."

533. Baş başa bağlı, baş da şeriata (yasaya, padişaha).

Bizim başarımız, başımızda bulunan yöneticiye, onun başı da dine, yasaya bağlıdır. Biz yöneticinin buyruğu altındayız ama, yönetici de toplum için konulmuş olan kanunlar ne buyuruyorsa onu uygular; onun dışına çıkamaz. Krş. "Başın başı..."

534. Baş dille tartılır.

Kişinin aklı, söylediği sözlerle ölçülür.

535. Başına gelen başmakçıdır[74].

Başından bir iş geçmiş olan kimse o işte deneyimli olur. Uğradığı zarara bir daha uğramamak için önlem alır.

536. Başın başı, başın da başı vardır.

Toplum içinde hiç kimse başına buyruk değildir. Başta bulunan her kişinin üstünde daha büyük bir baş, onun da üstünde kendisinden büyük bir baş vardır. Krş. "Baş başa bağlı..."

537. Başını acemi berbere teslim eden, cebinden pamuğunu eksik etmez (etmesin).

İş başına deneyimsiz yönetici getirenler, onun yaratacağı sıkıntı ve zararları çekmeye hazır olmalıdırlar.

538. Başını sallamayan kavak olmaz.

Kendini bir sürü eğlenceye, çapkınlığa kaptırmamış genç yoktur.

---

[74] başmakçı: Ayakkabıcı

539. Başın sağlığı, dünya (-nın) varlığı.

Dünyanın en büyük zenginliği, beden sağlığından başka bir şey değildir.

540. Baş kes, yaş[75] kesme.

"Ağaç kesmek, insan öldürmekten daha büyük bir suçtur" demeliyiz ki ağaç kesmenin ne kadar kötü ve zararlı bir iş olduğuna dikkati çekebilelim.

541. Baş nereye giderse, ayak da oraya gider.

Başta bulunan nasıl bir yol tutarsa onun yönetimi altında bulunanlar da o yolu tutarlar. Krş. "Arabanın ön tekerleği..."

542. Baş olan boş olmaz.

1) Bir topluluğa baş olan kimse, taşıdığı değer dolayısıyla bir yere gelmiştir. Boş bir kişi değildir.
2) İş başında bulunan kişinin boş zamanı olmaz; işi çoktur.

543. Baş ol da eşek başı (soğan başı) ol.

Başta bulunanların, yetkisi geniş, saygınlığı büyük, olanakları çok olur. En önemsiz işlerde bile baş olmak, buyruk altında bulunmaktan iyidir.

544. Baş sağ olursa börk çok bulunur.

Kişinin en önemli işi, sağlığını korumaktır. Sağlığı yerinde olan kişi işsiz kalmaz.

545. Baş sallamakla kavuk eskimez.

Bir kimsenin suyunca gitmekten, söylediklerine "evet, peki" demekten zarar gelmez.

---

[75] yaş: (Burada) Ağaç.

546. Baş yarılır börk[76] içinde, kol kırılır kürk (yen)[77] içinde.

Bir aile içindeki kişilerin kusurları, anlaşmazlıkları, kavgaları sır olarak aile içinde kalmalı, dışarıya duyurulmamalı, sızdırılmamalıdır.

547. Baş yastığı baş derdini bilmez.

İnsanın derdi içindedir. En yakını bile onu anlamaz.

548. Baykuşun kısmeti ayağına gelir.

Tanrı hiçbir canlıyı aç bırakmaz. Kımıldamadan duran baykuşun rızkını bile önüne koyar. (İnanışa göre baykuş bütün geceyi uykusuz geçirir, ibadet edermiş. Sabaha karşı önüne gelen bir serçeyi yermiş).

549. Bayramda borç ödeyene ramazan kısa gelir.

Oruç tutan kimse için ramazan günleri ağır ağır geçer. Süresi bayramda dolacak bir borcu ödemek zorunda olan kimseye o günler çabuk geçiyor gibi gelir. Çünkü insan, güç işlerin yapılmasını ertelemek ve uzak zamanlara atmak ister.

550. Bayramdan sonra gelen kınayı götüne yak.

Gerektiği zaman ele geçmeyip daha sonra kavuşulan şey değerli de olsa işe yaramaz.

551. Bayram etiyle it tavlanmaz.

Bir canlının (ya da bir durumun) gelişmesi sürekli bakım ve ilgi ister. Rasgele ele geçen fırsat ne denli elverişli olursa olsun, sürekli değilse yararı sınırlı kalır.

---

[76] börk: Eskiden başa giyilen bir çeşit takke.

[77] yen: Giysinin kolu.

552. Baz bazla[78], kaz kazla, kel tavuk topal horozla.

Bir kişi, kendine denk ve uygun olan kişiyle arkadaş olur.

553. Bedava sirke baldan tatlıdır (tatlı olur).

Para verilmeden ele geçen şeyler çok hoşa gider.

554. Bekâr gözü, kör gözü.

Bekâr erkek, evlenme istek ve heyecanı içinde olduğundan alacağı kızın kusurlarını göremez.

555. Bekârın parasını it yer, yakasını bit.

Bekâr kimse, parasını çarçur eder; dalaverecilere yedirir. Yaşayışı düzensiz, üstü başı kirli, bitlidir.

556. Bekârlık maskaralık.

Bekâr kimse bakımsızdır, kılıksızdır, derbeder bir yaşayış sürer ve herkesin eğlencesi olur.

557. Bekârlık sultanlık.

Aile sorumluluğundan kaçan ve başıboş bir yaşayış sürmeyi seven kimselere göre bekârlık, eşi bulunmaz bir sorumsuzluk ve rahatlık durumudur.

558. Beleş (bahşiş) atın dişine (yaşına, dizginine, yularına) bakılmaz.

Para verilmeden gelen şey, eksiği, kusuru olsa da hoş karşılanır.

559. Benden sana bir öğüt: Ununu elinde öğüt.

Bkz. "Sana vereyim bir öğüt...", "Kurda meden..."

560. Beni sokmayan yılan bin yaşasın.

Bkz. "Bana dokunmayan yılan..."

---

[78] baz: Alıcı bir kuş, doğan kuşu.

561. Benzeye benzeye yaz, benzeye benzeye kış olur.

Günler birbirinden çok farklı olmadığı halde hava yavaş yavaş ısınarak yaz, aynı biçimde yavaş yavaş soğuyarak kış gelir. Bu durum toplumun gelişmesinde ve gerilemesinde de görünür. Krş. "Üzüm üzüme baka baka..."

562. Berber berbere benzer ama, başın Allah'a emanet.

Kendisini uzman gibi gösteren her kişiye güvenmemeli. Uzman diye işe başlar da malınızı, canınızı tehlikeye sokabilir.

563. Berberin solumazı, tellağin söylemezi, kahvecinin söylemezi.

Yüzü yüzünüze pek yakın olarak iş gören berber soluyorsa nefesi, ağız kokusu burnunuza girer. Tellak terliyorsa sizi keselerken terleri üzerinize damlar; ayrıca ter kokusundan rahatsız olursunuz. Müşterilerinin içyüzünü bilen kahveci, birinin sırrını ötekine söylerse sanatını kötüye kullanmış olur.

564. Berk kaçan atın boku seyrek düşer.

Olağanüstü hızla yapılan iş -gereken özen gösterilemeyeceğinden- olumlu sonuç vermez.

565. Besle kargayı, oysun gözünü.

İyilik edip yetiştirdiğin öyle sütü bozuk, iyilik bilmez kimseler vardır ki sana en büyük kötülüğü yaparlar.

566. Beslemeyi eslemeden[79] alma.

Sürekli bir hizmet için evine kabul edeceğin kimseyi iyice sorup soruşturmadan alma.

[79] eslemek: Haberini almak, sorup öğrenmek.

567. Beşe, bakma çiftten başka işe.

"Yediye'nin yelleri beşe'nin selleri" sözünde de geçen "beşe" şubat sonlarıyla martı kapsayan zamandır.

568. Beş kuruşun üstünde oturmaya beş batman göt gerek.

Kişinin kazancından, az da olsa para artırması büyük azim ve irade ister.

569. Beş kuruşun varsa beş yere düğümle.

Kişi savurgan değil tutumlu olmalı, parasını iyi korumalıdır.

570. Beş para giren ev yıkılmamış.

Çalışıp para kazanmanın yoluna bakılmalıdır. Kazanç az da olsa ailenin yaşam düzeni bozulmaz.

571. Beş parmağın hangisini kessen acımaz?

İnsan evlatlarını birbirinden ayırt etmez. Hangisine zarar gelse aynı üzüntüyü duyar.

572. Beş parmak bir değil (olmaz).

1) Ana ve babaları bir olduğu halde kardeşler birbirlerine benzemezler. Türlü niteliklerle ayrılırlar. **2)** Aynı görevle bir arada çalışan kimseler yetenek, başarı bakımından birbirinden farklıdırlar. Onun için sevgileri arasında da fark bulunur.

573. Beş tavuğa bir horoz yeter.

Beş kadını yönetmek ve korumak için bir erkek yeter.

574. Beterin beteri var (-dır).

Çok kötü bir duruma düşen kimse, bundan daha kötü bir durumun da bulunduğunu düşünerek avunmalıdır.

575. Bey ardından çomak çalan çok olur.

Güçlü kişi ile yüz yüze bulundukları zaman ağızlarını açmayan kimseler, gittikten sonra kendisini çekiştirirler.

576. Bey aşı borç, düğün aşı ödünç.

Beyin sofrası çok zengin olur. O sofrada ağırlanan kimsenin, karşılık olarak beye yemek vermesi kolay olmadığından bu bir borç olarak kalır. Düğün aşı yiyen ise günün birinde kendisinin yapacağı düğüne, birinci düğün sahibini çağırır,böylece ödüncün altından kalkmış olur.

577. Beyazın (akın) adı (var), esmerin (karanın) tadı (var).

Beyaz tenli olanlar, güzel sayılır; ancak bu, aldatıcı bir görünüşten ileri gelir. Gerçek güzellik ve şirinlik esmerlerdedir.

578. Bey buyurur, cellat keser.

Egemen kişinin haksız buyruğunu yerine getiren, buyruk kulu olduğu için, suçsuzdur. Suçu işleyen, buyruğu verendir.

579. Beyde bulunmayan elde neler var.

Bkz. "Elde bulunan beyde bulunmaz."

580. Beyden gelen bey sayılır.

Hatırı sayılan kişinin sözlerini, isteklerini başkasına ileten buyruk kuluna, hatırlı kişinin kendisi gelmiş gibi saygı gösterilmesi gerekir.

581. Beyle bostan ekenin vay haline!...

Bkz. "Şeytanla ortak buğday eken..."

582. Beyler buyruğu yoksula kan ağlatır.

Halkı yönetenler, uygulama olanağını düşünmeden buyruklar verirler. Halkı sıkıntıya sokar, ezerler.

583. Beylik[80] çeşmeden su içme.

Resmi işlere yanaşmak tehlikelidir. Hükümet, hatıra hayale gelmeyen bir noktadan size büyük sorumluluk çıkarır. Abartılarak denilebilir ki devletin kamuya hizmeti için yaptırdığı çeşmeden su bile içmeyiniz.

584. Beylik fırın has çıkarır.

1) Kişilerin yaptığı işi devlet yaparsa dört başı mamur yapar.

2) Devletten aylık alarak geçinen, en sağlam kazanç yolunu bulmuş demektir.

585. Bey mi yaman "el"[81] mi yaman?

Bkz. "El mi yaman, bey mi yaman?"

586. Bey oğlu kulluk, kul oğlu beylik.

Hiçbir kimse için süreli bir yaşam düzeyi yoktur. Yüksek düzey insanı düşkün duruma gelebilir; düşkün durumda olan da yükselebilir; zenginleşebilir.

587. Bez alırsan Musul'dan, kız alırsan asilden.

Ne alacaksanız cinsini, aslını biliniz, güvenerek alınız: Musul bezinin sağlam, güzel olduğuna, soylu kızın terbiyesine, namusuna güvendiğiniz gibi.

588. Bezirgân züğürtleyince geçmiş defterleri yoklar.

Bkz. "Müflis bezirgân..."

589. Bıçağı kestiren kendi suyu, insanı sevdiren kendi huyu.

Bir kimsenin, bir şeyin değeri, kendisinde aranan özel nitelikte artar: Kişi, huyu güzel olursa sevilir. Bıçak, çeliğine iyi su verilmiş olursa keskinleşme yeteneği kazanır.

---

80 beylik: Devlet malı olan.

81 el: Halk.

590. Bıçak yarası geçer (onulur), dil yarası geçmez (onulmaz).

Bkz. "El yarası onulur..."

591. Bıldırcının beyliği arpa biçilene kadar.

Bir kimsenin keyfi, ancak yararlandığı nesne yarar sağlamayacak duruma gelinceye değin sürer. Krş. "Ötleğenin beyliği..."

592. Bıyığın uzunsa borazan çal.

Bir işi başarabilmek, gerekli koşulların bulunmasına bağlıdır. Krş. "Nefesine güvenen borazancıbaşı olur."

593. Bilmemek ayıp değil, sormamak (öğrenmemek) ayıp.

İnsan her şeyi bilemez. Bu, kusur değildir. Ancak bilmediği bir işi, sorup öğrenmeden yapmaya kalkışmak kusurdur. Çünkü yanlış ve zararlı bir yola sapılmış olabilir.

594. Bin atın varsa inişte in, bir atın varsa yokuşta bin.

Üzerinde yük bulunan at, yokuş aşağı inerken zorluk çeker, hırpalanır, aksar, sakatlanır, düşüp ölebilir. Ancak üzerinde yük de olsa, yokuşa çıkmaya iyi dayanır. İnsan ise inişi yorulmadan iner de yokuşa çıkarken yorulur. Bundan dolayı kişi, hem kendisi hem at için kolay olay davranışı yeğlemeli, yani inişte inmeli, yokuşta binmelidir.

595. Bin bilsen de bir bilene danış.

İnsan bir şeyi ne denli iyi bilirse bilsin, kendisinden daha iyi bilen bulunur. Onun için, bir işe başlanmadan o iş üzerindeki geniş bilgisi herkesçe kabul edilen kimsenin düşüncesi alınmalıdır.

596. Bin dost az, bir düşman çok.

Ne kadar çok dostun olursa, yararlanma olanağın

o kadar artar. Bu durumdan bir zarar da gelmez. Ancak bir tek düşmanın bulunsa hep zarar görme tehlikesi içinde yaşarsın.

597. Binicinin sağı solu olmaz.

1) Binici, ata sağdan da soldan da aynı kolaylıkla biner.

2) Uzman kişi, hangi yöntemi uygularsa uygulasın, işini başarı ile yürütür.

3) İşini titizce yürüten kişinin buyruğu altındakilere karşı iyi davranmasına güvenilip her zaman böyle davranacağı sanılmamalıdır. Bakarsınız ki tersliği tutar. Krş. "Erenlerin sağı, solu belli olmaz."

598. Bin işçi, bir başçı.

Bir işin planını çizen, programını izleyen, düzenli olarak gerçekleşme yolunu gösteren bir baş bulunmadıkça, ne kadar çok işçi çalışırsa çalışsın, iş başarı ile yürütülemez. Krş. "Ayağı yürüten baştır."

599. Bin kişi değmez bir kişi, bir kişi değer bin kişi.

Toplum içinde bir değerli kişinin yaptığı işi yapamayan bin kişi de vardır; bin kişinin başarabileceği işi tek başına yapabilen kişi de.

600. Bin merak, bir borç ödemez.

Borcu ödemek için tasalanmanın faydası yoktur; ödeme yollarını aramak gerekir. Krş. "Bin tasa..."

601. Bin nasihattan bir musibet yeğdir. (Bir musibet bin nasihattan yeğdir).

Yanlış yolda olan bir kişiye verilen yüzlerce öğüt, onu doğru yola getirmek için yararlı olmaz da tuttuğu bu yolda başına gelen bir yıkım, uyanmasına yarayan bir ders olur.

602. Bin ölçüp bir biçmeli.

Yapılacak bir işin bütün yönleri önceden iyi düşünülmeli, sonucu iyi hesaplanmalı, ondan sonra işe girişilmelidir. İyi düşünülmeden yapılan bir işten dolayı duyulacak pişmanlık, işi düzeltmeye yaramaz. Krş. "Son pişmanlık fayda vermez."

603. Bin tasa[82] bir borç ödemez.

Borçlu, üzülmekle borç sıkıntısından kurtulamaz. Çalışıp vermekle kurtulur. Krş. "Bin merak..."

604. Bir adama kırk gün (deli dersen deli, akıllı dersen akıllı olur) ne dersen o olur.

Sürekli telkinle bir kişinin bilinçaltına birtakım inançlar, duygular yerleştirilebilir.

605. Bir adamın adı çıkacağına canı çıksın. (İnsanın adı çıkmaktansa canı çıkması yeğdir).

Adı kötüye çıkan kişi, kötü olmasa bile, bu kamu yargısını kolay kolay düzeltemez. Nerede adı anılsa, hiçbir araştırma yapılmadan, hemen kötülüğü ortaya atılır. Bu durumdaki kimse ölmeyi yeğler mi yeğler.

606. Bir adamın sözü bir adama kolay.

Bir kişinin, hoşa gitmeyecek bir sözünü başkasına iletme görevini üstlenen, bu sözleri aktarırken kendisinin tarafsız olduğunu, sadece bir aracılık yaptığını bu anlatımla belirtir.

607. Bir ağacın gölgesinde bir sürü yatar.

İyiliksever bilgili, varlıklı kimselerden pek çok kişi yararlanır.

---

82 tasa: Güç bir durumun doğurduğu üzüntülü düşünce, kaygı.

608. Bir ağaçta gül de biter diken de.

Bir ocaktan iyi insan da yetişir, kötü insan da. Krş. "Bir ağaçtan okluk da..."

609. Bir ağaçtan okluk da çıkar, bokluk da.

Aynı aileden iyi adam da çıkar, kötü adam da. Krş. "Bir ağaçta gül de..."

610. Bir ağızdan çıkan bin ağıza (dile) yayılır.

Bir kişi, yayılmasını istemediği bir durumu kimseye söylememelidir. Söylerse, gizli kalmasını istediği şey, dilden dile dolaşarak toplum içine yayılır. Krş. "Açma sırrını dostuna..."

611. Bir ambar buğdayın örneği bir avuçtur.

Bir tümün küçük bir parçasını incelemek, tümü üzerinde yargıya varmaya yeter.

612. Bir anaya bir kız, bir kafaya bir göz.

1) Bir başa bir göz ne kadar gerekli ise bir anneye bir kız da o kadar gereklidir. Kız çocuk, erkek çocuğun yapamayacağı birçok işleri yaparak annesine yardımcı ve en iyi arkadaş olur.

2) Anneler, kız çocukları olsun isterler. Olsun ama, bir tanesi yeter. Kız çocuğu yetiştirme, sonra evlendirme işleri anneleri çok yorar. Dahası zaman zaman çok üzer. Onun için birden fazlası fazladır. Krş. "Bir evde iki kız..."

613. Bir avuç altının olacağına bir avuç toprağın olsun.

Altın, yani para, harcanan, tükenen bir maldır. Ama toprak, harcanıp tükenen bir mal değildir. Yerinde duran, sürekli olarak ürün veren, para getiren bir maldır.

614. Bir baba dokuz oğlu (evlâdı) besler, dokuz oğul (evlat) bir babayı beslemez.

Baba, ne kadar çok çocuğu olursa olsun hepsini yetiştirmek için gereken bütün özveride bulunur. Ancak çocuklar para kazanmaya başladıktan sonra -birçok kardeş de olsalar- yoksul düşen babaları için, kendi paylarına düşen küçük bir yardımı yapmazlar. Krş. "Baba oğluna bir bağ bağışlamış..."

615. Bir başa bir göz yeter.

Nimet ne kadar bol olsa o kadar hoşa gider; geri çevrilmez. Ama bunun hepsi zorunlu gereksemeleri karşılayan şeyler değildir. Birçoğu "fazladan" denilebilecek şeylerdir. Bunun -gerçek gereksemeyi karşıladığı için- vazgeçilemeyecek bir miktarı vardır. Azla yetinmeyi bilenler bu miktarı yeter görürler. Krş. "Bir anaya bir kız..."

616. Bir baş soğan bir kazanı kokutur.

Kötü bir kişi, kötü bir davranış, kötü bir söz, büyük bir topluluğun havasını bozar.

617. Bir çiçekle yaz olmaz (gelmez).

Güzel, ama küçük bir belirti ile, beklenen doyurucu sonuca erişilmiş olmaz.

618. Bir çöplükte iki horoz ötmez.

Bir toplumda iki baş olmaz. Olursa aralarında anlaşmazlık çıkar; biri ötekini uzaklaştırır.

619. Bir deli kuyuya taş atmış, kırk akıllı çıkaramamış. (Bir delinin kuyuya attığı taşı kırk akıllı çıkaramaz).

Kimi zaman bir kişi öyle delice bir iş yapar ki birçok akıllı kimseler bir araya gelerek düşünür, çalışırlar da durumu düzeltemezler.

620. Birden çıkan bine yayılır.

Bir kişi, sadece kendisinin bildiği bir şeyi, başkasına söylemeyeceğini sandığı bir kimseye söylerse, az sonra konu herkesin diline düşer. Krş. "Açma sırrını dostuna..."

621. Bir dirhem[83] et bin ayıp örter.

Zayıf kimselerin vücudunda çirkinlikler bulunabilir. Biraz şişmanlamak, bu çirkinlikleri giderir.

622. Bir dirhem gümüşün üstünde oturmaya bir kantar göt gerek.

Tutumluluk, kazancın çok küçük bir parçasını bile artırabilmek, büyük bir istenç (irade) gerektirir.

623. Bir dönüm güzlük on dönüm yazlığa bedeldir.

Sonbaharda ekilen bir dönümlük yerden, yazın ekilen on dönümlük yerin ürünü kadar ürün alınır.

624. Bir el bir eli (el eli) yıkar, iki el (de) yüzü (yıkar).

Bkz. "El eli yıkar, iki el de yüzü."

625. Bir (sağ) elinin verdiğini öbür (sol) elin görmesin (duymasın).

Bir yoksula, bir hayır işine yaptığınız yardımı, en yakınlarınız dahi bilmemelidir. Çünkü bu çeşit yardımlar dini, ya da sosyal bir ödevdir. Amaç kendini göstermek değil, bir yaraya merhem olmaktır. Herkes görsün, işitsin, kendisini övsün diye yapılan yardım, din ya da insanlık duygusu ile yapılmış iyilik olmaktan çıkar.

---

[83] dirhem: Eskiden küçük ağırlıkları tartma birimi olarak kullanılmış bulunan, üç gram kadar bir ağırlık ölçüsü.

626. Bir (tek) elin nesi var, iki elin sesi var. (Bir elin sesi çıkmaz).

İnsan büyük işleri tek başına yapamaz. Başkasıyla işbirliği yapmalıdır ki önemli bir varlık gösterebilsin. Krş. "Ağaç yaprağıyla gürler", "Üşüntü köpek mandayı...", "Yalnız taş duvar olmaz", "Yalnız kalanı...", "Yalnızlık Allah'a..."

627. Bir elin sesi çıkmaz.

Bkz. "Bir elin nesi var..."

628. Bir elma bin akçaya, soy; bin armut bir akçaya, soyma.

Bkz. "Elmayı soy da ye, armudu say da ye."

629. Bir ev, bir dev.

Bkz. "Ev dememişler evran demişler."

630. Bir evde dü zen varsa düzen olmaz o evde.

Bir evde (ya da bir yerde) iki rakip kadın varsa orada dirlik olmaz.

631. Bir evde iki kız, biri çuvaldız[84] biri biz[85].

Bir evde iki kız olursa her biri bir taraftan aileyi sıkıştırır: Giyim kuşam ister, çeyiz çemen ister. Onlar istemese bile aile kendini böyle bir sorumluluk altında bilir. Bunun sıkıntısını çeker. Krş. "Bir anaya bir kız..."

632. Bir ev (gemi) donanır, bir kız (çıplak) donanmaz.

Bir kızı donatmak, bir ev düzmekten daha güç, daha masraflıdır. Evin eksikleri bellidir. Alırsınız, bi-

[84] çuvaldız: Çuval gibi şeyleri dikmekte kullanılan büyük iğne.
[85] biz: Meşin gibi şeyler dikilirken iğneye yol açmak için kullanılan, bir sapa çakılmış ince çivi gibi, kalın iğne.

ter. Kızın ne giyim giderleri biter, ne de çeyiz için alınacak eşyası. Evlenecek kızın gözü eşyaya doymaz.

633. Bir fincan (acı) kahvenin kırk yıl hatırı (hakkı) vardır.

Birisi size bir fincan kahve içirmek gibi küçük bir iyilik etmiş ya da sizinle bu kadarcık bir dostluk kurmuş olsa, bunu unutmamanız, o kişinin her zaman hatırını saymanız gerekir.

634. Bir fit[86] bin büyü yerini tutar (yerine geçer).

Bir kimseyi başkasına karşı kışkırtmak için ara bozacak bir söz, bin büyü kadar etkilidir.

635. Bir görüş, bir kör biliş.

Bir kez görmekle bir şey iyice anlaşılmaz, öğrenilmez.

636. Bir gözün gördüğü bir göze (başkasına) hayır etmez.

Bir kişi bir nesneye göz koymuşsa, başka birinin o nesneyi elde etmesi kolay olmaz.

637. Bir günlük beylik, beyliktir.

Çok kısa bir süre için de olsa, herkesten üstün bir yaşama olanağı bulmuş olmak güzel şeydir.

638. Bir günlük ölüye üç gün yiyecek gerek.

Gelenek böyledir: Bir evde ölüm olursa o evde üç gün yemek yapılmaz. Komşular ve tanıdıklar yemek gönderirler.

639. Bir hatır, iki hatır, üçüncüde vur yatır.

Bir kimsenin densizlikleri, hatır sayılarak birkaç kez hoş görülebilir. Ama bu durumu sürüp giderse sert tepki gösterilmesi doğaldır.

---

86 fit: Bir kimseyi,başkasına karşı kışkırtma.

640. Biri bilmeyen bini hiç bilmez. (Azı bilmeyen çoğu hiç bilmez.)

Küçük de olsa bir iyiliğin değerini bilmeyen, ona karşı teşekkür duygusu beslemeyen kişi, daha büyük iyiliklerin değerini de bilmez; onlara karşı da duygusuz kalır.

641. Biribiri, adamı yer diri diri.

Akrabadan birinin ötekine can düşmanı olduğu çok görülmüştür. (Biribiri: birbirlerinin hısımı) Krş. "Akrabanın akrabaya akrep etmez..."

642. Bir inat, bir murat.

İnatçı kişi, her inadında istediği bir şeyi elde eder.

643. Biri yer biri bakar, kıyamet ondan kopar.

Herkesin yararlanabileceği şeyden kimi kişiler yararlanır da başkalarına yararlanma olanağı vermezlerse bundan büyük kavga çıkar.

644. Bir kararda bir Allah.

İnsanın yaşayışı bir düzende sürüp gitmez. Sağlık bozulabilir; zenginlik kalmayabilir. Görev elden gidebilir... Gücü, büyüklüğü eksilmeyip aynı kalan tek varlık, Tanrı'dır.

645. Bir katar deveyi bir eşek yeder.

Sessiz, uysal bir topluluğu, niteliksiz, ahmak bir kişi bile yönetir.

646. Bir kılın bir örmeye faydası var.

Büyük girişimlerin gerçekleştirilmesine önemsiz görünen araçların yardımı olacağı unutulmamalıdır.

647. Bir kızı bin kişi ister (de) bir kişi alır.

Güzel bir şeyi herkes elde etmek ister. Ama o, ancak bir kişiye kısmet olur.

648. Bir kimsenin adı çıkacağına canı çıksın.

Bkz. "İnsanın adı çıkmadansa..."

649. Bir korkak bir orduyu bozar.

Savaşta, ya da birlikte iş yapacak toplulukta, korkak bir kişi; kaygı, telaş, heyecan yaratan sözleriyle bozgunluğa yol açar.

650. Bir koyundan iki post çıkmaz.

Bir kimseden verebileceği kadar bir şey alındıktan sonra dolambaçlı yolla aynı şeyi bir kez daha almaya çalışmak, boşuna emek harcamaktır.

651. Bir kötünün yedi mahalleye zararı vardır (dokunur).

Namusunu satmış birisi, yalnız kendi çevresi için değil, daha geniş çevreler için de lekedir. Bu durum, başka konularda, başka ortamlarda da görülür. Krş. "Bir uyuz keçi bir sürüyü boklar."

652. Bir mıh[87] bir nal kurtarır, bir nal bir at kurtarır.

Herhangi bir olayı, bir işi, bir ödevi küçük saymamak, önemle ele almak gerekir. Küçük görünen işler, büyük sonuçlar doğurabilir: Bir çivi eksikliğinden bir nal düşer; bir nal eksikliğinden bir at koşamaz olur; bir atın koşamaması, komutana bir haberin yetişememesi dolayısıyla savaşın kaybedilmesine mal olabilir. Böylece bir çivi yüzünden bir ordu yenilgiye uğrayabilir. Nitekim küçük bir vidası eksik olsa koca bir fabrika çalışamaz. Önem verilmeyen küçük bir yaradan ölenler çoktur.

653. Bir musibet (felaket) bin nasihattan yeğdir.

Bkz. "Bin nasihattan bir musibet yeğdir."

---

[87] mıh: Çivi.

654. Bir ocaktan okluk da çıkar, bokluk da.

Bir aileden terbiyeli, temiz çocuk da yetişir; serseri, ahlâksız çocuk da.

655. Bir pire için bir yorgan yakılmaz.

Küçük bir zararı önlemek için büyük bir zarar göze almak yanlıştır.

656. Bir selam bin hatır yapar.

Selam bir ilgi ve sevgi belirtisidir. Küçük bir şeydir ama gönül kazanmakta büyük önemi vardır. Gönül kazanmak için buna benzer birçok ilgilerden yararlanılabilir.

657. Bir senden büyüğün, bir de senden küçüğün sözünü dinle.

Önemli bir işe girişecek kimse salt kendi düşüncesiyle yetinmemeli, büyüklerinin deneyimlerinden yararlanmalı; akıllıca düşünce ileri sürebilecek küçüklere de danışmalıdır.

658. Bir sıçrarsın çekirge, iki sıçrarsın çekirge, üçüncüde ele geçersin çekirge.

Suçlu, birkaç kez kurtulma yolu bulsa bile günün birinde yakayı ele verir.

659. Bir söyle iki dinle.

Bkz. "İki dinle bir söyle."

660. Bir söz ara bozar,bir söz ara düzer.

Öyle bir söz olur ki iki dostu düşman eder. Öyle bir söz de olur ki iki dargını barıştırır. Krş. "Söz var ara bozar..."

661. Bir söz bin büyüye bedeldir.

Büyü, kişiyi yanlış şeylere inandırır. Etkili söz ise büyüden daha güçlü bir inandırıcılık taşır.

662. Bir söz yola getirir, bir söz yoldan çıkarır.

Doğru yola götüren inandırıcı sözler de yanlış yola sürükleyen etkili sözler de vardır.

663. Bir sürçen[88] **atın başı kesilmez.**

Şimdiye değin sizi memnun etmiş olan kişi bir kez yanlış bir iş yapmışsa onun için eskiden edindiğiniz kanıyı hemen değiştirmeyiniz ve kendisine ağır bir ceza vermeyiniz.

664. Bir tepe yıkılır, bir dere dolar.

Dünyada hiçbir şey kaybolmaz. Birinin kaybettiğini başkası kazanır. Bir zengin yoksullaşırken bir yoksul da zenginleşir.

665. Bir uyuz keçi bir sürüyü boklar.

Kötü yaradılışlı, kötü huylu kişi, çevresine hep kötülük aşılar, toplulukta kötüler türemesinin etmeni olur. Krş. "Bir kötünün yedi mahalleye zararı vardır."

666. Bir yemem diyenden kork, bir oturmam diyenden.

"Oturmam" diyen konuk, oturma şöyle dursun yatıya kalır. "Yemem" diyen de parçalarcasına sofraya saldırır.

667. Bitli (kurtlu, çürük) baklanın kör alıcısı olur.

Kötü, işe yaramaz nesnelerin, bunlardan anlamayan isteklileri olur.

668. Bodur tavuk her gün piliç.

1) Ufak tefek kimseler, yaşlarından daha küçük görünürler.

2) Yetenekleri sınırlı kişiler, bir türlü yükselmezler; oldukları yerde sayarlar.

---

[88] sürçmek: Tökezlemek, kötü yere basıp yıkılır gibi olmak.

669. Boğaz dokuz (kırk) boğumdur.

Bir sözü söylemeden önce boğazın her boğumunda bir kez içimizden geçirmeli, bunun nasıl bir sonuç doğuracağını düşünmeli, uygun olmayan yönlerini düzeltmeli, böylece tekrar tekrar (son boğuma kadar) düşünüp düzeltmeler yapmalı, sonra söylemeliyiz. Bu provalar sırasında belki de bir sakınca hatırımıza gelir, sözü söylemekten büsbütün vazgeçeriz. Krş. "Önce düşün, sonra söyle", "Sözünü bil, pişir..."

670. Boka nispetle tezek amberdir[89].

Çok kötü şeyin yanında, daha az kötü olan, güzel görünür.

671. Bol bol yiyen bel bel[90] bakar.

Kazandığını bol bol yiyip ilerisi için bir şey artırmayan kişi, kazançsız kaldığı zaman acıklı duruma düşer.

672. Borca haylık bir aylık.

Borç altına girilerek yaşanan keyifli günler çok sürmez sıkıntıya dönüşür.

673. Borca içen iki kez (kere) sarhoş olur.

Bkz. "Veresiye şarap içen..."

674. Borcun iyisi vermek, derdin iyisi ölmek.

Borçlu ve dertli yaşamaya dayanılmaz. Borçtan kurtulmanın çıkar yolu vermek, onulmaz dertten kurtulmanın çıkar yolu ölmektir.

675. Borcun yoksa kefil[91] ol, işin yoksa şahit ol.

Bkz. "İşin yoksa şahit ol..."

89 amber: Güzel kokan bir madde.

90 bel bel: Anlamaz anlamaz, aptal aptal, bön bön.

91 kefil: Bir kimsenin borcunu kendisi de ödemeyi kabul eden kimse.

676. Borç iyi güne kalmaz.

Borcu ilk fırsatta ödemek gerektir. Erteleyip durmak yanlıştır. Çünkü gelecek günlerde eliniz daha dar olabilir; borç da gittikçe büyür. Üstelik siz, sürekli bir borç üzüntüsü çekersiniz.

677. Borçlunun dili kısa gerek.

Borçlu, alacaklısına karşı ileri geri konuşmamalı, aşağıdan almalıdır.

678. Borçlunun döşeği ateşten olur.

Borçlu, borcunu ödeyinceye değin uyku uyuyamaz; yatağında döner durur.

679. Borçlunun duacısı alacaklıdır.

Borçlunun ölmemesi ve para kazanması için en çok dua eden alacaklısıdır. Çünkü alacağını alabilmesi, borçlunun ölmemesine ve eline para geçmesine bağlıdır.

680. Borçlunun yalımı[92] alçak olur.

Borçlu, özellikle alacaklısının yanında göğsünü gere gere gezemez; kısılır, büzülür, suçlu gibi durur.

681. Borçlu ölmez, benzi sararır.

Borç kişiyi öldürmez. Ama hasta edecek kadar üzer. (Bu atasözü ciddi anlam taşımakla birlikte borçlunun şaka yollu teselli sözü olarak da kullanılır.) Krş. "Aç ölmez..."

682. Borç ödemekle, yol yürümekle tükenir.

Bkz. "Yol yürümekle..."

683. Borçsuz çoban yoksul beyden yeğdir.

Kişi yoksulluk ve sıkıntı içinde olduktan sonra ku-

[92] yalımı alçak: Yüzü yerde, yumuşak huylu.

ru bir bey adı neye yarar? Böyle bir bey olmaktansa borçsuz, tasasız bir çoban olmak daha iyi değil midir?

683. Borçtan korkan kapısını büyük açmaz (küçük açar).

Borç etmek istemeyen fazla açılmaz; şuna buna ziyafet çekmez. Giderlerini kısar; kendi durumuna uygun bir yaşama yolu tutar.

684. Borç uzayınca kalır, dert uzayınca alır.

Borcun ödenmesi geciktikçe borçluluk duygusu gevşer. Zamanaşımı ile borç ödenmez olur. Dert uzayınca da hastayı güçsüz bırakır, alır götürür.

685. Borç vermekle, düşman vurmakla.

Borç vermekle, düşman vurmakla tüketilir, yok edilir.

686. Borç vermekle, yol yürümekle tükenir.

Bkz. "Yol yürümekle..."

687. Borç yiğidin kamçısıdır.

Borç, kişiyi -borcunu ödeyebilmesi için- daha çok çalışmaya zorlar.

688. Borç yiyen kesesinden yer.

Borca alışveriş yapan, hemen para ödemez ama, ödemek zorundadır. Aldıklarının parası kesesinden çıkacaktır.

689. Bostana dadanan eşeğin kuyruğu, kulağı olmaz.

Çalıp çırpmayı huy edinen kişi, her birinde yakayı ele vererek ceza göre göre insanlıktan çıkar.

690. Bostancıya tere satılmaz.

Bkz. "Tereciye tere satılmaz."

691. Bostan gök[93] iken pazar(-lık) yapılmaz.

Nasıl gelişeceği ve ayrıntıları belli olmayan bir iş üzerinde anlaşma yapılamaz.

692. Boşanıp kocana varma, sevişip dostuna varma.

Bkz. "Sevişip dostuna..."

693. Boş başak dik durur.

Kafası boş olan kişi kendini beğenir; çevresine yüksekten bakar; iri laflar eder. Krş. "Başak büyüdükçe boynunu eğer."

694. Boşboğazı cehenneme atmışlar, "odun yaş(az)" diye bağırmış.

Boşboğaz, çenesi düşüğün biridir. En umulmadık yerde ille densizce bir şey söyleyecektir.

695. Boş çuval ayakta (dik) durmaz.

1) Karnı doymayan kimse çalışamaz.

2) Bilgisiz, yeteneksiz kişi, kendisine verilen görevde tutunamaz.

3) Gerçeklere dayanmayan ve gereksemelere yanıt veremeyen bir plan yürütülemez.

696. Boş eşek yorga[94] gider.

Üzerinde bir görev bulunmayan kaygısız kişi, rahat rahat istediği gibi yaşar.

697. Boş fıçı çok langırdar.

Bilgili, erdemli kimse çok konuşmaz; gösterişten kaçınır. Ama bunlardan yoksun olan kişi, bilgiçlik taslar; çok konuşur; boş laflarla çevreyi rahatsız eder.

---

93 gök: Yeşil.

94 yorga: Biniciyi sarsmayan hızlı yürüyüş.

698. Boş gezmekten bedava çalışmak yeğdir.

Boş gezmek, kişiyi tembelliğe alıştırır ve herkesin gözünden düşürür. Çalışmak ise, para karşılığında olmasa bile, kişinin yeteneğini artırır ve tembel olmadığını göstererek paralı iş bulmasına yardım eder.

699. Boş ite menzil olmaz.

Aylak kimsenin yeri yurdu belli değildir. Aklına neresi eserse oraya gider; neresi eserde orada kalır.

700. Boş lakırdı karın doyurmaz.

Bkz. "Kuru laf karın doyurmaz."

701. Boş torba ile at tutulmaz.

1) Çıkar göstermezseniz bir kimseyi bir yere bağlayamazsınız.

2) Özveride bulunmadan istediğiniz şeyi elde edemezsiniz. Krş. "Dut kurusu ile yâr sevilmez."

702. Boynuz kulaktan sonra çıkar, ama kulağı geçer.

Bir konu üzerinde sonradan yetişen, ama daha önce yetişmiş olanları geçenler vardır.

703. Boyuma göre (boyumca) boy buldum, huyuma göre (huyumca) huy bulamadım.

Bir kimse, beden yapısı, zenginliği, soyu sopu, sosyal durumu kendisininkilere uygun olan kimseler bulabilir. Ama huyu kendisinin huyuna uyan bir kişiyi kolay kolay bulamaz.

704. Böyle baş böyle tıraş.

Kişilere de durumlara da yaraşan işlemler uygulanır.

705. Böyle gelmiş böyle gider.

Halk, ileriden beri sürüp gelmekte olan bir durumun, kolay kolay değişmeyeceği kanısındadır. Kanısını bu sözle kurallaştırmıştır.

706. Böyle gerek danaya, buzağının hakkını yemeye.

Gücüne dayanarak güçsüzün hakkına el atanlar ağır biçimde cezalandırılmalıdır ki bir daha bu zorbalığı yaymasın.

707. Bugün bana ise yarın sana.

1) Bugün bir kimsenin başına gelen yıkım, yarın başkasının da başına gelebilir. Bundan gerekli ders alınmalıdır.

2) Nimetler de böyledir.

708. Bugünkü (akşamın) işini yarına (sabaha) bırakma (koyma).

Bugün yapılması gereken bir işi ertesi güne bırakmanın türlü sakıncaları vardır: Yarın daha önemli bir iş çıkabilir ve bugünkü işten önce onun yapılması gerekir, bugünkü iş yine kalır. Ya da yarın çıkacak başka işler bugünküne ekleneceğinden hepsini yapmaya vakit yetmez. Bundan başka birçok işler günü gününe yapılmazsa önemini yitirir; sonra yapılması ile yapılmaması arasında fark kalmaz.

709. Bugünkü tavuk yarınki kazdan iyidir. (Yarınki kazdan bugünkü tavuk yeğdir).

Bugün ayağımıza gelmiş olan kazançla yarın gelmesi olasılığı bulunan daha büyük bir kazanç arasında bir seçme yapmak gerekirse, bugünkünü yeğlemek doğrudur. Çünkü bu gerçekleşmiştir. Öteki türlü engellerle gerçekleşmeyebilir.

710. Buğday başak verince orak pahaya çıkar.

Kendisine gerekseme artan şeyler çok değer kazanır. Krş. "Aş taşınca kepçeye paha olmaz."

711. Buğday ekmeğin yoksa buğday dilin de mi yok?

Görüştüğün kimseyi ağırlayacak ya da onun istedi-

ğini verecek durumda olmayabilirsin. Ama tatlı dille gönlünü hoş etmek varlıklı olmaya bağlı değildir. Bunu yapmalısın.

712. Buğday Hicaz'a giderken arpaya "ince yufkaya karışma" demiş.

Yetki, yetenek, kişiden kişiye değişir. Herkes neleri yapabileceğini neleri yapamayacağını bilmeli, bunun dışında bir iş yapmaya kalkışmamalıdır. Bkz. "Buğday mısıra demiş ki..."

713. Buğdayım var deme ambara girmeyince, oğlum var deme yoksulluğa ermeyince (düşmeyince).

Bir şeyin senin olduğundan kuşkun kalmaması için gereken bütün koşullar gerçekleşmelidiri: Tarlandaki harman yerindeki buğdayın, ambara konulmadan senin sayılmaz. Doğa olayları yangın, hırsızlık... onu yok edebilir. Oğlun da sana karşı oğulluk ödevini yapıyor mu, yapmıyor mu, varlıklı zamanlarında pek belli olmaz; ancak yoksulluğa düşersen anlaşılır.

714. Buğdayı (arpayı) taşlı yerden, kızı kardaşlı yerden.

Bkz. "Tarlayı taşlı yerden..."

715. Buğday ile koyun, geri yanı oyun.

Çiftçi için en gerçek değer, buğday ve koyundur. Başka ürünler bunlar kadar önemli değildir. Krş. "Çift ile koyun kalanı oyun."

716. Buğday mısıra demiş ki: "Aş ol, keş ol, hamur işine karışma."

Bkz. "Buğday Hicaz'a giderken..."

717. Buğday yanında acı at da sulanır.

Toplum yararına gerçekleştirilen düzenlemeler, kötü

niyetlilerin daha kolay fenalık yapmalarına yol açabilir. Krş. "Kurunun yanında yaş da yanar."

718. Bulanık su, balıkçının yarı kazancıdır.

Çıkar sağlaması, ortalığın karışmasına bağlı olan kişi için karışıklık çıkması, kazancının muştusudur.

719. Buldum bilemedim, bildim bulamadım.

Kişi, elinde olanak varken bundan yararlanmayı bilmez. Yararlanma yollarını öğrendiği zaman da eline olanak geçmez.

720. Buldun bir koyun, ye de doyun.

Bkz. "Su akarken testiyi doldurmalı."

721. Burun yüzden düşmez.

Kişinin yakın hısmı, ne denli uygunsuz, yakışıksız iş yaparsa yapsın, kendisinden kopmaz, koparılamaz.

721. Buyuran (ağız) yorulmamış.

İşlerini başkasına yaptıran kişi onun yorulacağını da düşünmeli, arka arkaya iş buyurmamalıdır.

722. Buyurmadan tutan evlat, gün doğmadan kalkan avrat, deh demeden yürüyen at.

Kişinin çocuğu, buyruk beklemeden neler yapmak gerektiğini bilmeli; karısı, erken uyanıp ev işlerine bakmak; atı da uyarılmadan yürüyen anlayışta olmalıdır.

723. Bükemediğin (ısıramadığın) eli öp, başına koy.

Bkz. "Isıramadığın eli öp..."

724. Bülbülü altın kafese koymuşlar, "ah vatanım" demiş.

Kişi, yurdu dışında ne denli iyi bir yaşama ortamı

bulunursa bulunsun, yine yurdunu arar; onun özlemini çeker.

725. Bülbülün çektiği dili belası(-dır).

Bülbül güzel öttüğü için kafese konulmuş, özgürlüğünü yitirmiştir. Kişi, bundan ders almalı, dilini tutmalıdır. Düşünülmeden söylenen sözler, yersiz konuşmalar insanın başını derde sokar.

726. Büyük balık küçük balığı yer (yutar).

Güçlüler, güçsüzleri ezer, ortadan kaldırır; ya da kendine mal eder.

727. Büyük başın derdi büyük olur.

Büyük işlerin başında bulunan, geniş sorumluluklar yüklenmiş olan kimselerin derdi çok ve büyük olur.

728. Büyük lokma ye (de) büyük söyleme.

Hiçbir kimse başkalarını kınayıp "ben böyle bir kötü duruma düşmem", "Ben öyle bir şeye meydan vermem" gibi sözler söylememelidir. Dünya bu, bir gün aynı olaylar kınayanın da başına gelebilir.

C

729. Cahile söz (laf) anlatmak, deveye hendek atlatmaktan güçtür (zordur).

Ne kadar uğraşırsanız uğraşın, deveye hendek atlatamazsınız. Cahile söz anlatmak, bundan da güçtür.

730. Cahilin dostluğundan, âlimin düşmanlığı yeğdir.

Bkz. "Akıllı düşman, akılsız dosttan hayırlıdır."

731. Cahilin sofusu şeytanın maskarası.

Bkz. "Kadının sofusu..."

732. Cambaz ipte, balık dipte gerek.

Kişi, uzmanlığının gereği ne ise onu yapmalıdır.

733. Cami duvarına işeyen itin ölümü yakındır.

Kamunun benimsediği bir değeri lekeleyen kişi toplumca dışlanır, cezalandırılır. Krş. "İtin ölümü gelirse cami..."

734. Cami ne kadar büyük (cemaat ne kadar çok) olsa imam (hoca) gene bildiğini okur.

Çevrenin eğilimi ne olursa olsun, söz kendisinden biten kişi, yapabildiğini (ya da istediğini) yapar.

735. Caminin (mescidin) mumunu yiyen kedinin gözü kör olur.

Kendisini büyüten, yetiştiren, besleyen kimsenin, ya da bir kamu kurumunun malına hıyanet eden, el uzatan kişi onmaz, cezasını bulur.

736. Cana gelecek (kaza, zarar) mala gelsin.

Zarardan kurtulma olanağı yoksa, bunun cana değil, mala gelmesi yeğlenir. Canı korumak için mal feda edilir.

737. Can boğazdan gelir (geçer).

İnsan yemekle yaşar. Boğazına bakmayan kişinin sağlığı, yaşamı tehlikeye düşer.

738. Can bostanda bitmez.

İnsan, canının değerini bilmeli, onu yıpratmamalıdır. Kendine iyi bakmalı, hasta olmamaya dikkat etmelidir. Can bostanda bitmez ki bir tane daha yetiştiresiniz, ya da satın alasınız.

739. Can candan şirindir (tatlıdır).

Bir kişi için kendi canı, başkasının canından daha tatlıdır. Başkasının başına gelen can yakıcı şeyi olağan sayan kimse, aynı şey kendisinin başına gelirse bunu olağanüstü sayar.

740. Can canın yoldaşıdır.

İnsan tek başına yaşayamaz. Konuşup görüşmek, dertleşmek ve iş yapmak için arkadaş arar.

741. Can ciğerden tatlı.

Ana babanın evlatlarına düşkünlükleri söz götürmez. Ancak kendi canlarını çocuklarının canlarından daha önce düşünürler.

742. Can cümleden aziz(-dir).

İnsan başkaları için fedakârlık yapar ama bunun bir sınırı vardır. Önemli konularda başkasının, da-

hası yakınlarının çıkarlarıyla kendi çıkarı karşılaşınca özveri şöyle dursun bencil olur. Krş. "Kardeşten karın yakın."

743. Can çıkmayınca (çıkmadan, çıkmadıkça, çıkar) huy çıkmaz. (Huy canın altındadır).

Huy, kişiliğin bir parçasıdır; kişi ile birlikte doğar; kişiliğin oluşumu ile birlikte oluşur ve artık ölünceye değin sürüp gider. Kimse onu değiştiremez. Krş. "İnsan yedisinde ne ise...", "Sütle giren huy, canla çıkar."

744. Canı acıyan eşek atı geçer.

Bkz. "Canı yanan eşek..."

745. Canı cana ölçmeli (ölçmüşler).

Kendinize yapılmasını istemediğiniz şeyi başkalarına yapmayınız. Başkasının da sizinki gibi bir canı bulunduğunu düşününüz.

746. Canı kaymak isteyen mandayı yanında taşır.

Güzel bir yaşayış sürmek isteyen kişi, bu yaşayışın yükünü çekmeyi göze almalı ve gerektirdiği kaynakları eli altında bulundurmalıdır. Krş. "Zemheride yoğurt isteyen...", "Kaymağı seven...", "Aşure yemeye giden kaşığını taşır", "Pilav yiyen kaşığını yanında taşır", "Kaymağı seven mandayı yanında taşır".

747. Canı yanan eşek attan yürük olur. (Canı acıyan eşek atı geçer).

Bir durumdan canı yanmış olan kişi, o durumun bir daha gelmemesi için elinden gelen çabayı harcar ve gücü yetmez sanılan işleri bile başarır.

748. Cefayı çekmeyen safanın kadrini bilmez.

Sıkıntı çekmemiş olanlar, eriştikleri rahatlık ve mutluluğun değerini gereği gibi ölçemezler.

749. - Cehenneme kira var. - Paradan haber ver.

Bkz. "Arnavut'a sormuşlar..."

750. Cemaat ne kadar çok olsa imam gene bildiğini okur.

Bkz. "Cami ne kadar büyük olsa..."

751. Cennet de bu dünyada cehennem de.

Dünya olayları içinde yaşanan acı, tatlı günleri geniş bir görüşle değerlendirenler için cennet nimetlerine bu dünyada kavuşulduğu gibi cehennem azapları da bu dünyada çekilir.

752. Ceviz gölgesi yavuz gölgesi, söğüt gölgesi yiğit gölgesi.

Bkz. "Koz gölgesi kız gölgesi..."

753. Cins cinse çeker.

Bkz. "Soydur çeker."

754. Cins horoz yumurtada öter.

Çocuğun soyluluğu ve değeri daha bebekken her halinden anlaşılır.

755. Cins kedi ölüsünü göstermez.

Soylu kişi, kötü, acınacak durumunu kimseye göstermez ve söylemez.

756. Cin tutana bir muska yeter.

İnanışa göre "cin tuttu" denilen delirmiş kişiyi iyi etmek için bir muska yeter. Bunun gibi, çok kızmış birisini yatıştırmada akıllı bir kimsenin sözlü ya da yazılı öğüdü etkili olur.

757. Cömert derler maldan ederler, yiğit derler candan ederler.

Eloğlu insanı cömert diye pohpohlar. Bundan hoşlanan kimse de cömertliğini göstermek için bol para harcar. Şuna buna armağanlar verir, ziyafetler çeker, böylece malını tüketir. Yine eloğlu kişiyi yiğit diye pohpohlar. Bundan hoşlanan kimse de yiğitliğini göstermek için dövüşlere atılır. Bu sırada birisi canına kıyar.

758. Cömertle nekesin* (nekesle cömerdin) harcı birdir.

1) Cömert de ölür; cimri de. İkisinin de sarıldı kefen aynıdır.

2) Cimri, ucuz diye her şeyin kötüsünü alır. Bunlar işe yaramadıklarından ya da çarçabuk bozulduklarından yenilerini almak zorunda kalır. Böylece bir şey için birkaç kez para harcar. Cömert ise bir kez çok para verip her şeyin iyisini alır. Sonuç olarak cimri de cömert de aynı parayı harcamış olurlar.

* nekes: Eli sıkı, cimri.

Ç

759. Çabalama ile çarık yırtılır.

Olmayacak işi zorla yapmaya çalışan zarara uğrar. Krş. "İven (acele eden) sinek süte düşer."

760. Çağrılan (çağrıldığın) yere erinme[95] , çağrılmayan (çağrılmadığın) yere görünme. (Çağrıldığın yere git, ar eyleme; çağrılmadığın yere gidip yerini dar eyleme).

Kişi, çağrıldığı yere gitmelidir. Bu, en azından bir nezaket gereğidir; ödev de olabilir. Çağrılmadığı yere gitmemelidir. Gitmek, yüzsüzlük ve arsızlık olur. Krş. "Davetsiz gelen döşeksiz oturur."

761. Çağrıldığın yere git, ar eyleme; çağrılmadığın yere gidip yerini dar eyleme.

Bkz. "Çağrılan yere erinme..."

762. Çağrılmayan yere çörekçi ile börekçi gider.

Çağrılmadığın yere gitme. Sen çörekçi ya da börekçi misin ki satış yapacakmış gibi şu kapıya, bu kapıya çağrılmadan gidesin?

763. Çalışanın yatanda hakkı vardır.

Çünkü çalışmayan, çalışanın kazancını yiyor.

---

95 erinmek: Üşenmek.

764. Çalma elin kapısını, çalarlar kapını.

Kimseye kötülük yapma. Yoksa aynı kötülüğü onlar da sana yaparlar.

765. Çam ağacından ağıl olmaz, el çocuğundan oğul olmaz.

Her şeyin değeri vardır; yapacağı iş, kullanılacağı yer ayrıdır. Bir şeyin yerine, ona benziyor diye başka bir şey konulamaz. Sözgelişi, babasının çocuğu, öz evlat yerini tutmaz.

766. Çam sakızı, çoban armağanı.

Bkz. "Çoban armağanı çam sakızı."

767. Çanağa ne doğrarsan kaşığında o çıkar.

Kişi, kendisi için önceden ne gibi hazırlıklar yapmışsa ileride onun veriminden yararlanır.

768. Çanakta balın olsun, Yemen'den (Bağdat'tan) arı gelir. (Pekmez gibi malın olsun, Antakya'dan sinek gelir).

Güzel malı olan kimse, müşteri bulma kaygısı çekmez. Reklam yapmasa bile en uzak yerlerden istekliler çıkar. Krş. "Satılık ziftin olsun..."

769. Çaputluya çalı düşman.

1) İyi giyimlilerin giysilerinden kaza eksik olmaz. **2)** Yoksullar varlıklılardan bir şeyler koparmaya çalışırlar.

770. Çarık çarıkla, sarık sarıkla.

Kişi, kendi düzeyindeki kimselerle arkadaş olur.

771. Çarşı iti ev (koyun) beklemez.

Başıboş gezmeye alışanlar, disiplinli iş yapmaya gelemezler.

772. Çatal kazık yere batmaz (geçmez, çakılmaz).

Birden çok kimsenin söz sahibi olduğu iş yürümez.

773. Çay geçerken at değiştirilmez.

Bkz. "Irmaktan geçerken..."

774. Çekişmeden pekişilmez.

Karşılıklı düşünceler tartışılmadan sağlam bir anlaşma ve uzlaşmaya varılamaz.

775. Çengi ölüsü çalgı (daire, tef) ile kalkar.

Zevk ve safa içinde ömür sürmüş olan kimse en sıkıntılı günlerinde bile eğlenceden geri kalmaz.

776. Çerçi[96] başındakini satar.

1) Alım satımla para kazanan kişi, iyi müşteri bulursa -yalnız satmakta olduğu malı değil- başına giydiği şapkayı bile satar.

2) Satıcı elinde ne varsa onu satar.

777. Çerçi kızı boncuğa âşıktır.

1) Bir kimse ne ile uğraşıyorsa, çocuğu o şeyi çok sever.

2) Ticaret adamları, sattıkları eşyadan evdekileri yoksun bırakırlar. Çoluk çocuk bu eşyanın özlemini çeker.

778. Çıkacak kan damarda durmaz.

Bir şeyi yitirmek kaderde varsa buna engel olunamaz.

779. Çık çık eden nalçadır, iş bitiren akçedir.

Bkz. "Şık şık eden..."

---

[96] çerçi: Köy köy dolaşarak ufak tefek satan.

780. Çıkmadık canda umut var(-dır). (Çıkmadık candan umut kesilmez).

1) Ölümcül hastanın canı çıkıncaya değin iyileşeceğinden umut kesilmez.

2) Elden gitti sandığımız bir şeyle ilgimiz büsbütün kesilmemişse, gereken çabaları harcayarak onun elimizde kalmasını sağlayabileceğimizi umabiliriz.

781. Çıkmadık candan umut kesilmez.

Bkz. "Çıkmadık canda umut vardır."

782. Çıngıraklı deve kaybolmaz.

Nerede olsa varlığını gösteren kişi unutulmaz.

783. Çıra dibi karanlık olur. (Çıra dibine ışık vermez).

Bkz. "Mum dibine ışık vermez."

784. Çiftçinin ambarı sabanın ucundadır.

Bkz. "Zahirenin ambarı..."

785. Çiftçinin karnını yarmışlar, kırk tane "gelecek yıl" çıkmış.

Çiftçinin ürünü her yıl bir afete uğrar. O da hep gelecek yıla umut bağlar. Durum böylece sürüp gider.

786. Çiftçiye yağmur, yolcuya kurak; cümlenin muradını verecek Hak.

Kullar Tanrı'dan kendilerine gerek olan şeyleri isterler. Kimi kulların istedikleri, başka kulların zararına yol açacak nitelikte olabilir. Kullarının dileklerini kabul edecek olan Tanrı'dır. Hangisininki yerine gelmişse Tanrı böyle uygun görmüş demektir.

787. Çift edersen bağlanırsın, bağ edersen eğlenirsin.

1) Çiftçilik insanı toprağa bağlar. Bağcılık da iş başından uzaklaşmamayı, orada kalmayı gerektirir.

2) Tımarını iyi yaparsan bağın güzel olur. Bağla uğraşmak ise bir eğlencedir.

788. Çift ile koyun, kalanı oyun.

1) En sağlam iş, çiftçilik ve koyun yetiştiriciliğidir. Başka sanat ve mesleklerin önemi yoktur. Krş. "Buğday ile koyun..."

2) En zor çiftçilik, tarla sürülerek ve koyun beslenerek yapılan çiftçiliktir. Arıcılık gibi, sebzecilik gibi işler eğlence gibidir.

789. Çiğnemeden yutulmaz. (Lokma çiğnemeden yutulmaz).

Çalışmadan yaşamak olmaz. En kolay iş dahi emek harcamayı gerektirir. Ağza kadar gelen nimetten yararlanmak için bile çiğnemek gibi bir çalışma ister.

790. Çingene ciğer pişirir, yemeden karnın(-ı) şişirir.

Cimri, para harcamaktan o kadar korkar ki pişirdiği yemek bitmesin diye yemeden doyduğunu söyler.

791. Çingene çadırında musandıra[97] ne arar?

Yoksul ve her şeyi derme çatma olan kişide varlıklılara özgü şey bulunmaz.

792. Çingene çingeneye çatmadıkça kasnak boynuna geçmez.

Bayağı kişilerin iyice kepaze olabilmeleri için birbirlerine girmeleri gerekir.

793. Çingeneye beylik vermişler, önce babasını asmış (kesmiş).

Ne oldum delisi soysuz kişi, eline yetki geçince, en yakınlarına kötülükler yapmakla işe başlar.

794. Çirkefe taş atma, üstüne sıçrar.

Kötülük yapmak için fırsat arayan kişilerle çatışma; zararlı çıkar, kirlenirsin.

---

[97] musandıra: Yük dolabı ve yüksek raf.

795. Çivi çıkar ama yeri kalır.

Başkasına yaptığın bir fenalığı kaldırıp gidersen bile kötü izini, anısını gideremezsin.

796. Çivi çiviyi söker.

Güç bir şey, güçlü bir şeyle yenilir.

797. Çivisiz tahtayı yel alır.

Bkz. "Baskısız tahtayı..."

798. Çoban armağanı çam sakızı. (Çam sakızı çoban armağanı).

Varlıksız kişinin armağanı küçük bir şey olur.

799. Çobana verme kızı, ya koyun güttürür ya kuzu. (Lafın azı, uzu çobana verme kızı, ya koyun güttürür ya kuzu).

1) Kızını isteyen kişinin işi, gücü, tutumu ne ise kızını bunlarla ilgilendireceğini düşün. Kararını ona göre ver.

2) Önemli bir işi, inceliğini anlamayan bir kimseye yaptırma. Çünkü bu inceliğe yakışmayacak bir tutumla yapmaya kalkar.

800. Çobanın gönlü olursa (olunca) tekeden yağ (süt) çıkarır.

Kendisinden iş bitecek kişi, isterse olamayacak gibi görünen işlere çıkar yol bulur.

801. Çobansız koyunu kurt kapar.

Koruyucusu, yöneticisi bulunmayan kişiyi ve topluluğu düşman ezer.

802. Çocuğa iş, ardına sen düş.

Bkz. "Çocuğa iş buyuran..."

803. Çocuğa iş buyuran, ardınca kendi gider. (Çocuğu işe sal, ardınca sen var). (Çocuğa iş, ardına sen düş). (Uşağı işe koş, sen de ardına düş).

Çocuk kendisine ısmarlanan işi beceremez. Onun için arkasından işi buyuranın da gitmesi gerekir.

804. Çocuğu işe sal, ardınca sen var.

Bkz. "Çocuğa iş buyuran..."

805. Çocuğun bulunduğu yerde kov[98] (dedikodu, gıybet[98]) olmaz.

1) Küçük çocuğun bulunduğu yerde başkasını çekiştirme olmaz. Çünkü herkes çocukla uğraşır, oyalanır. Hiçbir kimse dedikodu yapmaya vakit bulamaz.

2) Konuşabilen çocuğun bulunduğu yerde de -çocuk bu sözleri başkasına ulaştırabilir korkusuyla- kov olmaz.

806. Çocuğun yediği helâl, giydiği haram.

Çocuğun iyi beslenmesi için ne kadar para harcansa yerindedir. Çünkü büyümesi, gelişmesi yemesine bağlıdır. Ama pahalı giysi ile donatılması doğru değildir. Çünkü çocuk giyeceği hor kullanır; kirletir, yırtar. Giysi korunsa bile beş altı ay sonra çocuğa küçük geldiğinden kullanılamaz.

807. Çocuk düşe kalka büyür.

Çocuk yürümeye başladığı sırada sık sık düşer, ağlar. Anne, baba, çocuğun canı yanıyor diye üzülmemelidir. Her çocuk büyürken bu evrelerden geçer.

808. Çocuk seversen beşikte, koca seversen döşekte.

Çocuğu kucağına almadan, beşikte yatarken sev.

---

98 kov, gıybet: Yerme, sözle çekiştirme.

Kocana karşı olan sevgini de şurada, burada, başkalarının yanında değil, döşekte göster.

809. Çocuktan al haberi.

1) Büyükler bir konuyu işlerine geldiği gibi anlatırlar. Çocuk yalan dolan bilmez. Her şeyi olduğu gibi anlatır. Onun için haberin doğrusu çocuktan alınır.

2) Gizli şeyler çocuğun yanında konuşulursa çocuk bunları öğrenir ve gizlilik kavramını bilmediğinden, olduğu gibi başkalarına söyler. Krş. "Deliden al uslu haberi."

810. Çoğu zarar, azı karar.

Hangi işte olursa olsun aşırılığa gidilmemeli, "karar" denilen herkesin uygun gördüğü ölçüde kalınmalıdır.

811. Çok açılma, soğuk alırsın.

Giriştiğiniz iş için gereğinden çok para dökerseniz sonra bunun karşılığını alamaz, işi zararla kapatırsınız.

812. Çok bilen (söyleyen) çok yanılır.

İnsan ne kadar çok şey bilirse bilsin, bilmediği daha çoktur. Çok bildiğinden kendine çok güvenen kişi, bilmediği şeylere de karışır ve bunlarda yanılır.

813. Çok el, ya yağmaya ya yolmaya.

Çok kimsenin katılmasıyla iki iş iyi başarılır: Yağma, yolma (orakla değil, sapları çekip kökünden çıkarma yoluyla ekin biçme).

814. Çok gezen ayağa bok bulaşır.

Sakıncalı olup olmadığını düşünmeyerek nereye olsa giden ya da her alana burnunu sokan kişi, günün birinde piş-

manlık duyacağı bir duruma düşer. Krş. "Çok gezen tavuk, ayağında..."

815. Çok gezen çok bilir.

Çok gezen kişi, gezdiği yerlerde değişik şeyler görür, öğrenir. Eskiden bildiklerinin üzerine yeni bilgiler ekler. Krş. "Çok yaşayan bilmez, çok gezen bilir."

816. Çok gezen tavuk ayağında pis getirir.

1) Her yere girip çıkan kadının adı lekelenir.

2) Gezip dolaştığı yerlerde kötü şeyler de bulunan kişi, kötü huylar ve zararlı bilgiler edinerek yerine döner.

817. (Çok) Havlayan köpek ısırmaz.

Karşısındakini bağırıp çağırmakla korkutmaya çalışan kimse, eylemli bir saldırıda bulunmaz.

818. Çok incelme, koparsın.

Bir iş yapılırken gereğinden çok titizlik gösterilirse başarılı sonuca ulaşmak tehlikeye düşer.

819. Çok konuşan çok yanılır.

Çok konuşan, sözlerini denetlemeden, iyi düşünmeden ortaya atacağından yanlış şeyler söyleyebilir. Krş. "Çok söz yalansız ... olmaz.", "Çok bilen çok yanılır."

820. Çok koşan çabuk (çok, tez) yorulur.

Ne türlü çalışmada olursa olsun, aşırı çaba gösteren çabuk yorulacağı için sonucu elde etmekte gecikir. Sürekli çalışabilmek ve sonuca kavuşabilmek için harcanan çabanın yormayacak ölçüde olması gerekir.

821. Çok mal haramsız, çok laf yalansız olmaz.

Bkz. "Çok söz yalansız..."

822. Çok naz âşık usandırır.

1) Başka şeylerde olduğu gibi nazlanmada da aşırıya gidilmemelidir. Âşık, sevgilisi uğruna bütün sıkıntılara katlanır ve onun nazını çeker. Ama bu naz çekilemeyecek ölçüde aşırı olursa âşık sevgilisinden soğur.

2) Önemli bir işi yalnız kendisi yapabilen kişi bunu yapmak için çok nazlanırsa o işin kendisine yaptırılmasından vazgeçilir.

823. Çok söyleme arsız edersin, aç bırakma (parasız koyma, çok saklama) hırsız (yüzsüz) edersin. (Yüz verme arsız olur, az verme hırsız olur.)

Yönetimin altında bulunan kimseye ikide birde "şunu yap, bunu yapma" demekle iyi sonuç alırım sanma; onu arsız edersin. Yiyecek, para bakımından sıkıntıya da düşürme. Çünkü hırsızlığa itmiş olursun. Krş. "Acındırırsan arsız olur, acıktırırsan..."

824. Çok söz (laf) yalansız, çok para (mal) haramsız olmaz.

Çok konuşanın sözleri arasında herhalde yalan bulunur; bol kazancın içinde yasadışı elde edilmiş para bulunduğu gibi.

825. Çok yaşayan (okuyan) bilmez, çok gezen bilir.

Çok gezen, çok yer gören, çok şey öğrenir. Çok yaşayan, çok okuyan onun bildiklerini bilmez.

826. Çömçe tutan elim olsun, ocaklıkta yerim olsun.

Herkes iş başında bulunarak söz sahibi olmak ister.

827. Çömlekçi suyu saksıdan içer.

1) Kişi, ancak elindeki olanaklardan yararlanarak işini görebilir.

2) Kişi, yaşayışını sanatı ile sağlar.

828. Çömlek demiş: "Dibim altın", kaşık demiş: "Girdim çıktım."

Bkz. "Tencere demiş..."

829. Çömlek taşa dokunursa vay çömleğin haline.

Bkz. "Taş çömleğe çarparsa..."

830. Çöreğin büyüğü, hamurun (unun) çoğundan olur.

Bkz. "Ekmeğin büyüğü, hamurun..."

831. Çubuk kırılır, çıt der; kütük kırılır, küt der.

Küçük çapta iş yapanların uğrayacağı zarar küçük; büyük çapta iş yapanların uğrayacağı zarar büyük olur. Ancak zararın ağırlığı, iki durumda da eşittir.

832. Çuhayı fırçayla, kadifeyi elle.

Kimi kişilere sert, kimi kişilere yumuşak davranmak gerekir; durumlarına göre.

833. Çul içinde arslan yatar.

Bir kimsenin değeri, kılık kıyafeti ile değil, kişiliğindeki cevherle ölçülür.

834. Çürük (bitli, kurtlu) baklanın kör alıcısı olur.

Bkz. "Bitli baklanın..."

835. Çürük tahta çivi tutmaz.

Aslında işe yaramaz olan, ya da sonradan o duruma gelmiş bulunan şeyi, ne denli uğraşsanız işe yarar duruma getiremezsiniz.

D

836. Dadandırma kara gelin, dadanırsa yine gelir.

Sırnaşık kişiye çok yüz vermeye gelmez, yüz bulursa sizi bıktırır.

837. Dağ adamı, hasta eder sağ adamı.

Görgüsüz kişiye haber anlatmak çok güçtür.

838. Dağ başına harman yapma, savurursun yel için, sel önüne değirmen yapma, öğütürsün sel için.

Yapacağın iyi bir işi, kimi etkenlerle ziyan olacak kadar, sonunu hesaplamadan yapma.

839. Dağ başına kış gelir, insanın başına iş gelir.

Dağ başında kışın nasıl fırtına eksik olmazsa kişinin yaşamında da yıpratıcı olaylar öylece eksik olmaz.

840. Dağ başından duman eksik olmaz.

Büyük adamların, büyük iş yapanların her zaman üzüntüleri, sıkıntıları vardır.

841. Dağda bağın var, yüreğinde dağın[99] var. (Her kimin bağı var, yüreğinde dağı var). (Kimin ki bağı var, yüreğinde dağı var).

1) Bağı, bahçesi olan kimse, bunlar afetlerden zarar görecek diye sürekli bir korku içindedir.

[99] dağ: 1. Yara, 2. Güvence, dayanak.

2) Bağı olan kimse, dağ gibi dayanağım var diye güven içindedir.

3) Gurbette bir yakını olanın yüreği sızlar durur.

842. Dağda gez, belde[100] gez insafı elden bırakma.

Eşkıya dahi olsan insaflı ol. Krş. "İslamın şartı beş, altıncısı insaf demişler."

843. Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur.

İnsanlar, dağlar gibi yerlerinden kımıldamayan cansızlar değildir. Dostlar, tanışlar birbirlerinden ne denli uzak düşmüş olurlarsa olsunlar ve buluşmaları ne denli güçleşmiş bulunursa bulunsun, günün birinde kavuşabilirler.

844. Dağ dağ (daş taş) üstüne olur, ev ev üstüne olmaz.

Bir dağı kaldırıp öteki dağın üstüne koyabilir misiniz? Buna çare bulunacağı düşünülebilir de bir ev halkının bütün ağırlığıyla başka bir aileye yük olarak uzun süre yaşayabileceği düşünülemez. Bu ailenin bütçesi böyle bir ağırlığı taşıyamayacağı gibi, iki aile arasında çeşit çeşit anlaşmazlıklar çıkar. Krş. "El el üstünde olur..."

845. Dağdaki kekliğin bini bir paraya.

Ele geçmeyen, yararlanılamayan güzel şeyin hiç değeri yoktur. Krş. "Denizdeki balığın..."

846. Dağları ıssız sanma, körleri gözsüz sanma.

Çevresi ile ilişkisi yok sanılan kişi ve nesnelerin ilişkilerle yüklü olduğu unutulmamalıdır.

847. Dağ ne kadar yüce olsa yol üstünden aşar.

1) Her yüce kişiden daha yetkili kişi, en önemli makamın bir denetleme yöntemi vardır.

---

[100] bel: Bir dağın iki tepesi arasındaki alçak yer.

2) Yenilmesi olanaksız gibi görünen zorlukların da çözüm yolu vardır.

848. Dağ yürümezse abdal[101] yürür.

Büyüklük taslayan birinden bitecek bir işimiz varsa ve o, bizimle ilgilenmiyorsa, biz onun ayağına gidip işimizi görmeliyiz.

849. Damdaki iti avluya sıçırtma.

Senden uzak olan bir şerlinin sana yaklaşıp kötülüğünü bulaştırmasına yol açacak davranıştan sakın.

850. Damdan düşen, damdan düşenin halini bilir.

İyi bir durumda iken kötü bir duruma düşen kimse, başına aynı hal gelen kimsenin derdini iyi anlar. Krş. "Hal halin yoldaşıdır."

851. Damlaya damlaya göl olur. (Aka aka sel olur).

Küçük şeyler birike birike büyük varlık oluşur. Küçük şeylerin önemini biliniz, onları çarçur etmeyiniz. Krş. "Her çok, azdan olur."

852. Dam yanarsa sıçan da beraber yanar.

1) Büyük bir yıkım olunca zararlılar da mahvolur ya!

2) Suçluyu cezalandırmak için kullanılan kapsamlı eylem, suçsuzlara da uygulanmış olur.

853. Danışan dağı aşmış, danışmayan(-ın) yolu şaşmış.

Bilmediği şeyi bilene soran, en güç işlerin altından kalkar. Sormayan, güçlüker içinde yuvarlanır gider. Krş. "Soran yanılmamış."

---

[101] abdal: (Burada) Gezgin derviş.

854. Darı unundan baklava, incir ağacından oklava olmaz.

Kötü gereçle iyi bir şey yapılamaz. Yetersiz kişiden iyi iş beklenemez.

855. Davacın kadı olursa yardımcın Allah olsun. (Davacısı kadı olanın yardımcısı Allah olsun).

Seni yargılayacak kişi, senden davacı olan kişi ise kuşkusuz kendisini haklı çıkaracak ve sana ağır ceza verecektir. Krş. "Kadı ekmeğini karınca bile yemez."

856. Davetsiz gelen (giden) döşeksiz oturur.

Bir yere çağrılmadan giden kimse, ağırlanmasını beklememelidir. Krş. "Çağrılan yere erinme..."

857. Davul dengi dengine diye çalar.

Davulun sesine dikkat ediniz, hangi söze benziyor: "Dengi dengine, dengi dengine"ye değil mi? Sanki birlikte yaşayacak kimselerin, evleneceklerin birbirlerine denk olması gerektiği, herkese davulla duyurulmaktadır.

858. Davulun sesi uzaktan hoş gelir.

Öyle durumlar vardır ki içinde yaşayan kimseyi rahatsız eder; uzaktan bakan ise ona imrenir.

859. Dayak cennetten çıkmıştır.

Dayak kutsal bir eğitim aracıdır. Dokunduğu bedeni; suç, günah işlemez duruma getirir.

860. Dayak isteyen keçi çobanın değneğine sürünür.

Bkz. "Eceli gelen it..."

861. Dayanık öküze "oha!" neymiş?

Görevini eksiksiz yapan kişiye "iyi çalış" demeye gerek var mı?

862. Dazlayan[102] daza düşer, kel başlı kıza düşer.

Alacağı şeyi seçmekte titizlik gösteren kimse, çok kez istemediği, beğenmediği bir şeye düşer.

863. Değirmende doğan sıçan gök gürültüsünden korkmaz.

Kavga, dövüş içinde yetişmiş olan kişi korkutucu sözlere aldırmaz.

864. Değirmenden gelenden poğaça umarlar.

Başka bir yerden gelen kimseden, geldiği yerle ilgili, küçük de olsa, bir armağan beklenir.

865. Değirmene gelen nöbet bekler.

Bir şeyden birçok kimse yararlanacaksa, herkes geliş sırasıyla işini görmek üzere beklemelidir.

866. Değirmen iki taştan, muhabbet iki baştan.

Karı koca gibi, iş ortağı gibi birlikte yaşayacak, birlikte iş görecek kimseler arasında karşılıklı sevgi bulunmalıdır. Biri ötekini sever de o, berikini sevmezse dirlik, düzen olmaz. Kurulan birlik sarsılır.

867. Değirmi yurt tutmaya değirmi göt ister.

Bir yerde, bir işte tutunup başarı kazanabilmek için yılmadan çalışmak gerektir.

868. Değme bana, değmeyim sana.

Kendisine zarar verilmemesini isteyen kişi, başkasına zarar vermemelidir.

869. Değme (dokunma) sarhoşa, yıkılana kadar gitsin. (Sarhoşa dokunma, kendi yıkılsın).

Kendi aklını beğenip başkasını dinlemeyen kimseyi gittiği yanlış yoldan döndürmeye kalkmayın. Bırakın cezasını çeksin.

---

[102] dazlamak: Kusur bulup beğenmemek.

870. "Deh!" denmiş dünyayı, "Çüş!" diye sen mi durduracaksın?

Yürüyüşünü kendi düzenine göre sürdürmekte olan dünyanın kötülüklerine kimse engel olamaz.

871. Deli arlanmaz soyu (sahibi) arlanır.

Densizce, delice iş yapanlar, yaptıklarından utanacak durumda değillerdir. Ama ailesi, yakınları onların davranışlarından üzüntü duyarlar, utanırlar.

872. Deli deli akanı, bura bura tıkarlar.

Aşırı ve ölçüsüz davranışlara karşı önleyici, sert önlemler alınır.

873. Deli deliden hoşlanır, imam ölüden.

Kişi, kendisine benzeyen kimseden, ya da yarar sağlayabileceği şeyden ve kişiden hoşlanır.

874. Deli deliyi görünce değneğini (çomağını) saklar (gizler).

Saldırgan kimse, kendisi gibi birine saldırmaktan çekinir.

875. Deliden al uslu haberi.

Deli sır saklamasını bilmez. Gördüğünü, bildiğini olduğu gibi söyler. Bundan dolayı -zaman olur kihaberin doğrusu ondan alınır. Krş. "Çocuktan al haberi."

876. Deli dostun olacağına akıllı düşmanın olsun.

Bkz. "Akıllı düşman, akılsız dosttan..."

877. Deli ile çıkma yola, başına getirir bela.

Deli, kendisiyle arkadaşlık edenin başına çeşit çeşit dert açar.

878. Deli kız düğün etmiş, kendi baş sedire geçmiş.

Densiz, budala ev sahibi, konuklarından çok kendini ağırlanacak konuk yerine koyar.

879. Delikli taş (boncuk) yerde kalmaz (deli kız evde kalmaz).

Bilgili, becerikli kişi boşta bırakılmaz. Her halde bir iş başına getirilir. Krş. "Yapı taşı..."

880. Delilsiz[103] cennete bile girilmez.

Kişiye, bir yere yanılmadan gidebilmesi için olduğu gibi, istediği şeyi elde edebilmesi için de yol gösteren gerektir. Krş. "Sebepsiz kuş..."

881. Deliye bal tattırmışlar, çarşıda katran bırakmamış.

Aklı kıt kişi, bir kez hoşuna gitmiş olan şeye benzettiği nesneyi, gerçekten ona benzemese de, elde etmeye can atar.

882. Deliye geçit yoklatırlar.

Yapılacak bir işte tehlike olasılığı varsa ilk girişim için saf kişiler öne sürülür.

883. Deliye (göre) her gün bayram.

Hiçbir şeyle bağlantısı olmayan, hiçbir şeyi kendine dert edinmeyen, istediği yerde dolaşıp dilediği işi yapan delinin bütün günleri bayram özgürlüğü ve şenliği içinde geçer. Delinin bu başıboş yaşayışını uygulamaya özenenler için de söylenecek şey budur.

884. Deliye taş atma, başını yarar (başına taş yağdırır).

Davranışlarında denge bulunmayan kimseye dokunma. Sonra sana öyle çılgınca saldırır ki yaptığına pişman olursun.

---

[103] delil: Kılavuz.

885. Demircinin canı demirden berk gerek.

Güç bir iş yapmak isteyen kişide bu güçlüğü yenecek "azim, sebat" bulunmalıdır.

886. Demir ıslanmaz, deli uslanmaz.

Her nesnenin, her kişinin değiştirilemeyen bir niteliği vardır: Demir su içine atılsa suyu çekip yumuşamaz. Çılgın yaratılmış olan kişi de, ne denli uğraşılsa, delice davranışlarını bırakamaz.

887. Demiri tavında dövmeli.

Bkz. "Demir tavında dilber çağında."

888. Demir nemden, insan gamdan çürür. (Duvarı nem, insanı gam yıkar).

Nem demiri nasıl paslandırır, çürütürse gam da insanı öylece yıpratır, harap eder.

889. Demir tavında, dilber çağında. (Demiri tavında dövmeli). (Demir tavında dövülür).

Her işin yapılması için en uygun olan bir zaman, bir durum vardır. Demir ateşte ısınıp kızardığı zaman yumuşar, dövülüp biçimlendirilir. Güzeller de taze, körpe iken sevilir, evlendirilir.

890. Demir tavında dövülür.

Bkz. "Demir tavında, dilber çağında."

891. Dene altını mihenk taşında, dene insanı bir iş başında.

Altının ayarı mihenk taşında belli olduğu gibi insanın değeri de yaptığı işte gösterdiği başarı derecesi ile ölçülür.

892. Denenmişi denemek ahmaklıktır.

Başarısızlığı, tembelliği daha önceki denemelerle anlaşılmış olan kişiye "belki başarır" diye yeni görev vermek, akıllıca bir davranış değildir.

893. Deniz bal olmuş, fukara kaşık bulamamış.

Her yanda bol kazanç ve nimet dolu olsa, yararlanma olanağı bulunmayanlar için neye yarar!

894. Deniz dalgasız olmaz, gönül sevdasız olmaz.

Her denizde az çok dalga bulunduğu gibi her gönülde de bir sevda vardır.

895. Deniz dalgasız olmaz, kapı halkasız.

Her nesnenin kendisine özgü nitelikleri, kendisinden ayrılmayan özellikleri vardır.

896. Denizdeki balığın (pazarı) pazarlığı olmaz. (Bini bir paraya).

Daha ele geçmemiş olan, birçok güçlükler yenildikten sonra ele geçirilebileceği umulan nesnenin alımı, satımı üzerine konuşulmaz. Konuşulursa yok pahasına bir satış yapılır.

897. Denize düşen yılana (yosuna) sarılır.

Çok büyük bir tehlike içinde bulunan kimse, kendisine yardım etmesi olanağı bulunmayan, dahası tehlikeli olan şeylerden bile yardım umar.

898. Deniz kenarında dalga eksik olmaz.

İçinde çeşitli olaylar geçmesi doğal olan ortamda kuşkusuz zaman zaman sert çatışmalar, tartışmalar çıkacaktır.

899. -Deniz yanar mı? -Belki.

Bu dünyada olamaz sanılan işler olabilir.

900. Densiz deve kuyruğu, "deh!" demeden sallanır.

Densiz kişik, hiç gereği yokken kendisini ilgilendirmeyen işlere burnunu sokar.

901. Derdini söylemeyen (saklayan) derman bulamaz.

Bizim çözüm yolunu bulamadığımız birçok güçlüklere başkaları çözüm bulabilirler. Ancak sıkıntımızın ne olduğunu kimseye söylemezsek bunun giderilmesi yolunu gösteren bulunmaz. Derdimize derman bulabilmek için onu, bize yardımı dokunabilecek kimselere söylemeliyiz.

902. Derdin yoksa söylen, borcun yoksa evlen.

Derdi olmayan kimse, önemsiz şeyleri kendine dert edinir, söylenir. Herkes de onu derdi var sanır. Borcu olmayan kimse de evlenirken birçok şeyler satın almak zorunda kalır; borç altına girer.

903. Dereden geçerken at değiştirilmez.

Bkz. "Irmaktan geçerken..."

904. Derede tarla sel için, tepede harman yel için.

Elden çıkarmak istemediğimiz şeyi, tehlikeli olduğu açık bulunan durumlardan uzak tutmaya çalışmalıyız. Krş. "Dağ başına harman..."

905. Dereyi, tepeyi sel bilir; iyiyi kötüyü el bilir.

Doğa yasasına göre sel nasıl dereden atar, tepeye çıkamazsa kamu da insanların iyisini, kötüsünü öylece ayırt eder.

906. Derin su yavaş akar.

Bilgili, dengeli kişi, bir konuda karar vermek ve eyleme geçmek için ivmez; uzun uzun düşünür.

907. Dert ağlatır, aşk söyletir.

Derdi olan acı çeker, ağlar; çaresizliğine üzülür, ağlar. Aşka düşen kimsenin ise içinde duygular, tutkular kaynaşmaktadır. Bunları dışa vurup ferahlamak isteği onu durmadan söyletir.

908. Dert bir olaydı ağlamak kolaydı.

Bir tek derdi olan kişi ağlar. Ama derdi birden çok olana ağlamak da yetmez.

909. Dert, çekene göredir.

Herkesin derdi vardır. Bir derdin ağırlığı, hafifliği de ona uğrayan kişinin etkilenme derecesiyle ölçülür. Bir kimse için büyük olan bir dert, başka bir kimse için küçüktür, belki de hiç sorun değildir.

910. Dert Deli Ahmet'in başında.

Herkes bir yolunu bulup sorumluluktan kurtulur. Sorumluluk kimsesizin üstünde olur. Krş. "Yırtılan Deli Ahmet'in yakası."

911. Dert gezmiş, derman beraber gezmiş.

Herkesin derdi, sıkıntısı vardır. Ama bunların çareleri de vardır. İnsan derdi çekip durmamalı; çareye başvurmayı ihmal etmemelidir.

912. Dert gider amma yeri boş kalmaz. (Dert gitmez, değişir).

İnsan her zaman dert içindedir. Bir dertten kurtulsa başka bir derde düşer.

913. Dert gitmez, değişir.

Bkz. "Dert gider amma yeri boş kalmaz."

914. Dertsiz baş, bostan korkuluğunda.

Can taşıyan baş dertsiz olmaz. Dertsiz başlar ancak canı olmayan başlardır. Bostan korkuluğu gibi. Bkz. "Dertsiz baş terkide gerek..."

915. Dertsiz baş, mezara (mezarda) taş.

İnsan başı, ancak mezara girdiği zaman dertten kurtulur. Mezar taşıyla temsil edilen baş da dertsizdir. Krş. "Dertsiz baş terkide gerek."

916. Dertsiz baş (kul) olmaz.

Herkesin az, çok derdi vardır. Derdi olmayan kimse yoktur. Krş. "Dertsiz baş terkide gerek."

917. Dertsiz baş terkide gerek.

Yaşayıp da dertsiz olan kimse yoktur. Bir başın dertten kurtulabilmesi için, kesilen düşman kellesi gibi, terki heybesine konulmuş olması gerekir. Yani bir baş, ancak öldükten sonra dertten kurtulabilir. Krş. "Ağrısız baş mezarda gerek", "Rahat ararsan mezarda", "Dertsiz baş olmaz."

918. Dertsiz bir kabak varmış, onun da başını kesip içini oymuşlar.

Kesin olarak bilinmelidir ki dertsiz sanılan kişilerin de dertleri vardır.

919. Derviş dervişi tekkede (hacı hacıyı Mekke'de) bulur.

Bkz. "Hacı hacıyı Mekke'de..."

920. Dervişe "Bağdat'ta pilav var" demişler. "Yalan değilse ırak değil" demiş.

Bkz. "Âşıka Bağdat uzak değil."

921. Dervişin fikri ne ise zikri de odur.

İnsan, kafasının içindeki düşünce ne ise konuşmasında onu dile getirir.

922. Dervişlik olaydı taç ile hırka, ben de alırdım otuza kırka.

Önemli bir düzeye ulaşmak "görünüşte benzemek" le gerçekleşebilseydi, herkes kolayca bu düzeye ulaşırdı.

923. Derviş tekkede, hacı Mekke'de bulunur.

Herkes kendisine yakışan ve uğraştığı işle ilgili yerde bulunur.

924. Destursuz bağa girilmez (gireni sopa ile kovarlar) (girenin yediği sopayı Mevla bilir).

İzin alınarak yapılması gereken bir işi izin almadan yapan, bunun cezasını görür.

925. Deve bir akçeye (götür, hani akçe), deve bin akçeye (getir, hani deve).

İnsan, parası yoksa, almak istediği şeyi yok pahasına da satsalar alamaz. Parası varsa, değerinden kat kat fazlasını da isteseler onu satın alır.

926. Deve boynuz ararken kulaktan olmuş.

Elindeki ile yetinmeyip daha çoğunu isteyen, elindekini de yitirir.

927. Deve büyüktür amma beşini bir eşek yeder. (Eşek küçüktür amma dokuz deveyi yeder).

Sözde büyük olmakla akıl büyük olmaz. Büyük görünüşlülerin bir araya gelmesi de aklı çoğaltmaz. Bir akıllı, birçok kıt akıllıyı arkasından sürükler.

928. Deveci ile konuşan (görüşen) kapısını büyük açar (açmalı).

Büyük ve zengin kimselerle düşüp kalkan kişi, kendi yaşayışını onlarınkine uydurmak ve onları konuklayabilecek bir düzen kurmak zorundadır.

929. Deveden büyük fil var.

Hiçbir kimse görevinin büyüklüğü ve yetkisinin genişliği ile övünmemelidir. Çünkü ondan üstünü de vardır.

930. Deve deve yerine çöker.

Yitirilen değerli kimsenin, elden çıkan değerli şeyin yeri boş kalmaz, yenisi gelir. Krş. "Deve yerine deve çöker."

931. Deve Kâbe'ye gitmekle hacı olmaz.

Gerekli niteliklerden yoksun olan kişi, biçimsel eylemlerle kişiliğine değer kazandıramaz. Nesneler ve olaylar da böyledir.

932. Devenin derisi (yünü, silkintisi) eşeğe yük olur.

1) Zengin ne denli yoksul düşse, yoksula göre varlıklıdır.

2) Saygın kimsenin en değersiz kalıntısını sıradan kişiler başta taşırlar.

933. Deveye bindikten sonra çalı ardına gizlenilmez.

Herkesin gözü önündeki büyük bir olayı şöyle böyle yorumlarla gizlemeye çalışmak boştur.

934. Deveye burç[104] gerek olursa boynunu uzatır.

Kişi kendisine gerek olan şeyi elde etmek için yorgunluğa katlanmalıdır.

935. Deveye "inişi mi seversin, yokuşu mu?" demişler; "düz yere mi (düze kıran mı) girdi?" demiş.

Bir işi kolay, sıkıntısız yapmak varken, ileri ya da geri yönde aşırı ve zor eyleme baş vurmak doğru bir tutum değildir.

936. Deve yerine deve çöker.

Değerli bir kimseden boşalan yeri ancak o değerde başka bir kimse doldurabilir. Krş. "Deve deve yerine çöker."

937. Deveyi yardan uçuran (atan) bir tutam ottur.

Küçük bir çıkar peşinde koşmak, kimi zaman kişinin yıkımına yol açar.

---

[104] burç: Ağacın taze dalı, filizi.

938. Deveyi yük değil zelber yıkar.

Önemli bir görev yapmakta olan kimseden ufak tefek birçok iş yapması da istenirse, önemli işin yapılması tehlikeye düşer. (Zelber: Yük üstüne atılan öteberi).

939. Devlet adama ayağıyla gelmez.

Zenginlik ve talih kişiyi kendiliğinden gelip bulmaz. Çalışıp çabalamakla elde edilir.

940. Devletin malı deniz, yemeyen domuz.

Devlete hıyanet etmeyi alışkanlık durumuna getirenlere göre devletin bitmez tükenmez malı vardır. Yolunu bulup ondan aşırmayan budaladır.

941. Devletli gözü perdeli olur.

Devlet adamı, ülkenin birçok eksiklerini, yöneticilerin birçok yolsuzluklarını görmez. Zengin, işi yolunda kimse de yoksulların halinden anlamaz.

942. Devletli[105] ile deli bildiğini işler.

Yüksek rütbeliler, deliler, kimsenin sözünü dinlemez, akıllarına geleni yaparlar.

943. Devletlinin karnı gen gerek.

Kamu işlerini ya da bir topluluğu yöneten kişi, geniş yürekli, hoşgörülü olmalıdır.

944. Devletli yanını kaşısa yoksul para verecek sanır.

Bir isteğinin yerine getirilmesini ilgililerden bekleyen kimse, onların bu işle ilişkisi bulunmayan davranışlarını, isteğini karşılamak için yapılıyor diye yorumlar.

---

[105] devletli: Yüksek rütbeli kişi.

945 Devletliye dokun geç, fukaradan sakın geç.

Zenginle, az da olsa bir ilişkin bulunsun; belki yararlanırsın. Ama yoksula yaklaşma; o senden yararlanmak ister.

946. Devlet oğul, mal tahıl, mülk değirmen.

En büyük mutluluk ve zenginlik, oğul sahibi olmak; en gerekli mal, tahıl; en değerli mülk, değirmendir.

947. Dibi görünmeyen sudan geçme (tastan su içme).

Her yönünü iyice öğrenmediğin işe girişme.

948. Diken battığı yerden çıkar.

Zarar hangi yönden geldi ise o yönden giderilir.

949. Dikensiz gül olmaz. (Gül dikensiz olmaz).

Her güzel şeyin hoşa gitmeyen yönü de bulunur. Güzel şeyi elde etmek isteyen ya da elde eden kimse bunun gerektirdiği rahatsız edici şeyleri de hoş görmelidir. Krş. "Gülü seven..."

950. Dilden gelen elden gelse, her fukara padişah olur.

Kişi her söylediğini yapamaz. Her dilediğini elde edemez.

951. Dil ebsem[106] (olsa) baş esen[107] (-dir).

Kişi dilini tutar, her şeyi söylemezse, başını belaya sokmamış olur, rahat eder.

952. Dile gelen ele gelir.

İnsanlar, "şu işi şöyle yapacağız" diye söyleye söyleye dediklerini gerçekleştirirler.

---

106 ebsem olmak: Susmak.

107 esen: Hastalıksız, dertsiz, sorunsuz.

953. Dilenci bir olsa şekerle beslenir.

Yardım bekleyen bir tane olsa, umduğundan aşırı şeyler verilerek sevindirilir. Ama bunlar çok olduğundan hepsine bu cömertlikle yardım yapılamaz.

954. Dilenci dilenciyi istemez; ev sahibi ikisini de.

Bir kimseden yardım isteyen kişi -kendisine yapılacak yardım aksar diye- başka birinin de aynı kişiden yardım istemesinden hoşlanmaz. Yardım yapması beklenen kişi ise ikisinden de hoşlanmaz.

955. Dilenci küsmüş, kısmetini kesmiş.

Bir yerden yardım bekleyen kişi, ya verileni beğenmez ya da verenle bozuşursa, yardımdan kendi eylemiyle yoksun kalır.

956. Dilencinin torbası dolmaz.

Şundan bundan yardım isteyerek geçinme yolunu tutmuş olanların isteği bitmez. Bunlar verilenlerle doymazlar, başka şeyler de isterler.

957. Dilenciye borçlu olma, ya düğünde ister, ya bayramda.

Çıkarını aramaktan başka bir şey düşünmeyen kimse ile ilişki kurma. Çünkü kendi çıkarı için elalem içinde senin onurunu kırmaktan çekinmez.

958. Dilim seni dilim dilim dileyim, başıma geleni senden bileyim.

Dilini tutmaması yüzünden başına iş açan kişi pişmanlık duyar ve "dilim dilinseydi de söyleyemez olsaydım" der.

959. Dilim seni, dilim seni; dilim dilim dilem seni.

Bkz. "Dilim seni dilim dilim dileyim; başıma geleni senden bileyim."

960. Dilin cirmi[108] küçük, cürmü büyük.

Dil küçük bir nesnedir, ama büyük suç işler. Söylediği kötü sözlerle kişinin başını belaya sokar.

961. Dilin kemiği yok.

Dil her yana dönebilir; önce söylediğini sonra başka biçimlere sokabilir; tam tersine çevirebilir.

962. Dilsizin dilinden anası (sahibi) anlar.

Başkalarının kolay kolay anlayamadıkları şeyi, her gün onunla uğraşan kimse çok kolay anlar.

963. Dil yüreğin kepçesidir.

Kişi, içinde ne varsa, ne duyuyor, ne düşünüyorsa onu ortaya çıkarır.

964. Dinsizin hakkından imansız gelir.

Acıması olmayan kişiyi, kendisinden daha acımasız biri yola getirir.

965. Dirlik nerde, devlet orda.

Dirlik içindeki toplum mutlu olur.

966. Dişi köpek kuyruğunu sallamayınca, erkek köpek ardına düşmez. (Dişi yalanmazsa, erkek dolanmaz).

Kadın istek göstermese, yüz vermese, erkek onun peşine düşmez.

967. Dişi yalanmazsa erkek dolanmaz.

Bkz. "Dişi köpek kuyruğunu..."

968. Doğan anası olma, doğuran anası ol.

Bir çocuk, annesinin değerini, ancak kendisi de çocuk sahibi olduktan sonra bilir; daha önce gereği gibi bilmez.

---

[108] cirm: Büyüklük, oylum.

969. Doğmadık çocuğa don (kaftan) biçilmez.

Ele geçeceği, ortaya çıkacağı daha belli olmayan şey için önceden hazırlık yapmak doğru değildir.

970. Doğruluk dost kapısı.

Doğru olan kişiyi herkes dost bilir. Herkes ona koşar.

971. Doğruluk minarede kalmış (onun da içi eğri).

Dünyada doğru kimse kalmamıştır. Doğru sandığımız binde bir kişi de içinden eğridir; dıştan göründüğü gibi değildir.

972. Doğrunun yardımcısı Allah'tır.

İşlerinde doğruluktan ayrılmayan kişiye Tanrı her zaman yardım eder.

973. Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar.

1) Zamanımızda ahlâk öyle bozuldu ki herkes çıkar peşinde, herkes iki yüzlü. Onun için kimin çıkarına dokunursa dokunsun sözünü esirgemeyen, hatır gönül demeyerek doğruyu söyleyen kişiyi kimse sevmez. Herkes onu yanından uzaklaştırır.

2) Herkesin kusurunu yüzüne karşı söyleyen ve çıkarcılardan sözünü esirgemeyen kişi, kırdığı, üzdüğü kimselerce sevilmez. Nereye gitse bu gibi kimseler kendisine yüz vermezler.

974. Doğru söyleyenin bir ayağı üzengide gerek.

Doğru sözlü olan kişi, bulunduğu yerden ayrılmaya hazır olmalıdır. Çünkü sevilmeyen, istenmeyen kişi olacak, orada barınamayacaktır.

975. Doğru söyleyenin tepesi delik olur.

Sözüm bir kimseye dokunur mu diye düşünmeyerek doğruyu söyleyen kişi çok düşman kazanır. Bunlar vura vura onun tepesini delerler.

976. Doğru (hak) söz (ağızdan) acıdır (acı gelir).

Kusurları, yanlışları, düzensizlikleri, yolsuzlukları, kötülükleri... bütün çıplaklığıyla ortaya koyan ve eleştiren söz, bu işleri yapanlara çok acı gelir. Krş. "Dost acı söyler."

977. Doğru söz katarından belli olur.

Bir sözün doğru olup olmadığı gelişinden, tutarlı olup olmamasından anlaşılır.

978. Doğru söz yemin istemez.

Yemin, yalan olduğu düşünülebilen sözün doğruluğuna inandırmak içindir. Sözün doğruluğunda kuşku yoksa yemine gereklik yoktur.

979. Doğuran avrat Azrail'i yenmiş.

Yeni doğan çocuklarda ölüm çok olur. Kadın bir, iki üç çocuk doğurur. Bakarsınız ki bunları Azrail alıp götürüyor. Ama kadın yılmaz, doğurmaya devam ederse, Azrail'in alamayacaklarını da dünyaya getirir. Böylece onu yenmiş olur.

980. Dokunma (değme) sarhoşa, yıkılana kadar gitsin.

Bkz. "Değme sarhoşa..."

981. Dokuz at bir kazığa bağlanmaz.

1) Bir işin başına, tanınmış kişiliği bulunan birçok kimse birden getirilmemelidir. Çünkü anlaşamazlar; birbirlerine saldırırlar.

2) Birçok azılı, zayıf bir güvenlik önlemi ile zaptedilemez.

982. Dokuz keçe, su geçe; bir deri, soğuk geri.

Kişi, dokuz kat keçeye bürünse yine yağmurun ıslatmasından kurtulamaz. Bir deri giysi ise kişiyi soğuktan korur.

983. Dokuz (iki) ölç, bir biç.

Bkz. "İki ölç bir biç."

984. Dolu küpün sesi çıkmaz.

Bkz. "Boş fıçı çok langırdar."

985. Domuzdan toklu[109] doğmaz.

Kötü huylu kimsenin çocuğu melek huylu olamaz.

986. Domuz derisi(-nden) post olmaz, eski düşman dost olmaz.

Domuzun her şeyi, İslâm dinine göre pistir; dışkıdan farksızdır; temizlenemez. Böyle bir hayvanın derisi üzerinde ne namaz kılınabilir, ne de oturulabilir. Eski düşman da buna benzer. Ne denli yakınlık gösterirse göstersin, inanmayınız, dost olmaz.

987. Domuzun kuyruğunu kes yine domuz.

Yaradılıştan kötü olan kişinin şu, bu yönünü düzeltseniz de mayasındaki bozukluğu gideremezsiniz.

988. Donsuzun gönlünden dokuz top bez geçer.

Bir şeyden yoksun olan kişinin gönlünden hep o şeyden edinmek, hem de bol bol edinmek geçer.

989. Dost acı söyler.

Kusurumuzu görenler, canımız sıkılmasın diye doğruyu söylemeye çekinirler. Ama yakın dostlar, düzeltmemiz için onu söylemeyi borç bilirler. Yine de doğru söz bize acı gelir. Krş. "Doğru söz acıdır."

990. Dost başa bakar, düşman ayağa.

Dosta karşı da, düşmana karşı da güzel giyinmek gerektir. Çünkü dost, yükselmesini görmek istediği başımıza; düşman, kaymasını beklediği ayağımıza bakar.

---

[109] toklu: Koyun yavrusu, kuzu.

991. Dost (yâr) beni ansın bir koz ile, o da çürük çıksın.

Bkz. "An beni bir kozla..."

992. Dost bin ise azdır, düşman bir ise çoktur.

Dostlarını olabildiğince çoğalt. Düşmanlarını olabildiğince azalt.

993. Dost dostun ayıbını yüzüne söyler.

Gerçek dostumuz ayıbımızı yüzümüze karşı söyler. Bu bizi uyarmaya, kusurumuzu düzeltmemize yarar. Ayıbımızı arkamızdan, başkasına söyleyen kovculuk etmiş olur. Dost olan bunu yapmaz.

994. Dost dostun eğerlenmiş atıdır.

Gerçek dost, arkadaşının sıkışık zamanında yardımına koşmaya hazır durumdadır.

995. Dost evinde başını bağla, düşman evinde tırnağını kes.

Baş bağlamak, süslenmek, dost evinde yapılmaya yakışır temiz, neşe artıran bir iştir. Oda içinde tırnak kesmek ise kirli ve dirlik bozan bir iştir. (Halk inanışına göre, kesilen tırnak ev içine sıçrarsa, ev halkı ile tırnak kesen arasında düşmanlık başlar.)

996. Dost için ölmeli, düşman için dirilmeli.

Dost için her türlü özveride bulunmalı, ama düşmana bütün gücümüzle karşı koymalıyız.

997. Dost (akraba) ile ye, iç, alışveriş etme.

Alışverişte iki taraf kendi çıkarını düşünür. Bundan dolayı iki dost arasındaki alışveriş, dostluğu bozucu bir etken olabilir. Öyle ise dostluklarını sürdürmek isteyenler birbirleriyle alışverişte bulunmamalıdırlar.

998. Dost (iyi dost) kara günde belli olur.

Sevinçli, mutlu günlerinde bir kişi ile dostluk ilişkisi kuranlar çok olur. Çünkü mutluluğa katılmak hoş bir şeydir. Kara gününde bir kişi ile dost kalmak ise, üzüntüyü paylaşmayı, onu gidermek için birtakım özveride bulunmayı gerektirir. İşte buna katlanan, gerçekten dost olduğunu gösterir.

999. Dostluk başka, alışveriş başka.

İki kişi arasındaki dostluk, alışverişte birinin ötekine özveride bulunmasını gerektirmez. Krş. "Dostluk kantarla..."

1000. Dostluk dağca, hesap kılca.

Bkz. "Dostluk kantarla, hesap miskalle."

1001. Dostluk kantarla[110], hesap (alışveriş) miskalle[111].

Çok yakın dostlar arasında alacak, verecek hesabı olursa, bu bir özveri konusu yapılmamalı; hesap santimi santimine görülmelidir. Krş. "Dostluk başka alışveriş başka."

1002. Dostun attığı taş baş yarmaz.

Dostumuzun bizi hırpalaması, gücümüze gitmez. Çünkü bunun iyi niyetle ve iyiliğimiz için yapıldığını biliriz.

1003. Dostun udu cehennem odundan beterdir.

Dostumuzdan gördüğümüz iyiliklere karşı bir şeyler yapma borcumuzu ödemedikçe içimiz rahat etmez.

---

[110] kantar: Eskiden büyük ağırlıkları tartmada kullanılmış olan "ton" gibi bir ağırlık birimi.

[111] miskal: Eskiden küçük ağırlıkları tartmada kullanılmış olan bir ağırlık birimi ki bir buçuk dirhemdir. Burada şimdiki "gram" gibi düşünülebilir.

1004. Dostunu överken yerecek yer bırak.

İnsan dostunu sever ve över. Ancak günün birinde dostun çekilemeyecek bir durumu belirir; dostluk bozulabilir. O zaman insan eski övmelerinde yanılmış olduğunu anlar. Bu nedenle dostlar övülürken ihtiyatlı bir dil kullanılmalıdır.

1005. Dökme su ile değirmen dönmez.

Bkz. "Taşıma su ile değirmen dönmez."

1006. Dört atanın dördü de hak.

Karı ve koca, kaynana ve kayınbabalarını öz ana ve babalarından ayrı görmemeli, onlara da aynı ilgi ve saygıyı göstermelidir.

1007. Döven öküzünün ağzı bağlanmaz.

Bkz. "Bal tutan parmağını yalar."

1008. Dumansız baca olmaz, kahırsız koca olmaz.

Dumanı olmayan baca olmadığı gibi karısına sıkıntı vermeyen koca da olmaz.

1009. Dut kurusu ile yâr sevilmez.

Ancak büyük özverilerle elde edilebilecek güzel bir şey, özveride bulunulmadan ele geçirilemez. Krş. "Boş torba ile at tutulmaz."

1010. Dut yaprağı açtı, soyun; döktü giyin.

Dut ağacı yapraklanınca soğuklar geçmiş olur; kışın giyilen kalın giysiler çıkarılmalıdır. Dut ağacı yaprağını döktüğü zaman soğuklar başlamış olur; kış giysilerini giyinmek gerektir.

1011. Duvarın beri yüzü beri, öte yüzü öte.

Hısımlar, dostlar, ne denli yakın yerde otururlarsa otursunlar, birbirlerinin özel yaşantısını bilmezler ve buna karışmazlar.

1012. Duvarı nem, insanı gam yıkar.

Bkz. "Demir nemden, insan gamdan çürür."

1013. Duvarın kulağı var, gözünü de unutma.

Sır olarak söylenen söz, gizli yapılan iş, dört duvar arasında kalmaz. Gizli söz duyulur, gizli iş de görülmüş gibi yayılır.

1014. Düğün aşıyla dost ağırlanmaz.

Ağırlamanın değeri, özel olarak hazırlanmasında, bir özveride bulunulmasındadır. Onun için orta malı, gerçek ikram konusu olmaz.

1015. Düğünde Fatmacığı kim bilir?

Onun gibi pek çok kişinin katıldığı bir toplulukta, kendisine önem verileceğini sanan kimsenin adı bile anılmaz.

1016. Düğün el ile, harman yel ile.

Her iş, gereken yardımcıların sağlanmasıyla başarılabilir.

1017. Düğün olur iki kişiye, kaygısı düşer deli komşuya.

Akılsız kişi, elâlemin eğlence programlarında bir aksama olmasın diye çabalar durur.

1018. Düğünü okuyucu[112] boklar.

İki taraf arasındaki güzel ilişkileri, söz götürüp getiren anlayışsız aracı bozar. Çünkü bir tarafın iyi niyetle söylediği bir sözü, kendine göre yanlış yorumlayarak, öbür tarafa kötü biçimde ulaştırır.

1019. Dün öleni dün gömerler.

Bir üzüntüyü sürdürmemeli, unutmaya çalışmalıdır.

---

[112] okuyucu: Konukları düğüne çağırmakla görevlendirilen kimse.

1020. Dünya bir gemi, akıl yelkeni, fikir dümeni, kolla kendini, göreyim seni.

İşlerini aksatmadan yürütmek isteyen, aklının gücünden, düşünce ve sağduyusunun kılavuzluğundan ayrılmamalıdır.

1021. Dünya bir, işin bin.

Bu dünyada insanın düşünemeyeceği, türlü türlü durumlar ortaya çıkar.

1022. Dünya bir yağlı kuyruktur; yiyebilene aşk olsun.

Dünyada kazanç yolları çoktur. İş becerip yararlanabilenleri övgü ile anmak gerekir.

1023. Dünya bol olmuş neye yarar, pabuç dar olduktan sonra.

Rahatlık, özgürlük, bolluk bulunan yer, bunlardan yararlanma olanağı bulunmayan kişiler için bir değer taşımaz.

1024. Dünyada tasasız baş bostan korkuluğunda bulunur.

Bu dünyada tatsız olan canlı baş yoktur. Tasasız baş, ancak bostan korkuluğunda, cansız olarak, bulunur. Krş. "Ağrısız baş mezarda gerek."

1025. Dünya dört (kırk) kulplu bir kazan, bir kulpundan tut da kazan.

Bu dünyada herkes için kazanç yolu vardır. Ancak bunlardan birini izleyip yürümeyi bilmek gerektir.

1026. Dünya gençten gence, dinçten dince.

İnsanlar yaşlanınca iş yapamaz ya da yeniliklere karşı uyum sağlayamaz olurlar. Oysa dünya işleri her an yenilikler gösterir. Bunları ancak gençler ve güçlüler yürütebilir. Kısacası dünya gençten gence devredilir.

1027. Dünya iki kapılı handır.

Doğmak iki kapılı hanın bir kapısından içeri girmektir. Orada Tanrı'nın uygun gördüğü sürece kalınır. Sonra öteki kapıdan çıkılır; yani ölünür.

1028. Dünya malı dünyada kalır.

İnsan öldüğü zaman malını öbür dünyaya götürmez. Bu maldan ancak yaşadığı sürece yararlanabilir. Öyle ise gerek kendisi için, gerekse hayırlı işler için para harcamaktan kaçınmamalıdır.

1029. Dünyanın iki başı (ucu) bir (araya) gelmez.

İnsan dünya işlerinin hepsini istediği gibi yürütemez. Birini yoluna koyar; bu sırada başka birinin bozuk gittiğini görür. Onu da düzeltir, bu kez daha başkasının düzensizliği belirir. Yani hepsini bir arada düzenli duruma getiremez ve tam rahatı bulamaz.

1030. Dünyanın ucu uzun(-dur).

İnsan ne kadar yaşayacağını, ileride durumunun ne olacağını, ne gibi olaylarla karşılaşacağını bilmez. Bunun için hep gelecek kaygısı gütmeli, davranışlarında ihtiyatlı olmalı, birçok yeni olaylarla karşılaşacağını unutmamalıdır.

1031. Dünya ölümlü, gün akşamlı.

Hiçbir durum sürekli değildir. Her iyi durumun bir sonu vardır. Zenginler yoksullaşabilir; iş başındakiler düşebilir; gençler yaşlılar; herkes ölür. Bundan ibret alınmalıdır.

1032. Dünya (Peygamber) Süleyman'a bile kalmamış.

İnsan ne denli zengin, ne kadar erkli olursa olsun dünyadan göçüp gidecektir. Egemenliği son kerteye ulaşmış olanlar dahi ölüme yenilirler. Bunun için dünyaya bel bağlamamalıdır.

1033. Dünya tükenir, yalan tükenmez.

Dünyada hadsiz, hesapsız yalancı vardır. Bunları huylarından vazgeçirmek de olanaksızdır. Yalan, yer yüzünü öyle sarmıştır ki kıyamet kopsa ona bir şey olmaz.

1034. Dünyayı sel bassa ördeğe vız gelir.

Birçok kimseler için yıkıma yol açan bir olay, kimi kimseleri ilgilendirmez. Çünkü bunların yaşayışına göre olayda bir olağanüstülük yoktur.

1035. Dünyayı umutla yemişler.

Kişinin bütün yaşamı umutla dolu geçer. Umduğu şeylerin kimisini ele geçirir, kimisini geçiremez; ama hiçbir zaman umudunu kesmez.

1036. Düşenin dostu olmaz (hele bir düş de gör).

Zenginle, iş başında olanla herkes dostluk kurar. Çünkü ondan çıkarları vardır. Zengin kişi yoksul düşünce, iş başındaki işten ayrılınca, çevresinde o dostlardan kimse kalmaz. Hepsi, eski dostlarını kötü durumuyla baş başa bırakırlar.

1037. Düşmana yarak[113] (silah) gerek, ya düşmandan ırak[114] gerek.

Düşmanın hakkından gelebilmek için silah gerektir. Silahınız yoksa düşmandan uzak olunuz; onunla karşılaşmamaya çalışınız.

1038. Düşman düşmana gazel okumaz.

Düşmanınızdan okşayıcı bir davranış beklemeyiniz. O, size karşı elinden gelen kötülüğü en sert biçimiyle yapacaktır.

---

[113] yarak: Silah.
[114] ırak: Uzak.

1039. Düşman, düşmanın halinden bilmez.

Savaşmakta olan iki düşmandan her ikisinin de zayıf yönleri bulunur. Bir taraf, ötekinin zayıf yönlerini bilip de saldırısını bu noktalar üzerinde toplasa utkuyu kazanacaktır. Ama bunları bilmez ki...

1040. Düşmanın karınca ise de hor bakma.

Düşmanın senden ne denli güçsüz olursa olsun, önem vermemezlik etme, tetikte bulun. Böyle bir düşman, kayıtsızlığından yararlanır; zayıf yanını bulup seni alt edebilir.

1041. Düşmez kalkmaz bir Allah.

İnsanoğlu zengin iken yoksul düşebilir; sağlık içindeyken hastalanabilir; yüksek bir iş başında iken düşebilir... Bunların tersi de olabilir. Gücünü, yüceliğini yitirmeyen tek varlık, Tanrı'dır.

1042. Düştüğün yerden bir avuç toprakla kalk.

Bkz. "Düştünse toprağa sarıl."

1043. Düştünse toprağa sarıl.

Mal durumu bozulan kişi, tarıma yönelmekle kalkınabilir. Krş. "Düştüğün yerden bir avuç..."

1044. Düş[115] uykudan sonra olur (gelir).

Bir işin temeli gerçekleşmelidir ki ona bağlı olan ayrıntılara sıra gelsin.

1045. Düşüne düşüne görmeli işi, sonra pişman olmamalı kişi.

İnsan, sonunda pişman olacağı bir duruma düşmemek için, girişeceği işin her yönünü iyice düşünmelidir.

---

[115] düş: Rüya.

1046. Düt demeye dudak gerek (ister).

Bir işin gerçekleştirilebilmesi, gerekli koşulların, araçların bulunmasına bağlıdır. Bol parası olmayan kişi güzel bir köşk; bilim, sanat gücü bulunmayan kişi beğenilir bir yapıt ortaya koyamaz.

E

1047. Ecele (ölüme) çare bulunmaz.

Çaresiz gibi görünen her güç işin bir çıkar yolu bulunur. Çaresi bulunamayan tek şey ölümdür.

1048. Ecel geldi cihane, baş ağrısı bahane. (Bahanesiz ölüm olmaz).

Kişi nasıl olsa ölür. Ama her ölüm bir nedene dayanır. Kimi ölümlerin nedeni olarak gösterilen şeyler ölüm sonucunu doğuracak şeyler olmaktan uzaktır. Bunlar bahanedir; asıl neden, kişinin yaşama süresinin sona ermiş olmasıdır.

1049. Eceli gelen fare kedi taşağı kaşır.

Davranışının bu denli ağıra mal olacağını bilmeyen kişi, yaşantısını sona erdirecek kimseye çatar. Krş. "Eceli gelen it..."

1050. Eceli (ölümü) gelen (yaklaşan) it cami (mescit) duvarına (avlusuna) siyer[116] (işer). (İtin ölümü gelirse cami duvarına işer.)

Herkesin üzerine titrediği, kutsal saydığı şeyi kötüleyen, bozan kişi, artık bulunduğu yerde yaşayamaz. Krş. "Eceli gelen fare, kedi taşağı kaşır", "Dayak isteyen keçi, çobanın değneğine sürünür", "Sıçılacak ağız, göte yakın gelir."

116 siymek: (Kedi, köpek) İşemek.

1051. Edebi edepsizden öğren.

Edepsizin yaptığı işlerin yapılmaması gereken işler olduğunu düşünmekle doğru yolu bulmuş, böylece edebi edepsizden öğrenmiş olursunuz.

1052. Eden bulur, inleyen ölür. (Etme bulursun, inleme ölürsün).

Bir durumun nasıl sonuç doğuracaı, işin başında belli olur: Başkasına kötülük edenin başına kötü işler gelir; inlemekten kendini alamayacak kadar ağır olan hasta ölür.

1053. "Eğer" ile "meğer"i evlendirmişler, "keşke" diye bir çocuk doğmuş.

Bkz. "Olsa ile bulsayı ekmişler, 'yel' ile 'yuf' bitmiş."

1054. Eğilen baş kesilmez.

Kusurunu anlayıp özür dileyen ve büyüklüğünüze sığınan kişi affedilmelidir. Krş. "Aman dileyene kılıç kalkmaz."

1055. Eğreti ata (emanet ata, el atına) binen tez iner.

Geçici olarak başkasının malını ve yetkisini kullanan kişi, çok geçmeden bu mal ve yetkiyi asıl sahibine bırakacaktır.

1056. Eğretinin canı berk olur.

İnsanlar, başkasından geçici olarak aldıkları şeyi, kendi mallarına gösterdikleri özenle değil hor kullanırlar; eğreti mal sağlam olurmuş gibi.

1057. Eğri otur (oturalım), doğru söyle (konuşalım).

Sadece seni ilgilendiren konularda doğru yolda olmamana başkası karışamaz. Duruşun, oturuşun, giyinişin, özel işlerini yürütüşün beğenilmese bile

bunlar senin bileceğin şeylerdir. Ama yalan söylemene göz yumulamaz. Her vakit doğru söylemeli, doğruluktan şaşmamalısın.

1058. Eken biçen, konan göçer.

1) Her davranış, doğal sonucuna varır. Örneğin, emek verip ekin eken ürün alır. Gezmekte olup da bir yerde konaklayan, kuşkusuz oradan başka yere gider.

2) Bkz. "Ne ekersen onu biçersin."

1059. Ekici ol, bilici olma.

Çiftçi, işini bilir; gereğini yapar; ama istediği ürünü alabilip alamayacağını bilmez. Çünkü doğa olaylarının ekin üzerinde ne gibi etkiler yapacağı belli değildir.

1060. Ekincinin karnını yarmışlar; kırk "bu yılcık", kırk "bıldırcık" çıkmış.

Ekincinin bütün yaşamı, "geçen yıl şöyle olmuştu"yu düşünmek ve "bu yıl şunu bekliyorum" diye umutlanmakla geçer. Krş. "Çiftçinin karnını yarmışlar; kırk tane 'gelecek yıl' çıkmış."

1061. Ekmeden biçilmez.

1) Emek harcanmadan verim alınmaz.

2) Kendisine karşı fedakârlık yapmadığın kimseden sana karşı özveride bulunmasını bekleyemezsin.

1062. Ekmeği ekmekçiye ver, bir ekmek de üste ver. (Yarısını yerse helal olsun).

Verilecek ücret ne kadar çok olursa olsun, her iş uzmanına yaptırılmalıdır. Krş. "Ustanın çekici..."

1063. Ekmeğin (çöreğin) büyüğü, hamurun (unun) çoğundan olur.

Verimin bol olması, gerecin bol olmasına bağlıdır.

1064. Ekmekle oynayanın ekmeğiyle oynanır.

Şunun bunun kazancına, rızkına engel olanlara bir gün aynı şeyi yaparlar.

1065. Ekmekten kaşık olur ama her yoğurdun hakkına değil.

Kimi işler iyi niteliktedir. Kullanılan araç elverişsiz yetersiz de olsa kolaylıkla yürütülebilir. Ama her iş elverişsiz araçla yürütülemez.

1066. Ek tohumun hasını, çekme yiyecek yasını.

Bir girişimden iyi sonuç almak isteyen, temeli sağlam kurmalıdır. Nitekim ekilen tohum güzel olursa çıkan ekin de güzel, güçlü, bol olur.

1067. El, adamı cömert der maldan eder, yiğit der candan eder.

Bkz. "Cömert der, maldan ederler..."

1068. El ağzına bakan, karısını tez boşar. (Ele uyan eşini boşar.)

Kişi, özel yaşamı ile ilgili önemli konularda başkasının düşüncesiyle değil, kendi düşüncesiyle ve kendi durumunu düşünerek karar vermelidir. Başkasının sözüne uyarsa, özel hayatının düzeni bozulabilir.

1069. El atına binen tez iner.

Bkz. "Eğreti ata binen tez iner."

1070. Elçiye zeval olmaz[117].

Bir kimsenin sözünü başka bir kimseye iletmekle gö-

[117] zeval olmaz: Ziyan verilmez, dokunulmaz, ilişilmez.

revli kişi, bu sözlerden sorumlu değildir. Sözler kırıcı ise bunda aracının suçu yoktur. Onu cezalandırmak gibi bir davranışta bulunulmamalıdır.

1071. Elde bulunan beyde bulunmaz. (Beyde bulunmayan elde neler var).

Beyler varlıklıdır, güçlüdür, saygındır... Sanılır ki her şey onlardadır. Ama öyle şeyler vardır ki beyde bulunmaz da halkta bulunur.

1072. Eldeki yara, yarasıza (bende) duvar deliği (gibidir).

Bir kimsenin acı ve sıkıntısı başkasına dert gibi görünmez: Üzüntü içinde olan o değil ki. Krş. "Herkes kendi ölüsü için ağlar", "El elin eşeğini...", "El elin nesine..."

1073. Elden gelen geç gelir, onda da karnın aç kalır.

Bkz. "Elden gelen övün olmaz; o da vaktinde gelmez."

1074. Elden gelen övün (ülüş)[118] olmaz, o da vaktinde (her vakit) bulunmaz (gelmez).

Bir kimsenin sürekli ihtiyaçları, başkasının yardımıyla tam olarak karşılanamadığı gibi bu yardım, gerekli olduğu zamanda da yapılmaz. Onun için kişi yalnız kendi kazancına güvenmelidir.

1075. Elden yiyen börkmüş, keseden yiyen çökmüş.

Çalışıp kazanan kişi yokluk yüzü görmez. Hep hazırdan yiyen, çok geçmeden yoksulluğa düşer.

1076. El elden kalmaz, dil dilden kalmaz.

Bir kişi başkasına vurursa, o da kendisine vurur. Bir kişi başkasına kötü söz söylerse o da kendisine söyler. Saldıranın eli, dili var da saldırılanın yok mu?

---

[118] ülüş: Komşudan gelen bir övünlük yemek.

1077. El elden üstündür (ta arşa kadar) (arşa çıkıncaya, varıncaya kadar).

Bir konuda çok ileri durumu bulunan kişi, o konunun son kertesine ulaşmış değildir. Kendisinden ileri ve derece derece birbirinden yüksek birçok kimseler daha vardır.

1078. El el için ağlamaz; başına kara bağlamaz.

Herkes, derdinin çaresini başkasından beklememeli; kendisi bulmalıdır. Elin adamı, derdinize sizin gibi yanmaz.

1079. El el ile, değirmen yel ile.

İnsanlar bir araya gelmeden yaşayamazlar; birbirlerine yardım etmeden başarıya ulaşamazlar. Bu durum, cansızlarda bile görülür: Değirmenin dönebilmesi ve buğdayı öğütebilmesi için rüzgâr ister.

1080. El elin aynasıdır.

Birbirine yabancı kimseler bile birbirinin durum ve davranışlarını dikkatle izlerler; onlar üzerine doğru bilgi edinirler. Öyle ki kimi zaman kişi, kendi özelliklerini başkalarından öğrenir.

1081. El elin eşeğini türkü çağırarak arar.

Bir kimsenin sıkıntısına çare bulacak olan kişi, içinden acı duyarak değil, zevk ve eğlencesinden geri kalmayarak bu işi yapar. Krş. "Eldeki yara, yarasıza duvar deliği."

1082. El elin nesine, gülerek gider yasına.

Bir kimsenin acısı, başkasının umurunda değildir. Bu acı ile ilgilenir görünse bile içinde acı duymaz; keyfini bozmaz. Krş. "Eldeki yara, yarasıza duvar deliği."

1083. El eli (bir eli bir eli) yıkar (yur), iki el (de) yüzü (yıkar, yur).

Bir kişi başka bir kişiye yardım ederse o da bu iyiliğin altında kalmaz; güçlenmiş olarak yardımlara koşar.

1084. El eliyle yılan tutulur. (El eliyle yılan tut, onu da yalan tut).

1) Önemli bir çalışma isteyen iş, başkasına ısmarlanmakla yapılamaz. Kişi kendi işini kendisi yapmalıdır. Başkasının eliyle ancak yılan tutulur.
2) Bir kimse, başkasına yaptıracağı işin tehlikesine ve güçlülüğüne bakmaz, sonuç almak ister.

1085. El el üstünde olur, ev ev üstünde olmaz.

Birbirinin üstüne konabilen, birbiriyle birleşebilen birçok şeyler vardır. Ancak bir aile üstüne ikinci bir aile, aynı evde yaşayamaz. Krş. "Dağ dağ üstüne olur..."

1086. Ele uyan eşini boşar.

Bkz. "El ağzına bakan karısını..."

1087. Eli boşa "ağa uyur" derler; eli doluya "ağa buyur" derler.

Armağansız gelen kişiye yüz verilmez. Dahası arayıp sorduğu ev büyüğü onun yanına çıkmaz. Armağanla gelen kişi ise güleryüzle ve saygıyla karşılanır.

1088. El için ağlayan (iki) gözden olur, (yâr için dövünen dizden olur)[119].

Başkası için yapılacak özverinin bir sınırı vardır. Bunu aşarsanız uğrayacağınız zarar yanınıza kalır.

[119] dizden olur: Pişmanlık belirtisi olarak dizini öyle döver ki dizi elden gider.

1089. El için kuyu kazan, evvela kendi düşer. (Kazma kuyuyu kendin düşersin).

Başkasını tuzağa düşürmeye çalışan kimse, bu tuzağa ondan önce kendisi düşer. Krş. "Kazma elin kuyusunu..."

1090. El için yanma nâre[120], yak çubuğunu safanı (keyfini) ara.

Hiç kimse için üzülüp kendini tehlikeye atma. Keyfine bak, rahatını bozma.

1091. Elifin[121] hecesi var, gündüzün gecesi var.

Kolay ve düzgün başlayan iş, hep öyle sürüp gitmez. Güçlükler ve aksaklıklarla birlikte yürür.

1092. El ile bozgun düzgün.

Toplum içinde yaşayan kişi, başkalarını üzen şeyleri de, sevindiren şeyleri de paylaşmalıdır. Krş. "El ile gelen düğün, bayram."

1093. El ile gelen düğün, bayram(-dır).

Bir topluluk içinde yalnız bir kişinin, sırtına yüklenen sıkıntıya, başına gelen yıkıma katlanması güçtür. Ancak herkese birden gelen sıkıntı ve yıkım hafifleşir. İnsan "yalnız benim başımda değil, herkes aynı sıkıntı içindedir" diye teselli bulur.

1094. Elin ağzı torba değil ki (çekip) büzesin.

Dedikoduya elverişli bir durum ortaya çıkmayagörsün: Halk bunu çeşitli yorumlarla genişletir. Alabildiğine dedikodu yapar. Kimsenin ağzını tutamazsınız.

---

120 nar: Ateş.

121 elif: Eski alfabemizin ilk harfi.

1095. Elin vergisi, gönülün sevgisi.

Bkz. "El vergisi..."

1096. El kazanı ile aş kaynamaz.

Önemli bir işini, başkasının yardımı ile başaramazsın. Yardım her an durdurulabilir; işin yarıda kalır.

1097. El kesesinden sultanım, develer olsun kurbanım.

Bir varlıklı adına iş gören kişi, bol bol harcamada bulunur.

1098. Elmanın dibi göl, armudun dibi yol (olmalı).

1) Elma ağacı çok su ister. Armut ağacı susuz ve tımarsız yetişir.

2) Dıştan birbirine benzeyen her şeye aynı işlemi uygulayamazsınız. Her biri özelliğine göre ayrı bir davranış ister.

1099. Elmas çamura düşse yine elmas.

Değerli kimse ne denli horlanırsa horlansın, değerinden bir şey eksilmez. Krş. "Altın yere düşmekle pul olmaz."

1100. Elmayı çayıra, armudu bayıra.

Elma fidanını düz ve sulak yere, armut fidanını bayıra, su tutmayan yere dikmeli.

1101. Elmayı havaya at, düşünceye kadar Allah kerim.

İyi niyetle başlanan işin başarı ile sonuçlanıp sonuçlanmayacağı kestirilemese de olumlu sonuç alınabileceğine inanmak gerekir.

1102. Elmayı soy da ye, armudu say da ye.

Elma kabuğu soyularak, armut da aşırı gidilmeyerek, sayı ile yenilmelidir. Krş. "Armudu soy ye, elmayı say ye."

1103. El mi yaman, bey mi yaman? (el yaman), (Bey mi yaman, el mi yaman?)

Yüzyıllardır örnekleri görülmektedir: Halk mı beye aman diyor, bey mi halka? (Değil halk topluluğu, o topluluk arasından adı sanı bilinmeyen bir kişi bile zorba beyin hakkından geliyor.)

1104. El (etek) öpmekle ağız (dudak) aşınmaz (kirlenmez).

Çok önemli bir iş için bir kimseye ricada bulunmak, hatta yalvarmak gerekirse, yapınız. Bununla hiçbir şeyiniz eksilmez.

1105. El (göz) terazi, göz (el) mizan[122] (terazi).

Ağırlık, ya da hacim için her vakit terazi, ölçü kullanmak gerekmez. Elle tartıp ağırlığı, gözle bakıp hacmi kestirebiliriz.

1106. Elti eltiden kaçar, görümceler bayrak açar.

Eltiler sevişmediklerinden birbirlerinden uzak dururlar. Görümceler ise gelinlerle, avaz avaz bağırarak kavga ederler.

1107. Elti eltiye eş olmaz, arpa unundan aş olmaz.

Arpa unundan aş olmadığı gibi eltiler de birbirleriyle kaynaşıp arkadaş olamazlar. Krş. "Ortak gemisi yürümüş, elti gemisi yürümemiş."

1108. El üstünde gömlek eskimez.

Eğreti olarak alınan şey, dikkatle korunur; bir süre sonra olduğu gibi geri verilir. Ödünç para da böyledir. Batmaz, ödenir.

1109. El(-in) vergisi, gönül(-ün) sevgisi.

Bize bir şey verene, armağan edene karşı gönlümüzde sevgi uyanır.

---

[122] mizan: Terazi, ölçü.

1110. El (bıçak) yarası onulur (geçer), dil yarası onulmaz (geçmez).

Silahla açılan el yarası çabuk iyi olur. Ama kötü sözle açılan dil yarası kolay kolay kapanmaz.

1111. El yumruğu yemeyen kendi yumruğunu değirmen taşı (bozdoğan[123], kantar) sanır. (El yumruğu yemeyen kendini kahraman sanır).

Başkasının gücü karşısında boyun eğmek zorunda kalacağını anlayamamış olan kimse, kendi gücünün herkese boyun eğdireceğini sanır.

1112. Emanet ata binen tez iner.

Bkz. "Eğreti ata binen..."

1113. Emanete hıyanet olmaz.

Emanet olarak bize bırakılan şeyi iyi korumamak, kendi yararımıza kullanıp yıpratmak, törelerimize ve doğruluk kurallarına aykırıdır.

1114. Emanet eşeğin yuları gevşek olur.

Bir kimseye emanet edilen şeyin o kimsece iyi korunmadığı her zaman görülen olaylardandır.

1115. Emanet hayvanın (eşeğin) kuskunu[124] (paldımı[125]) yokuşta kopar.

1) Bir ziyan gelmesin diye emanetin üzerine titreriz. Ama bu emanet, -sakınılan göze çöp batması gibi- hiç kusurumuz olmadan, beklenmedik bir hasara uğrar. Söz gelişi, inişte zora gelen, yokuşta gevşek duran kuskun, eğer emanet bir hayvanın kuskunu ise -hiç beklenmezken- yokuşta kopar.
2) Eğreti olarak kullanılmak üzere verilen şey uydurma olur. Hiç umulmadık bir anda bozulur.

---

123 bozdoğan: Gürz.

124 kuskun: Hayvanın kuyruğu altından geçirilen eyere bağlı kayış.

125 paldım: Hayvanın arka ayaklarının kaba etleri üzerinden geçirilen semere bağlı kayış ki semerin boyuna doğru kaymasını önler.

1116. Emek olmadan (emeksiz) yemek olmaz.

Yaşayabilmek, harcayabilmek için çalışıp kazanmak gerektir. Krş. "Çiğnemeden yutulmaz."

1117. Emmim, dayım hepsinden aldım payım.

Bkz. "Amcam, dayım..."

1118. Emmim, dayım kesem; elimi soksam yesem.

Bir kimsenin minnetsiz, rahat rahat harcayacağı para, amcasının, dayısının verdiği değil, kendisinin kazandığı paradır.

1119. En kolay iş yemek, çiğnemeden yutulmaz.

Emek çekilmeden yapılabilen iş yoktur. Emek çekilmeden yapılıyor gibi görünen "yemek yemek" bile "çiğneme" emeği ile gerçekleşir.

1120. Er[126] ek, geç ek, tava[127] ek.

Tohumu -ekim zamanının ister başı, ister sonu olsun- herhalde nemli toprağa atmalısın.

1121. Er[128] ekmeği er kursağında kalmaz.

Bkz. "Er lokması..."

1122. Er[129] ekmeği, meydan ekmeği.

Kadın, kocasının kazancını, herkese açık olan sofrada yemek yer gibi yer. Başka yakınlarının sofrasına bu kadar teklifsiz oturamaz ve onların kazancını bu kadar teklifsiz harcayamaz. Krş. "Baba ekmeği zindan ekmeği..."

---

126 er: Erken.
127 tav: (Burada) Nemli tarla.
128 er: (Buradakiler) Mert, babayiğit.
129 er: (Burada) Kadının kocası.

1123. Erenlerin sağı, solu (belli) olmaz.

Olgun insanlar, sizin doğru bulduğunuz biçimde de, doğru bulmadığınız biçimde de iş yaparlar. Ne türlü davranırlarsa davransınlar, tutumları kendilerine yakışır. Krş. "Binicinin sağı solu olmaz."

1124. Ergene[130] karı (avrat) boşaması kolay(-dır).

Ağır bir durumla karşı karşıya olmayan kimse için "ben olsam şöyle yaparım, böyle yaparım" demek kolaydır. Dediklerinin yapılabilip yapılamayacağını o durum içinde bulunanlardan sormalı.

1125. Ergene var ergene, kaygısız gir yorgana.

Bekarken evlenen erkeğin karısı, önce evlilik geçirip yeniden evlenen kişinin karısından daha mutlu olur.

1126. Ergen[130] gözüyle kız alma, gece gözüyle bez alma.

Evlenmemiş kişi bir kız gördü mü hemen gönlünü kaptırıverir; soruşturma yapmadan evlenmek ister. Bu tutum yanlıştır. Gece karanlığında, kusuru var mı, yok mu, görmeden kumaş almaya benzer. İnsan hiçbir şeyi incelemeden, gözü kapalı almamalıdır.

1127. Er gönülü ibrişim, dolaşırsa açılmaz.

Kimseyi incitmeyin. İncitilmiş olan gönül kolay kolay bağışlamaz. Krş. "Gönül bir sırça saraydır. Kırılırsa yapılmaz."

1128. Erim er (yiğidim yiğit) olsun da yerim (durağım) çalı (kaya) gibi olsun.

Kadının kocası, aile sorumluluğunu bilen kişi olsun da isterse barınacak yeri bile olmayan bir yoksul olsun.

---

[130] ergen: Evlenmemiş, bekâr.

1129. Erine göre bağla başını, tencerene göre kaynat (pişir) aşını.

Davranışlarını içinde bulunduğun koşullara uydur. Kocan nasıl istiyorsa öyle giyin, kuşan. Gelirin nasıl yaşamanı gerektiriyorsa harcaman da o sınırı aşmasın.

1130. Erinenin[131] oğlu kızı olmamış.

Bkz. "Üşenenin..."

1131. Erkeğin kalbine giden yol midesinden geçer.

Kendini bir erkeğe beğendirmek, sevdirmek isteyen kadın, ona güzel yemekler hazırlamalıdır. Krş. "Kalbin yolu mideden geçer."

1132. Erkeğin şeytanı kadın (karı). (Kadın erkeğin şeytanıdır).

Erkekleri kadınlar yoldan çıkarırlar.

1133. Erkek arslan arslan da dişi arslan arslan değil mi?

Güçlülük ve yüreklilik yalnız erkeklere vergi değildir. Kadın da güçlü ve yürekli olabilir.

1134. Erkek koyun kasap dükkânına yakışır.

Miskin erkek, yaşamaya lâyık değildir.

1135. Erkek sel, kadın (avrat) göl.

Ev ekonomisinde kadının görevi çok önemlidir. Erkek, parayı su gibi harcama eğiliminde de olsa kadın israfa meydan vermemeli, tutumlu olmalı, para biriktirmelidir.

1136. Erken kalkan (çıkan) yol alır, er evlenen döl alır.

Yapacakları işe erken başlayanlar kazançlı olurlar. Krş. "Sabahtan karnını doyuran..."

---

[131] erinmek: Üşenmek.

1137. Erken kalktım işime, şeker kattım aşıma.

İşine sabahleyin erkenden başlayan kimse, başarılar, mutlu sonuçlar elde eder.

1138. Er (vücut) kocar, gönül kocamaz.

Kişi yaşlanır, vücudu güçten düşer. Ama gönlü taze kalır; sevgisi taşkınlığını yitirmez. Krş. "Gönül karımaz."

1139. Er lokması (ekmeği) er kursağında kalmaz.

Bir kimseden iyilik gören kişi mert ise bu iyiliğin altında kalmaz. Kendisi de ona iyilik yapma çabası gösterir.

1140. Er olan ekmeğini taştan çıkarır.

Azimli kimse, en güç işlerle uğraşmaktan yılmaz; para kazanır, geçim yolunu bulur. Krş. "Arı gibi eri olanın dağ kadar yeri olur."

1141. Er oyunu üçe kadar.

Birinci ve ikinci denemede başarılamayan iş için üçüncü bir deneme yapmak gerekir. Bu kez da başarı sağlanamazsa artık o işten vazgeçilmelidir.

1142. Esirgenen (sakınılan) göze çöp batar.

Bkz. "Sakınılan göze çöp batar."

1143. Eski diye atma kürkünü; gerek olur bürünürsün bir günü.

Eski eşya, deneyimli, yaşlı insan, bir tarafa atılıp unutulmamalıdır. Günün birinde onlara da gerekseme duyulabilir.

1144. Eski dost düşman olmaz, yenisinden vefa gelmez.

Eski dostlar, birçok acı, tatlı günleri birlikte yaşamışlardır. Bu anılar, onları sıkı sıkıya bağlamıştır.

Aralarında ufak tefek dargınlıklar olsa bile eski dostlar birbirlerine düşman olamazlar. Yeni dostlar arasında daha böyle sıkı bağlar yoktur. Bu dostluk, güvenilebilecek sağlamlığa erişememiştir.

1145. Eski düşman dost olmaz (olsa da dürüst olmaz). (İt derisinden post olmaz).

Birçok nedenlerin birbirini izlemesiyle sürüp gelmiş olan eski düşmanlık, dostluğa çevrilemez.

1146. Eski kaçmış; iğne iplik geri getirmiş.

Bir giysi azıcık yırtıldı diye atılmamalı, dikişle yamayla kullanılabilir duruma getirilmelidir. Bu öğüt, onarılabilen her şey için geçerlidir.

1147. Eskisi olmayanın yenisi olmaz.

Biraz kullanılmış olan giysi, ya da eşya, yenisi gibi iş görür. Bunlar eskidi diye elden çıkarılmamalı, gündelik işlerde kullanılmalıdır. Böylece yenileri, gündelik işlerde eskitilmekten kurtarılmış ve gerekli zamanlarda kullanılmak üzere tertemiz korunmuş olur.

1148. Eskiye itibar[132] (rağbet) olsaydı bitpazarına nur yağardı.

Herkes yeni şeyleri sever. Eski şeylerden kimse hoşlanmaz.

1149. Esmere al bağla, karşısına geç ağla.

Esmer insana al renkli giysi hiç yakışmaz.

1150. Esrik[133] devenin çulu eğri gerek.

Herkesin davranışı durumuna uygun olmalıdır. Sözgelişi yoksul kişi, süslü, pahalı elbise giymeye kal-

---

[132] itibar: Değer verme.

[133] esrik: Sarhoş.

kışmamalı; bilgisi az olan kimse, bilgililer yanında susmalıdır. Kabadayılara da özel giysileri, davranışları, konuşmaları yakışır.

1151. Eşeğe altın semer vursalar yine eşektir.

İnsanlık değerinden yoksun kişi, kılık kıyafetle, unvan ve sandalye ile değer kazanmaz. O yine bayağı ve düşüktür. Krş. "Eşek, kulağı kesilmekle...", "Kalıp kıyafetle adam adam olmaz."

1152. Eşeğe (katıra) cilve yap demişler, çifte (tekme) atmış.

Kaba ve ahmak kişinin hoşa gitsin diye söylediği sözler ve yaptığı işler, kaba ve incitici olur. Krş. "Eşeğe marifetini göster demişler..."

1153. Eşeğe kaç gün yol gidersin demişler; onu bizlengiç* bilir demiş.

Tembel kişinin üretebileceği iş, kendisini çalıştıranın sıkıştıma tutumuna bağlıdır.

1154. Eşeğe marifetini göster demişler, yıkılıp ağnamış[134].

Eşek gibi bir kişinin en çok özenerek yaptığı iş bile eşekçe olur. Krş. "Eşeğe cilve yap demişler..."

1155. Eşeğe rakı içirmişler; çulunu bahşiş vermiş.

Rakı içen kişi hem kabadayı olur, hem de ahmaklaşır. Kendini beğendirmek için, nesi varsa şuna buna verir. Krş. "Sıçana rakı içirmişler..."

1156. Eşeğe semer yük değil.

Bkz. "Koça boynuzu yük değil."

1157. Eşeği bağla, işini sağla.

Bkz. "Eşeğini sağlam bağla..."

---

* bizlengiç: Nodul.

[134] ağnamak: Yatıp yuvarlanmak.

1158. Eşeği dama çıkaran yine kendi indirir.

Ağır ve kötü bir iş yapan kişi, bu işi kendisi düzeltmek zorundadır.

1159. Eşeği düğüne çağırmışlar, "ya odun eksik, ya su" demiş.

İşi, gücü başkasına hizmet etmek olan bir kişi, kendisinin ağırlanacağı anlamını taşıyan bir çağrı alsa şöyle düşünür: "Bu çağrı, beni ağırlamak için değil, kendilerine hizmet ettirmek içindir." Böyle düşünmekte haklıdır da.

1160. Eşeğin gönlüne kalsa bir bağ maydanozu götürmez.

Bir işin yapılması tembel kişinin gönlüne bırakılırsa o iş görülmez. Onun için işveren bu gibi kişileri sürekli denetimle çalıştırmalıdır.

1161. Eşeğini sağlam bağla, sonra Allah'a ısmarla (komşunu hırsız çıkarma). (Eşeği bağla, işini sağla.)

İşini başkasına, dahası Allah'a emanet etmekle sağlama bağlamış olmazsın. Onu sağlama bağlamak için önce sen bütün olanaklarını kullanacaksın; ondan sonra başkasına emanet edeceksin. Krş. "Ne karanlıkta yat, ne kara düş gör."

1162. Eşeğin kuyruğunu kalabalıkta kesme; kimi uzun der, kimi kısa.

Kimseyi ilgilendirmeyen önemsiz bir işini, herkesin düşüncesini bildirmesine meydan verecek biçimde yapmaya kalkarsan her kafadan bir ses çıkar; hangisine uyacağını şaşırırsın. Böyle işleri kendi kendine karar verip yapmalısın.

1163. Eşeğin ölümü köpeğe düğündür.

Kimi zaman bir kişinin uğradığı zarar, başkası için çıkar kaynağı olur.

1164. Eşeğin yorulduğu yere han (köy) yapılmaz.

Dinlenme yer ve zamanı, tembel kişinin isteğine göre değil, işin gereğine göre ayarlanır.

1165. Eşeği sahibinin dediği yere bağla da varsın kurt yesin.

Sana emanet edilen işi, sahibinin isteğine uygun olarak yap. Kötü bir sonuç ortaya çıkarsa sen sorumlu olmazsın.

1166. Eşeği süren (tımarlayan) osuruğuna katlanır.

Kaba bir kimse ile uğraşan, ondan gelecek çirkin, iğrenç karşılığı göze almalıdır.

1167. Eşeği yoldan çıkaran sıpanın oynaması.

Çocuklarının düzensiz davranışı, anne babayı da yanlış yola saptırır.

1168. Eşek at olmaz, ciğer et olmaz.

Soysuz kişi soyluluk, bayağı şey yüksek nitelik kazanamaz. Kötü maya, dönüşüp iyi olmaz.

1169. Eşek bile bir düştüğü yere (çukura) bir daha düşmez.

En aptal kişi bile uğradığı yıkımdan ders alır. O yıkıma yol açan şeylerden artık kendini korur.

1170. Eşek büyümekle tavlabaşı olmaz.

Yeteneksiz kişi yaşça büyümekle önemli işlerin başına geçmeye hak kazanmış olmaz.

1171. Eşek çamura çökerse sahibinden gayretlisi olmaz.

Bir kimsenin işi bozulursa, durumunu düzeltmek için yardım edenler bulunur. Ancak en büyük çabayı kendisi gösterir.

1172. Eşek eşeği ödünç kaşır.

Çıkarcı, başkasına yardım ederken düşünür ki ileride o da kendisine yardım edecektir.

1173. Eşek (eşkin)[135] eve gelmiş, yorga[136] yolda kalmış.

Düzenli ve sürekli çalışan güçsüz kimse, düzensiz ve süreksiz çalışan güçlü kimseden daha başarılı olur ve daha önce sonuç alır.

1174. Eşek hoşaftan ne anlar?

Bilgisiz, görgüsüz kimse, ince, güzel şeylerin zevkine varamaz; değerini ölçemez.

1175. Eşek kocamakla (büyümekle) tavlabaşı olmaz.

Anlayışsız kişi, ne denli yaşlanırsa yaşlansın baş olacak bir olgunluğa ulaşamaz.

1176. Eşek, kulağı kesilmekle küheylan olmaz.

Biçim değiştirmekle öz değiştirilmiş olmaz. Görünüşte bir şeye benzemek, gerçekte öyle bir şey olmak demek değildir. Krş. "Eşeğe altın semer vursalar yine eşektir."

1177. Eşek küçüktür ama dokuz deveyi yeder.

Bkz. "Deve büyüktür ama..."

1178. Eşkıyanın (zürafanın, ihtiyarın, fukaranın) düşkünü, beyaz (hasa)[137] giyer kış günü.

1) Vaktiyle durumu elverişli olduğundan giyimine özen gösteren kişi, eski durumunu yitirince mevsime, modaya uymayan şeyler giyinir.

2) Vaktiyle toplumda belli bir yeri olan kişi, eski durumunu yitirince herkesin yadırgadığı, alay ettiği işler yapar.

1179. Eşkin eve gelmiş, yorga yolda kalmış.

Bkz. "Eşek eve gelmiş..."

---

[135] eşkin: Oldukça açık adımlarla yürüyen at.

[136] yorga: Biniciyi sarsmadan, koşmaya yakın bir hızla yürüyen at, rahvan.

[137] hasa: Bir çeşit patiska.

1180. Etek öpmekle dudak aşınmaz.

Bkz. "El öpmekle ağız aşınmaz."

1181. Eti ciğer eden de avrat, ciğeri et eden de.

Beceriksiz kadın, pahalı malzemeyi heder eder; becerikli kadın ucuz nesnelerle güzel şeyler yapar. Krş. "Kadın var, arpa ununu..."

1182. Etin çiği et getirir, ekmeğin çiği dert getirir.

Etin az pişirilmişi daha yararlıdır. Ekmeğin çiği ise zararlı.

1183. Et kanlı gerek, yiğit canlı.

Kebap ve pirzola çok pişirilmemeli, biraz kanlı olmalı; genç dediğin de durgun, hareketsiz olmamalı, canlı olmalıdır.

1184. Et (balık) kokarsa tuzlanır; ya tuz kokarsa ne yapılır?

Bozulan şeyi düzeltecek etken vardır. Ama bu etken bozulmuşsa artık düzeltmeden umudu kesmek gerekir.

1185. Etle (kemikle) deri, yemekle diri.

İnsanın temel yapısı eti (kemiği) ile derisidir. Ama gereken besin alınmadıkça bunlarla ayakta durulamaz.

1186. Etle tırnak arasına girilmez.

1) Ana baba ile çocuklar ve yakın hısımlar, kimi zaman birbirlerine darılırlar, ancak çok sürmez barışırlar. Dışarıdan bir kimsenin barıştırmak için aralarına girmesi doğru değildir.

2) Ana baba ile çocukların ve yakın hısımların aralarını açmaya çalışmak boş bir çabadır. Krş. "Et tırnaktan ayrılmaz."

1187. Etme bulma dünyası.

Bu dünya, kötülük yapanın kötülük gördüğü bir yerdir.

1188. Etme bulursun, inleme (inleye inleye) ölürsün.

Bkz. "Eden bulur, inleyen ölür."

1189. Et ne kadar arık[138] olsa ekmek üstünde yaraşır.

Bilgili, görgülü kişiye, iş başında ve zengin olmasa bile bilgisiz, görgüsüz kişilerin üstünde bir yer yakışır.

1190. Et ola, it ola.

Çok kârlı bir iş ortaya çıksın da dört gözle bekleyenler ondan yararlanmaya çalışmasınlar; olacak şey mi?

1191. Et tırnaktan ayrılmaz.

Çok yakın hısımlar, aralarında ne kadar anlaşmazlık çıkarsa çıksın, birbirlerinden ayrılmazlar. Krş. "Etle tırnak arasına girilmez."

1192. Ev alanla evlenene Allah yardım eder.

Bkz. "Evlenenle ev alana..."

1193. Ev alma, komşu al.

Ev alacak kimse için komşular evden daha önemlidir. Komşular kötü ise, en güzel bir evde bile rahat oturulamaz.

1194. Eveceğizim evceğizim, saklar benim halceğizim.

Her ailenin başkalarınca bilinmesini istemediği durumları olur. Bunlar ev içinde kalır. Krş. "Herkesin delisi evinde, derdi karnında."

---

[138] arık: Yağsız, zayıf.

1195. Evdeki hesap (pazara) çarşıya uymaz.

Yapacağımız iş için hazırladığımız tasarı, uygulamada düşündüğümüz gibi gerçekleştirilemez.

1196. Ev dememişler, evran demişler.

Bir ev doymak bilmeyen ejderha gibidir. Bir yandan eksikleri tamamlanır, bir yandan yeni eksikler ortaya çıkar.

1197. Evden bir ölü çıkacak demişler, herkes hizmetçinin yüzüne bakmış.

Topluluk içinde birinin tehlikeli bir iş yapması gerektiğinde herkes bunu koruyucusu bulunmayan ve kendisine söz geçirilebilen kişiden bekler.

1198. Evi ev eden avrat (yurdu şen eden devlet).

Bir evin temizliğini, güzelliğini, rahatlığını, ekonomik düzenini sağlayan ve orada mutlu bir yaşayış havası yaratan kadındır. Nasıl ki yurdun şen ve bayındır olmasını sağlayan devlettir.

1199. Evine göre pişir aşını; erine göre bağla başını.

Kişi, davranışlarını sorumluluğunu taşıdığı konuların gereklerine göre ayarlamalıdır.

1200. Evladı (oğlumu) ben doğurdum, ama gönlünü ben doğurmadım.

İnsanın çocuğu kendisinin bir parçasıdır. Birçok özellikleri onunkine benzer. Yalnız gönlü ve huyu benzemeyebilir. Bir kimse evladına emredip birçok şeyler yaptırır; ancak gönlüne söz geçiremez.

1201. Evladın var mı, derdin var.

Ana baba, çocuklarını yetiştirmek için birçok özverilere, sıkıntılara katlanırlar. Onların bitmeyen hastalıkları, başka üzüntüleri ana baba için sürekli derttir.

1202. Evlenenle ev alana (yapana) Allah yardım eder (... yaptıranın Allah yardımcısıdır.)

Evlenmek ve ev yapmak hayırlı işlerdir. Herkes evlenene ve ev yapana kolaylık gösterir. Bunlara dolayısıyla Allah yardım ediyor demektir.

1203. Evli evinde köylü köyünde gerek.

Herkes kendi yerinde ve işinin başında bulunmalıdır. Toplumun düzeni de, kendisinin rahatlığı da bunu gerektirir.

1204. Evlinin (ev sahibinin) bir evi var, evsizin (kiracının) bin evi var.

Evi olan yalnız kendi evinde oturur. Evi olmayan, kiracı da olsa, seçer seçer, beğendiği evde oturur.

1205. Ev sahibinin bir evi, kiracının bin evi var.

Bkz. "Evlinin bir evi var..."

1206. Evvel can, sonra canan[139].

İnsan, önce kendini, kendi çıkarını düşünür; sonra sevdiğini ve onun çıkarını.

1207. Evvel taam[140] (selam), sonra kelâm[141].

1) Bir konu üzerinde görüşme, yemek zamanına rastlarsa önce yemek yenmeli, sonra görüşülmelidir. Çünkü aç insan rahat değildir; iyi düşünemez, aklı yemekte kalır.

2) Yemek yerken konuşmak doğru değildir. Çünkü insanın ağzından yemek saçılır. Bir de yemek, konuşma yüzünden, sofrada uzun süre kalırsa soğur, tadı kaçar.

---

139 canan: Sevgili.
140 taam: Yemek.
141 kelâm: Söz.

F

1208. Fakirlik ayıp değil, tembellik ayıp.

Yoksul bir aileden olmak ve çalıştığı halde az para kazanmak utanılacak bir şey değildir. Utanılacak şey, tembellik yüzünden yoksul olmak ve zengin de olsa çalışmamaktır.

1209. Fala inanma, falsız kalma.

Fal inanılacak şey değildir. Ancak kişi oyalanmak, yalan da olsa geleceği üzerine bir şeyler dinlemek ister. Bunu da hoş görmek gerekir.

1210. Fare çıktığı deliği bilir.

Bkz. "Sıçan çıktığı deliği bilir."

1211. Farz sünneti bastırır.

Çok önemli olan bir işin, daha az önemli olandan önce yapılması gerekir.

1212. Faydasız baş mezara yaraşır.

Yaşayan kimse bir işe yaramalıdır. Bir işe yaramayan kişi, ölü kişi gibidir.

1213. Fazla (artık) mal göz çıkarmaz.

Fazla mal kişiye zarar vermez. Bundan dolayı elden çıkarılmamalıdır. Şimdi gereksemenin üstünde görülen malın ileride fazla olmadığı anlaşılabilir.

1214. Felek[142], kimine kavun yedirir kimine kelek.

Bu dünyada kimi kişiler mutlu bir yaşantı içindedirler. Kimi kişiler ise talihsizdirler; ne denli çabalasalar istediklerini elde edemezler.

1215. Fırsat her vakit ele geçmez.

Fırsat insanın eline çok seyrek geçer. Onun için çıkan fırsatı kaçırmamak, ondan yararlanmak gerektir.

1216. Fırsat sakal altından geçer.

Fırsatı yakalamak, kimi kez çok kolaydır. Ancak, yakalayabilmek için zamanını kollamak gerektir.

1217. Fıs fıstığı kırıp düşman gözü çıkarmalı.

Zengin olmadığınız halde zenginmişsiniz gibi davranışlarınızla sizi sevmeyenleri kıskandırabilirsiniz.

1218. Fısıltı ev yıkar.

Bir toplantıda, kimi kişilerin fısıltı ile konuşmaları, güvensizlik havası yaratır; toplantının dağılmasına yol açar.

1219. Fincancı katırını ürküten sayısız dayak yer.

Eylemiyle bir düzene zarar veren kişi ağır biçimde cezalandırılır.

1220. Fukaranın düşkünü, beyaz giyer kış günü.

Bkz. "Eşkıyanın düşkünü..."

1221. Fukaranın tavuğu tek tek yumurtlar.

Talih, yoksula hiç gülmez. Eşit sermaye zengine daha çok, yoksula daha az gelir getirir.

---

[142] felek: Doğaüstü büyük güç.

G

1222. Gafile[143] kelam, nafile kelam.

Gaflet uykusunda olan kişiye söz kâr etmez. Böylelerine boş yere söz anlatmaya çalışmayın.

1223. Gailesiz baş, yerin altında.

Bkz. "Ağrısız baş mezarda olur."

1224. Gammaz olmasa tilki pazarda gezer.

Gizli, yasa dışı yollarla çıkarını sağlayan kişi, yakayı ele vereceğinden korkmasa bu işleri açıktan açığa yapar.

1225. Garibe bir selam bin altın değer.

Yabancı yerde tek başına kalan kişiye karşı gösterilecek küçük bir ilgi, bir hal hatır sorma, en büyük iyilik yerine geçer.

1226. Garip itin kuyruğu bacağı arasında (götünde, kıçına kısık) gerek (olur).

Sığıntı durumunda olan kişi, yabancı bir yerde hiçbir şeye karışmamalı, sessiz, kendi halinde yaşamalıdır.

---

[143] gafil: Çevresinde olup bitenleri sezmeyen.

1227. Garip (yabancı) kim, kör o.

Bir yere yeni gelen yabancı, orada satın alınacak şeylerin nerede bulunduğunu, kendi davranışlarında nelere uyması gerektiğini bilmeyen kör gibidir.

1228. Garip (kör) kuşun yuvasını Allah yapar.

Garip ve kimsesiz kişileri Allah darda bırakmaz.

1229. Gâvura kızıp oruç yenmez.

Başkasının sizi ilgilendirmeyen tutumuna kızarak çok önemli olan ödevinizi yapmamanız doğru değildir.

1230. Gâvurun ekmeğini yiyen gâvurun kılıcını çalar.

Kişi, inançları ayrı da olsa, sevişmeseler de geçimini sağlayan kimsenin yanlısı olur, ona hizmet eder.

1231. Gâvurun tembeli keşiş, Müslümanın tembeli derviş olur.

Hıristiyanlar arasında keşişler, Müslümanlar arasında dervişler tembel kişilerdir. Çünkü bir köşeye çekilip otururlar; şunun bunun verdikleriyle geçinirler.

1232. Gece işi kör işi.

Gece yapılan iş, körlerin yaptığı iş gibi özensiz olur. Çünkü ışık yetersizliği, işin bütün incelikleriyle yapılmasına olanak vermez. Bu nedenle işlerimizi gündüz yapmayı yeğlemeliyiz.

1233. Geceler gebedir.

Her sabah uyandığımız zaman yeni yeni olaylarla, durumlarla karşılaşırız. Krş. "Gün doğmadan neler doğar."

1234. Gece yağar gündüz açar, yıl düzgünlüğü; erkek söyler kadın susar, ev düzgünlüğü.

Gece yağmur yağar, gündüz güneş açarsa o yıl uğurlu, bereketli olur. Erkek istediğini söyler de kadın susarsa o evde dirlik düzenlik olur. Bkz. "Gündüz yağar, gece açar..."

1235. Geçim dünyası.

1) Bu dünyada insanın düşündüğü en önemli şey, yaşayışını sağlayacak yolu bulmaktır.

2) Kişi, herkesle iyi geçinmeye dikkat etmelidir.

1236. Geçmişe mazi[144], yenmişe kuzu derler.

Geçmişteki başarıları ya da can sıkıcı olayları anıp övünmek, üzülmek neye yarar? Geçmişi unutalım da bugünkü ve yarınki durumlara bakalım.

1237. Geç olsun da güç olmasın.

Elde etmek istediğimiz sonuca geç kavuşmamızın zararı yok. Yeter ki engeller çıkarak ona erişmeyi güçleştirmesin.

1238. Gel demek kolay ama git demek güçtür.

Bir kimseyi işe almak, bir konuk çağırmak kolaydır. İnsan bunları severek yapar. Ancak bir kimsenin işine son vermek, konuğa git demek kolay değildir. Onun için bir kimseye gel demeden önce uzun uzun düşünmek gerektir.

1239. Gel denilen yere gitmeye ar eyleme[145]; gelme denilen yere gidip yerini dar eyleme.

Gel dedikleri yere gitmekten utanma, çekinme. Gel-

---

144 mazi: Geçmiş.

145 ar eylemek: Utanmak.

me dedikleri yere de gitme. Gidersen yüz vermezler, yer göstermezler. Krş. "Çağrılan yere erinme..."

1240. Geldik yüze, çıktık düze.

Kasımın yüzüncü günü (15 Şubat) olunca kışın en azgın günleri geride kalır. Mevsim artık çok sıkıntı vermeden geçer.

1241. Gelene git denilmez.

1) Kendiliğinden sana gelen konuğu kabul etmemek Türk geleneklerine uymaz.

2) Kendiliğinden gelen güzel bir şey geri çevrilmez.

1242. Gelen geçer, konan göçer.

Dünyada hiçbir şey sürekli olarak aynı durumda kalmaz. Özellikle insanlar yerlerini sık sık değiştirirler.

1243. Gelen gidene rahmet okutur. (Gelen gideni aratır).

Beğenmediğimiz ve işten ayrılmasını dilediğimiz bir kişi yerine çoğu zaman öyle birisi gelir ki, "nerede eskisi? O çok iyiydi" dedirtir. Krş. "Göçtük yurdun kadri..."

1244. Gelen gideni aratır.

Bkz. "Gelen gidene rahmet okutur."

1245. Gelin altın taht (kürsü) getirmiş, çıkmış (üstüne) kendisi oturmuş.

Bir topluluk içerisine giren kimse, yanında götürdüğü eşyayı kendisi kullanacaksa bunun değerli, değersiz olması, kimseyi ilgilendirmez.

1246. Gelin atta buyruk Hak'ta.

Bir gelin güveyinin evine götürülmek üzere ata bindirilir. Ama bakalım oraya ulaşacak ve evlenme gerçekleşecek mi? Yoldayken ölüm gibi, gelini

başkasının kaçırması gibi engeller çıkabilir. Oldu bitti sandığımız her şey bu durumdadır. Kesin sonuca ulaşmadan hiçbir şeye gerçekleşti gözüyle bakılmamalı. Krş. "Gelini ata bindirmişler..."

1247. Geline "oyna" demişler, "yerim dar" demiş.

Bkz. "Oynamasını bilmeyen kız..."

1248. Gelin eşikte oğlan beşikte.

Bir eve gelin gelir gelmez, çocuğu da beşikte saymak ve bebek hazırlıklarına başlamak gerekir.

1249. Gelin girmedik ev olur, ölüm girmedik ev olmaz.

Her eve gelin girmeyebilir. Ama her eve ölüm girer.

1250. Gelin halı getirir, serer kendi oturur.

Bkz. "Gelin altın taht getirmiş, çıkmış kendisi oturmuş."

1251. Gelini ata bindirmişler, "ya nasip" demiş.

1) Nikah kıyılmış, gelin kocası evine gitmek üzere ata binmiş de olsa evlenmenin gerçekleşmemesi ihtimali vardır.

2) Kesin sonuç alınmadan, hiçbir işe oldu bitti gözüyle bakılmamalıdır. Umulmadık engeller işi bozabilir.

1252. Gelin olmayan kızın vebali amcası oğlunun boynuna.

Geleneğe göre, amca oğlu, amcası kızını bu duruma düşürmemeli, nikahlamalıdır.

1253. Gem almayan atın ölümü yakındır.

Dik kafalı, söz dinlemez, hırçın kişi, davranışının büyük zararını görür.

1254. Gemisini kurtaran kaptan(-dır).

Yetenekli, becerikli adam, herkesin ne yapacağını şa-

şırdığı karışık bir ortamda bütün tehlikeleri atlatarak işini iyi bir sonuca ulaştırır.

1255. Gençliğin kıymeti ihtiyarlıkta bilinir.

İnsan gençliğinde zamanını gereği gibi değerlendirmez. İhtiyarlayınca, yapılacak birçok şeyleri vaktiyle yapmamış olduğunu görür. Ama artık bunları yapacak gücü ve zamanı kalmamıştır. O vakit, gençliğin ne kadar değerli olduğunu anlar. Ne çare ki iş işten geçmiş bulunur. Sağlık kousunda da durum böyledir.

1256. Gençlikte para kazan (taş taşı), kocalıkta kur kazan (ye aşı).

Kişi gençliğinde çalışıp para biriktirmelidir ki, ihtiyarlayıp çalışamadığı zaman onunla rahat rahat geçinsin.

1257. Getir bana hıdrellezi, göstereyim sana yazı.

Hıdrellez gelince (yani 6 Mayısta) yazın kendini göstermesi gibi ancak uygun koşullar gerçekleşirse beklenen sonuca kavuşulur. Krş. "Üç elli yaz belli."

1258. Gezen ayağa taş değer.

Gerekli olmadığı halde şurada burada dolaşan kişi, bu gezme sırasında kendisine zararı dokunan şeylerle karşılaşır. Krş. "Çok gezen tavuk ayağında pis getirir."

1259. Gezen kurt aç kalmaz.

Rızkını çıkarmak için gezip dolaşan, şuraya buraya başvuran kimse aç kalmaz.

1260. Gideceğin Antep, yiyeceğin pekmez.

Böyle bir yol tutanın elde edebileceği şey peşin olarak söylenebilir.

1261. Giden gelse dedem gelirdi.

Ölen kimse nasıl dirilmezse, elden çıkan şey de bir daha ele geçmez.

1262. Gidilmeyen yer senin olmaz (değildir).

Gidemediğimiz, yararlanamadığımız yer, malımız olsa bile neye yarar? Böyle bir yerin bizim olmayan yerle ne farkı vardır?

1263. Gidip de gelmemek var, gelip de görmemek (bulmamak) var.

Uzak bir yere giden kimse, ayrıldığı yere bir daha dönmeyebilir; belki de orada ölür. Dönebilirse, ayrılırken bıraktığı yakınlarını bulmayabilir; onlar da ölmüş olabilirler. O halde vedalaşırken bunu hatırlamak ve helalleşmek gerekir.

1264. Gizlide gebe kalan aşikârede doğurur.

Toplum içinde hiçbir davranış gizli kalmaz. İlkin gizlenebilmiş olan bir iş, bir süre sonra gizlenemeyecek sonucu ile açığa çıkar.

1265. Göç dönüşü topal eşek öne geçer.

Toplum belli bir yönde ilerlerken sonuncu olanlar, bu gidiş ters yön alırsa birinci olurlar.

1266. Göçtük[146] yurdun kadri[147] konduk[148] yurtta bilinir.

Beğenilmeyip bırakılan yerin ne denli değerli olduğu, yeni yerleşilen yerin kötülüğü görüldükten sonra anlaşılır. Krş. "Gelen gidene rahmet okutur."

---

146 göçtük: Göçülen, bırakılıp gidilen.
147 kadir: Değer.
148 konduk: Yerleşilen.

1267. Göğe direk, denize kapak olmaz.

Hem gereksiz, hem de gerçekleştirilmesi hayale bile sığmayan şeylerle uğraşılmamalıdır.

1268. Gök gürlemeden yağmur yağmaz.

Bir kişi ya da topluluk, sesini yükseltmezse istediğine kavuşmaz.

1269. Gökten ne yağdı da (yağar ki) yer kabul etmedi (etmesin?)

Büyüklerden gelen şeyleri küçükler geri çeviremezler.

1270. Gökten yere yağar, yerden göğe değil.

Varlıklılar yoksullara, güçlüler güçsüzlere yardım eder; tersi düşünülemez.

1271. Gökyüzünde düğün var deseler, kadınlar merdiven kurmaya kalkar.

Kadınlar, düğüne, eğlenceye can atarlar. Bu uğurda katlanmayacakları sıkıntı yoktur.

1272. Göle (arığa) su gelinceye (gelene) kadar kurbağanın gözü patlar.

Ferahlatıcı bir duruma kavuşulacağı belli olsa bile, sonucun çok gecikmesi, onu yararsız kılar ve bekleyeni yoksunluk içinde kıvrandırır.

1273. Gölgesinde oturulacak ağacın dalı kesilmez.

Kendisinden yararlanılan kişiyi, nesneyi zarara uğratacak eylemlerden sakınılmalıdır.

1274. Gölgeyi hoş gören tekneyi boş görür.

Çalışmayıp keyfine bakan yoksulluk içinde kalır. Krş. "Yazın yersen lokumu...", "Ağustosta gölge kovan..."

1275. Gönlün yazı var, kışı var.

İnsan kimi zaman neşeli, iyimser, yaşama sevgisi ile dolu olur; kimi zaman da bunalmış, kötümser, bezgin.

1276. Gönül alma bir elma.

Bkz. "Yarım elma gönül alma."

1277. Gönül[149] bir sırça[150] saraydır, kırılırsa yapılmaz.

Bir kimsenin, hele dostlarımızın gönlünü kırmamaya dikkat etmeliyiz. Kırılan gönül kolay kolay onarılamaz. Bu yüzden, eski dostluk bir daha, o içtenlikle yenilenemez.

1278. Gönülden gönüle (kalpten kalbe) yol vardır. (Kalp kalbe karşıdır).

Birbirlerine birtakım duygularla bağlı olan iki kimseden biri, öteki için ne düşünüyorsa o da beriki için aynı şeyi düşünür.

1279. Gönül düştü bir boka, o da misk gibi koka.

Kimi kişiler çok çirkin birine ya da çok kötü bir şeye gönül kaptırırlar. Onların gözünde bunlar çirkin değil, çok güzeldir; kötü değil çok iyidir.

1280. Gönül ferman dinlemez.

En yüksek yerden yasak emri de gelse gönül sevdiğinden vazgeçmez.

1281. Gönül[151] karımaz[152] (kocamaz).

İnsanlar yaşlansalar da gönülleri genç kalır. Sevgi ve istekler eski gücünü, tazeliğini yitirmez. Krş. "Er kocar, gönül kocamaz."

---

149 gönül: Hatır kaynağı yürek.
150 sırça: Cam.
151 gönül: Sevgi kaynağı yürek.
152 karımak: Yaşlanmak.

1282. Gönül kimi severse güzel odur.

Bir kişinin güzel bulduğunu başka bir kişi güzel bulmayabilir. Ölçüler değiştiğine göre bir kimse için güzel, gönlünün sevdiğidir.

1283. Gönülsüz namaz göğe (göklere) ağmaz[153].

İçten gelen bir duygu ile kılınmayan namaz kabul olunmaz. Bunun gibi, isteksiz yapılan işten hayır gelmez.

1284. Gönülsüz yenen (istenmeyen) aş, ya karın ağrıtır ya baş.

İsteksiz yenilen yemek, nasıl insana dokunursa, istenmeyerek yapılan iş de öylece kötü sonuç verir.

1285. Gönül ummadığı yere küser.

İnsan, kendisini sevmeyenlerin çiğ davranışlarını doğal karşılar. Ama seviştiği kimsenin bu gibi davranışlarından dolayı ona kırılır. Krş. "Kişi umduğuna küser."

1286. Gönül var otluğa, gönül var bokluğa (konar).

İyi ve güzel şeyleri seven yüksek ruhlu insanlar da vardır; kötü, murdar şeylerden hoşlanan aşağılık insanlar da.

1287. Gönül verme evliye, eve gider unutur.

Bir kadın, evli bir erkeğe gönül kaptırmasın. Onun göstereceği ilgiye inanmasın. Evli olan erkekler, başka kadınlara bağlanamazlar.

1288. Gön[154] yufka yerinden delinir.

Her iş en çürük yerinden patlak verir. Örneğin, ciğerlerinden rahatsızlık geçirmiş olan kişi, zayıf düşse

---

153 ağmak: Yükselmek.

154 gön: Tabaklanmış deri.

hemen ciğerlerinden hastalanır. Toplumsal olaylarda da durum böyledir. Krş. "İp inceldiği yerden.."

1289. Gördün deli, savul geri.

Dengesiz kimselerden uzak durmak, böyleleriyle karşılaşmamak gerektir.

1290. Görenedir görene[155], köre nedir köre ne?

Her şey görebilen kimse için anlamlıdır. Göremeyen için hiçbir şey anlam taşımaz. Krş. "Anlayana sivrisinek..."

1291. Gören gözün hakkı vardır.

Yiyecek, ya da imrenilecek bir şeyi görene o şeyden vermek gerekir.

1292. Görgülü kuşlar gördüğünü işler, görmedik kuşlar ne görsün ki ne işler?

İyi eğitim görmüş, iyi aile içinde yetişmiş kimseler, aldıkları terbiyenin gereğini yaparlar, beğenilirler. Böyle bir eğitim görmemiş ve iyi bir ortamda yetişmemiş olanlar, bir şey bilmezler ki yapsınlar.

1293. Görmemiş görmüş, gülmeden (güle güle) ölmüş.

Görgüsüz kişi, günün birinde ummadığı bir duruma erişirse sevincinden ne yapacağını şaşırır.

1294. Görmemişin oğlu olmuş, çekmiş çükünü koparmış.

Görgüsüz kişi, eline geçen nimeti nasıl kullanacağını bilmez. Kullanayım derken heder eder.

1295. Görünen dağın (köyün) uzağı olmaz.

Bir durumun nasıl bir sonuca varacağı belli olduktan sonra bu sonuç çok geçmeden gerçekleşir.

---

155 görene: Gören kimseye.

1296. Görünen köy kılavuz istemez.

Ortada duran bir gerçeği açıklamak gerekmez.

1297. Görünüşe aldanma (aldanmamalı).

Her şeyin bir dış görünüşü, bir de içyüzü vardır. Dışı güzel, içi kötü, ya da dışı kötü içi güzel olan şeyler de çoktur. Onun için yalnız dış görünüşe bakarak yargıya varmak insanı aldatabilir.

1298. Göte yakın yerden et yememeli.

Bir sakınca doğurabilecek işe girişilmemelidir.

1299. Gözden ırak (uzak) olan gönülden de ırak (uzak) olur.

İnsan, çevresindeki arkadaşlarını sık sık arar. Ama uzaktaki arkadaşını o kadar sık arayamadığından yavaş yavaş unutur. Krş. "Göz görmeyince..."

1300. Göze yasak olmaz.

Ortada duran şeye herkes bakar. Hiçbir kimseye "buna bakmaz" denilemez.

1301. Göz gördüğünü (ağız yediğini) ister.

Kişi, her zaman gördüğü (yemeye) alıştığı güzel şeyleri unutamaz. Onları ister durur. Krş. "Göz görür, gönül ister."

1302. Göz görmeyince gönül katlanır.

İnsan, yakınında bulunan sevdiği kimse ile sık sık görüşmeden edemez. Ama bu kişi uzak bir yere giderse, görüşmekten umudunu keser, ayrılığa katlanır. Krş. "Gözden ırak olan..."

1303. Göz görür, gönül ister (çeker).

Kişi, görmediği şeyi istemez; görüp beğendiği şeye karşı istek duyar. Krş. "Göz gördüğünü ister."

1304. Gözlüye gizli yoktur.

Görmesini bilen kişien hiçbir şey gizlenemez.

1305. Gözsüzden gözlü doğar, dilsizden dilli doğar, ille deli soy kovar. (Gözsüzden gözlü, dilsizden dilli; deliden deli, deliden deli.)

Kişideki beden sakatlıkları çocuklarına geçmez. Ama delilik soya çeker.

1306. Göz terazi; el mizan.

Bkz. "El terazi, göz mizan."

1307. Gözü tanede olan kuşun ayağı tuzaktan kurtulmaz.

Hep çıkar peşinde koşan kişi, tehlikeden uzak kalamaz.

1308. Göz var, izan var.

Bir şeyin iyi ya da kötü olduğu dikkat edilerek, güzelce yoklanarak anlaşılır. Bunlar yapılmadan alınan nesne kötü ise bu, incelenmeden alan kişinin başına kakılır.

1309. Gurkun cücüğü güzün sayılır.

Bir girişimden elde edilen verimin gerçek değeri, bu verimin karşılaşacağı tehlikeler bittikten sonra belli olur. (Gurk: Kuluçka tavuğu, cücük: Piliç) İlkbaharda çıkan piliçlerin hepsi yaşamaz. Kimisi ölür, kimisini kedi kapar. Kesin sayıları sonbaharda belli olur.

1310. Gücük (şubat), "ya iti soludurum, ya devenin kuyruğuna çıkarım" demiş.

Şubat ayında kimileyin bunaltıcı sıcak olur, kimileyin diz boyu kar.

1311. Gül dalından odun, beslemeden kadın olmaz.

Bkz. "Halayıktan kadın olmaz..."

1312. Gül dikensiz olmaz.

Bkz. "Dikensiz gül olmaz."

1313. Gülme komşuna, gelir başına.

İnsan başkasının başına gelen yıkımla alay etmemelidir. Gün olur, öyle bir yıkım kendisinin de başına gelir.

1314. Gülü seven dikenine katlanır.

İnsan, sevdiği kimse ve sevdiği iş yüzünden gelecek sıkıntılara katlanır. Krş. "Dikensiz gül olmaz."

1315. Gün bugün.

1) İşe yarayan gün, içinde bulunduğun gündür. Onu değerlendirmeye bak. Bugün ne yapabilirsen kazancın odur.

2) Bugün kim iş başında, kim itibarda ise onun sözü geçer. Dün belli bir kişi olmaması, yarın unutulacak bir kişi olması önemli değil.

1316. Gün doğmadan neler doğar.

Yarın ne gibi olaylar çıkacağını kimse bilmez. Kötü bir durum bir gün sonra düzelebilir; iyi bir durum kötüleşebilir. Kim bilir, daha neler olur. Krş. "Geceler gebedir."

1317. Gündüzün mum yakan geceyle (geceleyin) bulamaz.

Bir şeyi gerekmediği zaman harcayan, gerektiği zaman bulamaz.

1318. Gündüz yağar gece açar, yıl bozgunluğu; kadın söyler erkek susar, ev bozgunluğu.

Gündüz yağmur yağar, gece hava açık olursa o yıl bereketsiz olur. Kadın dırdır eder de erkek susarsa o evde dirlik düzenlik yok demektir. Bkz. "Gece yağar gündüz açar..."

1319. Güne göre kürk giyinmek gerek.

Kılık kıyafetimizi ve başka durumlarımızı zamanın koşullarına uydurmalıyız.

1320. Güneş balçıkla sıvanmaz.

Herkesin bildiği bir gerçek, yadsınamaz, yalan yanlış sözlerle değiştirilemez, örtbas edilemez.

1321. Güneş girmeyen eve doktor girer.

Ev, güneş almalıdır. Güneş, vücudu güçlendirir, birçok mikropları öldürür, birçok hastalıklara iyi gelir. Güneşsiz evde hastalık eksik olmaz.

1322. Gün geçer, kin geçmez.

Aradan uzun zaman geçse bile, bir kimsenin başkasına karşı beslediği kin sönmez.

1323. Gün güne uymaz. (Her gün bir olmaz).

Bir günün olayları, işleri, durumları, koşulları başka bir gününkine benzemez.

1324. Gün varken davarını eve götür.

İşlerini en uygun ve en güvenli zamanda yap.

1325. Gün var yılı besler, yıl var günü beslemez.

Bkz. "Ay var yılı besler..."

1326. Gürültü istemeyen kazancı (bakırcı) dükkânına girmez (hırkasını başına çeker).

Kafasını dinlemek, kendi köşelerinde sessiz yaşamak isteyenler; gürültülü, patırtılı işlerle ilgilenmez; böyle görevler almazlar.

1327. Güvenme (inanma) dostuna, saman doldurur postuna.

Dost bildiğin herkese inanma. Dost sandığın öyle kimseler olur ki, kendilerine karşı olan güvenden

yararlanarak sana daha kolaylıkla büyük kötülükler yaparlar.

1328. Güvenme varlığa, düşersin darlığa. (Varlığa güvenilmez).

İnsan, varlıklı durumuna güvenerek har vurup harman savurmamalı, tutumlu olmalıdır. Buna dikkat etmeyen kişi, işlerin iyi gitmediği ve çalışamadığı zamanlarda darlığa düşer.

1329. Güzel bürünür, çirkin görünür.

Güzeller kendilerini nazlı satarlar; kolay kolay kimseye görünmek istemezler. Çirkinler ise kendilerini herkese göstermeye, beğendirmeye çalışırlar.

1330. Güzele bakmak sevaptır.

Güzel şeylere bakarken hayranlık duyar, Tanrı'nın neler yarattığını düşünerek büyüklüğünü düşünürüz. Onun için güzele bakmak sevaptır.

1331. Güzele bakmanın göze faydası var.

Çeşitli organlarımızla değişik zevkler tadarız. Güzel şeylere bakmakla da göz zevkimizi doyururuz.

1332. Güzele göz ağrısı da yakışır.

Krş. "Güzele ne yakışmaz.", "Güzele köken yakışır."

1333. Güzele kırk günde doyulur, iyi huyluya kırk yılda doyulmaz.

İyi huylu olmayan güzel yüzlüden çabuk usanılır. İyi huylu olan kimseden -çirkin de olsa- hiç usanılmaz. Krş. "Tüy güzelliği..."

1334. Güzele köken yakışır, çirkine allar neylesin.

Güzel, ayağına ip bağlasa halhal gibi görünür. Çir-

kin de en güzel süslerle donansa güzelleşemez. Krş. "Güzele ne yaraşmaz."

1335. Güzele ne yaraşmaz (yakışmaz).

Güzelin giysi ile, süsle güzelleşmesi söz konusu değildir. Ne giyerse giysin ona yakışır.

1336. Güzeli herkes sever.

Bütün insanlar güzellere ve güzel şeylere karşı sevgi duyarlar.

1337. Güzeli kızken görme, beşik ardında gör.

Kızken güzel olanın, doğum yaptıktan sonra güzelliği kalır mı, belli olmaz.

1338. Güzel kanda[156] kavga anda.

Güzel şeyi herkes ele geçirmek istediğinden aralarında "—Ben alacağım. —Yok, ben alacağım" diye kavga çıkar.

1339. Güzellerin talihi çirkin olur.

Güzeller, güzelliklerine yaraşan bir yaşayış ararlar. Bunu bulmak da pek kolay olmadığından, -ya da kendilerini bulduklarına layık görmediklerinden- mutlu olmazlar.

1340. Güzellik ondur, dokuzu dondur[157].

Güzelliğin onda dokuzu giyim kuşamla sağlanır.

---

156 kanda: Nerede.
157 don: Giysi, elbise.

H

1341. Haberi verenden alan uz gerek.

Bir kişi ne gibi sonuç doğuracağını bilmediği bir haberi sadece anlatır. Bundan sonuç çıkarmak, dinleyenin anlayış, uslamlama gücüne bağlıdır.

1342. Hacı hacı olmaz gitmekle Mekke'ye, dede[158] dede olmaz gitmekle tekkeye[159].

Bir işi görünüşte ve biçimsel olarak yapmakla o iş gerçekten yapılmış ve sonuç elde edilmiş olmaz.

1343. Hacı hacıyı Mekke'de (derviş dervişi tekkede) bulur.

Aynı yolda olanlar, bu yol yolcularına özgü yerlerde buluşurlar.

1344. Hacı Mekke'de, derviş tekkede[159] (yakışır).

Kişi, özel durumunun gerektirdiği yere yakışır. Bu duruma uymayan yerde bulunursa yadırganır.

1345. Haddini bilmeyene bildirirler.

Çevresindekileri hiçe sayarak yetkili olmadığı konularda yüksekten atanlara sert karşılıklarla gereken ders verilir.

---

158 dede: (Eskiden) Dervişlerin büyükleri.

159 tekke: (Eskiden) Dervişlerin, tarikat adamlarının toplanıp tören yaptıkları yer.

1346. Hak deyince akan sular durur.

Bir anlaşmazlıkta adalet, hakkaniyet, tarafsızlık yolu tutuldu mu artık kimsenin söyleyecek sözü kalmaz.

1347. Haklı söz haksızı Bağdat'tan çevirir.

Doğru, inandırıcı söz, yanlış yolda çok ileri gitmiş olan kişiyi bile yola getirir.

1348. Hak söz ağıdan acıdır.

Bkz. "Doğru söz..."

1349. Hak yerde kalmaz.

Hak hor görülmez, çiğnenmez, yadsınmaz. Emeğin karşılığı her halde ödenir.

1350. Hak yerini bulur.

Bir anlaşmazlığı ortadan kaldıran yol, doğru yoldur. Bu her zaman üstün gelir. Haklıya hakkının verilmesi, suçlunun cezalandırılması da bu demektir.

1351. Halayıktan[160] kadın olmaz, gül ağacından odun. (Gül dalından odun, beslemeden kadın olmaz).

Her şeyin, kendisinden beklenen görevi yapabilecek nitelikler taşıması gerekir. Gül ağacı iyi odun görevini yapamadığı gibi orta hizmetçisi de kültürlü bir kocanın eşi olamaz.

1352. Hal halin yoldaşıdır.

Aynı durumdaki kimseler, birbirlerinin durumunu daha iyi anlarlar. Krş. "Damdan düşen, damdan düşenin..."

1353. Halıda nakış bir gerek.

Bir toplulukta, bir uğraşı alanında ayrık niteliği bu-

---

160 halayık: (Eskiden) Yabancı ülkelerden kaçırılıp hizmette kullanılan kadın.

lunan bir öğe hoş karşılanır. Buna benzer başka bir öğe iyi karşılanmaz.

1354. Hamala semeri yük olmaz (değildir).

İnsana kendi işi ve sorumluluğunu üzerine aldığı yakınlarının yükü ağır gelmez. Krş. "Koça boynuzu..."

1355. Hamama giren terler.

İçinde bulunduğumuz durum masrafı, özveriyi, sıkıntıya katlanmayı gerektiriyorsa işimizi bunlarsız yürütmeyi düşünemeyiz.

1356. Hamı tatlı, yetkini acı.

Çocuk küçükken sevilir; sorun çıkarmaz. Ama büyüyünce anne babayı büyük sorunlar karşısında bırakır; üzer de.

1357. Hamsi kurban olur mu? -Kanı da var, canı da. (Hamsi niçin kurban olmasın; kanı da var, canı da).

Yanlış iş yapmaya kararlı olanlar, bunun doğru olduğunu kanıtlamaya çalışırlar.

1358. Hamsin, zemheriden kemsin.

Kırk günlük zemheri (erbain) kışın en sert dönemi sayılır. Ama onu izleyen elli gün (hamsin) daha da zorlu geçer.

1359. Hangi gün vardır akşam olmadık.

Sona ermeyen hiçbir iyi durum, yıldızı sönmeyen hiçbir ünlü yoktur.

1360. Hanım kırarsa kaza, halayık kırarsa ceza, (Hizmetçi kırarsa suç, hanım kırarsa kaza).

Buyurucu durumunda olanların yaptığı yanlışlık hoş görülür; buyruk altındakilerin yaptığı yanlışlık suç sayılır.

1361. Haramın temeli (binası) olmaz.

Haram kazanç, bir işe yaramadan telef olur gider.

1362. Haramzade[161] pazar bozar, helalzade[162] pazar yapar. (Helalzade barıştırır, haramzade karıştırır.)

Sütü bozuk kişi, iki kimsenin arasını açar, anlaşmalarına engel olur. Soylu kişi arabuluculuk yapar, anlaşmalarına yardım eder.

1363. Harmanda dirgen[163] (tırpan) yiyen sıpa, yılına kadar acısını unutmaz.

Bir haylazlığından dolayı dövülen çocuk, uzun süre bunu hatırlar da haylazlık yapmaktan çekinir. Uygunsuz bir davranışından dolayı cezalandırılan kimseler de böyle.

1364. Harman döven öküzün ağzı bağlanmaz.

Hizmetinin verimlerini aldığımız kimsenin bize kazandırdığı şeylerden yararlanması gerekir. Krş. "Bal tutan parmağını yalar."

1365. Harman dövmek keçinin işi değil.

Önemli, ağır işler, hafife alınmamalı, çoluk çocuğa, acemilere yaptırılmamalıdır.

1366. Harmanı yakarım diyen, orağa yetişmemiş.

Başkasına kötülük yapmayı tasarlayan kişi, kötülüğünü yapmaya fırsat bulmadan cezasını görür.

1367. Harman sonu dervişlerindir.

Herkesin bol bol yararlandığı şeyin arta kalanından alçakgönüllü kimseler yararlanırlar.

---

161 haramzade: Sütü bozuk, piç.

162 helalzade: Helal süt emmiş.

163 dirgen: Harmanda sapları bir yerden başka yere atmaya yarayan uzun çatallı ağaç.

1368. Harman yel ile, düğün el ile.

Her işin gerçekleşmesi birtakım koşulların bulunmasına bağlıdır. Örneğin, harmanı savurmak için yel, düğünün iyi hazırlanması ve toplantının şen geçmesi için hısım, akraba, eş, dost ister.

1369. Hastalık kantarla[164] girer, miskalle[165] çıkar.

Hastalık, birden ve çok zorlu gelir. Ama yavaş yavaş iyileşir.

1370. Hastalık sağlık (sayrılık) bizim için.

İnsan can taşıyor: Sağ, esen olduğu gibi hasta da olur. Bu durumları düşünüp tedbirli bulunmak gerekir.

1371. Hasta ol benim için, öleyim senin için.

Kişi, kendisi için bir özveride bulunan kimseye karşı, sırası gelince daha büyük özveride bulunur.

1372. Hasta olmayan, sağlığın kadrini bilmez.

İnsan hasta olup ağrılar, sızılar içinde kıvrandıktan sonra hasta olmadığı zamanki durumunun değerini gereği gibi anlar.

1373. Hastaya bakmaktan hasta olması yeğdir.

Ağır bir hastaya bakmak o denli güçtür ki, kimi zaman hasta olmak bundan daha kolay görünür.

1374. Hastaya (döşek) yatak sorulmaz.

Bir kişiye, onsuz yapamayacağı belli olan bir şeyin gerek olup olmadığı sorulmaz.

1375. Hasta yatan ölmez, eceli yeten ölür.

Bkz. "Yatan ölmez, eceli yeten ölür."

---

164 kantar: Bkz. Dipnot 110.

165 miskal: Bkz. Dipnot 111.

1376. Hatasız kul olmaz.

Yanılmayan, kusur işlemeyen insan yoktur. Krş. "Kul kusursuz olmaz."

1377. Hatır alma bir elma.

Bir kimseye karşı sevgimizi göstermek için sunduğumuz armağanın değeri pahalı olmasında değil, duygumuzu taşımasındadır. Krş. "Yarım elma, gönül alma", "An beni bir kozla..."

1378. Hatır için çiğ tavuk (da) yenir.

İnsan, sevdiğinin hatırı için yapılmayacak şeyleri yapar.

1379. Haydan gelen huya gider (selden gelen suya gider.)

Havadan kazanılan para, işe yaramayan şeyler uğruna savrulur gider.

1380. Hayıf ölene olur.

Acınacak yaşta ya da acıklı biçimde ölene herkes üzülür; ama bir süre sonra üzüntüler geçer, acı unutulur. Ölenin acınacak durumu ise sürer gider.

1381. Hayır dile eşine (komşuna), hayır gele başına. (Ne dilersen eşine o gelir başına.)

Sen başkaları için iyi şeyler dile ve yap ki başkaları da senin için iyi şeyler dilesin, yapsın. Krş. "Komşunu iki inekli iste ki..."

1382. Hayır işi uzat şerre dönsün, şer izi uzat hayra dönsün.

Bkz. "Şer işi uzat..."

1383. Hayırlı evlat neylesin malı, hayırsız evlat neylesin malı.

Bkz. "Akıllı oğlan neyler ata malını..."

1384. Hayırlı komşu, hayırsız akrabadan iyidir.

Bkz. "Yakın dost..."

1385. Hayvan koklaşa koklaşa, insan söyleşe söyleşe.

Bkz. "İnsan söyleşe söyleşe..."

1386. Hayvan yularından, insan ikrarından (sözünden) tutulur.

Bkz. "İnsan sözünden..."

1387. Hazıra dağlar dayanmaz.

Hazırdan yemeye dağ kadar para olsa dayanmaz. Onun için insan bir yandan yerken bir yandan da kazanmalıdır. Krş. "Sıcağa kar mı..."

1388. "He" demek de iş bitirir, "yok" demek de.

İşinin incelenmesi uzayıp giden kişi, olumlu ya da olumsuz olsun, bir an önce sonucu öğrenmek ister. Çünkü ona göre bir program çizecektir. Olumlu sonuç da, olumsuz sonuç da bu nedenle işine yarar.

1389. Hekimden sorma, çekenden sor.

1) Hastanın ne çektiğini hekim bilmez, hasta bilir. **2)** Bir sıkıntının acısını, çare gösterecek kimse değil; çeken bilir.

1390. Hekim kim, başına gelen.

Bir hastalığın en iyi hekimi, bu hastalığı geçirmiş olan kimsedir. Toplumsal alanda da böyledir: Bir konuyu en iyi sonuca ulaştırmasını bilen kimse, başından böyle bir olay geçmiş olan kimsedir.

1391. Hekimsiz, hâkimsiz memlekette oturma.

Sağlığın güvencesi hekim, toplumun güvencesi hâkimdir. Bu iki güvencenin bulunmadığı yerde oturmak doğru değildir.

1392. Helale cömertlik olmaz.

Karı kocasının, koca karısının başkasıyla senli benli olmasına, düşüp kalkmasına göz yummamalıdır.

1393. Helal kazanç ile yağlı pilav yenmez.

Din, yasa, ahlâk dışı iş yapmadan zengin olunmaz.

1394. Helâlzade barıştırır, haramzade karıştırır.

Bkz. "Haramzade pazar bozar..."

1395. Helva şirin, nefis kâfir.

Yasaklanan ya da ele geçirilmesi güç olan şeyin çekiciliği karşısında ona kavuşma isteğini yenmek güçtür.

1396. Her ağacın meyvesi olmaz.

Dıştan verimli gibi görünen herkes verimli olmaz.

1397. Her ağaç kökünden kurur (çürür).

Bir topluluğun dayandığı temel bozulursa o topluluk yıkılır.

1398. Her ağaçtan kaşık olmaz.

Özelliği bulunan bir iş için herhangi bir kimse ve herhangi bir şey kullanılamaz.

1399. Her başın (herkesin) bin derdi var, değirmencininki su.

Herkesin kendi yaşayışı ile ilgili bir derdi vardır. Bir kişinin derdi ötekininkine benzemez.

1400. Her çiçek koklanmaz.

Her güzelle ilişki kurmak doğru değildir.

1401. Her çok, azdan olur.

Çok dediğimiz şeyler, azların birikmesiyle meydana gelmiştir. Çoğu elde etmek için azları biriktirmeye önem verilmelidir. Krş. "Damlaya damlaya..."

1402. Her damardan kan alınmaz.

Herkesten yardım istenmez. İstense de alınamaz.

1403. Her deliğe (taşın altına) elini sokma, ya yılan çıkar ya çıyan.

Sonunu düşünmeden, zarar görmen olasılığı bulunan davranışlarda bulunma. Krş. "Yılana yumuşak diye el sunma.", "Aklına geleni işleme..."

1404. Her delinin başına bayrak dikilse bedestende bez kalmaz.

Çevrede o denli çok dengesiz var.

1405. Her dükkân kirasıyla.

Her malın fiyatı değerlilik derecesine (nitelik düzeyine) göredir.

1406. Her düşüş bir öğreniş.

Kişi her yanlış davranışın acı sonucundan bir ders alır. Krş. "Her ziyan bir öğüttür."

1407. Her gönülde bir arslan yatar.

Bkz. "Her yiğidin gönlünde..."

1408. Her gün baklava börek yense bıkılır.

Hep aynı şeyle uğraşmak, usanç verir. Bunlar en güzel şeyler olsa bile.

1409. Her gün bir olmaz.

Bkz. "Gün güne uymaz."

1410. Her gün gezen kırda, bir gün uğrar kurda.

Sakıncalı işlerle uğraşan kimse, günün birinde tehlikenin kurbanı olur.

1411. Her güzelin bir kusuru (huyu) vardır.

Bkz. "Kusursuz güzel olmaz."

1412. Her horoz kendi çöplüğünde (küllüğünde) öter (eşinir).

Bir kişinin kendi malı olan yerde, ya da kendisine çok bağlı bulunan çevrede sözü geçer.

1413. Her inişin bir yokuşu (her yokuşun bir inişi) vardır.

İşi bozulan kişi üzülmemelidir. Her inişin bir yokuşu olduğu gibi, bozulan işin düzelmesi, düşmenin kalkması da vardır.

1414. Her inleyen ölmez.

Her sıkıntılı durum kötü biçimde sonuçlanmaz. Umutsuzluğa düşmemek, sıkıntıyı giderecek yollara başvurmak gerekir.

1415. Her insan kendi çukurunu doldurur.

Bkz. "Kimse kimsenin çukurunu..."

1416. Her işin başı sağlık.

İnsanın yapacağı her iş, vücut sağlığına bağlıdır. Sağlık olmazsa hiçbir iş yapılamaz.

1417. Her işte bir hayır vardır.

Olup biten bir işi —başka biçime sokmak elimizde olmadığına göre— hayra yormak gerekir. Bu, insanı kötümserlikten kurtarır.

1418. Her kapının bir anahtarı vardır.

Her güç işi çözecek bir yol vardır.

1419. Her kaşığın kısmeti bir olmaz.

Herkesin talihi, kazancı bir değildir. Aynı çabayı göstermelerine karşın kimisi daha çok, kimisi daha az kazanır.

1420. Herkes aklını pazara çıkarmış (mezada vermiş), yine kendi aklını almış (beğenmiş). (Herkes kendi aklını beğenir).

İnsanlar kendi akıllarını başkalarının aklından üstün görürler. Bir konu üzerindeki türlü düşünceler arasından, en çok kendi düşüncelerini beğenirler. Çünkü ölçüleri de kendi akıllarıdır. Krş. "Akılları..."

1421. Herkes bildiğini okur.

Başkaları ne söylerse söylesin, herkes kendi düşünüşüne göre iş yapar.

1422. Herkes davul çalar ama çomağı makama uyduramaz.

Herkes iş yapar ama, o işin gerektirdiği ustalığı gösteremez. Krş. "Herkes kaşık yapar ama..."

1423. Herkes ektiğini biçer.

Bkz. "Ne ekersen onu biçersin."

1424. Herkese tükrüğü bal.

Kişi —başkaları beğenmese de— kendi yapıtını, kendi yakınlarını beğenir, sever.

1425. Herkes evinde ağadır.

Herkesin kendi evinde, kendi bölgesinde hatırı sayılır, sözü geçer. Krş. "Her horoz kendi çöplüğünde öter."

1426. Herkes gübresini kendi tarlasına kor.

Kişinin başkasına yaptığı kötülük kendi tarlasına koyduğu gübre gibidir; Kendi malıdır, yine kendisine dönecektir.

1427. Herkesin aklı bir olsa koyuna çoban bulunmaz.

Çeşitli işler, çeşit çeşit yetenekli kişilerle başarılabilir. Herkes aynı şeyi bilse ve yapabilseydi, geri kalan işleri yapacak kimse bulunmazdı.

1428. Herkesin arşınına göre bez vermezler (verilmez).

Herkes bir şeyden istediği ölçüde değil, ancak gerektiği ve olabildiği oranda yararlanabilir.

1429. Herkesi (kişiyi) nasıl bilirsin? Kendin gibi (kalbince).

Başkalarının bir durum karşısında nasıl davranacağını düşünürken hep kendimizi ölçü tutar, ona göre yargıya varırız. (Ama bu yargı her zaman doğru çıkmaz.)

1430. Herkesin (her başın) bir derdi var, değirmencininki de su.

Bkz. "Her başın bir derdi var..."

1431. Herkesin delisi evinde, derdi karnında.

Aile bireylerinin uygunsuzlukları, evin çeşitli sıkıntı ve sorunları olur. Bunlar kimseye duyurulmaz; sineye çekilir.

1432. Herkesin ettiği yoluna gelir.

Bir kimse başkasına bir kötülük yaparsa aynı şey kendisinin de başına gelir. İyilik de böyle.

1433. Herkesin geçtiği köprüden sen de geç.

Sana uygun görünmese bile herkesin yaptığı işi sen de yap.

1434. Herkesin hamuru ekmeğine göredir.

Bir iş için yapılan hazırlık, gerekseme ölçüsünde olur.

1435. Herkesin tenceresi kapalı kaynar.

Bir ailenin geçim durumunu başka bir aile bilmez.

1436. Herkesin yorulduğu yere han yapmazlar (yapılmaz).

Bir işi yapmakla yükümlü olan kimseye, bu işi dilediği zaman yapması, dilediği gibi yapması, istemediği zaman yapmaması hakkı tanınmaz.

1437 Herkes kârının rengine boyanır.

İnsan davranışlarını uğraştığı işin gereklerine uydurmalıdır.

1438. Herkes kaşık yapar ama sapını ortaya getiremez.

Bir işi yapmadan yapmaya fark vardır. Kusursuz ve en güzel biçimde yapmayı herkes beceremez. Krş. "Herkes davul çalar ama..."

1439. Herkes kendi aklını beğenir.

Bkz. "Herkes aklını pazara çıkarmış..."

1440. Herkes (kimse) kendi ayıbını bilmez (görmez).

İnsan kendi kusurunu göremez, bilemez. Bilse zaten onu yapmaz.

1441. Herkes (her insan) kendi çukurunu doldurur.

Bkz. "Kimse kimsenin çukurunu doldurmaz."

1442. Herkes kendi ölüsü için ağlar.

Hiç kimse başkasının acısını içinde duymaz. Onun yüreğini sızlatan ancak kendi acısıdır. Krş. "Eldeki yara, yarasıza..."

1443. Herkes ne ederse kendine eder.

Kişinin davranışları, niteliğine göre çevrede yankı bulur. Davranışları iyi ise, çevresinden iyilik gelir. Kötü ise, karşılıklar da kötü olur. Krş. "İyilik eden iyilik bulur", "Ne doğrarsan aşına o çıkar kaşığına", "Ne ekersen onu biçersin."

1444. Herkes sakız çiğner ama (çıtlatamaz), Kürt (Çingene) kızı tadını çıkarır.

Bir işi herkes yapar ama, meraklısı başka bir iştahla, tadını çıkararak ve herkesin dikkatini çekerek yapar.

1445. Herkes sevdiğini öper, bayram da bahane.

Kişi, yapmayı uygun gördüğü iş için bir gerekçe yakıştırır.

1446. Herkes zibilliğinin horozu. (Her horoz zibilliğinde öter.)

Bir çevreye egemen olan kişinin sözü o çevrede geçer.

1447. Her kimin bağı var, yüreğinde dağı[166] var.

Bkz. "Dağda bağın var, yüreğinde..."

1448. Her koyun kendi bacağından asılır.

Herkes kendi suçundan sorumludur.

1449. Her kuşun eti yenmez (kuş var ki et yedirirler.)

Bkz. "Kuş var eti yenir, kuş var..."

1450. Her sakaldan bir tel çekseler, köseye sakal olur.

Herkes biraz özveride bulunsa bir yoksul perişanlıktan kurtulur.

1451. Her sakallıyı baban mı sanırsın?

Dış görünüşü ile iyi sanılan kişinin içyüzünü anlamadıkça kesin yargıya varmayınız.

1452. Her şeyin vakti var, horoz bile vaktinde öter.

Her şey zamanında yapılmalıdır. Zamanı gelmeden yapılmaya kalkışılırsa başarı elde edilemez. Çünkü gereken koşullar tamam olmamıştır. Zamanı geçtikten sonra yapılırsa gereği kalmayan bir iş için uğraşılmış olur. Krş. "Vakitsiz öten horozun..."

1453. Her şeyin yenisi, dostun eskisi.

Eski, yıpranmış, bozulmuş şeyi kullanmak, insana

---

166 dağ: Ateş yarası.

sıkıntı verir. Yeni şey zevkle kullanılır. Eskilik ancak dostlukta değer taşır. Çünkü eski dostluk, birçok sınav geçirmiş, pekişmiştir; unutulmaz anılarla iki tarafı birbirine bağlamıştır.

1454. Her şeyin yokluğu yokluktur.

İnsan pek çok şeye gerekseme duyar. Gerekli olan şey, küçük bir şey de olsa yokluğu kendini belli eder.

1455. Her taş baş yarmaz.

Her korkulan şey tehlikeli değildir. Krş. "Ummadığın taş baş yarar."

1456. Her vaktin bir padişahı var.

Her işin iyi yapılacak uygun bir zamanı vardır.

1457. Her yerde okka[167] (okka her yerde) dört yüz dirhem[168].

Bkz. "Nereye gitsen okka dört yüz dirhem."

1458. Her yiğidin bir yoğurt yiyişi vardır.

Her kişinin kendine özgü bir çalışma yolu, bir iş yapma biçimi vardır.

1459. Her yiğidin gönlünde (her gönülde) bir arslan yatar.

Herkesin gönlünde, elde etmek istediği büyük bir şey vardır.

1460. Her yokuşun bir inişi vardır.

Bkz. "Her inişin bir yokuşu vardır."

1461. Her zaman çiğdem çıkmaz; bazen de küsküç* kırılır.

Girişilen işlerden her zaman olumlu sonuç alınamaz. Kimileyin olumsuz durumlar başarıya engel olur.

---

[167] okka: (Eskiden) 400 dirhem ağırlığında bir tartma ölçüsü.
[168] dirhem. Bkz. Dipnot 83.
* küsküç: Yer altından çiğdem çıkarmaya yarayan demir.

1462. Her zaman eşek ölmez, on köfte on paraya olmaz.

1) Her zaman piyasa malla dolup fiyatlar ucuzlamaz.

2) İstenen şeyi kolayca elde etmek olanağı çıkınca fırsatı kaçırmamalı.

1463. Her zaman gemicinin istediği rüzgâr esmez.

Olaylar herkesin dileğine uygun olarak gelişmez.

1464. Her ziyan bir öğüttür.

Kişi her uğradığı zarardan bir ders alır. Kendisini bu zarara sürükleyen yanlış tutumu artık bırakır. Krş. "Her düşüş bir öğreniş."

1465. Hesapsız kasap, ya bıçak kırar ya masat[169], (Hesabını bilmeyen kasap, ne satır bırakır, ne masat).

1) İşinin ehli olmayan, ne yapacağını önceden iyi düşünmeyen kişi, işin içinden bir türlü çıkamaz. Bu uğurda başvurduğu araçları da heder eder.

2) Hesabını bilmeyen kişi elinde, avucunda bulunan işe yarar şeyleri de ziyan eder.

1466. Hırsıza beyler de borçlu.

Bkz. "Zora beylerin borcu var."

1467. Hırsıza kilit (kapı, baca) olmaz.

1) Hırsıza ne kilitli kapı, ne yüksek duvar engel olabilir. O içeri girmenin yolunu bulur.

2) Kötü bir iş yapmaya kararlı olan kişiyi önlemek olanaksızdır.

1468. Hırsız evden olursa mandayı bacadan aşırır.

Ev içindeki hırsızlığa karşı önlem almak güçtür: Evin ve evdeki yaşayışın bütün inceliklerini bildiği

---

[169] masat: Bkz. Dipnot 24.

için akla gelmeyen yollarla, olanaksız sanılan eylemlerle hırsızlığını yapar.

1469. Hırsızlığı da öğren, başucunda dursun.

Hırsızlığı ve benzeri kötü davranışları da öğrenin. Eylemde bulunmak için değil, bunları yapanlara karşı ne gibi önlemler alınması gerektiğini bilmeye ve kendilerini daha kolay bulmaya yarayacağı için.

1470. Hırsızlık bir ekmekten, kahpelik bir öpmekten.

Hırsızlığın büyüğü küçüğü olmaz; bir ekmek çalan da hırsızdır. Nitekim kadının namusunu satmış sayılması için bir öpücük vermiş olması yeter.

1471. Hısım hısımın ne öldüğünü ister, ne onduğunu.

Bkz. "Kardeş kardeşin ne öldüğünü..."

1472. Hıyar akçesiyle alınan eşeğin ölümü sudan olur.

Çok ucuza alınan mal, çürük, işe yaramaz olur.

1473. Hıyarın önü, dutun sonu.

Hıyar, ilk çıktığında taze ve lezzetli olur; gitgide kartlaşır. Dut ise ilk çıktığında ham, son günlerinde olgun ve tatlı olur.

1474. Hile ile iş gören mihnet ile can verir.

İşlerine hile karıştırmış, başkalarını aldatmış olan kişi son nefesini azap içinde verir.

1475. Hilekârdan yumurta alan, içinde sarısını bulamaz.

Hilekâr satıcı, hiç kimsenin kuşkulanmasına olanak bulunmayan hileler yapar. Bunun gibi kurnaz kişi, işini yaparken kimseye sezdirmeden çıkar sağlar.

1476. Hizmetçi kırarsa suç, hanım kırarsa kaza.

Bkz. "Hanım kırarsa kaza."

1477. Hocanın dediğini yap (söylediğini dinle), yaptığını yapma (Hocanın okuduğunu dinle, gittiği yola gitme.)

Din adamları bize dinin buyruklarını anlatırlar. Buna uymak gerektir. Ama birçok din adamının davranışları, din buyruklarına aykırı olduğundan gittikleri yola gidilmemelidir.

1478. Hocanın vurduğu yerde gül biter.

Öğretmen gerekli görürse çocuğu döver. Attığı dayağa, gücenmek şöyle dursun, nimet gözüyle bakılır ve dayağın yaptığı kızartı, vücutta açılmış gül diye nitelenir.

1479. Hoca okurken yanılır.

Yanılmak doğal bir olaydır; kusur sayılmamalıdır. Hoca bile çok iyi bildiği Kuran ayetlerini okurken yanılabilir.

1480. Horoz ne kadar öterse ötsün, civciv tavuğun dıkdıkına bakar.

Babalar çocuklarının kendilerine yakın olmaları için ne denli uğraşırlarsa uğraşsınlar, çocuklar annelerine daha çok bağlı olurlar.

1481. Horoz ölür, gözü çöplükte kalır.

Kişinin sevdiği şeye karşı olan hırsı ölene değin sürer.

1482. Horozu çok olan köyün sabahı geç olur.

Bir konu üzerinde söz söyleyen çok olursa sonuca varmak gecikir.

1483. Huy canın altındadır.

Bkz. "Can çıkmayınca huy çıkmaz."

1484. Huylu huyundan vazgeçmez.

Bir huy edinmiş olan kişiyi bu huydan vazgeçirmek için ne kadar uğraşılırsa boştur. Krş. "Can çıkmadan huy çıkmaz", "Huy canın altındadır", "İnsan yedisinde ne ise..."

I

1485. Irak yerin haberini kervan getirir.

Erişemediğimiz şeyle aramızdaki ilişkiyi bir aracı sağlar.

1486. Irmak kenarına çeşme yapılmaz.

Zaten var olan ve herkesin işine yarayıp artan şeyin yanına aynı işi görmek üzere bir de daha zayıfını eklemek boşuna yorulmaktır.

1487. Irmaktan (çaydan, dereden) geçerken at değiştirilmez.

Bir yöntemden başka bir yönteme geçerken tehlikeli davranışlardan sakınmak gerekir.

1488. Irz insanın kanı pahasıdır.

İnsan ırzını, namusunu korumak için canını feda eder.

1489. Isıracak it dişini (diş) göstermez.

Kötülük etmeye kararlı olan, bunu daha önce açığa vurmaz.

1490. Isıramadığın (bükemediğin) eli öp başına koy.

Düşmanını yenemiyorsan ona hoş görünmeye çalışarak kötülüğünden kendini koru!

1491. Isırgan ile taharet olmaz.

1) İyi iş yapmak için zararlı araç kullanılmaz.
2) Kötü kişiden iyilik beklenemez.

1492. Isırgan, ocağında biter.

Saldırgan kişi, saldırgan ortamda yetişir. Krş. "Ot kökü üstünde biter."

1493. Isıtma "ben tuttuğumu kırk yıl sonra tanırım" demiş.

Sıtma hastalığına yakalanmış olan kimse, iyi olduktan uzun yıllar sonra bile sarı, soluk benzinden belli olur.

1494. Islanmışın yağmurdan korkusu (pervası) olmaz.

Daha önce bir zarara uğramış kimse, kendisine aynı zararı verecek şeyden korkmaz.

1495. Ismarlama hac, hac olmaz (kabul olunmaz).

Kişi, kendisinin yapması gereken işi başkasına ısmarlamamalıdır. Başkası eliyle yapılan iş, kendi eliyle yaptığı işin yerini tutmaz.

1496. Issız eve it buruk.

Bkz. "Sahipsiz eve it buyruk."

1497. Işığını akşamdan önce yakan sabaha çırasında yağ bulamaz.

Savurganlık, kişiyi yoksulluğa düşürür: Gerekmediği zaman bol para harcayanlar, gerektiği zaman harcayacak para bulamazlar.

İ

1498. İbadet de gizli, kabahat de.

İbadet gösteriş için yapılmaz. Kul, Tanrı'sına karşı olan borcunu elâlem görsün diye yaparsa bu, ibadet olmaktan çıkar. Kabahat, kamunun kınadığı bir şeydir; ona da gizlilik yakışır.

1499. İbibik sende bu göt var, çok yuvalar kokutursun.

Kötü huylu kişi, nereye gitse çevresine kötülük saçar. Hangi işe el atsa o işi yozlaştırır.

1500. İçgüveysi iç ağrısı.

İçgüveysi konuk gibidir. Evdekiler sürekli olarak onu ağırlamaya, memnun etmeye, gücendirmemeye çalışırlar ve kendileri rahatsız olurlar.

1501. İhmalin devlete zarara var.

İhmalci kişinin zengin olması kolay değildir. Çünkü kazanç getiren işi vaktinde yapmaya üşenir; fırsatı kaçırır.

1502. İhtiyarın düşkünü, beyaz giyer kış günü.

Bkz. "Eşkıyanın düşkünü..."

1503. İki arslan bir posta sığmaz.

Bir ülkede iki baş egemen olmaz. Böyle iki baş bulunursa geçinemezler, kavga ederler; biri ötekini ortadan kaldırır.

1504. İki at bir kazığa bağlanmaz.

Başına buyruk olmak isteyen iki kişi, aynı iş üzerinde birlikte çalıştırılamaz; aralarında anlaşmazlık çıkar, kavga çıkar. Krş. "İki baş bir kazanda kaynamaz."

1505. İki baş bir kazanda kaynamaz.

Ayrı ayrı düşünceleri ve kişilikleri bulunan iki kimse, bir arada yaşayamaz, birlikte yapılacak iş üzerinde birleşemezler. Krş. "İki at bir kazığa bağlanmaz."

1506. İki cambaz bir ipte oynamaz.

Kurnaz, hileci iki kişi, bir iş üzerinde karşılaşırlarsa birbirlerini aldatmak, atlatmak için bütün hünerlerini harcarlar. Bu durum ikisi için de tehlikelidir.

1507. İki çıplak bir hamamda yakışır.

Evlenecek çiftten biri yoksul ise ötekinin az çok bir şeyleri bulunmalıdır ki içinde barınabilecekleri bir ev açabilsinler ve orada büyük bir sıkıntı çekmeden yaşayabilsinler.

1508. İki deliye bir uslu koymuşlar.

Birbirleriyle anlaşamayan, kavga eden iki kişinin arasını bulacak bir akıllı çıkar. Böyle biri çıkmazsa aynı işi mahkemeler görür.

1509. İki dinle (bin işit) bir söyle. (Bir söyle, iki dinle).

Çok konuşmak doğru değildir. Çok konuşan, gereksiz, yanlış sözler söyler. Karşındaki iki, on, yüz söylerse sen bir söyle. Yerinde cevap verebilmen için de hemen atılmaman, söylenenleri uzun uzun dinlemen gerektir.

1510. İki el bir baş içindir.

Tanrı insana çalışıp kazanarak yaşayabilmesi için güç vermiştir, el kol vermiştir. Bunlar iyi kullanılmalı, başkasının yardımına muhtaç kalınmamalıdır.

1511. İki emini bir yemin aralar.

Birbirinin doğruluğuna güvenerek birlikte iş yapmakta olan iki kişiden biri, hile yapmadığına arkadaşını inandırmak için yemin ediyorsa güven bozulmuş demektir. Artık ayrılmaları gerekir.

1512. İki gönül bir olursa (olunca) samanlık seyran olur.

Birbirini seven ve evlenmek isteyenler için ev-bark söz konusu değildir. Onlara samanlık bile saray gibi gelir.

1513. İki kardeş savaşmış, ebleh buna inanmış.

İki kardeş arasında çıkan anlaşmazlık, geçicidir. Onu gerçek ve sürekli sanmak saflıktır.

1514. İki karılı bitten, iki analı sütten ölür.

Bir kişinin iki karısı olursa, işleri, her karı ötekinin yapmasını bekler. Kocaları da bakımsız kalır. Süt ninesi tutulan çocuk da, annesinin süt ninesine, onun da anneye güvenerek emzirmeyi ihmal etmelerinden iyi beslenemez. İki başlı işlerin iyi gitmemesi bundandır.

1515. İki karpuz bir koltuğa sığmaz.

Bir kimse iki büyük işi aynı zamanda yapamaz.

1516. İki kere iki dört eder.

Gerçek çok açık ve kesin olarak ortada. Tersini savunmak olanaksız.

1517. İki kişi başında fes yok derse başını yokla.

Çevrendekiler, sende düzeltilmesi gereken bir durum

bulunduğunu söylerlerse hemen yok deme. Söylenenin doğru olup olmadığına sen de dikkat et.

1518. İki kişi dinden olursa bir kişi candan olur.

İki kişi yalan yemin ile dinden çıkar, bir kimsenin cinayet işlediğine tanıklık ederlerse o kimse asılır.

1519. İki koç kafası bir kazanda kaynamaz.

Bkz. "İki baş bir kazanda kaynamaz."

1520. İki (dokuz) ölç, bir biç.

Tasarlanan iş, önce tekrar tekrar ve sonuçlarıyla birlikte düşünülmeli, ondan sonra -verilecek karara göre- yapılmalıdır.

1521. İki testi çarpışınca biri kılırsa biri de çatlar.

Bir çatışmada yenen de yenilen de zarar görür. Biri az, biri çok olsa da.

1522. İki testi tokuşunca biri elbet kırılır.

İki kişi kavgaya tutuşur, iki ordu çarpışırsa doğal olarak bir taraf yenilir, büyük zarara uğrar.

1523. İki tımar bir yem yerine geçer.

Atı sık sık tımar etmek, yemle beslemek kadar önemlidir.

1524. İlk avrat çarık, sonraki sarık.

Birinci karısına hor bakan kişi, eşinin ölmesi ya da ayrılması dolayısıyla yeniden evlendiği kadını baştacı eder.

1525. İlk vuran okçudur.

Amaca başkalarından önce ulaşan, işinin eridir ve kazançlıdır.

1526. İmam evinden aş, ölü gözünden yaş çıkmaz.

Bir şey alınması olanağı bulunmayan yerden bir şey-

ler vermesini beklemek boştur. Krş. "Yoktan yonga çıkmaz."

1527. İmam osurursa cemaat sıçar.

Baştakinin küçük bir suç işlemesi, onun buyruğu altındakilerin büyük suç işlemelerine yol açar.

1528. İmece günü bulutlu, görmeyene ne mutlu.

Zamanın elverişli olup olmadığına bakmadan yardıma gelenleri bulunan iş sahibine ne mutlu.

1529. İnanma dostuna, saman doldurur postuna.

Bkz. "Güvenme dostuna..."

1530. İncir babadan, zeytin dededen.

İncir ağacı yaşlanarak babadan evlada, zeytin ağacı da ondan çok yaşlanarak dededen toruna kalırsa daha verimli olur.

1531. İneğin sarısı, toprağın karası.

Çiftçiler arasında ineğin sarı, toprağın kara renkli olanı beğenilir.

1532. İnek ağzından sağılır.

Bir kişiden ya da hayvandan bol verim bekleyen onu iyi beslemeli, doyurmalıdır.

1533. İnek gibi süt vermeyen, öküz gibi kutan[170] sürer.

Yorucu olmayan işlerde kendisinden yararlanılamayan kişi, ağır işlere koşulur.

1534. İn kalk (çık) dünyası.

Dünyada hiç kimse değişmeyen bir durum sağlayamaz. Kâh düşer, kâh kalkar. Krş. "Kavanoz dipli dünya."

---

[170] kutan: Büyük pulluk.

1535. İnkâr mahkemenin kilidi.

Mahkeme, davalının inkârı ile açılır; inkârı ile kapanır.

1536. İnsan ayaktan, at tırnaktan kapar.

Birçok hastalıklar insana ayağını üşütmesinden, ata da tırnağı yoluyla gelir. Krş. "Ayağını sıcak tut..."

1537. İnsan beşer, kuldur (bazen) şaşar.

Tanrı insanları eksiksiz yaratmamıştır. Dünyada yanılmayan kimse yoktur. Kişinin kimi zaman şaşırmasını, yanılmasını hoş görmek gerektir. Krş. "Kul kusursuz olmaz."

1538. İnsan bilmediğini ayağının altına alsa başı göğe erer.

İnsan ne denli bilgili olursa olsun bilmedikleri bildiklerinden binlerce kez çoktur.

1539. İnsan çeşit çeşit, yer damar damar.

Toprağın her kesimi ayrı ayrı nitelikler taşıdığı gibi, insanlar da küme küme ve tek tek birbirlerinden ayrı nitelikler taşırlar.

1540. İnsan doğduğu yerde değil, doyduğu yerde.

İnsan doğduğu yeri değil, geçimini sağladığı yeri yurt edinir.

1541. İnsan eşek olunca semer vuran çok olur.

Kişi anlayışsız, budala olursa, çevresi bu durumunu sömürür: Kendisiyle alay edenler, ondan çıkar sağlayanlar çok olur.

1542. İnsan (adam) eti (yükü) ağırdır.

1) Bakmakla yükümlü olduğu kimselerin hizmeti bir aileyi zaten çok yorar. Buna, bakmakla yükümlü olmadığı kimsenin hizmeti eklenmemelidir. Yani

hiçbir kimse, başka bir aileye yük olmamalıdır. Bu yük aileye ağır gelir.

2) Yatalak insanı kaldırmak, yatırmak güçtür.

1543. İnsan göre göre, hayvan süre süre (alışır).

İnsanlar bir şeyi göre göre öğrenirler. Hayvanların öğrenmesi ise insanların onlara istedikleri işi sürekli olarak yaptırması ile sağlanır.

1544. İnsanı gam duvarı nem yıkar.

Bkz. "Duvarı nem, insanı gam yıkar."

1545. İnsanın (adamın, bir kimsenin) adı çıkmadansa canı çıkması yeğdir (hayırlıdır).

Bkz. "Bir adamın adı çıkacağına..."

1546. İnsanın (adamın) alacası içinde, hayvanın alacası dışında (-dır).

Hayvanın rengi dışındadır, bellidir. Ama insanın rengi içindedir: Ne düşündüğü, ne yapmak istediği, kısaca içyüzü belli değildir.

1547. İnsanın canı acıyan yerindedir.

Bir yerimiz acıdı mı bütün vücudumuz rahatsız olur; sanırız ki canımız oradadır.

1548. İnsanın eti yenmez, derisi giyilmez; tatlı dilinden başka nesi var?

İnsanın kendini sevdirmesi tatlı diliyle olur. Onu; eti, sütü, yumurtası, derisi... için sevilen hayvandan ayıran da budur.

1549. İnsanın kötüsü (fenası) olmaz; meğer ki züğürt ola (parası olmaya).

Bkz. "Adamın kötüsü olmaz..."

1550. İnsanın vatanı doğduğu yer değil, doyduğu yerdir.

Kişi doğduğu yerde kazanç sağlayamazsa, kazanç sağlayabileceği bir yere göçer; orayı yurt edinir. Doğduğu yerden çok burasını benimser.

1551. İnsan ikrarından, hayvan yularından tutulur.

Bkz. "İnsan sözünden..."

1552. İnsan insanın (adam adamın) şeytanıdır.

Uygunsuz arkadaş, insanı doğru yoldan saptırır; kötülüğe sürükler. Krş. "Kişi refikinden azar."

1553. İnsan kendini beğenmese çatlar (ölür).

Herkes kendini beğenir. Bu, kendi aklını beğenmesinin sonucudur. Çünkü insanın kişiliği, aklının yönetimi ile biçimlenir. Madem ki kendi aklını bütün akılların üstünde görüyor, kişiliğini de üstün bir değer kazanmış bilir. Zaten böyle olduğuna inanmasa yaşayamaz. Krş. "Herkes aklını pazara çıkarmış..."

1554. İnsan (adam) kıymetini insan (adam) bilir.

Bir kimsenin ne kadar değerli olduğunu ancak o kimsenin değerini ölçebilecek nitelikteki insanlar anlar.

1555. İnsanolu çiğ süt emmiş.

İnsanoğlu her zaman iyi değildir. Kimi zaman sütsüzlük damarı tutar, soysuzca davranışlarda bulunur; iyiliğini gördüğü kimseye kötülük yapar.

1556. İnsan söyleşe söyleşe (konuşa konuşa) hayvan koklaşa koklaşa.

Hayvanlar koklaşarak tanıştıkları gibi insanlar da konuşarak tanışırlar ve konuştukça birbirlerini daha iyi anlarlar.

1557. İnsan sözünden (ikrarından), hayvan yularından tutulur.

Söylediği söz, kişiyi bağlar. Buna uymayan bir davranışta bulunmak istese kendisine hemen bu söz anımsatılır. Onun için söylediğinin dışına çıkamaz. Şu durum, yularından tutulduğu için başka yöne sapamayan hayvanın durumuna benzer.

1558. İnsan yanıla yanıla, pehlivan yenile yenile.

Bkz. "Adam yanıla yanıla..."

1559. İnsan yedisinde ne ise yetmişinde de odur.

Kişinin çocukluğundaki huyları, özellikleri değişmez; ihtiyarlığında da sürer. Krş. "Can çıkmayınca...", "Huy canın altındadır", "Sütle giren huy...", "Huylu huyundan vaz geçmez."

1560. İp inceldiği yerden kopar.

Bir durum, en çürük yerinden patlak verir. Krş. "Gön yufka yerinden delinir."

1561. İp kırıldığı (koptuğu) yerden ulanır (bağlanır).

1) İki kişi arasındaki kırgınlığın giderilmesi için kırgınlık nedeninin giderilmesi gerekir.

2) Bozulan bir iş nerede kalmışsa, düzeltilmesine oradan başlanır.

1562. İplik pazarında Fatmacığa kim?

Benzerleri çok olan kişi ya da nesnelere kimse önem vermez; ayrıcalık tanımaz.

1563. İsin yanına varan is, misin yanına varan mis[171] kokar. (Karga ile gezen boka konar.)

Kişi kiminle arkadaşlık ederse ondan kendisine bir-

[171] mis: Misk.

takım huylar geçer: Kötü arkadaştan kötü, iyi arkadaştan iyi. Krş. "İtle yatan bitle kalkar", "Kişi refikinden azar", "Kır atın yanında duran...", "Körle yatan...", "Topalla gezen...", "Üzüm üzüme..."

1564. İslâm'ın şartı beş, altıncısı insaf demişler.

İslâm dininin beş temel direği vardır. (Kelime-i şahadet, namaz, oruç, zekat, hac.) Eğer altıncısı olsaydı her halde "insaf" olurdu. "İnsaf", namaz, oruç gibi, İslâmlığın temel direklerinden sayılmaya değer.

1565. İstediğini söyleyen, istemediğini işitir.

Bir kimseye ölçüsüz, ağır sözler söylemek, hakaret etmek doğru değildir. O da ağır sözlerle karşılık verir.

1566. İstemem diyenden korkmalı.

Bir şeyi istemem diyen, fırsat bulunca, bakarsınız ki aşırı istekli olandan daha çok o şeyi istiyormuş.

1567. İstenmeyen aş, ya karın ağrıtır ya baş.

Bkz. "Gönülsüz yenen aş..."

1568. İsteyenin bir yüzü kara, vermeyenin iki yüzü.

Birisinden bir şey istemek zorunda kalan kimse utanır. Ama onun yüzsuyu dökmesine karşı istediğini vermeyenin daha çok utanması gerekir.

1569. İş amana binince kavga uzamaz.

Kavga edenlerden biri aman dilerse artık çekişme kalmaz.

1570. İş anlatılıncaya kadar baş elden gider.

Kızışmış bir kavgada, ya da bir tarafın büyük zarara

uğrayacağı bir işlemde meram anlatmaya fırsat kalmadan, olacak olur.

1571. İş bilenin, kılıç kuşananın.

Bkz. "At binenin..."

1572. İşçi kırk yılda, tüccar kırk günde.

İşçinin kırk yılda eline geçen parayı tüccar kırk günde, belki de bir günde kazanır. Buna benzer eşitsizlik örnekleri çoktur.

1573. İşine hor bakan (sanatını hor gören) boynuna torba takar.

İşini küçümseyen kişi para kazanamaz. Para kazanmayanın sonu ise dilenciliktir.

1574. İşini bilmeyen kasap, ne bıçak kor ne masat.

Bilmediği işe girişen kişi, her şeyi karmakarışık duruma getirir.

1575. İşini kış tut da yaz çıkarsa bahtına.

Başladığın işin güç yürüyeceğini, ya da parlak sonuç vermeyeceğini düşün, kendini ona göre hazırla ki sonunda düş kırıklığına uğramayasın ve işi kolay yürütebilir, parlak sonuç alırsan sevinesin.

1576. İş insanın aynasıdır.

Bir kimsenin nasıl bir kişi olduğunu anlamak isterseniz yaptığı işlere bakınız. Bu işlerin niteliği, o kişinin yeteneğini, huyunu, tutumunu... belli eder.

1577. İş insanın kalayı.

Beden ve kafa, çalıştıkça gelişir, güçlenir, güzelleşir.

1578. İşin yoksa şahit ol, paran çoksa (borcun yoksa) kefil ol.

Tanık, ikide birde mahkemeye çağrılır, işini, gücü-

nü bırakıp gider. Kefil de, asıl borçlunun borcunu ödememesi dolayısıyla bu parayı ödemek zorunda kalır. Onun için tanıklık, boş oturan kimselerin, kefillik, parası çok kimselerin işidiri. İkisinden de uzak kal.

1579. İşkilli büzük dingilder.

Meydana çıkmasını istemediği bir iş yapmış olan kişi, hep korku, telaş içinde, tetikte bulunur. Bu durumuyla kuşkuları üzerine çeker. Krş. "Al kaşağıyı..."

1580. İşleyen demir pas tutmaz (paslanmaz, ışıldar).

Tembel tembel oturan kimse hantallaşır, iş yapma yeteneğini yitirir. Çalışan kimse gittikçe açılır, daha yararlı işler yapar. Krş. "Yuvarlanan taş yosun tutmaz", "Akan su yosun tutmaz."

1581. İşleyen eşeğin boynu boncuklu olur.

İşveren, görevini iyi yapan, çalışkan işçisine iyi bakar. Onu ödüllendirir.

1582. İş olacağına varır.

Bir iş, koşullar neyi gerektiriyorsa o yönde gelişir; ne olacaksa o olur. Sen onun yürüyüşünü değiştiremezsin. Bundan dolayı şu, ya da bu biçimde yürümemekte olmasına boş yere üzülme.

1583. İştah dişin dibindedir.

Bir şey yemeyi canı çekmeyen kimse, yiyecekten bir parça tadınca iştahının açıldığını görür.

1584. İşten artmaz, dişten artar.

İnsan ne denli çok çalışıp para kazanırsa kazansın, tutumlu harcamasını bilmezse bir şey artıramaz. Para, kazanmakla değil, tutumla artar.

1585. İt ağzını kemik tutar.

Aşağılık kişinin ağzını kapamak için ona bir çıkar sağlamak yeter.

1586. İt, boku acından yer.

Yasa dışı çıkar sağlayanlar ve toplumun kınadığı yollarla para kazananlar içinde öyleleri var ki, yaşamlarını sürdürebilmek için başka yol bulamamışlardır.

1587. İt değmekle (işemekle) deniz pis olmaz.

Temizliğine herkesin büyük bir inancı bulunan kişi ya da şey, aşağılık kimselerin atmak istediği çamurla kirletilemez. Krş. "Köpek sürünmekle...", "Kalaylı bakır küflenmez."

1588. İt derisinden post olmaz.

Aşağılık kimse, ya da şey, yüce ve temiz bir amaca hizmet edemez.

1589. İte dalanmaktan çalıyı dolanmak iyidir.

Kişi, yapacağı işte huysuz biriyle çatışacaksa işini o kişiyle karşılaşmayacağı yoldan (bu yol güçlüklerle dolu olsa bile) yürütmelidir.

1590. İte vurmazlar (hoşt demezler) sahibinin hatırı var diye.

Bir kimsenin buyruğu altındaki kişiyi incitecek eylem, dolaylı olarak o kimseyi de incitir. Bu nedenle bir kimse adına iş gören buyruk altındaki kişilere karşı dikkatli bulunmak gerekir.

1591. İti an, (değneği yanma koy) taşı eline al.

Saldırgan birisiyle karşılaşacak olan kimse, kavgaya hazır olmalıdır.

1592. İtin (köpeğin) ahmağı baklavadan pay umar.

Aptal kişi, eline geçmesi olanağı bulunmayan bir nimeti bekler.

1593. İtin akılsızı kurban bayramında sılaya gider.

İşini bilmeyen kişi, ayağına gelen kısmetten yararlanacağı yerde, zorunlu olmayan, her zaman yapabileceği bir işi öne alır.

1594. İtin (köpeğin) duası kabul (makbul) olsa (-ydı) gökten kemik yağar(-dı).

Aşağılık kişinin istediği olsaydı dünya, yalnız kendisinin işine yarayan, başkalarını rahatsız eden şeylerle dolardı.

1595. İtin gönlüne kalsa günde bir leş yer.

Tamahkâr kişi doymak bilmez. Gözü hep daha çok kazançtadır.

1596. İtin kuyruğu kalıba konmakla doğrulmaz.

Yaradılıştan kötü olan kişi, ne denli eğitilirse eğitilsin yola gelmez.

1597. İtin ölümü gelirse cami duvarına işer.

Bkz. "Eceli gelen köpek..."

1598. İti (köpeği) öldürene sürütürler.

Berbat bir işin sıkıntısını, onu yapana çektirirler. Bu işin temizlenmesini, düzeltilmesini ona yüklerler.

1599. İt ite buyurur, it de kuyruğuna.

Tembel kişi kendisinin yapması gereken işi, tembel olan birine buyurur. O da buyruğu altındaki birine.

1600. İt itin ayağına (kuyruğuna) basmaz.

Başkasına kötülük etmekte ayaktaş olanlar birbirlerini incitmezler.

1601 İt itin kuyruğunu bırakmaz.

İşleri, güçleri kötülük yapmak olanlar birbirlerinden ayrılmazlar.

1602. İt iti suvatta[172] bulur.

Aşağılık kişiler birbirlerini kendi gibilerinin toplandığı yerde bulurlar.

1603. İt kağnı gölgesinde yürür de kendi gölgesi sanırmış.

Başkasının korumasıyla iş yapan akılsız kişi, desteklendiğini unutarak kendi gücüne inanır.

1604. İt kışı geçirir ama gel derisinden sor.

Bir desteği bulunmayan kişi, (özellikle paraca) çektiği sıkıntıları zamanla atlatır ama bu arada çektiklerini ancak kendisi bilir.

1605. İtle çuvala girilmez.

Edepsiz ve saldırgan kimse ile bir konu üzerinde karşılaşmak ve kavgaya tutuşmak doğru değildir.

1606. İtle (köpekle) dalaşmaktan çalıyı dolaşmak yeğdir. (Köpeğe dalanmaktan çalıyı dolanmak yeğdir.)

Edepsiz kimse ile uğraşmamak için onun bulunduğu yerden uzaklaşınız.

1607. İtle yatan bitle kalkar.

Bkz. "Körle yatan şaşı kalkar."

1608. İt sürü para (akça) kazan.

Ekmek parası kazanmak için it sürümek gibi bir iş tutmak bile ayıp değildir.

---

[172] suvat: Hayvan suvaracak yer.

1609. İt ulur, birbirini bulur.

Aşağılık kimse bir konu üzerinde sesini yükseltince aynı amacı güdenler o ses etrafında toplanır, kendisiyle birleşirler.

1610. İt ürür, kervan yürür.

Doğru yolda olanlara çatanlar, kervana ürüyen itlere benzerler. Bu tür karşı koymalar, yürüyüşü engelleyemez.

1611. İt yal yediği kapıyı bekler.

Vefalı kişi, iyilik gördüğü kimseyi ya da kurumu savunur.

1612. İven[173] kız ere varmaz, varsa da baht bulmaz.

İvmekle koca bulunmaz. İven kız eşini iyi seçemeyeceği, rasgele bir kocaya varacağı için mutlu olmaz.

1613. İven sinek süte düşer.

İşlerini gerektiğinden önce yapmaya çalışanlar ağır zararlara uğrarlar. Krş. "Çabalama ile çarık yırtılır."

1614. İyi dost kara günde belli olur.

Bkz. "Dost kara günde belli olur."

1615. İyi evlat babayı vezir, kötü evlat rezil eder.

Babaya ün kazandıran da, el içine çıkamayacak bir duruma düşüren de evlatlarının tutumudur. Baba, akıllı, şerefli evladıyla övünür. Kötü, şerefsiz evladından da utanır. Krş. "Kişiyi vezir eden de karısı, rezil eden de."

---

[173] ivmek: Acele etmek.

1616. İyi insan sözünün üstüne gelir.

Yokluğunda kendisinden söz edilen kimse, konuşmanın üzerine gelirse, o iyi bir insandır, denilir.

1617. İyi iş altı ayda çıkar.

Bkz. "Temiz iş altı ayda çıkar."

1618. İyiliğe iyilik her kişinin kârı, kötülüğe iyilik er kişinin kârı. (Kötülük her kişinin kârı, iyilik er kişinin kârı).

İyiliğe karşı iyilik etmek olağanüstü bir şey değildir. Bunu herkes yapabilir. Herkesin yapamadığı şey, kötülüğe karşı iyilik etmektir. Bunu yapabilen kişi olgunluk ve erdemlilik örneğidir.

1619. İyiliğe iyilik olsaydı, koca öküze bıçak olmazdı.

Bu dünyada her zaman iyiliğe karşı iyilik görülmez. İyiliğe karşı kötülük de çoktur. Baksanıza, öküz, ömrü boyunca hizmet ederek sahibine kazanç sağlamasına karşın ihtiyarlayınca sahibi onu kesiyor.

1620. İyiliğe "nereye gidiyorsun" demişler, "kötülüğe" demiş.

Birçok iyiliklerin karşısında kötülük vardır.

1621. İyilik eden iyilik bulur.

İyilik eden kimseyi herkes sever. Sırası gelince, kendisinden iyilik görmüş olan başkaları da ona iyilik eder. Krş. "Herkes ne ederse kendine eder."

1622. İyilik et denize at, balık bilmezse Halik bilir.

Karşılık beklemeden iyilik yap. İlgili, senden iyilik gördüğünü bilmese de Tanrı iyilik yaptığını bilir ve sen bu davranışından dolayı bir iç rahatlığı duyarsın.

1623. İyilik et kele, övünsün ele.

1) Sen yaptığın iyilikle bir kişinin çirkinliğini güzelliğe çevirirsini. O, bu iyiliğin hiç sözünü etmez de güzelliğiyle herkese övünür.

2) Kişinin beğenilmeyen yönlerini düzelt; onu herkese övüneceği duruma getir.

1624. İyilik (muhabbet) iki baştan olur. (Değirmen iyi taştan, iyilik iki baştan).

Birbiriyle ilişkileri bulunan iki kişinin iyi geçinebilmeleri için yalnız birinin iyi olması yetmez. Ötekinin de iyi olması gerektir.

1625. İyi nasihat verilir, iyi ad verilmez.

Bir kimse başkasına iyi öğüt verebilir ama iyi ad, ün veremez. Bunu ancak kişinin kendisi kazanabilir.

1626. İyi olacak hastanın hekim ayağına gelir.

Tanrı kötü bir durumun iyiliğe dönmesini dilemişse bunu yapacak kimse işin üstüne gelir.

K

1627. Kabahat (suç) öldürende değil, ölendedir. (Kabahat ölende mi, öldürende mi?)

Kimi zaman kabahat ölendedir. Çünkü sözleriyle, davranışlarıyla karşısındakini adam öldürecek kadar sinirlendirmiş, kışkırtmıştır.

1628. Kabahat ölende mi, öldürende mi?

Bkz. "Kabahat öldürende değil..."

1629. Kabahat (suç) samur kürk olsa kimse sırtına (üstüne) almaz.

Kabahat; kınanan, cezalandırılan bir davranış olduğundan hiçbir kimse onu ben yaptım demez. Krş. "Suçu gelin etmişler..."

1630. Kabiliyetli çırak ustayı geçer (ustadan usta olur.)

"Bunun ustası falancadır. Bu, ona yetişemez" dememeli. Yetenekli çırak, ustasını geçer. Böyle olmasaydı hiçbir dalda ilerleme olmazdı.

1631. Kabul olunmayacak duaya amin denmez.

Gerçekleşmesi olanaksız girişime oy vermek doğru değildir.

1632. Kaçan balık büyük olur. (Kaybolan koyunun kuyruğu büyük olur.)

İnsan, elden kaçırdığı küçük bir fırsatı gözünde bü-

yütür; onun çok önemli olduğunu söyler durur. Krş. "Kel ölür sırma saçlı..."

1633. Kaçanı kovmazlar (kovalamazlar), yıkılanı vurmazlar.

Düşman kaçarsa yenilgiyi kabul etmiş demektir. Onu kovalayıp ezmeye çalışmak mertliğe yakışmaz. Yıkılanı, güçsüz olduğunu göstereni vurmak da böyle.

1634. Kaçanın anası ağlamamış.

Kavgadan ve saldırıdan kaçan kimse, canını kurtarmış ve annesinin ağlamasına yol açacak bir olaya meydan vermemiş olur.

1635. Kader olmayınca kadir bilinmez.

Kişi talihsiz ise, ne denli iyi bir insan olursa olsun, değeri bilinmez.

1636. Kadı[174] anlatışa göre fetva[175] verir. (Anlatışa göre verirler fetvayı).

Haksız kişi, olayı kendisini haklı gibi göstererek anlatırsa, dinleyen ona hak verir. Bu kişinin haksız gösterdiği kimseyi de haksız bulur.

1637. Kadı ekmeğini karınca yemez.

Yargıcın malına kimse dokunmaz. (İki nedenle: 1- Suçluyu o yargılayacaktır. Krş. "Davacın kadı olursa yardımcın Allah olsun." 2- Kadılar rüşvet almak, haram yemek, zulmetmekle ünlüdür. Mallarına, ekmeklerine çok haram ve gözyaşı karışmıştır. Böyle bir ekmeği karınca bile pis sayar, zehirli bulur.)

---

174 kadı: Eski zamanların yargıcı.

175 fetva: Dine ilişkin bir sorun üzerine din bilgininin verdiği yargı.

1638. Kadın erkeğin şeytanıdır.

Bkz. "Erkeğin şeytanı kadın."

1639. Kadınn fendi* erkeği yendi.

Kadınlar kurnazlıkta erkeklerden üstündürler. Çeşit çeşit oyunlarla her zaman erkekleri yenerler.

1640. Kadının (cahilin) sofusu, şeytanın maskarası.

Sofu kadınla şeytan alay eder. Çünkü böyle kadınlar, evleriyle ilgilenmezler, işlerini güçlerini bırakırlar. Bu biçimsel ibadet yüzünden gerçek ibadetlerini yapamazlar; yani evlerine, ailelerine bakamazlar.

1641. Kadının şamdanı altın olsa mumu dikecek erkektir.

Kadın ne denli bol, değerli çeyizle gelirse gelsin evin bütün eksiklerini erkek sağlar; giderlerini erkek karşılar; evi o geçindirir.

1642. Kadın kocasını isterse vezir, isterse rezil eder. (Kocasını vezir eden de rezil eden de karısıdır.)

Akıllı ve tutumlu kadın kocasının saygınlığını da mal varlığını da artırır. Oynak ve tutumsuz kadın da kocasını toplum içinde küçük düşürür; yoksulluğa sürükler. Krş. "Erkek sel kadın göl."

1643. Kadın kocasının çarığı, anasının sarığıdır.

Kadın, kocasının çıkarıp attığı çarık gibi terk edilebilir bir durumdadır. Ama annesi onu her zaman baştacı eder. Krş. "Önceki çarığı..."

1644. Kadın var arpa ununu aş eder; kadın var buğday ununu keş eder.

Bkz. "Eti ciğer eden de avrat, ciğeri et eden de."

---

*fend: (Farsça) Hile, düzen, dek.

1645. Kadıyla mı iyisin, kapıyla mı? — Kapıyla.

İşini istediği biçimde sonuçlandırmak isteyen kişi, yüksek yetkiliden çok, onun buyruğu altında çalışan görevliyle uyuşmalıdır. Çünkü kararı hazırlayan odur. Yüksek yetkili sadece imzalar.

1646. Kadın malı, kapı mandalı.

Bkz. "Avrat malı, kapı mandalı."

1647. Kalaylı bakır küflenmez.

Temizliğini herkesin bildiği kişi ve iş lekelenemez. Krş. "İt değmekle...", "Köpek sürünmekle..."

1648. Kalbin yolu mideden geçer.

Bir kimsenin sevgisini kazanmak isterseniz ona şölen verip güzel yiyecekler sununuz. Krş. "Erkeğin kalbine giden yol mideden geçer."

1649. Kaldın mı oğul eline, müdara eyle geline.

Oğullarının bakımına muhtaç olan ana baba, gelinlerine yaranmak zorundadırlar. Çünkü evin asıl sahibi artık oğulları değil gelinleridir.

1650. Kalendere "kış geliyor" demişler, "titremeye hazırım" diye cevap vermiş.

Yaşamanın felsefesine eren kişi, en sevimsiz, dahası rahatsız durumları bile hoş karşılar. Krş. "Abdala kar yağıyor demişler..."

1651. Kalın (yoğun) incelene kadar ince üzülür.

Güçlü ile zayıfın, zengin ile fakirin, bir hastalığa, bir sıkıntıya, bir zarara dayanma yetenekleri aynı değildir. Güçlü gücünden bir parçasını yitirerek zayıflar; ama zayıf o kadar gücü yitirince ölecek duruma düşer.

1652. Kalıp kıyafetle adam adam olmaz.

Gösterişli bir vücut, iyi bir giyim-kuşam, kişiye insanlık değeri kazandırmaz. Krş. "Kürk ile börk ile adam olunmaz", "Eşeğe altın semer vursalar yine eşektir."

1653. Kalkacağın yere oturma.

Kişi, layık olmadığı, er geç uzaklaştırılacağı işe girmemelidir.

1654. Kalb kalbe karşıdır.

Bkz. "Gönülden gönüle yol vardır."

1655. Kalp[176] kazanır, kaltaban[177] gönenir[178].

İş becerme yeteneği bulunmayan kişi, düzenbazın kendisine yutturduğu şeyi kazanç sanır. Oysa, işini yürütmüş olan, düzenbazdır.

1656. Kalpten kalbe yol vardır.

Bkz. "Gönülden gönüle yol vardır."

1657. Kanaat gibi devlet olmaz.

Gereksemeleri için çok şey istemeyen, azı yeter bulan ve elindekiyle yetinmesini bilen kişi yokluk nedir bilmez.

1658. Kanatsız kuş uçmaz.

Gereken koşullarla donanıp güçlenmeyen kişi amaca varamaz.

1659. Kancık yalanmadan erkek dolanmaz.

Kişi, çıkar sağlamayı düşündüğü kimsenin yakınlık gösterip umut vermesi üzerine tasarısını gerçekleştirir.

---

176 kalp: Gösterişli, ama işe yaramaz kişi.
177 kaltaban: Düzenci.
178 gönenmek: Mutlu olmak.

1660. Kanı kanla yumazlar, kanı su ile yurlar.

Kötü bir durum, kötülüğü sürdürecek davranışlarla düzelmez. Buna son verebilecek davranışlarla düzelir.

1661. Kan kusana altın leğenin ne faydası var.

Bkz. "Altın leğenin kan kusana..."

1662. Kan kus, "kızılcık şerbeti içtim" de.

Kişisel dertlerimizi içimizde saklamalı, başkalarının öğrenmesine meydan vermemeliyiz. Dahası, kötü olan durumumuzu iyi gibi göstermeye çalışmalıyız.

1663. Kapıyı kırarsan odun çok olur.

Bir gereksinimini karşılayacak parası bulunmayan kişi, önemli bir malını satmayı göze alırsa sorun kalmaz.

1664. Kara gün kararıp kalmaz (durmaz). (Koç yiğit bunalıp ölmez.)

İnsanın sıkıntılı zamanı sürüp gitmez, arkasından keyifli günler de gelir.

1665. Kara (kötü) haber tez duyulur.

Ölüm gibi, başka felâketler gibi haberler, bununla ilgili kimselerin kulağına çabuk yetişir.

1666. Karakışta karlar, martta yağmaz, nisanda durmazsa değme çiftçinin keyfine. (Martta yağmaz, nisanda dinmezse sabanlar altın olur.)

Karakışta kar yağar, martta yağış olmaz, nisanda da çok yağmur yağarsa o yıl bol ürün alınır; çiftçinin yüzü güler. Krş. "Nisan yağmuru..."

1667. Karaya sabun, deliye öğüt neylesin.

Özü bozuk olan şey, düzeltme çabalarıyla iyi duruma getirilemez.

1668. Kardeşi kardeş yaratmış, rızkını ayrı yaratmış.

Bkz. "Allah kardeşi kardeş yaratmış, kesesini ayrı yaratmış." "Kardeşim ağa, avradı hatın..."

1669. Kardeşim ağa, avradı hatın, almaz beni kulluğa satın.

Evlenen kişinin karısına verdiği değer, kardeşine karşı olan sevgisini bastırır. Krş. "Kardeşi kardeş yaratmış, rızkını..."

1670. Kardeşim olsun da kanlım olsun.

Kendisine çok büyük kötülük de yapsa, insan kardeşinden vazgeçemez. Çünkü kardeş, sırası gelince, eski yaptıklarını unutturacak kadar büyük yardımda ve iyilikte bulunur. Krş. "Kardeş kardeşi..."

1671. Kardeş kardeşi atmış, yar başında tutmuş. (Kardeş kardeşi bıçaklamış, dönmüş yine kucaklamış.)

1) Kimi zaman kişi, kardeşine büyük bir kötülük yapar. Ama o kötülüğün kardeşini mahva götürmekte olduğunu görünce pişmanlık duyar ve yaptığını düzeltecek davranışlarla yardımına koşar. (Yar "uçurum" anlamıyla alındığına göre.)

2) Kardeş kardeşten vazgeçebilir. Ama sevgilisi onu el üstünde tutar. (Yâr "sevgili" anlamına alınırsa.)

1672. Kardeş kardeşi bıçaklamış, dönmüş yine kucaklamış.

Bkz. "Kardeş kardeşi atmış, yar başında tutmuş."

1673. Kardeş kardeşin (hısım hısımın) ne öldüğünü ister, ne onduğunu.

Kardeş, kardeşe ziyan gelmesini istemez. Ama onun kendisinden üstün durumda olmasını da kıskanır.

1674. Kardeşten karın[179] yakın (kulaktan burun yakın), (Karın kardeşten yakın).

1) Kişi kardeşini de sever çocuklarını da. Ama çocuklarını kardeşinden daha ileri tutar.
2) Kendi çıkarıyla, başkasının, dahası kardeşinin çıkarı çatışan kişi, önce kendi çıkarını düşünür.

1675. Kâr eden* ar etmez.

Bkz. "Ar yılı değil kâr yılı."

1676. Kar erir, bok ayaza çıkar.

Kirlilikleri örten durum ortadan kalkınca bütün kötülükleri herkes görür.

1677. Karga dermiş ki: "Çocukların olalı burnumu göme göme bok yiyemedim."

Ana-baba çocukları için her türlü özveriye katlanırlar. Kendilerinden çok onları düşünürler.

1678. Karga ile gezen boka konar.

Bkz. "İsin yanına varan is..."

1679. Karga kekliği taklit edeyim derken kendi yürüyüşünü şaşırmış.

Görgüsüz kişi, görgülü kişinin yaptığını yapmaya kalkışırsa beceremez, kendisinin doğal davranışını da yitirir, gülünç olur.

1680. Karga mandayı (saksağan danayı) babası hayrına bitlemez.

Bir kimse başkasına hizmet ediyorsa bunda kendisinin de bir çıkarı vardır.

---

179 karın: (Burada) Kendi çocuğu.
kâr etmek: Para kazanmak için bir iş yapmak.

1681. Karga şakırdamış bülbülüm sanmış.

Bir ustayı taklit eden aptal, kendini ustalığa yükselmiş gibi görür.

1682. Karga yavrusuna bakmış, "benim ak pak evladım" demiş. (Kuzguna yavrusu anka görünür.)

Kişi kendi çocuğunu güzel, kendi eserini kusursuz görür. Başkalarına göre ne denli çirkin ve kusurlu olurlarsa olsunlar.

1683. Karı-koca bir sözle yakın, bir sözle uzaktır.

Bir kadınla bir erkek, birbirlerine bağlandıklarını bildiren bir sözle karı-koca olurlar. Böyle bir bağın kalmadığını bildiren bir sözle de yabancı olurlar.

1684. Karı (kadın) malı kapı mandalı (hamam tokmağıdır).

Bkz. "Avrat malı kapı mandalı."

1685. Karıncadan ibret al, yazdan kışı karşılar.

Kişi çalışıp kazanabildiği zamanı boş geçirmemeli, çalışamayacağı günler için geçimini sağlayacak varlık edinmelidir.

1686. Karınca kanatlamnca serçe oldum sanır.

Eline geçici ve önemsiz bir güç geçen kişi, sürekli güçlü oldum sanır.

1687. Karınca(-nın) zevali[180] gelince kanatlanır.

Kişi, lâyık olmadığı aşamaya yükselir, ya da durumunun gereklerine aykırı taşkınlıklarda bulunursa artık düşecek demektir.

1688. Karın kardeşten yakın.

Bkz. "Kardeşten karın yakın."

---

[180] zeval: Yok olma (zamanı).

1689. Kar kuytuda, para pintide eğleşir.

Her şey, saklanabilen yerde ve saklamasını bilenin yanında bulunur.

1690. Kar ne kadar çok yağsa yaza kalmaz.

Elverişli bir ortamda çoğalan şeyler, ortam elverişliliğini yitirince yok olur.

1691. Karnı tok it gölgede yatar.

Akılsız kişi bugün karnını doyurunca yarını düşünmez, yan gelir yatar, keyfine bakar.

1692. Karpuz kabuğunu görmeden denize girme.

Bir işi en uygun zamanı gelmeden yapma; denize girmek için karpuzun olgunlaşma zamanını beklediğin gibi.

1693. Karpuz kabuğuyla büyüyen (beslenen) eşeğin ölümü sudan olur.

Özensiz, üstünkörü yapılan iş, hiçten bir nedenle bozulur.

1694. Karpuz kesmekle hararet sönmez (yürek soğumaz).

Size kötülük yapmış olan bir kimseden başkasına zarar vermekle o kimseden öç almış olamazsınız.

1695. Karpuz (kavun, karpuz) kökeninde[181] büyür.

Çocuk ana baba ocağında, herhangi bir kişi doğup büyüdüğü çevrede yetişir, gelişir.

1696. Kar susuzluk kandırmaz (gidermez). (Kavurga karın doyurmaz.)

Gerçek gereksemeler, avutucu, oyalayıcı şeylerle karşılanamaz.

---

[181] köken: Kavun, karpuz, kabak gibi bitkilerin köke bağlı sapı.

1697. Kartala bir ok değmiş, yine kendi yeleğinden.*

Bir kimseye en büyük kötülüğü kendisine çok yakın olanlar yapar. Krş. "Ağaca balta vurmuşlar..."

1698. Kartalın beğenmediğini kargalar kapışır.

Zenginlerin beğenmeyip attıkları nesneler, yoksullar için değerli mallardır.

1699. Kar yağdığı gün tozar.

Kalıcı ya da doyurucu olmayan kazanç çabucak tükenir. Sürekli ve doyurucu bir kazanç yolu bulmak gerek.

1700. Kar yılı var yılı.

Kar yağdığı yıl ürün bol olur, çiftçinin eline bol para geçer.

1701. Kâr, zararın kardeşidir (ortağıdır).

Ticaretle uğraşan kimse, sadece kâr edeceğini düşünmemeli, zarar etmeyi de göze almalıdır. Alışverişte kâr ve zarar birlikte gider.

1702. Kasap ekmeği yavan yer.

Bkz. "Terzi kendi söküğünü dikemez."

1703. Kasap isterse keçinin boynuzundan yağ çıkarır.

Bkz. "Çobanın gönlü olursa tekeden yağ çıkarır."

1704. Kasap, yağı bol olunca gerisini yağlar.

Elinde kendisine gerek olandan artık şey bulunan kimse, bunu gereksiz yere savurup telef eder. Krş. "Abdalın yağı çok olursa...", "Kürdün yağı çok olunca..."

1705. Kasavetsiz ağız anahtarsız açılır.

Sıkıntısı olan kimseye bir şey söyletmek güçtür.

* yelek: Kuş kanadının büyük kalemli tüyü.

Ama sıkıntısı, kaygısı olmayan kimse, bol bol, rahat rahat konuşur.

1706. Kasımdan[182] on gün evvel ek, on gün sonra ekme.

Ekim zamanı kasımdan on gün önce biter. Kasımdan on gün sonra ekilen tohum verimli olmaz.

1707. Kasım[182] yüz elli, yaz belli.

Kasımın 150. günü (8 nisan) olunca kötü havalar geçer, yazın ucu görünür.

1708. Kasım yüz, gerisi düz.

Bkz. "Kasım yüz elli, yaz belli."

1709. Kaş çatmakla çatık kaşık olunmaz.

Görünüşü benzetmekle övülecek bir nitelik kazanılamaz. Belki eski durumdan da kötü bir duruma düşülür.

1710. Kaşığı herkes yapar ama sapını ortaya getiremez.

Her işin kendine özgü bir inceliği vardır. Bu yerine getirilmedikçe o iş başarılmış sayılamaz.

1711. Kaş ile göz, gerisi (kalanı, artanı, dahası) söz.

Güzellik, her şeyden önce kaş ve göz güzelliğidir. Vücudun başka yerlerinin güzel olması önemli değildir.

1712. Katıra "baban kim?" demişler, "dayım at" demiş.

Aşağılık duygusu içinde bulunan kişi, kendisini olduğu gibi göstermeye utanır da kötü yönünü gizler, sadece iyi yönüyle övünür. Krş. "Kel kız teyzesinin..."

1713. Katıra (eşeğe) cilve yap demişler, çifte (tekme) atmış.

Bkz. "Eşeğe cilve yap demişler..."

---

[182] Kasım: Kışın başlangıcı sayılan 8 kasım günü başlayıp yazın başlangıcı sayılan 6 mayısa (yani hıdrelleze) kadar süren zaman.

1714. Katrandan olmaz şeker, olsa da cinsine çeker.

Kötü soylu şey ve kişi iyiye dönmez. Ona iyi niteliği kazandırmak için ne denli uğraşılırsa uğraşılsın yine aslından bir kötü iz kalır.

1715. Kavak uzaya uzaya göğe yetmez.

Hangi alanda olursa olsun, ilerleyişin bir sınırı vardır.

1716. Kavak, yaprağını tepeden dökerse kış çok olur.

Kavak ağacının yaprakları tepeden dökülmeye başlar, aşağıdakiler, daha sonra dökülürse o yıl kış zorlu olur.

1717. Kavanoz dipli dünya.

Sürekli olarak durum değiştiren, hiçbir durumuna güvenilemeyen, üstünde yaşayanlara vefası olmayan bir dünyada yaşıyoruz. Krş. "İn kalk dünyası."

1718. Kavgada kılıç ödünç verilmez.

Kişi, savunma silahını başkasına verip kendisini savunamayacak ve yenilgiye uğrayacak duruma düşmemelidir.

1719. Kavgada yumruk sayılmaz.

1) Kavga edenlerden her biri, ötekine karşı olabildiğince sert ve çok saldırıda bulunmak zorundadır. Amaç düşmanı ezmektir. Saldırının sayısı ve neye mal olduğu düşünülmez.

2) Bir şeyin meydana gelmesi için çok gereç harcamak zorunluluğu varsa esirgenmeden harcanır. Ne denli çok harcanıyor diye düşünülmez.

1720. Kavun, karpuz kökeninde büyür.

Bkz. "Karpuz kökeninde büyür."

1721. Kavun, karpuz yata yata büyür.

Bu söz tembel yatanlara takılmak için söylenir.

1722. Kavurga[183] karın doyurmaz.

Bkz. "Kar susuzluk kandırmaz."

1723. Kavurganın yananı sıçrar.

Bir topluluğu tedirgin eden durumdan en çok zarar gören kişi sesini yükseltir.

1724. Kaya uçmazsa dere dolmaz.

Büyük bir eksiği kapatabilmek için büyük özverilerde bulunmak gerektir.

1725. Kaybolan (zayi olan) koyunun kuyruğu büyük olur.

Bkz. "Kaçan balık büyük olur."

1726. Kayış bilir kutan[184] ne çeker.

Ağır bir işin ne denli güç yapıldığını ancak o işin yapılmasında aracı olan, emeği geçen bilir.

1727. Kaymağı seven mandayı yanında taşır.

Sevdiği şeyden yoksun kalmak istemeyen kişi, onu sağlayacak araçları eli altında bulundurmalı ve bunun için gereken sıkıntılara katlanmalıdır. Krş. "Zemheride yoğurt isteyen...", "Canı kaymak isteyen...", "Aşure yemeye giden kaşığını...", "Pilav yiyen kaşığını..."

1728. Kaynana öcü[185], oğlu cici.

Gelinler kocalarını severler de kaynanalarını rahatsızlık veren bir yaratık sayarlar.

---

183 kavurga: Ateşte kavrularak patlatılan mısır.

184 kutan: Büyük pulluk.

185 öcü: Umacı.

1729. Kaynana pamuk ipliği olup raftan düşse gelinin başını yarar.

Kaynana ne denli yumuşak huylu, iyi davranışlı olursa olsun, her hali gelini tedirgin eder.

1730. Kaynayan kazan kapak tutmaz.

İçin için büyüyen bir olay, bir duygu, çok geçmeden patlak verir.

1731. Kaza geliyorum demez.

Kaza, beklenmedik zamanda, birdenbire gelir. Olacağı bilinse önleyici önlem alınır.

1732. Kazanına ne korsan çömçende o çıkar.

Bkz. "Ne ekersen onu biçersin."

1733. Kazanırsan (sen) dost kazan, düşmanı anan da doğurur. (Sen dost kazan; düşman ocağın başından çıkar.)

Sen dost kazanmanın yoluna bak, düşman kolay kazanılır. Anan bile sana düşman olacak bir kardeş doğurur.

1734. Kazan kazana kara demiş.

Kınanacak bir durumu olan kimse, kendi kusuruna bakmaz da başkasındaki benzer durumu kınar. Krş. "Kınayanda kırk batman."

1735. Kazanmayanın kazanı kaynamaz.

Kazancı olmayan kişinin evinde yemek pişmez.

1736. Kazan taşarsa kepçenin değeri olmaz.

Önlemler tehlike başgöstermeden alınmalıdır. Tehlike ortaya çıktıktan sonra alınacak önlem işe yaramaz.

1737. Kazaya rıza gerek.

Kazaya boyun eğilmelidir. Olup biteni değiştirmeye insanın gücü yetmediğine göre başka bir şey de yapılamaz.

1738. Kaz gelen yerden tavuk esirgenmez.

Büyük çıkar sağlanan yerden ufak tefek özveriler esirgenmemelidir.

1739. Kaz kazla, daz dazla, kel tavuk kel(topal) horozla.

Herkes kendi durumuna uygun gelen kişilerle anlaşıp arkadaşlık eder.

1740. Kazma elin kuyusunu, kazarlar kuyunu.

Sen başkasına kötülük yapma yolunu tutarsan, başkası da sana kötülük yapma yolunu tutar. Krş. "Kazma kuyuyu kendin düşersin.", "El için kuyu...", "Az kaz uz kaz..."

1741. Kazma kuyuyu kendin düşersin.

Bkz. "El için kuyu kazan..."

1742. Keçide de (keçinin de) sakal (sakalı) var. (Sakal keçide de var.)

Bir kimse kılık kıyafetiyle değil gerçek değeriyle güven verir. Sakal, kişiye değer kazandırmaz. O, keçilerde bile vardır.

1743. Keçi geberse de kuyruğunu indirmez.

inatçı, ölür de inadından vazgeçmez.

1744. Keçi kurttan kurtulsa gergedan olur.

Tehlikeler, zararlar olmasa her şey alabildiğine gelişir.

1745. Keçi nereye çıkarsa oğlağı da oraya çıkar.

Büyüklerin tuttuğu yol, küçüklere örnek olur. Onlar

da aynı yolu izlerler. Krş. "Ağaca çıkan keçinin..." "Ön tekerle nereden geçerse..."

1746. Keçinin de sakalı var.

Bkz. "Keçide de sakal var."

1747. Keçinin meşeye ettiğini külü derisinden çıkarır.

Bkz. "Keçinin sumağa ettiğini..."

1748. Keçinin sumağa (meşeye) ettiğini sumak keçiye edecek.

Sumak yaprağı ve meşe külü —içindeki tanen dolayısıyla— deri tabaklamakta kullanılır. Keçi, derisinin böylece hırpalanmasıyla canlı iken yaptığının karşılığını görür.

1749. Keçinin uyuzu, çeşmenin (pınarın) gözünden su içer (içer suyunu).

1) Değersiz kişiler kendilerini değerli ve en güzel şeye layık görürler.

2) İğrenç olanlar, durumlarına bakmazlar da iğrenilmeyecek şey ararlar.

1750. Keçiye can kaygısı, kasaba yağ kaygısı. (Koyun can derdinde, kasap yağ derdinde).

Değişmez bir kuraldır: Bir kişi önemli bir kaybından dolayı çırpınıp kıvranırken başka bir kişi bu durumdan ne kadar çok yararlanabileceğini düşünür.

1751. Kedi götünü görmüş, "yaram var" demiş. (Kedi kıçına bakar da "yaram var" dermiş.)

Sıkıntısı olmayan densiz kişi, hiç yoktan kendine sıkıntı çıkarır.

1752. Kedinin boynuna ciğer asılmaz.

Bir kimseye, kullanıp zarar vereceği, kendine mal edip ortadan kaldıracağı şey emanet edilmez.

1753. Kedinin gideceği samanlığa kadar.

Uygunsuz bir iş yapan kişi, ne kadar kaçarsa kaçsın, gideceği yerler bellidir. Az sonra yakayı ele verir.

1754. Kedinin kabahatini önüne koyarlar, öyle döverler.

Cezalandırılan kimse suçunun ne olduğunu bilmelidir ki o suçu bir daha işlemesin.

1755. Kedinin kanadı olsaydı serçenin adı kalmazdı.

Saldırganlar istediklerini yapabilecek durumda olsalardı, güçsüzleri kolaylıkla ortadan kaldırır, bol bol çıkarlarını sağlarlardı.

1756. Kedinin usluluğu sıçan görünceye kadar.

Atılgan kişilerin sessiz ve eylemsiz durmaları, onları çileden çıkaran bir durum başgösterince sona erer.

1757. Kedi törpüyü yalar da kanlar çıktıkça "oh" der.

Akılsız kişi başkasına yarar verirken kendisi zarar etse de aldırmaz.

1758. Kedi uzanamadığı (yetişemediği) ciğere, pis (murdar) der.

Kişi, elde edemediği şeyi istemiyormuş, beğenmiyormuş gibi görünür.

1759. Kedi, yavrusunu yerken sıçana benzetir.

Kişi, yakını olan suçsuz birisini ezmeyi çıkarına uygun görürse onda düşmanına benzeyen nitelikler bulur.

1760. Kediye "bokun kimya[186]" demişler, üstünü örtmüş.

İyilik sevmeyen, kimsenin onduğunu istemeyen kişi,

---

186 kimya: Çok değerli şey.

atacağı zararlı şeyi —başkasının aradığını anlarsa— yararlanılamayacak duruma getirir.

1761. Kediyi sıkıştırırsan üstüne atılır.

Senden çekinen, korkan kişi, çok sıkıştırırsan sana karşı gelir.

1762. Kefen alacak adam gözünün yaşından belli olur.

Bir kimsenin herhangi bir eyleme girişeceği, o eyleme girişmesini zorunlu kılan durumundan anlaşılır.

1763. Kefenin cebi yok.

Zengin olup da para harcamaya kıyamayan kimse, parayı ne yapacak? Öbür dünyaya götüremez ki!

1764. Kefilin ya saçı, ya sakalı.

Borçlu borcunu ödemezse kefilinin yakasına yapışılır; nesi bulunursa alınır.

1765. Kele köseden yardım olmaz.

Kişi, kendisinin yardıma muhtaç olduğu konuda başkasına yardım edemez. Krş. "Kelin ilacı olsa..."

1766. Kel ilaç bilse kendi başına sürer.

Bkz. "Kelin ilacı olsa başına sürer."

1767. Kelin ayıbını takke örter.

Birçok kimselerin kusurlarını zenginlik, iş başında oluş vb. durumlar örter.

1768. Kelin ilacı (merhemi) olsa başına sürer. (Kel ilaç bilse kendi başına sürer.)

Kendi derdine çare bulamayan kişiden aynı durumda olan başkası yardım beklememelidir. Krş. "Kele köseden..."

1769. Kel kız teyzesinin saçıyla övünür.

Değersiz kişi, yakınlarının değerlerinden kendisine

bir pay çıkarmaya çalışır. Krş. "Katıra baban kim demişler..."

1770. Keller (ile) yağırlar, birbirini ağırlar.

Bkz. "Sağırlar birbirini ağırlar."

1771. Kelle sağ olsun da külah bulunur (eksik olmaz.)

Kişi yaşasın da elbet bir iş sahibi olur.

1772. Kel ölür, sırma saçlı olur; kör ölür, badem gözlü olur. (Kör ölür badem gözlü olur, kel ölür sırma saçlı olur.)

Kişi, elinden giden önemsiz, kusurlu bir şeyi çok önemli, çok güzelmiş gibi anlatır. Krş. "Kaçan balık..."

1773. Kel yanında kabak anılmaz.

Bir kişinin yanında, uzaktan da olsa onun eksiğini çağrıştırabilecek sözler söylemekten çekinilmelidir. Krş. "Aç yanında sarpın kurcalanmaz."

1774. Kem dileme komşuna, kem iş gelir başına.

Bkz. "Hayır dile komşuna, hayır gele başına."

1775. Kemikle (etle) deri, yemekle diri.

İyi beslenmeyen kişi sağlıklı olmaz.

1776. Kem söz, kalp (kem) akça sahibinindir.

Kötü sözü, kalp akçeyi kimse kabul etmez. Bunlar yine sahiplerine çevrilir.

1777. Kenarın dilberi nazik de olsa nazenin olmaz.

Kibar çevrede yetişmemiş olanlar, ne denli özenseler kibarlığın bütün inceliklerini gösteremezler; kaba davranışlardan kendilerini büsbütün kurtaramazlar.

1778. Kendi düşen ağlamaz.

Yanlış davranışı yüzünden zarara uğrayan kimsenin bu durumundan yakınmaya hakkı yoktur.

1779. Kendinden küçükten kız al, kendinden büyüğe kız ver.

1) Gelinler kocalarına karşı saygı duymalıdırlar. Bunu sağlamanın yolu, erkek ailesinin kız ailesinden yüksek olmasıdır.

2) Bu yolu tutarsan aldığın kız seninle övünür; sen de iyi bir yere kız verdim diye mutluluk duyarsın.

1780. Kepenek altında er yatar.

İnsanları kılık ve kıyafetlerine bakarak değerlendirmemelidir. Kaba saba, perişan bir kılık içinde değerli bir kişi bulunabilir.

1781. Keseye danış, pazarlığa sonra giriş.

Ödeyecek paranız yoksa bir şey satın almaya girişmeyin.

1782. Kesilen baş (bir daha) yerine konmaz.

Kesin olarak yapılıp sonuçlandırılan iş, eski durumuna getirilemez. Onun için her davranıştan önce, bunun nasıl bir sonuç doğuracağını iyi hesap etmek, ondan sonra işe girişmeye, ya da girişmemeye karar vermek gerektir.

1783. Keskin akıl (zeka) keramete kıç attırır.

Çok zeki olan kişi, bir işin nereye varacaını keramet sahibi kişiden daha iyi bilir.

1784. Keskin sirke kabına (küpüne) zarar(-dır).

Çok öfkeli kişi, kendi sağlığını bozar, vücudunu yıpratır ve işlerini altüst eder.

1785. Kesmez bıçak ele, iş bilmeyen avrat dile.

Bkz. "Kör bıçak ele..."

1786. Kes parmağını çık pazara, em[187] (merhem, ilaç) buyuran çok olur.

Kişinin bir gerekseme içinde bulunduğunu gören herkes ona türlü türlü yol gösterir.

1787. Kıbleden geldi kışımız, Allah'a kaldı işimiz.

Kış afetleri güneyden gelmeye başlarsa, çok azgın bir mevsim geçirilecek demektir.

1788. Kılavuzu karga olanın burnu boktan kalkmaz (kurtulmaz, çıkmaz).

Kötü kimsenin arkasına düşen kişinin başı dertten kurtulmaz.

1789. Kılıç kınını kesmez.

Sert ve aşırı davranışlı kişinin yakınlarına zararı dokunmaz.

1790. Kır atın yanında duran ya huyundan ya suyundan (tüyünden).

Kişi kiminle arkadaşlık ederse ondan etkilenir, huy kapar. Krş. "İtle yatan bitle kalkar.", "Kişi refikinden azar.", "İsin yanına varan is...", "Körle yatan...", "Topalla gezen...", "Üzüm üzüme..."

1791. Kırk gün taban eti, bir gün av eti.

Avcılar bir av avlayabilmek için dağ, taş demez, günlerce taban teperler.

1792. Kırk hırsız bir çıplağı soyamamış.

Sömürücüler ne denli usta olurlarsa olsunlar, sömürülecek bir şeyi olmayandan yararlanamazlar. Krş. "Ölmüş koyun kurttan korkmaz."

---

[187] em: İlaç, merhem.

1793. Kırkından sonra azanı teneşir paklar (azana çare bulunmaz).

Yaşlılıklarında ahlâkları bozulanlar, doğru yola getirilemezler; ölünceye değin o yolda giderler.

1794. Kırkından sonra saza başlayan kıyamette çalar.

Yaşlandıktan sonra bir şey öğrenmeye, yeni bir iş yapmaya başlayan kimsenin bunu başarmaya ömrü yetmez.

1795. Kırk serçeden bir kaz iyi.

Birçok küçük işle uğraşmaktansa tek büyük iş yapmak daha uygundur.

1796. Kırk yılda bir ölet[188] olur, eceli gelen ölür. (Kırk yıl kıran olmuş, eceli gelen ölmüş.)

Tanrı'nın verdiği ömrü hiçbir şey değiştiremez. Salgın ve öldürücü hastalık da olsa eceli gelmeyen ölmez. Böyle zamanlarda çok kişinin ölmesi, ecellerinin o zamana rastlamasındandır.

1797. Kırk yıllık Kâni[189], olur mu Yani[190]?

Yaşlanıncaya değin iyi insan olarak yaşamış olan kişi, artık kötü olmaz (değişmez).

1798. Kırlangıcın zararını biberciden sor.

Kırlangıç zararsız bir kuş gibi görünür. Ama bibere pek düşkün olduğundan, ne kadar zararlı bir yaratık olduğunu ancak biberci bilir. Durumları buna benzeyen çok kişiler vardır.

---

188 ölet: Öldürücü salgın hastalık.
189 Kâni: Müslüman özel adı.
190 Yani: Hıristiyan özel adı.

1799. Kırlangıç bir zararsız kuş; git Yemen iline danış.

Kimi çevrelerde kimseye zararı dokunmayan kişi, kimi çevreler için tehlikeli olabilir.

1800. Kısa günün kârı (kazancı) az olur.

Kısa süre çalışılarak yapılan işten elde edilecek kazanç az olur.

1801. Kısmet gökten zembille inmez.

Kısmet, durup dururken kişinin ayağına gelmez, çalışmakla elde edilir. Çalışmayanın kısmeti olmaz.

1802. Kısmetinde ne varsa kaşığında o çıkar.

Bir şey elde etmek için çalışan kimseye Tanrı neyi kısmet etmişse onu verir.

1803. Kısmet ise gelir Hint'ten, Yemen'den, kısmet değilse ne gelir elden?

Tanrı bir şeyi size kısmet etmişse, Hint'ten, Yemen'den gelir, sizi bulur. Kısmet etmemişse ne yapsanız onu elde edemezsiniz.

1804. Kısmetsiz köpek, sabaha karşı uyuyakalır.

Tanrı'nın kendisine kısmet vermediği yaratık, yararlanılacak şeyi elde etmek kolaylaştığı zaman, başka bir işle uğraştığı için, bundan yoksun kalır.

1805. Kış kış gerek, yaz yaz.

Her mevsim, kendine özgü doğa olayları ile geçmelidir. Bu düzenin bozuk gitmesi insanların perişan olmasına yol açar.

1806. Kış kışlığını, kuş kuşluğunu gösterir (yapar).

Doğa kanunları değişmez. Her olay, her varlık özelliğini belli eder.

1807. Kız beşikte (kundakta) çeyiz sandıkta. (Kız kucakta, çeyiz bucakta).

Kız daha beşikte iken çeyiz hazırlıklarına başlamak gerektir.

1808. Kız evi naz evi.

Kız evi nazlı olur. İsteklinin rica, minnet etmesini ister, kızını ağır satar.

1809. Kızı gönlüne bırakırsan ya davulcuya varır (kaçar), ya zurnacıya.

Evlenme çağındaki kız eğlenceye düşkün olur. Büyükleri onu uyarmazlarsa, hoşlandığı, uygun olmayan birisiyle evlenir.

1810. Kızı kızken görme, gelinken gör; gelinken görme, beşik ardında gör.

Kızların en güzel çağı evlenmeden önceki durumlarıdır. Evlendikten sonra eski tazelikleri kalmaz. Hele çocuk yaptıktan sonra daha da bozulurlar.

1811. Kızını dövmeyen dizini döver.

Kızını iyi yetiştirmeyen anne, kızı el kapısında beceriksizliği yüzünden sıkıntı çektiği zaman dövünür durur.

1812. Kızın var, sızın var.

Kız çocuğunun sorunları ve sorumlulukları çok ve çeşitlidir. Ana baba, sürekli olarak bunun tedirginliği içinde bulunurlar.

1813. Kız kucakta, çeyiz bucakta.

Bkz. "Kız beşikte, çeyiz sandıkta."

1814. Kim düşer daldan, o bilir haldan.

Bkz. "Damdan düşen damdan düşenin halini bilir."

1815. Kimi köprü bulamaz geçmeye, kimi su bulamaz içmeye.

Kimi kişiler bir şeyin bolluğundan yakınır, ondan kurtulmanın yollarını ararlar. Kimi kişiler aynı şeyden yoksun olmanın sıkıntısını çekerler.

1816. Kimine hay hay, kimine vay vay.

1) Bu dünyada her olay kimi kişiler için sevindirici, kimi kişiler için üzücüdür.

2) Kimi kişiler istedikleri her şeye kavuşurlar; kimi kişiler diledikleri hiçbir şeyi elde edemezler.

1817. Kiminin devesi (parası), kiminin duası.

Varlıklı olanların parası, yoksul olanların da duası alınarak işler yürütülür.

1818. Kimin ki bağı var, yüreğinde dağı var.

Bkz. "Dağda bağın var..."

1819. Kimse ayranım (yoğurdum) ekşi demez. (Yoğurdum, ayranım ekşidir diyen olmaz.)

Herkes satacağı malı över. Kendi tutumunu ve tuttuğu kimseleri savunur. Başkaları eleştirseler de bunlara toz kondurmaz.

1820. Kimse bilmez, kim kazana kim yiye.

Bir kimse çalışıp çabalar; kendisinin ve çoluk çocuğunun geleceği için mal biriktirir. Ancak, kimi zaman olaylar öyle gelişir ki bu kazancı, düşündükleri değil hatır ve hayalde olmayan kişiler yer.

1821. Kimseden kimseye hayır yok (gelmez).

İnsan, yapacağı işte yalnız kendi gücüne güvenmelidir. Başkasının yardımını bekler ve buna güvenirse düş kırıklığına uğrar. Krş. "Tırnağın varsa başını kaşı."

1822. Kimse kendi ayıbını görmez.

Bkz. "Herkes kendi ayıbını bilmez."

1823. Kimse kendi memleketinde peygamber olmaz (olmamış).

Kişinin değeri, doğup büyüdüğü yerde gereği gibi bilinmez. Daha önce ad kazanmış kimseler vardır. Aile rekabetleri vardır. Küçüklüğünde yaptığı çocukça davranışları bilenler vardır... Bütün bunlar, onun yüksek bir kişi olarak kabul edilmesini engeller.

1824. Kimse kimsenin çukurunu doldurmaz.

Yaşlı bir kişi, çok sevdiği bir genç ölünce "keşke onun yerine ben öleydim" der. Kimi zaman da biz "o değerli adam öleceğine şu işe yaramaz adam ölmeliydi" deriz. Boş sözler. Kimse kimsenin yerine ölemez.

1825. Kimse kimsenin kısmetini (rızkını) yemez.

Kimi zaman bir kimsenin eli altındaki yiyecek türlü nedenlerle yenilmez, kalır. Bu sırada dışarıdan biri gelir, yemeğe alıkonulur. Hazır bulunan yiyecek ona ikram edilir. "Demek ki bu yiyecek onun kısmeti imiş, asıl sahibinin kısmeti değilmiş" denilir. Bu durum, "kimse kimsenin kısmetini yemez" gerçeğini kanıtlar. Yan yana aynı malı satan iki esnaf da böyle düşünür: Gelen müşteri, her iki malı görür, ama ancak birini satın alır. Satıcılar "kısmet satanınmış" inancında birleşirler.

1826. Kimsenin ahı kimsede kalmaz.

Zulüm görenin ahı, zulmedene hayretmez. Krş. "Mazlumun ahı indirir şahı."

1827. Kimsenin çırası tana kadar yanmaz.

Hiç kimsenin parlak yaşamı sürekli olmaz.

1827. Kimsenin ettiği yanına kalmaz.

Hiçbir kötülük karşılıksız kalmaz. Kötülük yapanlar er geç yaptıklarının cezasını çekerler.

1828. Kimseye arşınına göre bez vermezler.

Gözü yükseklerde olan, aşırı istekleri bulunan kimseye düşlediği ölçüye göre değil, içinde yaşadığı ortamın ölçüsüne göre bir pay verilir.

1829. Kiraz "dut yetişmese beni yiyenin boynunu sapıma döndürürüm" demiş.

Kiraz, yiyene yumuşaklık verir; kişiyi zayıflatır. Hemen ardından yetişen dut ise besleyicidir.

1830. Kişi arkadaşından bellidir. (Adam ahbabından bellidir.)

Herkes anlaşabildiği kimse ile arkadaşlık eder. Bundan dolayıdır ki bir kimsenin nasıl bir kişi olduğunu öğrenmek isteyen, arkadaşının kişiliğine bakmalıdır.

1831. Kişi (herkes) ektiğini biçer.

Bkz. "Ne ekersen onu biçersin."

1832. Kişi ne yaparsa kendine yapar.

İyilik yapan iyilik, kötülük yapan kötülük bulur.

1833. Kişinin kendine ettiğini kimse (âlem bir yere gelse) edemez.

Bir kimse kimi zaman tedbirsizliği yüzünden öyle yanlış iş yapar, başını öyle derde sokar ki böyle bir kötülüğü başkaları ona yapamaz.

1834. Kişi refikinden[191] azar.

Kötü arkadaş, kişiyi kötü yola sürükler. Krş. "Adam adamın şeytanı", "İtle yatan bitle kalkar", "Kır atın yanında duran...", "İsin yanına varan is...", "Topalla gezen...", "Körle yatan...", "Üzüm üzüme..."

1835. Kişi umduğuna küser.

Bkz. "Gönül ummadığı yere küser."

1836. Kişiyi (herkesi) nasıl bilirsin, kendin gibi.

Bkz. "Herkesi nasıl bilirsin..."

1837. Kişiyi vezir[192] eden de karısı, rezil eden de.

Karı akıllı olursa kocasının toplum içindeki yerini her bakımdan yüceltir. Akılsız, tutumsuz, ahlâksız... olursa kocasını perişan, kepaze eder. Krş. "İyi evlat babayı vezir..."

1838. Kocana göre bağla başını, harcına[193] göre pişir aşını.

Kişi, tutumunu çevresindekilerin durumuna göre düzenlemeli ve kendi varlığına uygun bir yaşayış sürmeli, gücünün üstünde işler yapmaya kalkışmamalıdır.

1839. Kocanın kabı ikiyse birini kır.

Kıskanç kadın, kocasının aşırı zengin olmasını istemez; çapkınlığa başlar diye.

1840. Kocasını vezir eden de rezil eden de karısıdır.

Bkz. "Kadın kocasını isterse..."

---

191 refik: Arkadaş.

192 vezir: (Eskiden) Paşa sanını da alan yüksek devlet adamı.

193 harç: Bir şeyin yapılmasında kullanılan öteberi.

1841. Koça (öküze) boynuzu yük değil (olmaz).

Kişiye kendi işi ve yakınlarının sorumluluğu ağır gelmez. Krş. "Hamala semeri yük olmaz."

1842. Koç koyundan seçkel gerek.

Bir topluluğa önderlik edecek, egemen olacak kişi, topluluğu oluşturanlardan üstün nitelikte olmalıdır.

1843. Kol kırılır yen içinde baş yarılır börk içinde.

Bkz. "Baş yarılır börk içinde..."

1844. Komşu boncuğunu çalan gece takınır.

Hırsızlık mal, sahibinin göremeyeceği yer ve zamanda kullanılır.

1845. Komşuda pişer, bize de düşer.

Yakınlarımızın güzel şeylere kavuşması onlardan bizim de yararlanmamız olasılığının doğması demektir.

1846. Komşu ekmeği komşuya borçtur.

Komşunuz size bir ikramda bulunur, bir şey armağan ederse, siz de ona ikramda bulunmalı, armağan vermelisiniz.

1847. Komşu hakkı, Tanrı hakkı(-dır).

Komşular arasında yakın, kaçınılmaz ilişkiler vardır. Komşular birbirlerini incitmemeli, birbirlerinin hatırını saymalı, birbirlerine yardım etmelidirler. Bu ödevleri yerine getirenler, Tanrı'ya karşı da ödevlerini yapmış olurlar.

1848. Komşu iti komşuya ürümez.

Komşudaki uygunsuz kişi, başkalarını incitse de komşusunu rahatsız etmez.

1849. Komşu kızı almak, kalaylı kaptan (tastan) su içmek gibidir.

Komşu kızını almaya karar veren, ailenin ve kızın durumunu, gidişini iyi bildiğinden içi rahat olarak bu ilişkiyi kurar.

1850. Komşu komşunun külüne (tütününe) muhtaçtır.

Komşular birbirlerine en küçük şey için bile muhtaçtırlar. Kimi zaman önemsiz bir şeyin eksikliği işimizi aksatır. O zaman komşu imdada yetişir.

1851. Komşun kör ise sen kıpa* bak.

Kişi, çvresindeki insanları kıskandıracak durumlardan sakınmalı, onlarda bulunmayan şeylere sahip olsa bile onlar gibi yaşamalıdır.

1852. Komşunu iki inekli (öküzlü) iste ki kendin bir inekli (öküzlü) olasın.

Başkasının iyi durumda olmasını iste ki Tanrı seni de ondursun. Krş. "Hayır dile komşuna..."

1853. Komşunun tavuğu, komşuya kaz görünür (karısı kız görünür).

Başkasının malı, bize olduğundan daha değerli görünür. Oysa aynı şey bizde de vardır; ama başkasınınkini bizimkinden üstün buluruz.

1854. Konur eşek çayırını almaz.

Kendini beğenmiş kişi, yararlanılacak nesnelere hor baktığından bunlardan yoksun kalır.
(Konur: Kibirli)

1855. Korkak bezirgân (tüccar) ne kâr eder ne ziyan (zarar).

İş yapmaya korkan tüccar, kendisini zarardan korumuş olur ama, kazanç da sağlayamaz.

---

* kıpa: Göz kapaklarını aralık ederek.

1856. Kork Allah'tan korkmayandan.

Allah'tan korkmayan kimse, insana her türlü kötülüğü yapabilir. Böylesinden korkulur.

1857. Kork aprilin[194] beşinden, öküzü ayırır eşinden.

Aprilin beşinde (şimdiki 18 nisanda) çift süren iki öküzü birbirinden ayıracak kadar şiddetli sağanak olur; kasırga ve fırtına kopar.

1858. Korku dağları bekletir (aşırır).

1) Birçok insanlar zulüm, ya da ceza görmekten korkup dağlara çıkar, orada çekilmez koşullar altında yaşarlar.

2) Kötü, sert bir durumla karşılaşacağından korkan kişi, yapmak istediği şeyden istemeye istemeye vazgeçer.

1859. Korkulu rüya (düş) görmektense uyanık yatmak hayırlıdır.

Tehlikesi de bulunan çekici bir işe girişmektense o işten vazgeçip tehlikesi olmayan durumda kalmak daha iyidir. Krş. "Ne karanlıkta yat..."

1860. Korkunun ecele faydası yoktur.

Kişi korkmakla kendisine gelecek bir zararı önleyemez. Olacak olur. Bunun için boş yere korkup üzüntü çekmemelidir.

1861. Koy avucuma, koyayım avucuna.

Bize yardımda bulunan, yarar sağlayan kişiye biz de yardımda bulunur, yarar sağlarız.

1862. Koyma akıl, akıl olmaz (cepten düşer), (Sokma akıl, sekiz adım gider.)

Aklı olmayan kişi, başkasının verdiği akıl ile iş gö-

[194] april: Nisan.

remez. Önce bir şeyler yapmaya başlasa da arkasını getiremez.

1863. Koyun can derdinde, kasap yağ derdinde.

Bkz. "Keçiye can kaygısı..."

1864. Koyunun bulunmadığı yerde keçiye Abdurrahman Çelebi derler.

Bir şeyin çok değerlisi ele geçmezse az değerlisi önem kazanır. Krş. "Körler memleketinde..."

1865. Koyunun götü bir gün açıksa keçininki her gün açık.

Davranışlarını herkesin beğendiği kimse, günün birinde yanlış bir iş yapabilir. Bu, her gün yanlış iş yapanınkinin yanında kınanacak bir durum sayılmaz.

1866. Koyunun kuyruğu var örter.

Zenginlerin ve toplumda önemli yeri olan kişilerin kusurları hemen örtbas edilir. Krş. "Mal malamatı örter."

1867. Koyunun melediğini kuzu melemez.

Ana-babanın çocuğuna karşı gösterdiği aşırı ilgi ve sevecenliği, çocuk ana-babasına karşı o ölçüde göstermez.

1868. Koyunu yüze yetir[195], el onu bine yetirir.

El, bir olayı abartarak söyler. Yüz kazansan bin diye anlatır.

1869. Koz[196] gölgesi: kız gölgesi, söğüt gölgesi: yiğit gölgesi, dut gölgesi: it gölgesi.

Ceviz ağacının gölgesi koyu, güzeldir. İnsana kız-

---

195 yetirmek: Ulaştırmak.

196 koz: Ceviz.

ların yanında bulunma keyfi verir. Ancak orada karınca çok olur; gölgede oturan insanın keyfini kaçırır. Kızların yanında oturan kişi de hem mutluluk duyar, hem de çevredeki asalaklardan rahatsız olur. Söğüt, boylu boslu bir ağaçtır. Koruyucu yiğide benzer. Gölgesi altında safa ve rahatlıkla vakit geçirilir. Dut gölgesi, alaca bir gölgedir, zevksizdir; rahatsızdır. Çünkü ağacın meyvesi, altına dökülür. Hem insanın üstünü kirletir, hem de sineklerin üşüşmesine yol açar. Bundan başka, itler de dut yemeye gelir, orasını kirletirler. Gölgede de yatarlar.

1870. Köleden ağa olan minareyi sesiyle yıkar.

Sonradan görmüş kişi çok yüksekten atar tutar. Krş "Sonradan imam olanın..."

1871. Köpeğe dalanmaktan çalıyı dolanmak yeğdir.

Bkz. "İtle dalaşmaktan..."

1872. Köpeğe gem vurma, kendisini at sanır.

Kendisine karşı değeri varmış gibi davranılan değersiz kişi, gerçekten değer bulunduğunu sanır.

1873. Köpeği dövmeli ama, sahibinden utanmalı.

Sana sataşan kişiyi hırpalarken onu benimsemekte ve korumakta olan saydığın kimseyi gücendirmemeye de dikkat etmelisin.

1874. Köpeğin ahmağı baklavadan pay umar.

Bkz. "İtin ahmağı..."

1875. Köpeğin duası kabul (makbul) olsa (-ydı) gökten kemik yağar(-dı).

Bkz. "İtin duası..."

1876. Köpeği öldürene sürütürler.

Bkz. "İti öldürene..."

1877. Köpek bile yal[197] yediği kaba pislemez (sıçmaz).

Köpek bile yem yediği kaba karşı saygılı davranırken, insan nasıl olur da geçimini sağladığı yere, kendisine bu geçimi hazırlamış olan kimseye kötülük eder?

1878. Köpek ekmek veren (yediği) kapıyı tanır.

Köpek bile kendisini besleyen yeri bilir, davranışlarıyla duygularını belli eder. İnsan bundan ders almalı, gördüğü iyiliği unutmamalıdırlar.

1879. Köpekle dalaşmaktan çalıyı dolaşmak yeğdir.

Bkz. "İtle dalaşmaktan..."

1880. Köpek sahibini ısırmaz.

Kişi ne kadar aşağılık olursa olsun, kendini benimseyip koruyana kötülük etmez.

1881. Köpeksiz sürüye (köye) kurt girer (iner).

Koruyucusuz halka, bekçisiz ülkeye düşman saldırır.

1882. Köpek suya düşmeyince yüzmeyi öğrenmez.

Kişi, bir tehlike karşısında her yerden umudu kesilip kendine güvenmekten başka çare kalmadığını anlamadıkça kurtuluş yolunu bulamaz.

1883. Köpek sürünmekle etek kesilmez.

Terbiyesiz kimsenin sataşmasıyla temiz kişi lekelenmiş olmaz. Krş. "İt değmekle deniz...", "Kalaylı bakır..."

1884. Köprüyü geçinceye kadar ayıya dayı derler.

Kişi, kendisinden yardım beklediği aşağılık kimseye işi bitinceye kadar "soylusun, boylusun" diye dil döker.

---

[197] yal: Köpek yiyeceği.

1885. Kör Allah'a nasıl bakarsa Allah da köre öyle bakar.

Kişi efendisine karşı nankörlük ederse efendisi de onu korumaz.

1886. Kör (kesmez) bıçak ele (yavuz), iş bilmeyen avrat dile (yavuz).

Kör bıçak işe yaramaz ama insanın elini keser. İş bilmeyen kadın da çok konuşmaktan başka bir şey yapmaz.

1887. Kör bile düştüğü çukura bir daha düşmez.

Bkz. "Eşek bile bir düştüğü..."

1888. Körden gözlü, topaldan ayaklı, deliden deli.

Kör olan anadan, babadan doğan çocuk kör olmaz. Topalın çocuğu da sağlam bacaklı olur. Ama delinin çocuğu deli doğar.

1889. Köre elvandan[198] (renkten) bahsolunmaz.

Bir şeyin niteliği üzerine hiç bilgisi bulunmayan kişiye o şeyin sözü edilmez; öğretilmesine çalışılmaz.

1890. Köre "şimdi gece" demişler; "ne zaman gündüzdü" demiş.

Başkalarına mutluluk veren durum bu durumla ilgisi olmayan talihsiz kişi için değer taşımaz.

1891. Kör görmez, sezer.

Kör görmediği şeyi nasıl sezerse bir konu üzerinde bilgisi olmayan kişinin de o konu ile ilgili sezişleri olur.

1892. Kör kuşun yuvasını Allah yapar.

Bkz. "Garip kuşun yuvasını..."

---

[198] elvan: Renk.

1893. Körler memleketinde şaşılar padişah (baş) olur.

Hepsi bilgisiz olan bir çevrede azıcık bilgisi bulunan başa geçer. Krş. "Koyunun bulunmadığı..."

1894. Körle yatan şaşı kalkar. (İtle yatan bitle kalkar.)

Kötü kimseyle düşüp kalkana az çok kötü huy bulaşır. Krş. "Kişi refikinden azar", "Kır atın yanında duran...", "İsin yanına varan is...", "Topalla gezen...", "Üzüm üzüme..."

1895. Kör ölür badem gözlü olur, kel ölür sırma saçlı olur.

Bkz. "Kel ölür sırma saçlı olur..."

1896. Kör pazara varmasın, pazar körsüz kalmasın.

Bir şey satın almasını bilmeyen kimseler alışverişe çıkmamalılar ama çıkarlar. Esnaf da bu gibilerinden hoşlanır.

1897. Körün istediği bir göz, iki(-si) olursa ne söz.

Kişi kendisinde bulunmayan şeyden bir tanc isterken ona iki tane verilirse daha çok sevinir.

1898. Körün istediği iki göz, biri ela biri boz.

Öyle insanlar vardır ki kendilerine yapılmasını istedikleri iyiliği gördükleri halde bununla yetinmezler, ayrıntılarının şu, bu biçimde olmasını da isteyecek kadar yüzsüzlük ve açgözlülük ederler.

1899. Köseyle alay edenin top sakalı kara gerek.

Başkasının eksikleri ile eğlenen kişinin kendisi kusursuz olmalıdır.

1900. Köşe taşı köşede yakışır (yaraşır).

Önemli kişiliği bulunan kimseye önemli bir iş başında bulunmak yakışır.

1901. Kötü haber tez duyulur.

Bkz. "Kara haber tez duyulur."

1902. Kötü komşu insanı (adamı) hacet[199] (mal) sahibi eder.

Kötü komşu, kendisinden emanet olarak istenen şeyi vermez. Emanet isteyen de gidip o şeyden satın alır. Böylece bu komşu, o kişiyi eşya sahibi etmiş olur.

1903. Kötülük her kişinin kârı, iyilik er kişinin kârı.

Bkz. "İyiliğe iyilik her kişinin kârı..."

1904. Kötürümden aksak, hiç yoktan torlak[200] yeğdir.

Bir şeyin, -kusurlu da olsa- elde bulunması, hiç bulunmamasından daha iyidir.

1905. Kötü söyleme eşine, ağı[201] katar aşına.

İlişkide bulunduğun kimseleri sözlerinle incitme, kötüleme ki onlar da sana daha büyük kötülük yapmasınlar.

1906. Kötü söz insanı dininden çıkarır (tatlı söz yılanı ininden çıkarır.)

Bkz. "Acı söz insanı..."

1907. Köyden köye it ürümez.

Seni ilgilendirmeyen işe uzaktan söz atarak karışma a köpek!

1908. Köylü birbirine düşmezse Osmanlı mıkla* yiyemez.

Eski dönemden kalma bir söz: Halkın birbirine düşmesi güvenlik görevlisinin işine gelir. Çünkü her grup güvenlik görevlisini yanına çekmek için ona çıkar sağlar.

---

199 hacet: Evde kullanılan eşya.
200 torlak: Beceriksiz, toy, acemi.
201 ağı: Zehir.
* mıkla: Sahanda pişirilen kıymalı yumurta.

1909. Köylü, misafir kabul etmeyiz demez, konacak konak yoktur der.

Kişi bir işi yapmak istemezse doğrudan doğruya yapmam demez de, birtakım gerekçeler ileri sürerek, bunu gerçekleştirmenin olanağı bulunmadığını söyler.

1910. Köylünün kahve cezvesi karaca amma sürece[202].

Köylünün kahve cezvesi gösterişsizdir. Ama eksik olmayan konukları ağırlamak için sürekli olarak kaynar.

1911. Kuduz ölür ama daladığı da ölür.

Azgın kişi, kötülüklerinin cezasını görür ama yaptığı kötülüklerin acısı sürer.

1912. Kulaktan burun yakın, kardeşten karın yakın.

Bkz. "Kardeşten karın yakın."

1913. Kul azmayınca Hak yazmaz.

Kişi, azgınlığı yüzünden kötü durumlara düşer.

1914. Kul bunalmayınca Hızır yetişmez.

Bkz. "Kul sıkılmayınca..."

1915. Kul hatasız olmaz.

Bkz. "Kul kusursuz olmaz."

1916. Kul kullanan, bir gözünü kör, bir kulağını sağır etmeli.

İşçi çalıştıran kimse, işçinin yaptığı her yanlışı görmemeli, söylediği her uygunsuz sözü işitmemeli ki onu darıltmasın, iş aksamasın.

---

[202] sürece: Sürekli ya da ateşe sürülmüş olan.

1917. Kul kusursuz (hatasız) olmaz.

İnsan yanılmamak için ne denli dikkat ederse etsin yine yanılır. Hiç yanlış iş yapmamış kişi yoktur. Krş. "İnsan beşer, kuldur şaşar", "Hatasız kul olmaz."

1918. Kul sıkılmayınca (bunalmayınca) Hızır[203] yetişmez.

İnsan, başı dara düşmedikçe bütün gücüyle çalışıp sıkıntısına çare bulmaz.

1919. Kul teftişte, gözelim Mevla ne işte.

İnsanlar hep bir iş peşinde koşarlar. Ama nasıl sonuç alacaklarını Tanrı bilir.

1920. Kuma (ortak) gemisi yürümüş, elti gemisi yürümemiş.

Bkz. "Ortak gemisi yürümüş..."

1921. Kurban etiyle (kemiğiyle) köpek tavlanmaz[204].

Bir rastlantının getirdiği geçici iyi durum, beklenen gerçek iyiliği sağlamaz.

1922. Kurcalama sivilceyi (sivilceyi kurcalama) çıban edersin. (Sivilce kurcalanınca çıban olur.)

Küçük bir sorunu çok kurcalar, çok deşerseniz başınıza büyük dert açarsınız.

1923. Kurda konuk (komşu) giden, köpeğini yanında götürür.

Bkz. "Kurtla görüşürsen..."

1924. Kurda "neden boynun (ensen) kalın?" demişler, "işimi kendim görürüm de ondan" demiş. ("İşimi kimseye inanmadığımdan" demiş.)

İşini başkasına inanmayarak kendisi gören, üzül-

---

203 Hızır: Ölümsüzlüğe kavuşmuş olduğuna ve en sıkışık zamanlarında insanların yardımına yetişip işlerini kolaylaştırdığına inanı... İlyas Peygamber'in lakabı.

204 tavlanmak: Semirmek.

mez; rahat eder. Krş. "Sana vereyim bir öğüt: Ununu elinle öğüt."

1925. Kurdun adı yaman çıkmış, tilki vardır (tilkicik var) baş keser.

Öyle sinsi ve kurnaz kimseler vardır ki adı zalime, haine ve kötüye çıkmış kimselerden daha tehlikelidirler.

1926. Kurnaz (yavuz) hırsız ev sahibini bastırır.

Kurnaz suçlu, ağız kalabalığıyla, zarar verdiği kişinin haklı savını dinlenmez eder.

1927. Kurt dumanlı havayı sever.

Kendi yararına bir iş yapmak için fırsat kollayan kişi, kimsenin bu işe engel olamayacağı, karışık zamanı sever.

1928. Kurt kocayınca köpeğin maskarası olur.

Güçlü iken herkesin kendisinden çekindiği kişi, gücünü yitirdikten sonra, güçsüz ve aşağılık kimselerin oyuncağı olur.

1929. Kurt komşusunu yemez.

Bir kişi ne denli azgın ve kötü düşünceli olursa olsun yakınlarına dokunmaz.

1930. Kurt köyünü (tüyünü) değiştirir, huyunu değiştirmez.

Hain kimse, yer yurt, kılık kıyafet değiştirse de kötü huylarını değiştirmez.

1931. Kurtla görüşürsen köpeğini yanından ayırma. (Kurda konuk giden köpeğini yanında götürür.)

Saldırgan birisiyle karşılaşacak olan kişi, kendisini koruyacak önlemi almalıdır.

1932. Kurtla koyun, kılıçla oyun olmaz.

Saldırgan ile güçsüzün, zarar veren ile zarar görenin yan yana bulunduğu yerde tehlike vardır.

1933. Kurtla ortak olan tilkinin hissesi, ya tırnaktır, ya bağırsak.

Güçlü ile hileci ortak olsa güçlünün dediği olur. Hileci, ortağının kendisine vereceği, işe yaramaz paya razı olmak zorundadır. Yoksa parçalanmak tehlikesi vardır.

1934. Kurtlu baklanın kör alıcısı olur.

Bkz. "Bitli baklanın..."

1935. Kuru bok göte yapışmaz.

Bir kişiye, yapmadığı kesin olarak bilinen bir suçu yüklemeye çalışmak boşuna bir çabadır.

1936. Kuru gayret, çarık eskitir.

Bir işi başarmak için rasgele çabalamak yetmez. Amaca doğru planla yürümek ve işin çıkar yollarını bulmak gerekir. Böyle yapılmazsa bütün çabalar boşa gider; zarardan başka bir sonuca varılmaz.

1937. Kuru laf (boş lakırdı) karın doyurmaz.

Boş sözlerle olumlu iş yapılamaz.

1938. Kurunun (arasında) yanında yaş da yanar. (Yaşın yanında kuru da yanar).

Beğenilmeyen tutumlarından dolayı cezalandırılan kişiler içinde suçsuzlar da suçlular gibi hırpalanırlar. Krş. "Az ateş çok odunu yakar."

1939. Kusursuz dost arayan dostsuz kalır.

Kusursuz kişi bulunmaz. Bundan dolayıdır ki dost olmak için kusursuz birini arayan kimse, aradığını bulamaz, dostsuz kalır. Krş. "Ayıpsız yâr isteyen..."

1940. Kusursuz güzel olmaz. (Her güzelin bir kusuru vardır.)

Her iyi şeyin hoşa gitmeyen bir yönü, her güzelin kusurlu bir yanı vardır. Kusuru bulunmayan iyi, güzel bir şey yoktur.

1941. Kuşa kafes lâzım, boruya nefes.

Bir şeyden yararlanmak için kullanılacak araç, onun niteliğine uygun olmalıdır.

1942. Kuşa süt nasip olsa anasından olurdu.

1) Yaradılışı bir şeyden yararlanmasına elverişli olmayan kişi, ne denli çabalasa o şeyden yararlanamaz.

2) Kişi en yakınından sağlayamadığı yararı başkasından hiç sağlayamaz.

1943. Kuş darıdan kaçar mı? (Kaçmaz).

Hiç kimse çıkarını tepmez. Kazançlı görünen bir işe yanaşmaması, o işte sakınca görmesindendir.

1944. Kuş kanadına kira istemez.

Kişi, kendi işi için zaten harcayacağı çabadan dolayı başkasından karşılık beklemez.

1945. Kuşkulu uyku evin bekçisidir.

Ufak bir tıkırtıdan uyanacak kadar hafif uyuyan ve tetikte olan kimse, evin bekçiliğini iyi yapıyor demektir.

1946. Kuştan korkan darı ekmez.

Bkz. "Serçeden korkan..."

1947. Kuşu kuşla avlarlar.

Elde edilmek istenen kimse, daha önce elde edilmiş kimse aracılığıyla tuzağa düşürülür.

1948. Kuş var eti yenir, kuş var et yedirilir. (Her kuşun eti yenmez).

Öyle kişiler vardır ki acımadan en ağır işte kullanırız. Öyle kişiler de vardır ki, iş gördürmek şöyle dursun, biz ona hizmet ederiz.

1949. Kutlu gün doğuşundan (bellidir) (kutlu yaz yağışından).

Mutlu sonuç verecek işler, daha başlangıçta ve aldığı yönden belli olur.

1950. Kutsuz kuşun yuvası doğan yanında olur.

Talihsiz kişi, her an kendisine saldıracak güçlü kimelerle yan yana bulunur.

1951. Kuzguna yavrusu anka (şahin, güzel) görünür.

Bkz. "Karga yavrusuna bakmış..."

1952. Kuzusuna kıymayan kebap yiyemez.

İnsanlar büyük bir gereksemelerini karşılamak için sevdikleri kimi şeyleri feda etmek zorundadırlar. Krş. "Yağına kıymayan çöreğini yavan yer."

1953. Küheylan at, çul içinde de bellidir.

Cevherli insan, kılık kıyafeti düzgün olmasa da değerini yitirmez.

1954. Küheylan bok saçmaz mı?

1) Saygın bir ana-babanın çocuğu ahlâksız olabilir.
2) Sağduyusuyla tanınmış kimse de yanlış işler yapabilir.

1955. Külhancının beyliği hamamcılık demişler.

Bayağı bir işle uğraşan kimse, yükselse bile ancak bu işin başı olur.

1956. Küpe küp deyince küp adama düp[205] der.

Değersizliğini, boşluğunu yüzüne karşı söylediğiniz kişi, size, sözünüzün yankısı gibi kötü bir karşılık verir.

1957. Kürdün yağı çok olunca, hem yer, hem yüzüne sürer.

Malı çok olan akılsız kişi, bunu gerekli olan iş için kullandıktan sonra kalanını tutmasını bilmez. Çarçur eder. Krş. "Abdalın yağı çok olursa...", "Kasap yağı bol bulunca..."

1958. Kürkçünün kürkü olmaz, börkçünün börkü[206].

Başkalarının gereksemelerine çare bulan kişi, bunlara benzeyen kendi gereksemelerini savsaklar. Krş. "Terzi kendi söküğünü dikemez."

1959. Kürk ile börk ile adam olunmaz.

Kılık kıyafet, değeri olmayan kişiye değer kazandırmaz. Krş. "Kalıp kıyafetle adam, adam olmaz", "Eşeğe altın semer vursalar yine eşektir."

1960. Kürkü orak vaktinde, orağı kürk vaktinde.

Bkz. "Aba vakti yaba, yaba vakti aba."

---

[205] düp: Ayı.

[206] börk: Eskiden kullanılan bir çeşit başlık.

L

1961 (Lafın azı, uzu) çobana verme kızı, ya koyun güttürür ya kuzu.

Bkz. "Çobana verme kızı..."

1962. Laf lafı (söz sözü) açar (laf da kutuyu açar.)

1) Bir kimse ile konuşma uzatılırsa, sözden söze geçile geçile, başta konuşulması düşünülmeyen konulara değin girilir.

2) Söz uzadıkça karşıdakine, sigara kutusunu açmaktan başlayarak, birtakım ikramlarda bulunmak gerekir.

1963. Lafla (lakırdı ile) peynir gemisi yürümez.

Şöyle yaparım, böyle yaparım demekle yapılması gereken iş yapılamaz.

1964. Lafla pilav pişerse deniz (dağ) kadar yağı benden.

Söz söylemek, işleri başarmaya yetseydi en iri sözler söylenerek en büyük işler başarılırdı.

1965. Laf torbaya girmez.

Ağızdan çıkan bir söz, artık gizli kalamaz. Herkes onu duyar.

1966. Lakırdı ile peynir gemisi yürümez.

Bkz. "Lafla peynir gemisi yürümez."

1967. Latife latif gerek.

Şaka, kırıcı olmamalı; ince, hoşa gider olmalıdır.

1968. Leyleği kuştan mı sayarsın, yazın gelir, kışın gider.

Sürekli olarak bir iş üzerinde durmayan, maymun iştahlı olan kişiye kimse güvenmez.

1969. Leyleğin ömrü (günü) laklaka ile geçer.

Aylak kişi bütün zamanını gevezelikle, çene çalmakla geçirir.

1970. Lodosun gözü yaşlı olur.

Lodos rüzgârı yağmur getirir.

1971. Lokma çiğnenmeden yutulmaz.

Bkz. "Çiğnemeden yutulmaz."

1972. Lokma karın doyurmaz, şefkat artırır.

Bir kimseye ziyafet çekmek, ya da armağan vermek, onun karnını doyurduğu, bir gereksemesini karşıladığı için değil, aradaki sevgiyi artırdığı için değerlidir.

M

1973. Mahkeme kadıya mülk değil.

Hiçbir kimse, bulunduğu kamu hizmetinde ömrünün sonuna kadar kalmaz. Bir süre sonra bu işe başkası getirilir, kendisi ayrılır.

1974. Mal adama hem dost, hem düşmandır.

Mal adama dosttur, çünkü ona rahat bir yaşayış sağlar. İyilikler yapma, hayır işlerine yardım etme olanağı verir. Düşmandır, çünkü kişinin azmasını kolaylaştırır. Bundan başka mala göz dikenler çok olur. Bu yüzden anlaşmazlıklar çıkar; mal sahibinin canına bile kıyılır.

1975. Mal canı kazanmaz, can malı kazanır.

İnsan mal kazanacağım diye sağlığını, canını tehlikeye düşürmemelidir. Tam tersine, sağlığını korumak, canını kurtarmak için malını harcamaktan çekinmemelidir. Malı kazanan insandır. Can sağ olmalıdır ki mal kazanılabilsin.

1976. Mal canın yongasıdır[207].

Mal canın bir parçası gibidir. Malına zarar gelen kişi, canından bir parçası gidiyormuş gibi üzülür.

---

[207] yonga: Yontulan, rendelenen şeyden çıkan parça.

1977. Malı mala canı cana ölçmeli.

Malımız ve canımız bizim için ne değerde ise başkalarının mal ve canları da kendileri için o değerdedir. Öyleyse bizim malımıza ve canımıza gelmesini istemediğimiz bir zararın başkasının malına ve canına gelmesini nasıl hoş görebilir, buna nasıl izin verebiliriz? Krş. "Canı cana ölçmeli."

1978. Malını yemesini bilmeyen zengin her gün züğürttür.

Züğürt, yokluk içinde bulunduğundan yiyemez. Varlıklı olduğu halde yiyemeyenin züğürtten ne farkı var?

1979. Malın iyisi boğazdan geçer.

Malın işe yaraması, sahibinin onu kullanabilmesi, yiyebilmesi ile olur. Kişi malını yiyemedikten sonra o mal neye yarar?

1980. Malın iyisi suya yakın, daha iyisi eve yakın.

Bkz. "Tarlanın iyisi suya..."

1981. Malı ongun[208] olanın adı angın[209] olur.

Malından çok ürün alan kişinin adı her yerde anılır.

1982. Mal istersen bedeninden, evlat istersen belinden.

Kişinin gerçek malı, babadan kalan değil, kendi emeğiyle kazandığı maldır. Gerçek evlat da kendisinden doğmuş olandır; üvey ya da "edimilen" evlat, öz çocuğunun yerini tutmaz.

1983. Mal malamatı örter.

Zenginlik, bir kişinin ayıplarını, kusurlarını kapatır.

---

[208] ongun: Bol.

[209] angın: Çok anılan, ünlü.

1984. Mart ayı, dert ayı.

Mart ayında havalar sık sık değişir. İnsan kendini koruyamaz; hasta olur. Krş. "Mart çıkmadıkça..."

1985. Mart ayların çingenesidir.

Öteki aylardan her birinin bir kişiliği, bir soyluluğu vardır. Mart ise soysuz, güvenilmez, ne yapacağı bilinmez kişilere benzer.

1986. Mart çıkmadıkça dert çıkmaz.

Kış hastalıkları, mart sona ermedikçe bitmez. Krş. "Mart ayı, dert ayı."

1987. Mart dokuzunda çıra yak, bağ buda.

Martın dokuzu (yeni takvime göre 22'si) olunca bağların her halde budanması gerektir. Bu iş, gündüz yetiştirilemezse gece çıra ışığında yapılmaya değecek kadar önemlidir.

1988. Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır.

Mart ayında şiddetli soğuklar olur. İnsan dışarı çıkamaz. Odun, kömür de azaldığından kazma, kürek saplarını yakacak duruma düşer.

1989. Mart kuruluk, nisan yağmurluk.

Bkz. "Martta tezek kuruya..."

1990. Mart martladı, tavuk yumurtladı.

Mart kendini gösterince tavuklar yumurtlamaya başlar.

1991. Martta sürmez, eylülde ekmezsen sabanı bırak.

Çiftçi, işlerini zamanında yapmazsa ürün alamaz. Bu gibi kimseler üstesinden gelemedikleri çiftçiliği bırakmalıdırlar.

1992. Martta tezek kuruya, nisanda seller yürüye. (Mart kuruluk, nisan yağmurluk.)

Mart ayının kurak, nisan ayının yağışlı olması, çiftçinin yüzünü güldürür.

1993. Martta yağmasın, nisanda dinmesin (mayısta ara sıra).

Ekin için, martta yağmur yağması zararlı, nisanda çok yağması yararlıdır.

1994. Martta yağmaz, nisanda dinmezse sabanlar altın olur.

Bkz. "Karakışta karlar..."

1995. Mart yağar, nisan övünür; nisan yağar, insan övünür.

Martta yağan yağmurla ekinler nisanda gelişir. Nisanda yağan yağmurla başaklar olgunlaşır, dolgunlaşır. Bu da çiftçiyi sevindirir.

1996. Maşa varken elini ateşe sokma.

Başka birine yaptırabileceğin tehlikeli işe kendin girişme.

1997. Mayasız yoğurt tutmaz (çalınmaz).

Çok para kazanabilmek için, az da olsa, elde bir sermaye olması gerekir.

1998. Maymunu fırına (ateşe) atmışlar, yavrusunu ayağının altına almış.

Bkz. "Ayıyı fırına atmışlar..."

1999. Maymun yoğurdu yemiş, artığını ayının yüzüne sürmüş.

Kurnaz kimse, işlediği suçu başkasının, hele bön birinin üstüne yıkmasını bilir.

2000. Mazlumun ahı, indirir şahı (yerde kalmaz).

Güçlü kimse zulmetmemelidir. Zulmeden her halde yıkıma uğrar. Zulüm gören kimsenin bedduası,

padişahı tahtından indirir. Krş. "Kimsenin ahı kimsede kalmaz."

2001. Meramın elinden bir şey kurtulmaz (ne kurtulur).

Bir işi yapmaya azmeden ve ona dört elle sarılan kişi her halde başarıya ulaşır.

2002. Merdiven ayak ayak (basamak basamak) çıkılır.

En yüksek yere, yavaş yavaş yükselerek çıkılır.

2003. Merhametten maraz doğar (hasıl olur).

Kimi kişiler, kendilerine acıyıp iyilik edenlerin başını derde sokarlar ya da bu iyiliği kötüye kullanırlar.

2004. Mermer iyi taştan, iyilik iki baştan.

Bkz. "İyilik iki baştan olur."

2005. Mescide gerek olan meyhaneye haramdır.

1) İnsanın kendisine ve benimsediği yere gerek olan şeyi yabancıya vermesi doğru değildir.

2) Bir yer için gerekli olan şey, görevi onunki ile çelişen yer için zararlıdır.

2006. Meyhaneciden şahit istemişler (sormuşlar) bozacıyı (mezeciyi) göstermiş.

Uygunsuz iş yapan kimse, haklı olduğunu göstermek için kendisine benzeyen birini tanık gösterir.

2007. Meyhanecinin yüzünü bayram topu güldürür.

1) Ramazan'da herkes ibadete koyulur; günah olan içkiyi keser. Bunun için meyhaneci ancak bayram gelince bol müşteri bulur.

2) Yasak yüzünden işi aksamış olan kimse, yasağın kalkmasına sevinir.

2008. Meyil verme evliye, eve gider unutur.

Evlenmek isteyenlere öğüt.

2009. Meyveli ağacı taşlarlar.

Çoğu zaman, bilgili, becerikli kimselere sataşırlar.

2010. Mezar taşı ile övünülmez.

Kişi, geçmişteki atalarıyla değil, ancak kendi değeri ile övünebilir.

2011. Mısıra "yağmur geliyor' demişler; "çapan birlik mi?" demiş.

Mısır bol su ister; ama çapalanmazsa sudan gereği gibi yararlanamaz.

2012. Mızrak çuvala sığmaz (girmez).

Herkesin gözü önündeki gerçekler örtbas edilemez.

2013. Minare de doğru, ama içi eğri.

Doğru görünen nice kişiler vardır ki iç yüzlerini bilenlerden nasıl düzenbaz ve hayın oldukları öğrenilir.

2014. Minareyi çalan kılıfını hazırlar.

Kolay kolay gizlenemeyecek denli büyük bir suç işleyen kişi, bunun ortaya çıkmaması için gereken önlemleri daha önce alır.

2015. Minareyi yaptırmayan yerden bitmiş sanır (bitti beller).

Değerli, önemli hiçbir iş yapmamış olanlar, yapılmış olan büyük, önemli işleri kendiliğinden oluvermiş sanırlar.

2016. Mirasa "nereye gidiyorsun?" demişler; "esip savurmaya" demiş.

Kişi kendisinin kazandığı malı elden çıkarmaya kıyamaz, ama miras kalan malı har vurup harman savurur.

2017. Miras helal, hele (ele) al demişler.

Miras, mirasçının hakkıdır. Ama alabilirse...

2018. Mirî malı balık kılçığıdır, yutulmaz (balık kılçığı gibi boğazda kalır).

Devlet malını kendine mal etmek çok zordur. Birçok engeller buna olanak vermez. Verse de bu mal rahatça kullanılamaz ve günün birinde hesabı sorulur.

2019. Misafir ev sahibinin (bağlı) kuzusudur.

Konuk; yemek, gezmek, eğlenmek, yatmak vb. konularda ev sahibinin çizdiği programa uymak zorundadır.

2020. Misafirin umduğu ev sahibine iki övün olur.

Konuk, ne denli gerçekleşebileceğini düşünmeden ev sahibinin kendisine çok şeyler ikram edeceğini umar. Ama bakar ki sofrada umdukları yok.

2021. Misafirin yüzsüzü sahibini ağırlar.

Kendisinin ağırlanması gereken yüzsüz konuk, ev sahibine yol gösterir gibi ağırlama işini üzerine alır.

2022. Misafir kısmeti ile gelir.

Ev sahibi konuğu yük saymaz. Konuğun geldiği evde ya yiyecek bulunur; ya da beklenmedik bir yerden o sırada yiyecek gelir. Misafirin kısmetini Tanrı'nın göndermiş olduğuna inanılır. Krş. "Misafir on kısmetle gelir..."

2023. Misafirlik üç gündür.

Bkz. "Misafir üç gün misafirdir."

2024. Misafir misafiri (dilenci dilenciyi) istemez (sevmez), ev sahibi ikisini de.

Misafir, gittiği yere başka bir misafirin gelmesini is-

temez. İster ki bütün ağırlamalar yalnız kendisi için olsun. Ev sahibi ise her misafire ayrı ayrı hizmet etmeyi borç bilir, ama hiç misafir gelmese de rahatım bozulmasa diye düşünür.

2025. Misafir on kısmetle gelir; birini yer, dokuzunu (evde) bırakır.

Türkler inanırlar ki konuk, ev sahibine fazla bir gider yüklemez. Tanrı, konuğun yediğinden kat kat fazlasını, konuk ağırlıyor diye, ev sahibine verir. Krş. "Misafir kısmeti ile gelir."

2026. Misafir umduğunu değil bulduğunu yer.

Konuk, ev sahibinin kendisini çok şeylerle ağırlamasını bekleyebilir. Ama ev sahibi ona ancak evinde bulunanı ikram eder.

2027. Misafir üç gün misafirdir. (Misafirlik üç gündür.)

Geleneğe göre konukluk hakkı üç gündür. Konuk bir yerde üç gün kalırsa ne ev sahibi bunu fazla bulur, ne de konuk uzun kaldım diye üzülür. Ama üç günden sonrası, her ikisi için de sıkıcı olur. Konuk, senli benli bir arkadaş ise, üç günden sonra konukluğu bırakıp ev sahibine yardımcı olmalıdır.

2028. Miskçiyle konuş, miskine bulaş; pisçiyle konuş, pisine bulaş.

Bir kişi, arkadaşlık ettiği kimse iyi ise iyi, kötü ise kötü huylar kapar. Krş. "Kişi arkadaşından bellidir."

2029. Misk yerini belli eder.

Değerli kişi, nerede olsa varlığını gösterir.

2030. Miyancının[210] kesesi bol olur.

İki kişi arasında uzlaştırıcılık yapan kimse, anlaş-

[210] miyancı: Aracı.

malarını kolay sağlasın diye, birinin zararına bol keseden öneride bulunur.

2031. Muhabbet iki baştan olur.

Bkz. "İyilik iki baştan olur."

2032. Mum (çıra) dibine ışık vermez. (Çıra dibi karanlık olur.)

Bir kimse, başkalarına bol bol yaptığı yardımı kendi yakınlarına yapmaz.

2033. Mum yanmayınca pervane dönmez (yanmaz).

Güzel yoluna baş koyanların ortaya çıkması için güzelin görünmesi gerekir.

2034. Müflis[211] (züğürtleyen) bezirgân[212] (tüccar) eski defterlerini karıştırır. (Bezirgân 'tüccar' züğürtleyince geçmiş defterleri yoklar.)

1) Tüccar züğürtleyince, belki bir kimsede alacağım kalmıştır diye eski defterlerini gözden geçirir.
2) Vaktiyle önemli işler yapmış olanlar, düşkünlüklerinde eski durumlarını anarak, anlatarak avunmaya çalışırlar.

2035. Müft[213] olsun da zift olsun.

Birçok kimse, bedava bulunca yenmeyecek şeyleri yer; işe yaramayan şeyleri alır.

2036. Mühür kimde ise Süleyman odur.

Bir işte kime yetki verilmişse baş odur. Söz ondan biter. Onun buyruğu geçer.

---

211 müflis: Batkın, borca batmış kişi.
212 bezirgân: (Eskiden) Tüccar, kâra çok düşkün tüccar.
213 müft: Beleş, bedava.

2037. Mürüvvete[214] endaze[215] olmaz.

Yardım ve iyilik için ölçü, sınır yoktur. Kişi, yapabildiği ölçüde çok yardım ve iyilikte bulunabilir.

[214] mürüvvet: Cömertlik, iyilikseverlik.
[215] endaze: Ölçü.

N

2038. Nacarın (marangozun) kapısı sırımla bağlı olur.
Bkz."Terzi kendi söküğünü dikemez."

2039. Namazda meyli olmayanın kulağı ezanda olmaz.
Kişi yapmak istemediği işin ayrıntılarıyla ilgilenmez.

2040. Nasihat istersen tembele iş buyur.
Bkz. "Tembele iş buyur..."

2041. Ne dilersen eşine, o gelir başına.
Bkz. "Hayır dile eşine..."

2042. Ne doğrarsan aşına, o çıkar karşına (kaşığına).
Şimdi iyi çalışırsanız geleceğiniz iyi, kötü çalışırsanız geleceğiniz kötü olur. Krş. "Herkes ne ederse kendine eder", "Ne ekersen onu biçersin."

2043. Ne ekersen onu biçersin. (Herkes ektiğini biçer). (Eken biçer, konan göçer.)
Bugün birisine iyilik yapan, yarın ondan iyilik; kötülük yapan da kötülük görür. Krş. "Herkes ne ederse kendine eder", "Ne doğrarsan aşına..."

2044. Nefesin elverirse borazancı başı ol. (Nefesine güvenen borazancı başı olur.)
Başarabileceğinize inanıyorsanız büyük işlere girişiniz.

2045. Ne karanlıkta yat, ne kara düş gör.

Tehlikelere karşı önlem almış olan kişi, kendini ileride üzülmekten kurtarmış olur. Krş. "Eşeğini sağlam bağla...", "Korkulu rüya görmekten..."

2046. Nekesle cömerdin harcı birdir.

Bkz. "Cömertle nekesin..."

2047. Ne oldum dememeli, ne olacağım demeli.

Kişi, bugün içinde bulunduğu parlak durumun sürüp gideceğini sanmamalı; çevresine tepeden bakmamalı; yarın kötü bir duruma düşebileceğini hatırdan çıkarmamalıdır.

2048. Nerde birlik, orda dirlik.

Aralarında duygu ve düşünce birliği bulunan topluluklar, dirlik ve düzenlik içinde yaşarlar.

2049. Nerde çokluk, orda bokluk.

Birlikte iş yapmak üzere toplanan kişiler çok olursa her kafadan bir ses çıkar, anlaşmazlıklar belirir, iş yapmak güçleşir.

2050. Nerde hareket, orda bereket.

Durmadan çalışılan yerde verim artar, bolluk olur.

2051. Neren ağrırsa canın orda.

Can dediğimiz yaşam simgesinin bedenimizde belli bir yeri yoktur. Ancak bedenimizin bir yeri ağrıyınca can orada kendini gösterir.

2052. Nereye gitsen okka dört yüz dirhem. (Okka her yerde dört yüz dirhem). (Her yerde okka dört yüz dirhem).

Bir mal kimi yerde daha ucuzdur, ama düşük niteliktedir. Kimi kişilerin gündeliği az, kimininki çoktur. Dikkat edilirse işleri de ona göre hafif ya da

ağırdır; kaba saba ya da uzmanlık işidir. Özet olarak ölçü her yerde birdir.

2053. Ne verirsen elinle, o gider seninle.

Bu dünyada yoksullara ve hayır işlerine yardım edersen öbür dünyada karşılığını görürsün.

2054. Ne yavuz (aşkın, azgın) ol asıl, ne yavaş (şaşkın, miskin) ol basıl.

Cezaya çarpılacak ölçüde aşırı ve saldırgan olma. Ama herkes seni ezecek ölçüde yumuşak ve miskin de olma.

2055. Nikâhta keramet[216] vardır.

Evlenmeleri söz konusu olanların anlaşabilip anlaşamayacaklarını pek düşünmeyiniz. Nikâh onları sevgi bağıyla birbirlerine bağlayacaktır.

2056. Nisan yağar sap olur, mayıs yağar çeç[217] olur.

Nisan yağmuru ekinlerin sapını geliştirir. Mayıs yağmuru başakların dolgunlaşmasına yarar.

2057. Nisan yağmuru: altın araba, gümüş tekerlek.

Nisanda yağan yağmur, ürünleri bollaştırır; çiftçiyi zengin eder. Krş. "Martta yağmaz, nisanda dinmezse..."

2058. Niyet hayır, akıbet hayır (selamet).

İyi niyetle girişilen işin sonu hayırlı olur.

---

216 keramet: Sırrına akıl ermez, hayret edilecek bir olay.
217 çeç: Tahıl yığını.

O

2059. Oduncunun gözü omçada[218], (dilencinin gözü çömçede[219]).

Herkes işine yarayan şeye göz diker; onu elde etmenin yolunu arar.

2060. Oğlan anası kapı arkası, kız anası minder kabası.

Eve gelin geldikten sonra oğlanın anası kapı dışarı edilecek gibi görülür. Kızın anası ise baş köşeye oturtulur.

2061. Oğlan atadan (babadan) öğrenir sofra açmayı, kız anadan öğrenir biçki biçmeyi.

Erkek çocuk, erkeklerin yapması gereken şeyleri (örneğin konuk ağırlamayı) babasından, kız çocuk da kadınların yapması gereken şeyleri (örneğin dikişi, biçkiyi, ev işlerini) anasından öğrenir. Baba, ana bunları bilmiyorsa çocuktan böyle şeyler beklenmez.

2062. Oğlan dayıya, kız halaya çeker.

Oğlan çocuğun yüzü de, huyu da dayısına, kız çocuğununki ise halasına benzer.

2063. Oğlan doğuran övünsün, kız doğuran dövünsün.

Doğacak çocuğun oğlan olması istenir. Kız olması

---

218 omça: Bağ kütüğü.

219 çömçe: Ağaç kepçe.

istenmez. Onun için oğlan doğuran ana sevinir; kız doğuran ana üzülür.

2064. Oğlan doğurdum, oydu beni; kız doğurdum, soydu beni.

Erkek çocuklar, yaramazlıklarıyla, haylazlıklarıyla, ana-babayı üzerler. Kız çocuklar ise giyime, süse düşkün olduklarından ana-babalarından sürekli para çekerler.

2065. Oğlan doğur, kız doğur; hamurunu sen yoğur.

Ana-baba özverilere katlanarak çocuk yetiştirirler. Ancak onların kendilerine pek yardımı olmaz.

2066. Oğlanınki oğul balı, kızınki bahçe gülü.

Torun, oğlandan olursa "oğul balı", kızdan olursa "bahçe gülü" diye sevilir.

2067. Oğlan olsun deli olsun, ekmek olsun kuru olsun.

Birçok kimse, evlat olarak, deli de olsa oğlan, geçim için de katıksız da olsa ekmek ister.

2068. Oğlan yetir, kız yetir; yine şeleği* sen götür.

Bkz. "Oğlan doğur, kız doğur..."

2069. Oğlum deli malı neylesin, oğlum akıllı malı neylesin.

Bkz. "Akıllı oğlan neyler ata malını..."

2070. Oğlumu (evlâdı) ben doğurdum amma gönlünü ben doğurmadım.

Bkz. "Evlâdı ben doğurdum amma..."

2071. O hacı, bu hacı, kim olacak boyacı?

Bkz. "Sen ağa ben ağa..."

---

*şelek: Odun yükü.

2072. Okka her yerde dört yüz dirhem.

Bkz. "Nereye gitsen okka dört yüz dirhem."

2073. Olacakla öleceğe çare bulunmaz.

Ölüm gibi kaderde olan şeyler önlenemez.

2074. Olan dört bağlar, olmayan dert bağlar.

Zengin giyinir, kuşanır, istediği gibi yaşar. Fakir ise yoksulluğun acısını çeker.

2075. Olgaç oğlak bokundan belli olur.

Çocuğun gelişmişliği genel tutumundan, işin gelişmişliği vermekte olduğu üründen anlaşılır.

2076. Olmaz olmaz deme, olmaz olmaz.

Hiçbir şey için "olmaz" deme. Dünyada olmayacak şey yoktur.

2077. Olsa ile bulsayı ekmişler, yel ile yuf[220] bitmiş. (Olsayı bulsaya vermişler, hiç doğmuş.)

Şu iş şöyle olsa, bu iş böyle olsa diye dilemekle istediğimiz sonuca varamayız. Elde etmek istediğimiz sonucu dilekle değil, çalışmakla gerçekleştirmeliyiz.

2078. Olsayı bulsaya vermişler hiç doğmuş.

Bkz. "Olsa ile bulsayı ekmişler..."

2079. Olursan kazık olma, tokmak ol.

İlişkilerinde ezilen değil ezen olmayı yeğle.

2080. On beşindeki kız, ya erde gerek ya yerde.

Kız on beş yaşına ulaştı mı evlendirilmelidir. Evlendirilmezse anneyi, babayı güç durumda bırakacak çok üzücü olaylar çıkabilir. Böyle olacağına kızın ölmesi daha iyidir.

---

[220] yuf: Yuh.

2081. On ceviz alsan ikisi çürük çıkar.

Yüzde yüz saf nesne bulmak kolay değildir. Kazançların giderleri ve zararları, ürünlerin fireleri olduğu gibi bir işte çalıştırılanların kimisi de verimsiz olur.

2082. Onmadık[221] (talihsiz) hacıyı deve üstünde (Arafat'ta) yılan sokar.

Ülküsünü gerçekleştirmesi mukadder olmayan kişinin karşısına, hatır ve hayale gelmeyen ve yenilemeyen engeller çıkar.

2083. Onmadık[222] yılın yağmuru harman vakti yağar.

Zamanında olsa büyük yarar sağlayacak olan durum, zamanı geçtikten sonra gerçekleşirse zarar bile verebilir.

2084. On para on arslanın ağzında.

Şimdi para kazanmak çok güçleşti. En küçük kazanç, pek çok didişmeden, çalışmadan sonra elde edilebiliyor.

2085. Orman olur da domuz olmaz mı?

Elverişli bir ortamdan elbette çıkar sağlayanlar bulunur.

2086. Ortak (kuma) gemisi yürümüş, elti gemisi yürümemiş.

Bir erkeğin iki karısı birbirleriyle geçinebilirler de iki kardeşin karıları anlaşamazlar.

2087. Ortaklık öküzden başka (yalnız) buzağı yeğdir.

Kişinin ortaklık önemli malı olmasından, yalnız kendisinin azıcık malı bulunması daha iyidir.

---

221 onmadık: (Burada) Talihsiz.

222 onmadık: (Burada) Uğursuz, bereketsiz.

2088. Orospu tövbe tutmaz.

Kötü bir şeye alışmış olan kimse bundan vazgeçmeye söz verse de sözünde durmaz.

2089. Orospuya surat gerek.

Beğenilmesi söz konusu olan şey, güzel görünüşlü olmalıdır.

2090. Ortak atın beli sakat olur.

Her ortak, daha çok yararlanmaya çalışacağından ortaklık malı yıpratırlar. Krş. "Eğretinin canı berk olur."

2091. Osmanlının ayağı üzengide gerek.

Jandarma görevlileri baş kaldıranları, askerler düşmanı ezmek için atlarından inmemek ve bunların peşini bırakmamak zorundadırlar.

2092. Osmanlının ekmeği dizi üstündedir.

1) Osmanlı, sürekli olarak at üstünde ve düşman peşinde olduğundan yemeğini oturup sofrada yemez, hep at üstünde yer.

2) Osmanlı nankördür.

2093. Osmanlı tavşanı araba ile avlar.

1) Osmanlıların yönetim işlerinde bozukluk başladıktan sonra iç güvenliği sağlayacak olanların durumu şuna benzerdi: Araba ile tavşan avlamak. Çünkü rahatlarını bozmaz, sadece iş yapıyor görünürlerdi. Onlar davranıncaya kadar iş işten geçerdi. Güvenliği bozanlar kolayca kaçarlardı.

2) Osmanlı, olmayacak işleri kurnazca ve kendini yormadan başarır.

2094. Osuranın burnuna sıçmalı ki koku ala.

Eylemleriyle çevresini rahatsız etmekte olan kişiyi daha ağır eylemlerle rahatsız etmeli ki davranışının ne denli kötü olduğunu anlasın.

2095. Osurgan (osuruklu) göte arpa ekmeği bahane.

1) Zaten zayıf, hastalıklı kişi, sağlığının bozulmasını önemsiz etkenlere bağlar.

2) Davranışları beğenilmeyen kişi, sudan nedenlerle kendisini mazur göstermeye çalışır.

2096. Osurukla boya boyanmaz.

Dışkının yanından gelen osuruk, onun rengiyle bir şeyi sarıya boyayamaz. Bunun gibi, yeterli olmayan davranışla iyi bir iş başarılamaz.

2097. Ot kökü üstünde biter.

Çocuk, ailesinin genel durumuna; eğitim gören, eğiticinin tutumuna uygun olarak yetişir. Krş. "Isırgan ocağında biter."

2098. Otu çek, köküne bak.

Kişinin kimliğini doğru olarak öğrenmek isterseniz soyuna sopuna bakınız.

2099. Otuz iki dişten çıkan, otuz iki mahalleye yayılır.

Bir ağızdan çıkan söz, başkalarının ağzına geçer, her tarafa yayılır.

2100. Oynamasını bilmeyen kız; "yerim dar" demiş; yerini genişletmişler (bollatmışlar); "gerim (yenim) dar" demiş.

Kendisinden beklenen işi beceremeyen kişi, çeşitli engellerin işi güçleştirdiğini söyleyerek yeteneksizliğini belli etmemeye çalışır.

2101. Oynaşına inanan avrat, ersiz kalır.

Çok önemli işini bir aldatıcıya yaptırabileceğine inanmış olan kişi, beklediği sonucu hiçbir zaman elde edemez.

Ö

2102. Ödünç güle güle gider, ağlaya ağlaya gelir.

1) Ödünç para verildiği zaman iki tarafın yüzü güler. Ama sonra tarafların arası bozulmadan ödenmez.

2) Ödünç eşyayı tertemiz veren, yıpranmış olarak geri alır.

2103. Öfke baldan tatlıdır.

Sinirlendirici bir durum karşısında bağırıp çağırmak, içini boşaltmak, insana ferahlık, dahası zevk veren tatlı bir şeydir.

2104. Öfkede akıl olmaz.

İnsan öfkelenince mantıklı düşünemez, akılsızca işler yapar.

2105. Öfkeyle kalkan zararla (ziyanla) oturur.

Kişi, öfkeli zamanında duygusunun etkisi altındadır. İyi düşünemez; yaptığı taşkınca işin nasıl bir sonuç doğuracağını hesap edemez. Sonunda bu ölçüsüz, yanlış davranışının zararını görür.

2106. Öksüz güler mi, meğer yanıla.

Bkz. "Öksüz neden güler..."

2107. Öksüz hırsızlığa çıkarsa ay ilk akşamdan doğar. (Öksüz oynaşa çıkmış; ay akşamdan doğmuş.)

Talihsiz kimse bir şeyden yararlanmaya kalkışsa karşısına akla gelmedik engeller çıkar.

2108. Öksüz kuzu toklu[223] (öveç)[224] olmaz.

Kimsesiz, koruyucusuz kimse ilerleyemez.

2109. Öksüz neden güler? Yanılır da güler. (Öksüz güler mi, meğer yanıla.)

İşleri ters giden kimsesiz kişinin yüzü gülmez. Yüzünü güldürecek bir durum belirse, biraz sonra anlaşılır ki yanlışlık olmuştur, böyle bir durum ortaya çıkmayacaktır.

2110. Öksüz oğlan (çocuk) göbeğini kendi keser.

Arkalayanı, koruyanı, yardım edeni bulunmayan kişi, işini kendi başına görmek zorunda kalır.

2111. Öksüz oynaşa çıkmış, ay akşamdan doğmuş.

Bkz. "Öksüz hırsızlığa çıkarsa..."

2112. Öksüzün karnına vurmuşlar (öksüzü dövmüşler) "vay arkam!" demiş.

Bir kimsenin haksızlığa uğramaması için arkası, koruyucusu bulunmalıdır.

2113. Öküze boynuzu yük olmaz.

Bkz. "Koça boynuzu yük değil."

2114. Öküz öküzün boynuzunda çamur görmezse korkmaz.

Birisiyle kavgaya girişmesi olasılığı bulunan kişi, karşısındakinin yenilmezliğini anlatan bir belirti görmezse ondan korkmaz.

---

[223] toklu: Bir yaşındaki erkek kuzu.

[224] öveç: İki, üç yaşındaki erkek kuzu.

2115. Öküz tekini bulmadan çifte yürümez.

Bir ahmak, budalaca bir işe girişirken kafasına uygun biriyle işbirliği yapar.

2116. Ölenle (birlikte) ölünmez.

İnsan, ölen yakını için kendini harap edercesine üzülmemelidir. Çünkü çok üzülmekle durum değişmeyecektir.

2117. Ölme bayılmaya benzemez.

Girişilecek işte ziyan etmek olasılığı da göze alınabilir. Ancak bu ziyan, batkınlığa varacak oranı bulacaksa o işten vazgeçilmelidir.

2118. Ölmüş koyun (eşek) kurttan korkmaz.

Her şeyini yitirmiş olan kişinin saldırgana bir şey kaptırmaktan korkusu olmaz. Krş. "Abdala kar yağıyor demişler..."

2119. Ölü aşı neylesin, türbe taşı neylesin.

Ruhu için dağıtılan yemekten, adının unutulmaması için dikilen taştan ölünün haberi olmaz. Bunlar geride kalanların teselli yollarıdır. Her şeyini yitirmiş olan kişi, derdine çare olmayan iyilik gösterilerini ne yapsın?

2120. Ölümden öte(-ye) köy yoktur.

Her şeyimi kaybetmeyi göze alarak bu işi yapıyorum.

2121. Ölüm dirim (kalım) bizim için.

İnsan nasıl olsa öleceğini düşünmeli, işlerini ona göre düzene koymalıdır.

2122. Ölüme çare bulunmaz.

Bkz. "Ecele çare bulunmaz."

2123. Ölüme giden gelmiş, paraya giden gelmemiş.

Para getirmeye giden kişinin bu işten başarıyla gelmesi, ölünün diriltilmesinden daha güçtür.

2124. Ölüm gelmiş bu cane, baş ağrısı bahane.

Bkz. "Ecel geldi cihana..."

2125. Ölüm hak, miras helâl.

Ölüm herkese gelecektir. Ölenin mirası da mirasçının hakkıdır.

2126. Ölüm ile öç alınmaz.

Bir kişi, öç almak istediği kişinin, ya da onun yakınının ölmesine öç almış gibi sevinmemelidir.

2127. Ölümü gelen it cami avlusuna işer.

Bkz. "Eceli gelen it..."

2128. Ölümü gören hastalığa razı olur.

Küçük bir zarara uğramayı kabul etmezse çok büyük bir zarara uğrayacağını anlayan kimse, bu küçük zararı kabul eder.

2129. Ölüm var, dirim (kalım) var.

İnsan her işini geleceği düşünerek yapmalı; özellikle mal varlığını hesaplı kullanmalıdır.

2130. Ölüm yüz aklığı(-dır).

Yüz kızartıcı bir yaşantı içinde bulunanların ayıbını ancak ölümleri temizler.

2131. Ölürse yer beğensin, kalırsa el beğensin.

Ana, baba çocuklarının eğitimine çok önem vermeli, gerekirse onu dövmelidir. İlke şudur: Çocuk ölürse iyi anılmalı, yaşarsa beğenilir bir kişi olmalıdır.

2132. Ölüsü olan bir gün ağlar; delisi olan her gün ağlar.

Yakınlarından biri ölen kişi ilk günlerde çok üzü-

lür; ancak zamanla bu üzüntü küllenir. Yakınlarından biri deli olan kişi ise sürekli olarak üzüntü içindedir. Demek ki delisi olmak, ölüsü olmaktan daha büyük bir felâkettir.

2133. Ölüyü çok yursan sıçağan olur.

Düzensiz bir işi düzeltmek için gereğinden çok titizlik gösterirseniz işin daha kötü bir durum almasına yol açarsınız.

2134. Ölüyü örtekorlar (örtekomuşlar), deliğe dürtekorlar (dürtekomuşlar).

Bir kimse ölünce, artık yüzünü kimse görmek istemez. Hemen üstü örtülür ve geciktirilmeden götürülüp gömülür; sonra da unutulur. Geride kalanlar, uzun zaman onun yasını çekip üzülmezler. Kendi âlemlerine dalarlar.

2135. Önce düşün, sonra söyle.

İyice düşünmeden söylediğimiz sözlerden dolayı sonradan pişmanlık duyduğumuz, "keşke söylemeseydim" dediğimiz çok olur. Böyle bir duruma düşmemek için bir sözü söylemeden önce uzun uzun düşünmemiz gerekir. Krş. "Boğaz kırk boğumdur", "Sözünü bil, pişir."

2136. Önce iğneyi kendine batır, sonra çuvaldızı ele.

Önce küçük incitici bir işlemin bize yapacağı etkiyi düşünmeli, ondan sonra bunun daha ağırını başkasına uygulamanın doğru olup olmadığına karar vermeliyiz.

2137. Önceki çarığı, sonraki sarığı.

İki karılı erkek birincisini hor görür, ikincisini el üstünde tutar. Krş. "Kadın kocasının çarığı..."

2138. Ön tekerlek nereye giderse art tekerlek de oraya gider.

Bkz. "Arabanın ön tekerleği nereden..."

2139. Öpülecek el ısırılmaz.

Saygı gösterilmesi gereken kimse incitilmemelidir.

2140. Örtük pazar ara bozar.

Kişiler arasındaki alışverişte koşulların açıkça belirtilmemesi, ileride anlaşmazlık çıkmasına ve aralarının bozulmasına yol açar.

2141. Ötleğenin baylığı böğürtlenin vakti geçinceye kadardır.

Kişiyi üne kavuşturan koşullar bitince artık o kişinin sesi çıkmaz olur.

P

2142. Paça ıslanmadan balık tutulmaz.

Hiçbir nimet zahmet çekilmeden, özveriye katlanılmadan elde edilemez.

2143. Padişahın bile arkasından kılıç sallarlar.

Kendisinden çekinilen kimsenin yüzüne karşı kimse ağız açmaz da en güçlü kimsenin bile arkasından herkes düşmanlık gösterilerinde bulunur.

2144. Padişah yasağı üç gün sürer.

Padişahlık zamanındaki yönetimin ne denli etkisiz olduğuna bir örnek: Bir yasak çıkarılırdı ama birkaç gün sonra uygulama gevşetilirdi; yasağa aldıran olmazdı. Halk, bu sözle yönetenlerin durumunu kurallaştırdı ve onlara inanmadığını belirtti.

2145. Palamut çok biterse kış erken olur.

Yüzyıllarca süren gözlemlerden sonra bu yargıya varılmıştır.

2146. Papaz her gün pilav yemez.

Birkaç kez yaptığını gördüğünüz işi bir kişiye her zaman yaptırmak isterseniz onu usandırır, "yeter artık!" diyecek duruma getirirsiniz.

2147. Para dediğin el kiri.

Para elde kalmaz; kullanılır, harcanır.

2148. Para ile imanın kimde olduğu bilinmez.

Para, ortaya konulup herkese gösterilen şeylerden değildir. İman da kişinin içindedir. Bundan dolayı kimin ne kadar parası bulunduğunu, kimin ne denli Tanrı'ya yakın olduğunu kimse bilmez.

2149. Para isteme benden, buz gibi soğurum senden.

Kişi, kendisinden para isteyen kimseden artık uzak durmak ister.

2150. Param seni vereyim de mi düşman olayım, vermeyeyim de mi düşman olayım? Vermeyeyim de düşman olayım.

Kendisinden ödünç para istenen kişi, bu parayı vermese karşısındaki ona düşman olur. Verse, parası zamanında geri gelmeyeceği için yine bir düşmanlık belirir. İyisi parasını elinden çıkarmamak değil mi?

2151. Paran çoksa (borcun yoksa) kefil ol, işin yoksa şahit ol.

Bkz. "İşin yoksa şahit ol..."

2152. Paran gitti mi diye sormazlar, işin bitti mi diye sorarlar.

Bkz. "Paranın gittiğine bakma..."

2153. Paranın gittiğine bakma, işinin bittiğine bak. (Paran gitti mi diye sormazlar, işin bitti mi diye sorarlar.)

Yapmak istediğin işi yapabildinse bu uğurda harcadığın paralara acıma. Çünkü para, istediğin işi yapmak içindir.

2154. Paranın yüzü sıcaktır.

Parayı gören kimse onun çekiciliğine kapılır ve kendisinden para karşılığında beklenen işi yapmakta kolaylık gösterir.

2155. Paran ucuz olursa sen pahalı olursun.

Çok alışveriş yapan, bol bahşiş veren kişi, parasından yararlananlardan büyük saygı görür.

2156. Paran varsa cümle alem kulun, paran yoksa tımarhane yolun.

Bkz. "Varsa pulun, herkes kulun..."

2157. Para parayı çeker.

Elde para bulunursa onunla yeni paralar kazanılır.

2158. Parası (akçası) ucuz olanın kendisi kıymetli olur.

Parasını esirgemeyen, eli açık kimseyi herkes el üstünde tutar.

2159. Parayı domuzun boynuna takmışlar da "Domuz Ağa!" diye çağırmışlar.

Para, itibarı olmayan kişiye itibar kazandırır.

2160. Parayı veren düdüğü çalar.

Parasını veren kimse, istediği şeyi elde eder.

2161. Parayı zaptetmek deliyi zaptetmekten zor.

Elindeki parayı çarçur etmeyip tutmasını bilmek, herkesin yapamayacağı zor bir iştir.

2162. Pazarda herkes ambarındaki unu kadar konuşur.

Bir kimse, maddi alanda olsun, manevi alanda olsun, yeteneğinin ölçüsünü bilmeli, sınırı aşan davranışlarda bulunmamalıdır.

2163. Pazar, ilk pazardır.

Satılacak mala ilkin kaç paraya istekli çıkmışsa en yüksek fiyat odur. Satıcı buna razı olmazsa daha sonra hiçbir istekli bu fiyatı vermez.

2164. Pazar körsüz kalmaz.

Kötü mal satılmaz sanmayın. Ona da iyiyi, kötüyü

ayırt edemeyen alıcı bulunur. Krş. "Bitli baklanın kör alıcısı olur."

2165. Pekmez gibi malın olsun, Antakya'dan sinek gelir.

Bkz. "Çanakta balın olsun, Yemen'den (Bağdat'tan) arı gelir."

2166. Pekmezi küpten, kadını kökten al.

Yiyeceğin şeyin temiz bir kapta bulunanını alman gerektiği gibi eşin olacak kadının da temiz ve soylu bir aileden olmasına dikkat etmelisin.

2167. Pek yaş olma, sıkılırsın; pek de kuru olma, kırılırsın.

Çok uysal olursan ezilirsin. Hep dik başlı olursan yalnız kalır, herkesi karşında bulursun. Hüner, gerektiğinde uysal, gerektiğinde sert olmayı bilmektir.

2168. Perşembenin gelişi çarşambadan bellidir.

Bir işin sonunun nasıl olacağı şimdiki gidişinden belli olur.

2169. Peynir ekmek, hazır yemek.

Yemek pişirmek sıkıntısına katlanmak istemeyenler için peynir ekmek, pişirilip kotarılmış yemektir.

2170. Pilavdan dönen kaşığın sapı (dönenin kaşığı) kırılsın.

1) İnsan çıkarını gözetmelidir. Kendisine yararlı şeyi elde etme çabasını göstermeyen kişiden ne hayır beklenir?

2) Bir görev yapması için elde bulundurulmakta olan araç, bu görevi yapmıyor ya da yapamıyorsa var olmasıyla yok olması arasında fark kalmaz.

2171. Pilav yiyen kaşığını yanında (belinde) taşır.

Birşey yapmak, bir şeyden yararlanmak isteyen kişi, bunun için gereken aracı eli altında bulundurmalıdır. Krş. "Aşure yemeye giden...", "Canı kaymak isteyen...", "Kaymağı seven...", "Zemheride yoğurt isteyen..."

R

2172. Rağbet güzel ile zenginedir.

Güzellerle zenginler her zaman el üstünde tutulurlar.

2173. Rahat ararsan mezarda.

Bkz. "Ağrısız baş mezarda gerek."

2174. Rakip[225] ölsün de ne yüzden ölürse ölsün.

İstenen şey, engelin ortadan kalkmasıdır. Nasıl, ne yoldan kalkarsa kalksın, bunun önemi yoktur.

2175. Ramazan bereketli aydır, ama duvardan giden kılıca sor (demişler).

En değerli eşyanızı satıp para hazırlarsanız, ramazan kuşkusuz bereketli ay olur.

2176. Ramazanda yalan söyleyenin (oruç yiyenin) bayramda yüzü kara olsun.

Bir sözün yalan olduğu, bir ödevin yapılmadığı, bir süre sonra gerçekleşen olaylarla anlaşılır. O zaman yalan söyleyen, ya da ödevi yapmamış olan kişi, utancından hiç kimsenin yüzüne bakamaz olur. Krş. "Arife günü..."

---

[225] rakip: Bir kimseden daha üstün olmaya çalışan kişi.

2177. Rençper kırk yılda, tüccar kırk günde.

Rençperin ancak kırk yılda kazanabileceği parayı, tüccar kırk günde kazanır.

2178. Rüşvet kapıdan girince insaf (iman) bacadan çıkar.

Rüşvet alan kamu görevlisi; hak, adalet, insaf duygularından sıyrılır. Yetkisini rüşvet verenden yana, kötüye kullanır.

2179. Rüzgâra tüküren kendi yüzüne tükürür.

Gücünden büyük güce karşı koyan, kendini yıpratmaktan başka bir sonuç alamaz.

2180. Rüzgâr eken fırtına biçer.

Herkesin zarar görmesine yol açacak işler yapan kimse, çok sert tepkilerle karşılaşır ve sonunda en büyük zarara kendisi uğrar.

2181. Rüzgâr esmeyince yaprak oynamaz (dal kımıldamaz).

Her durumu doğuran bir etken vardır.

2182. Rüzgârın önüne düşen yorulmaz.

Bkz. "Rüzgârın önüne düşmeyen yorulur."

2183. Rüzgârın önüne düşmeyen yorulur.

Toplumun genel gidişine uyan kişi rahat eder. Akıntıya kürek çekmeye kalkan yorulur, başarısızlığa uğrar.

2184. Rüzgârlı havanın kuytusu, yağmurlu havanın uykusu.

1) Rüzgârlı havada kuytu yer seçilir. Yağmurlu havada iyi uyunur.

2) Toplum içinde çekişme ve çatışma başgösterince yapılacak en iyi iş, bunlardan uzak durup rahatına bakmaktır.

S

2185. Sabahın kızıllığı akşamı kış eder; akşamın kızıllığı sabahı güz eder.

Sabahleyin gökyüzünde görülen kızıllık, o akşam havanın kış gibi olacağını, akşam görülen kızıllık ise ertesi sabah havanın güze döneceğini belirtir.

2186. Sabah ola, hayır ola (gele).

Bkz. "Akşamın hayrından sabahın..."

2187. Sabah sürçen, geceye dek sürçer.

Bir işe başladığı zaman beceriksizliği görülen kişinin bu durumu sonuna kadar sürer.

2188. Sabahtan karnını doyuran, küçükken evlenen aldanmamış.

Sabahleyin karın doyurulmalıdır ki yapılacak iş için gereken güç elde edilsin. Yemek, yenmezse iş araya girer, insan aç kalır, güçsüz kalır, iyi iş yapamaz. Evlenmeyi de geciktirmemelidir ki çocuklar anne, baba ihtiyarlamadan yetişsinler. Bundan başka, zaman geçince insan kolay kolay evlenemez. Krş. "Erken kalkan yol alır.."

2189. Sabanın tutağına yapışan el aç kalmaz.

Çiftçilik yapan aç kalmaz.

2190. Sabır acıdır, (acı ise de) meyvesi tatlıdır.

Sabır güçtür, ama güzel sonuç verir.

2191. Sabırla koruk helva olur, dut yaprağı atlas.

Sabretmesini bilen kişi olmayacak gibi görünen işlerde bile başarı kazanır. Sabredilirse ekşi koruk, tatlı üzüm olur. Üzüm suyundan pekmez yapılır, ondan da helva. Bunun gibi, ipek böceği dut yaprağını yiye yiye büyür, sonra ipek salgılar. Bununla da atlas dokunur.

2192. Sabreden derviş, muradına ermiş.

Birçok işlerin gerçekleşmesi için sabırlı olmak, uzun zaman beklemek gerekir. Sabırlı olan kişi ereğine ulaşır.

2193. Sabreyle işine, hayır gelsin başına.

Bir işi yaparken ivmez, sabrederseniz hayırlı sonuçlara varırsınız.

2194. Sabrın sonu selamettir.

Karşılaştığı güçlükleri sabırla yenmeye çalışan kimse, sonunda başarıya ulaşır.

2195. Saçım ak mı, kara mı? - Önüne düşünce görürsün.

Sonucu çok geçmeden belli olacak bir durumun nasıl biteceğini merak edenler azıcık sabırlı olmalıdırlar.

2196. Saç safadan, tırnak cefadan uzar.

Halk arasında şöyle bir kanı vardır: İnsan keyifli olursa saçı, dertli olursa tırnağı uzar.

2197. Sade pirinç zerde olmaz, bal gerektir kazana; baba malı tez tükenir evlat gerek kazana.

Hakkıyla yararlanılacak bir şeyin ortaya konabil-

mesi için birtakım öğelerin birleşmesi gerektir. Kişi kendi emeğiyle kazanç sağlayıp bunu baba malına katmıyorsa babasından kalan mal tez tükenir. Krş. "Baba malı tez tükenir..."

2198. Sade sudan zerde olmaz, bal kazana girmeyince, hazır akça tez tükenir arkasından gelmeyince.

Bkz. "Sade pirinç zerde olmaz, bal gerektir kazana; baba malı tez tükenir, evlat gerek kazana."

2199. Sadık[226] dost akrabadan yeğdir.

Candan dost akrabadan daha hayırlı olur.

2200. Safa ile yenen cefa ile kazanılır.

Keyifli keyifli harcadığımız para, çok sıkıntı çekilerek kazanılmıştır.

2201. Sağ[227] (sağlam) baş yastık istemez.

Sağlam insan durup dururken yatmak istemez. Yatmak istiyorsa herhalde hastadır.

2202. Sağ elinin verdiğini sol el görmesin.

Bkz. "Bir elinin verdiğini..."

2203. Sağılır ineğin buzağısı kesilmez.

Çıkar sağlamaya yardım eden kimseye ya da şeye zarar gelmemesine dikkat edilmelidir.

2204. Sağır için iki kere kamet olmaz.

Herkesin işitip öğrendiği şey, dikkatsiz kimse için bir daha söylenmez.

2205. Sağır işitmez (duymaz) uydurur (yakıştırır).

Sağır, yanında konuşulan şeyleri işitmez ama konuşanların durumuna bakarak ve anladığını sanarak bir şeyler

226 sadık: İşten bağlı.

227 sağ: Hastalığı olmayan.

yakıştırıp söyler. Bir durumun içyüzünü bilmeyen kişi de görünüşe bakarak edindiği yanlış kanıyı gerçek sanır.

2206. Sağırlar birbirini ağırlar. (Keller ile yağırlar birbirini ağırlar.)

Toplum içinde önemsenmeyen kişiler birbirlerine değer verir, saygı gösterirler.

2207. Sağlık varlıktan yeğdir.

Sağlıktan büyük zenginlik olmaz. Sağlık olmazsa varlık neye yarar?

2208. Sağ olsun da dağ ardında olsun.

Bkz. "Taş altında olmasın da.."

2209. Sahipsiz (ıssız) eve it buyruk[228].

Kimsenin ilgilenmediği, benimsemediği, sahip çıkmadığı işler üzerinde değersiz kişiler egemenlik kurarlar.

2210. Sakal bıyığa denk olmayınca berber ne yapsın?

1) Kullanacağı şeyler kusurlu olursa en usta kimse bile onları uygun biçime sokamaz.

2) Gelir gidere denk değilse durumu düzene koymaya çalışan kişi ne yapabilir.

2211. Sakal keçide de var.

Bkz. "Keçide de sakal var."

2212. Sakınılan (esirgenen) göze çöp batar.

Esirgediğimiz, üzerine titrediğimiz şeye her halde bir zarar gelir.

2213. Sakla beni varken, bulunayım sana yokken.

Her şey var olduğu zaman alınıp bir köşeye konul-

[228] buyruk: Buyurcu, emir veren.

malı ki ortadan çekildiği zaman el altında bulunsun ve kullanılsın.

2214. Sakla samanı, gelir zamanı.

En değersiz şeyi bile atmayıp saklamalı. Günün birinde işe yarar.

2215. Saksağan danayı babası hayrına bitlemez.

Bkz. "Karga mandayı babası..."

2216. Sanat altın bileziktir.

Kişinin elindeki sanat, değeri hiç eksilmeyen bir servettir.

2217. Sana taşla vurana (dokunana) sen aşla (ekmekle, pamukla) vur (dokun).

Sana kötülük edene sen iyilik et. Sert davranana yumuşak davran.

2218. Sanatını hor gören boğazına torba takar.

Bkz. "İşine hor bakan..."

2219. Sanatı ustadan görmeyen (öğrenmeyen) öğrenmez.

Her sanatın birtakım incelikleri vardır. Kişi ne kadar çalışırsa çalşısın, bunu kendi kendine bulamaz. Her halde bir ustadan görüp öğrenmelidir.

2220. Sana vereyim bir öğüt: Ununu elinle öğüt. (Benden sana bir öğüt: Ununu elinle öğüt).

Kişi, işini başkasına inanmamalı, kendisi yapmamalıdır. Krş. "Kurda neden boynun kalın demişler..."

2221. Sarhoşa dokunma, kendi yıkılsın.

Bkz. "Değme sarhoşa..."

2222. Sarhoştan deli bile korkar.

Sarhoş, deliden daha delice davranışlarda bulunur.

2223. Sarı altının olacağına sarı samanın olsun.

Para yenmez, içilmez. Oysa besin olmasa yaşanmaz. Bu nedenle insan için de, hayvan için de besin paradan daha değerlidir. Hele insana bağlı olmayan hayvanlar için para büsbütün gereksizdir.

2224. Sarığı sarar, sarar, ulamı yetiştiği yere sokarsın.

Yürüttüğünüz işi amaçlanan sonuca ulaştıramasanız bile ulaşabildiğiniz evre de olumlu bir aşamadır.

2225. Sarmısağı gelin etmişler, kırk gün kokusu çıkmamış.

Bir topluluğun arasına yeni girmiş olan kötü kimsenin foyası ilk günlerde meydana çıkmaz.

2226. Sarmısağı(-nı) hesap eden paça(-yı) yiyemez.

Bkz. "Sirkesini, sarmısağını..."

2227. Sarmısak da acı amma evde lâzım bir dişi.

1) Sorumlulukları olmakla birlikte her eve bir kadın gerektir.

2) Bir evde ara sıra kullanılacak şeyden —insanı rahatsız da etse— bir parça bulunmalıdır.

2228. Sarmısak içli dışlı, soğan yalnız başlı.

Anlaşan kimselerin —aynı aileden imişler gibi— birbirlerinden saklısı, gizlisi yoktur. Başkasıyla böyle bir yakınlık kuramamış olan kimse, tek başına kendi yaşantısı içindedir.

2229. Satılık ziftin olsun, Selânik'ten kel gelir.

İşe yaramaz sandığın bir malı satılığa çıkarırsan görürsün ki hatıra gelmeyen yerlerden onu arayıp soranlar vardır. Krş. "Pekmez gibi malın olsun...", "Çanakta balın olsun..."

2230. Say beni, sayayım seni.

Bkz. "Sev beni, seveyim seni."

2231. Sayılı günler (gün) tez (çabuk) geçer.

Bir işin yapılması, ya da gerçekleşmesi için konulmuş olan belli süre çarçabuk geçer.

2232. Sayılı koyunu kurt kapmaz (yemez).

Miktarı saptanarak bir kimseye teslim edilmiş olan eşya iyi korunur.

2233. Sebepsiz kuş bile uçmaz.

Kılavuz ve yardımcı olmadan hiçbir iş başarılamaz. Krş. "Delilsiz cennete bile girilmez."

2234. Sebepsiz ölüm olmaz.

Bkz. "Ecel geldi cihane...", "Bahanesiz ölüm..."

2235. Selam para, kelam para.

Her davranış para harcamayı gerektirir.

2236. Sel gider kum kalır (kişi ettiğini bulur.)

Herhangi bir durumda önemli olan, kalıcı öğelerdir. Gelip geçici olanlar değil.

2237. Sel ile gelen yel ile gider. (Yel gibi gelen sel gibi gider.)

Emek çekilmeden ele geçen para; gereksiz yerlere harcanır, çarçur olur gider.

2238. Sen ağa ben ağa, bu ineği kim sağa. (Sen dede ben dede, bu atı kim tımar ede.)

Herkes kendisini buyurucu durumda görür, iş yapmakla yükümlü saymazsa ortadaki işi kim yapar?

2239. Sen bilirsin deyince (değirmende) kavga olmaz.

Bir konu üzerindeki görüşme sırasında uysallık gösterir, karşınızdakinin dediğini kabul ederseniz, anlaşmazlık çıkmaz.

2240. Sen bir garip Çingenesin, telli (gümüşlü) zurna nene gerek.

Yoksul olan ya da toplumda seçkin bir yeri bulunmayan kişi, durumunun kaldıramayacağı işe kalkışmamalıdır.

2241. Sen dede ben dede, bu atı kim tımar ede?

Bkz. "Sen ağa ben ağa..."

2242. Senden çıkmış bir kada (kaza), kime giden (gidersin) imdada.

Yaramaz çocuk, senin yaptığın bir kaza sayılır. Bunun çaresine bakmak için kimden imdat isteyebilirsin? Kendi eyleminden doğan bütün olumsuzluklar böyledir.

2243. Senden devletli[229] ile ortak olma.

Çünkü o çok para koyup geniş iş yapmak ister; buna senin gücün yetmez. Zarar ederseniz o dayanabilir, sen dayanamazsın. İş üzerinde de hep onun sözü geçerli olur.

2244. Sen dost kazan; düşman ocağın başından çıkar.

Bkz. "Kazanırsan dost kazan..."

2245. Sen işlersen mal işler, insan öyle genişler.

Çalışırsan malın verimli, kazancın bol olur. Böyle böle zengin olursun.

2246. Sen işten korkma, iş senden korksun.

İnsan, yapacağı işi gözünde büyütmemeli, yenmeye azmederek çalışmaya koyulmalıdır.

2247. Sen kazan da düşmana kalsın.

Kazanacağım malı benden sonra kime bırakacağım

---

229 devletli: Zengin.

diye çalışmaktan vazgeçme. Düşmana kalacağını da bilsen kazanç yolunu bırakma.

2248. Sen olursan bensiz, ben de olurum sensiz.

Bir kimse, başka bir kimse ile olan ilişkisini keserse, o da bu kişi ile ilişkisini sürdürmek istemez.

2249. Sen sen, ben ben.

Hiç kimse kendisini başkasının buyruğu altında görmek istemez. Kendisine hükmetmek isteyen kimseye karşı duygusu şudur: Sen kendini nasıl yüksek ve bağımsız görüyorsan ben de kendimi öylece yüksek ve bağımsız görüyorum. Bana karışamazsın.

2250. Seraskere dana güttüren dünya.

Bkz. "Dünya bir, işi bir", "Kavanoz dipli dünya", "İn kalk dünyası".

2251. Serçeden (kuştan) korkan darı ekmez.

Yapmayı düşündüğü işin tehlikelerini göze alamayan kimse o işe girişmemelidir.

2252. Serçe ile konuşanın sesi semadan gelir.

Bkz. "Deveci ile konuşan kapısını büyük açar."

2253. Serçeye çubuk beredir.

Güçsüz kişiye en küçük sarsıntı yıkım nedeni olur.

2254. Serkeş öküz (son) soluğu kasap dükkânında alır.

Dik başlı olanlar, davranışlarının cezasını görürler. Bu davranışları hayatlarına bile mal olabilir.

2255. Sermayen bir yumurta ise taşa çal.

Güvendiğin şey, işe yaramayacak kadar küçük ve önemsiz ise onu kullanmaktan vazgeç; sonuçtan umudunu kes.

2256. Sev beni, seveyim seni. (Say beni, sayayım seni).

Sevgi karşılıklı olur. Sen beni seversen ben de seni severim. Krş. "Say beni, sayayım seni."

2257. Sevda (sevgi) geçer yalan olur, sonra sokar yılan olur.

Sevda ateşi sevgilileri önce kaynaştırır; bir süre sonra söner. Öyle ki başta en büyük mutluluk kaynağı sayılırken, sonra en büyük rahatsızlık etkeni olur.

2258. Sevenin kuluyum (kulu ol), sevmeyenin sultanı.

Sizi sevenlere kul gibi hizmet ediniz. Sevmeyenlere yüz vermeyiniz, yüksekten bakınız.

2259. Sevip (sevişip) dostuna, boşanıp kocana varma.

Bir kadın, töredışı sevdiği kimseye varmamalıdır. Çünkü bu adam; kendisi gibi başkasıyla da sevişti, ya da sevişir diye kadına karşı içinde sürekli bir kuşku duyar. Bu da evlenenler için geçimsizlik kaynağı olur. Kadın, boşandığı kimse ile yeniden evlenmemelidir. Çünkü boşanmanın nedeni olan eski anlaşmazlıklar yeniden baş gösterir.

2260. Sev seni seveni hâk ile yeksan[230] ise, sevme seni sevmeyeni Mısır'a sultan ise.

Toplumdaki yeri ne denli değersiz olursa olsun, seni seveni sev. Toplumdaki yeri ne denli yüksek olursa olsun, seni sevmeyeni sevme.

2261. Seyrek git sen (sıkça varma) dostuna, kalksın ayak üstüne.

Kişi dostuna sık sık giderse çok sıcak karşılanmaz. Seyrek giderse büyük sevgi ile karşılanır. Krş. "Sık gidersen dostuna, yatar arka üstüne."

---

[230] hâk ile yeksan: Yerle bir.

2262. Sıcağa kar mı dayanır?

Sürekli tüketim, en büyük birikimleri bile eritir. Krş. "Hazıra dağlar..."

2263. Sıçana rakı içirmişler, kediye meydan okumuş.

Rakının güçsüz kişiye geçici bir yiğitlik duygusu kazandırması gibi, kısa zamanda yükselmeler, bol para kazanmalar da kendisinden çok üstün kimseleri küçük görme gücü verir. Krş. "Eşeğe rakı içirmişler..."

2264. Sıçan (fare) çıktığı deliği bilir.

Gizli bir iş yapmak üzere girişime geçmiş olan kişi, yakayı ele verme durumunda kalınca nereye kaçacağını bilir.

2265. Sıçan geçer yol bulur.

Bir iş için kötü bir yol açılırsa gelenek olur; artık herkes o yolu tutar.

2266. Sıçılacak ağız göte yakın gelir.

Kişinin ağır hakaret görmesi, kendisinin buna yol açmasından ileri gelir. Krş. "Kabahat öldürende değil...", "Eceli gelen...", "Dayak isteyen keçi..."

2267. Sık gidersen dostuna, yatar arka üstüne.

Ne denli candan olursa olsun, dostuna çok sık gitme. Sonra usanır, sana yüz vermez. Krş. "Seyrek git sen dostuna, kalksın ayak üstüne."

2268. Sınanmışı sınamak ahmaklıktır.

Bkz. "Denenmişi denemek ahmaklıktır."

2269. Sırça[231] köşkte (evde) oturan, komşusuna taş atmamalı.

Küçük bir dokunuşla büyük zarara uğrayacak olan

---

[231] sırça: Cam.

kişi, üzerine düşmanlık çekecek davranışlardan sakınmalıdır.

2270. Sırrını açma dostuna (dostunun dostu vardır) o da söyler dostuna.

Bkz. "Açma sırrını dostuna..."

2271. Sıtma "ben tuttuğumu kırk yıl sonra tanırım" demiş.

Sıtmaya yakalanan kişi tedavi görüp iyileşse bile aradan uzun yıllar geçer de benzinin solukluğu geçmez.

2272. Sinek küçüktür ama mide bulandırır.

Kirli şeylerle bir arada bulunan nesneyi —ne kadar ufak olursa olsun ve ne kadar zararsız görünürse görünsün— içimiz almaz.

2273. Sinek pekmezciyi tanır.

İşini bilen kişi, yararlanacağı kimseyi bilir.

2274. Sirkesini, sarmısağını sayan paçayı yiyemez. (Sarmısağını hesap eden paçayı yiyemez.)

Küçük sakıncalarını düşünerek bir işe girişmeyen kişi, o işin kazançlarından yoksun kalır.

2275. Sitte-i Sevir, her saatı bir devir.

Sitte (Arapça) altı, sevr (Arapça) boğa demektir. "Sitte-i sevr" Boğa Burcunun altı günü, anlamını taşıyor ki güneşin Boğa Burcuna girdiği 21 nisanda başlar, 26 nisanda sona erer. İşte bu günlerde hava her saat değişiklik gösterir.

2276. Sitte-i Sevir, kapıyı çevir.

Sitte-i Sevirde hava çok bozuk ve fırtınalı olur. Dışarı çıkmamalı.

2277. Sivilce kurcalanınca çıban olur.

Bkz. "Kurcalama sivilceyi..."

2278. Sivilceyi kurcalama, çıban edersin.

Bkz. "Kurcalama sivilceyi..."

2279. Siyah inekten beyaz süt sağılır.

Görünüşe değil özdeki cevhere bakılmalıdır. Görünüşü beğenilecek gibi olmayan öyle kişiler vardır ki değerlerine paha biçilemez.

2280. Sofu soğan yemez, bulunca sapını komaz.

Hoşa gitmeyen işlere yönelmez gibi görünen öyle kişiler vardır ki bu işlere girişince en aşırı yolu tutarlar.

2281. (Soğanın acısını) yiyen bilmez, doğrayan bilir.

Bir iş yapılırken ne denli güçlük çekildiğini, o işi başarmış olan bilir; başarılmış olan işten yararlanan bilmez.

2282. Soğuk; "kırk kat keçe, ben ondan geçe; bir kat deri, ben ondan geri" demiş.

Bir kat deri giysi, kat kat yün giysiden daha çok sıcak tutar.

2283. Sokma akıl, sekiz adım gider.

Bkz. "Koyma akıl akıl olmaz."

2284. Sona kalan donakalır.

Yapılacak bir işi hemen yapmayıp geciktiren kişi zarar eder. Örneğin bir şeyden birçok kimse yararlanacaksa daha önce davrananlar seçer, seçer alırlar; geriye döküntüleri kalır. Belki de hiç kalmaz.

2285. Son gülen iyi güler.

Bir konunun üzülecek ve sevinilecek evreleri sona erdiği zaman sevinilecek durum ağır basmışsa eski tasalar unutulur, hep sevinilir.

2286. Son pişmanlık fayda vermez (etmez).

İyice düşünülmeden yapılan iş, çok kez insanı zarara ya da geri dönemeyeceği bir çıkmaza sokar. O zaman pişman olmak da işe yaramaz.

2287. Sonradan gelen devlet devlet değildir.

Kişi gençliğinde zengin olmalıdır ki bunu gereği gibi kullansın. İş göremeyeceği bir yaşta gelen zenginlik neye yarar?

2288. Sonradan gelenin evi uç, tarlası kıraç olur.

Herkesin pay alabileceği bir işi yapmakta erken davrananlar, en kazançlı parçaları ele geçirirler. Gecikenlere önemsiz parçalar kalır.

2289. Sonradan imam olanın camiye sığmaz sesi; sonradan kadın olanın hamama sığmaz tası.

Sonradan görmüş olanlar, alışılmışın dışında gösteriş meraklısı olurlar. Kendilerini olduklarından daha üstün göstermeye çalışırlar. Krş. "Köleden ağa olan minareyi..."

2290. Soran yanılmamış (yorulmamış).

İnsan bir işi yaparken karşısına bilmediği birçok şey çıkar. Bunları doğru, yanlış demeden yapmamalı, bilenlere sorup öğrendikten sonra yapmalıdır. Biliyorum sandığı işlerde de yanılabilir. Onlar için de bilenlerin düşüncesini alırsa yanılmayı önlemiş ve boş yere yorulmamış olur. Krş. "Danışan dağ aşmış..."

2291. Sora sora Bağdat (Kâbe) bulunur.

İnsan sora sora, çok uzak ve bulunması çok güç yerleri bile bulur. Krş. "Yol sormakla bulunur."

2292. Sorma kişinin aslını, sohbetinden bellidir.

Bir kimsenin kimliğini öğrenmek için soyunu sopu-

nu sormanın gereği yoktur. Konuşup görüşmesinden nasıl bir insan olduğu anlaşılır.

2293. Soy asma, soyuna çeker.

Temiz soydan gelen kişi, her durumuyla soyluluğunu gösterir.

2294. Soydur çeker, (boktur kokar), (Cins cinse çeker).

Her canlı az çok soyuna çeker. Kötü soydan gelmişse kendisinde de bu kötülükten bir iz bulunur.

2295. Söyleyenden dinleyen arif gerek.

Öyle konular olur ki anlatan biraz kapalı konuşur. O zaman dinleyen, söyleyenin ne demek istediğini anlamalıdır.

2296. Söyleyene bakma, söyletene bak.

İçinden geleni söyleyen bir kişinin sözleri, doğru çıkmasını istediğimiz şeylerse, bunları ona Tanrı söyletiyor der, söylediklerine inanmak isteriz.

2297. Söz ağızdan çıkar.

Mert olan kişi, sözünde durur; verdiği sözü yerine getirir.

2298. Söz biliyorsan söyle, inansınlar; bilmiyorsan söyleme, seni bir adam sansınlar.

İnsan, bildiği konu üzerinde konuşmalı; bilmediği konuda ağız açmamalıdır.

2299. Söz dediğin yaş deridir, nereye çekersen oraya gider.

Birçok sözler, çeşitli anlamlara gelebilir. Kimi zaman dinleyenler, bir sözü, söyleyenin aklından geçmemiş olan bir anlama çekerler.

2300. Söz gümüşse sükut altındır.

Konuşmak güzel, yararlı bir şey olabilir. Ama sus-

mak ondan iyidir. Çünkü konuşmak insanın başına birtakım işler açabilir. Susan için böyle bir şey söz konusu değildir.

2301. Söz sözü açar.

Bkz. "Laf lafı açar."

2302. Sözünü bil, pişir; ağzını der, devşir.

Ağzına gelen her sözü söyleme. Bir sözün nereye varacağını iyi düşün, ondan sonra söyle. Krş. "Önce düşün, sonra söyle."

2303. Sözü söyle alana, kulağında kalana.

Sözünü tutana öğüt ver. Söylediklerin bir kulağından girip öbür kulağından çıkan kimseye nefes tüketme.

2304. Söz var ara bozar, söz var ara düzer.

Bkz. "Bir söz ara bozar, bir söz ara düzer."

2305. Söz var, dağa çıkarır; söz var, dağdan indirir.

İlişkilerimizde dikkatli ve ölçülü konuşmalıyız. Karşımızdakini sinirlendirip baş kaldırtan da, yatıştırıp yola getiren de çılgınca ya da akıllıca söylenen sözlerdir. Krş. "Söz var iş bitirir, söz var baş yitirir."

2306. Söz var, iş bitirir; söz var, baş yitirir.

Sözün insanlar üzerindeki etkisi çok büyüktür. Akıllıca söylenmiş sözler, karşıdakini inandırır, yumuşatır; işlerin olumlu yola girmesini sağlar. Ölçüsüz, sert sözler ise karşıdakini sinirlendirir, söyleyenin öldürülmesine bile yol açabilir. Krş. "Söz var dağa çıkarır, söz var dağdan indirir."

2307. Söz verme, verdinse dönme.

Senden beklenen bir işi yapabilip yapamayacağını

iyi düşün. Kendine güvenemezsen söz verme. Ama söz verdinse ne yap yap sözünü yerine getir.

2308. Su akarken testiyi doldurmalı (doldur).

Kişi, fırsattan yararlanmalı; geliri bol olduğu zaman ilerisi için para biriktirmeye, mal mülk edinmeye bakmalıdır.

2309. Su aktığı yere (yine) akar.

Daha önce bize yararı dokunmuş olan güzel bir durum, bugün bulunmasa bile yarın yine ortaya çıkar.

2310. Su başından (bendinden) kesilir (bağlanır).

Bir işi, kimsenin karışamayacağı ve bozamayacağı biçimde bitirmek için yetkili kişilerin en büyüğü ile görüşüp anlaşmak gerektir.

2311. Su bulanmayınca durulmaz.

Bir konu, türlü çekişmelerden sonra aydınlığa kavuşur, yoluna girer.

2312. Su bulununca (görülünce) teyemmüm[232] bozulur.

Ele geçmeyen güzel bir şeyin yerine, ister istemez ona benzeyen başka bir şey kullanılır. Ama aranan şey ele geçince, benzerinin değeri kalmaz.

2313. Suç öldürende değil, ölendedir.

Bkz. "Kabahat öldürende..."

2314. Suç samur kürk olsa kimse üstüne almaz.

Bkz. "Kabahat samur kürk olsa..."

2315. Suçu gelin etmişler, kimse güvey girmemiş.

Ne denli sevimli görünürse görünsün, suçu kimse kabul etmez. Krş. "Kabahat samur kürk olsa..."

---

232 teyemmüm: Su bulunmayan yerde, elleri temiz toprağa sürerek alınan aptes.

2316. Su içene yılan bile dokunmaz.

Su içen kimseye dokunulmamalıdır; düşman olsa bile.

2317. Su küçüğün, sofra (söz) büyüğün.

Su, büyüklerden önce küçüklere verilmelidir. Çocuklar istedikleri kadar su içebilirler. Ancak çocukların sofradaki her şeyi yemelerine ve dilediklerinden, diledikleri gibi almalarına izin verilmez. Sofrada yemeğe başlamak, büyüklere tanınmış bir haktır. (Konuşmaya da ilkin büyükler başlamalıdır.)

2318. Su testisi su yolunda kırılır.

Bir kişi, ya da şey, hangi amaca hizmet ediyorsa o uğurda bir kazaya uğrar; yok olur.

2319. Su uyur, düşman uyumaz.

Durmadan akan suya uyuyor denilebilir de sesi çıkmayan, kıpırdamayan düşmana uyuyor denilemez. O, fırsat beklemektedir.

2320. Su yatağını bulur.

Bkz. "Akarsu çukurunu kendi kazar."

2321. Suyu getiren de bir, testiyi kıran da. (Testiyi kıran da bir, suyu getiren de.)

Zamanımızda, görevini iyi yapanla kötüye kullanan arasında bir fark gözetilmemektedir.

2322. Suyu havana koy, döv döv yine su.

Çarpıcı bir özelliği bulunan kişi ya da nesnenin, ne denli uğraşılırsa uğraşılsın, niteliği değiştirilemez.

2323. Suyun yavaş akanından, insanın yere bakanından kork (sakın).

Bkz. "Adamın yere bakanından..."

2324. Sükût ikrardan[233] gelir (sayılır).

Bir kişiye: "Sen şöyle bir iş yaptın mı? (yapmışsın)" diye sorulduğunda karşılık vermiyorsa "evet" diyor sayılır.

2325. Sür git dememişler, gör geç demişler.

Beğenmediğiniz durumu, sürüp giden bir anlaşmazlık konusu yapmayınız. Hoş görüp geçininiz.

2326. Sürüden ayrılanı (ayrılan koyunu, kuzuyu) kurt kapar.

Arkadaşlarından ayrılıp tek başına iş yapma yolunu tutan kişi, koruyucusuz, desteksiz kalır; büyük zararlara uğrar. Krş. "Yalnız kalanı kurt yer."

2327. Sütle giren huy, canla çıkar.

Kişinin küçükken edindiği huy, ölünceye değin sürer. Krş. "İnsan yedisinde ne ise yetmişinde de odur.", "Can çıkmayınca huy çıkmaz.", "Huy canın altındadır.", "Huylu huyundan vazgeçmez."

2328. Sütlüyü sürüden çıkarmazlar.

Yararlı, verimli şey, elden çıkarılmaz.

2329. Sütsüz koyun meleğen[234] olur.

Çevresine yararlı olamayan, elinde avucunda bir şey bulunmayan kişi, hep acıklı ve üzüntülü konuşur.

2330. Sütten ağzı yanan, ayranı üfleyerek içer (yoğurdu üfleyerek yer).

Bir davranışı kendisine pahalıya mal olan kişi, benzeri durumlar karşısında çok ihtiyatlı davranır.

---

[233] ikrar: Kendisini ilgilendiren bir gerçeği gizlemeyip söyleme, kabul etme.

[234] meleğen: Çok meleyen, acı acı meleyen.

Ş

2331. Şahin gözünü ette açmış; karga gözünü bokta açmış.

Kişi ana baba ocağında ne görmüşse öyle yetişir. Yaşamı boyunca da o durumu sürdürür.

2332. Şahin ile deve avlanmaz.

Küçük şeyleri elde etmek için yeterli olan araçla, büyük şeyler elde edilemez. Krş. "Araba ile tavşan avlanmaz."

2333. Şahin küçük, et yer; deve büyük, ot yer.

Kişi, görünüşüne göre değil, yaradılış özelliğine ve yeteneğine göre iş yapar.

2334. Şahin küçüktür ama koca turnayı havadan indirir.

Küçük olmak, güçsüz olmak demek değildir. Öyle küçükler vardır ki kendilerinden büyük olandan daha güçlüdürler.

2335. Şakanın sonu kakadır.

Şaka sürüp gittikçe tatsızlaşır, kırıcı olur, dostluğu bozar.

2336. Şap ile şeker bir değil.

Görünüşte birbirine benzeyen öyle şeyler vardır ki nitelikleri birbirinden çok ayrıdır.

2337. Şaraptan bozma sirke keskin olur.

Sonradan azan kişi, eskiden beri yolunu şaşırmış kimseden daha azgın olur.

2338. Şaşkın misafir ev sahibini ağırlar.

Bkz. "Ahmak misafir..."

2339. Şaşkın ördek başını bırakır, kıçından dalar.

Ne yaptığını bilmeyen kişi, işi tersinden yürütmeye kalkar.

2340. Şeriatın kestiği parmak acımaz.

Yasa ne buyuruyorsa ona boyun eğilir.

2341. Şer işi uzat hayra dönsün, hayır işi uzatma şerre dönmesin.

Kötü gitmekte olan bir işin kötülüğüne boyun eğmemek, zaman kazanıp onu iyileştirmeye çalışmak gerekir. İyi olduğu belli olan işi de hemen sonuçlandırmak uygundur; çünkü uzatılan iyi işin zamanla kötü bir biçim alması tehlikesi vardır.

2342. Şeyh uçmaz, müridi uçurur.

Bir kişiye inananlar, onu olduğundan çok üstün görürler. Onda olağanüstü değerler bulunduğuna herkesi inandırmak isterler.

2343. Şeytan adamı kandırır, ama suyunu ısıtıvermez.

Uykuda kendisini şeytan azdıran kişinin gusül yapması gerekir. Ama şeytan, işini bitirip kaybolduğundan gusül suyunu ısıtmak zahmeti o kişiye düşer. Bunun gibi, bizi aldatıp güç duruma düşüren kimseler artık yanımıza uğramazlar. Başımızın çaresine kendimiz bakarız.

2344. Şeytanın dostluğu darağacına kadardır.

Kötü arkadaş, kişiyi yoldan çıkarıp ölüme kadar sü-

rükleyebilir. Ama ölümün eşiğinde onu kaderiyle baş başa bırakır.

2345. Şeytanla kabak ekenin kabak başına patlar.

Kurnaz ve hileci kimse ile ortaklık eden kişi, hilenin kurbanı olur. Krş. "Şeytanla ortak buğday eken..."

2346. Şeytanla ortak buğday eken samanını alır.

Kurnaz, düzenbaz kimse ile ortak olmayın. Kârı kendisine mal eder; zararı size yükler. Krş. "Şeytanla kabak ekenin..."

2347. Şık şık (çık çık) eden nalçadır[235], iş bitiren akçadır.

Değerli nesneye bir yönüyle benzeyen şey, onun yerini tutmaz. Örneğin nalça da maden para gibi "şık şık" diye ses çıkarır, ama onun gibi iş bitirmez.

2348. Şimşek çakmadan gök gürlemez.

1) Meydana gelmemiş bir olayın yankısı olmaz. Bir tepki, ya da etrafa yayılmış bir haber varsa, bunun bir olaya dayandığını kabul etmek gerekir.

2) Bir gürültü kopmadan önce belirtileri görülür.

2349. Şöhret afettir[236].

Kişinin kazandığı ün, her zaman hoşa giden bir durum sağlamaz. Kendisini sıkan, rahatsız eden durumlara da yol açar: Ünlü bir doktor, ünlü bir şarkıcı, ünlü bir usta... özgürlüğünün tadını gereği gibi çıkaramaz. Gücünü aşan istekler, zorlamalar karşısında bunalır. Kıskanılarak üzücü durumlara da düşebilir.

---

235 nalça: Ayakkabıların altına çakılan demir.

236 afet: Önlenemeyen belâ.

2350. Şubatın sonundan, martın onundan kork.

Uzun yılların gözlemi göstermiştir ki şubat sonunda ve martın onunda hava çok fırtınalı ve soğuk olur.

T

2351. Tabağa sorarsan dünyada fena koku olmaz.

Kötü işlerle uğraşan kimse, kötü iş diye bir şey tanımaz.

2352. Tabak mısın, it bokuna muhtaçsın.

En değersiz nesnenin ya da hiç beğenilmeyen kişinin de işe yaradığı konu vardır. Krş. "Altın kepeğe muhtaç."

2353. Tabak sevdiği deriyi yerden yere çarpar.

Kişi, eğitimine önem verdiği, ya da beğendiği kimseyi hırpalarcasına çalıştırır. Krş. "Aynı sevdiği yavrusunu hırpalar."

2354. Tabancanın dolusu bir kişiyi korkutur, boşu kırk kişiyi.

Kişi, gücünü kullanarak istediği şeyi elde edebilir. Ama bunu yapmayıp çevreyi eyleme geçme korkusu içinde bırakırsa daha çok şeyler ele geçirir. Nitekim dolu tabanca ile ancak bir kişi vurulabilir. Bunu gören kimseler artık ondan korkmazlar. Ama boş tabancadan herkes korkar. Çünkü dolu sanılır ve kime karşı kullanılacağı bilinmez.

2355. Talihsiz hacıyı deve üstünde yılan sokar.

Bkz. "Onmadık hacıyı deve üstünde yılan sokar."

2356. Tamah olmasa müflis acından ölür.

Bkz. "Tamah varken..."

2357. Tamah varken müflis acından ölmez. (Tamah olmasa müflis acından ölür.)

Elinde avucunda bir şey bulunmamakla birlikte küçük kazançları beğenmeyen kişi, büyük kazanç hayaliyle geçinir.

2358. Tana kalan dona kalır.

Bkz. "Bugünkü işini yarına bırakma."

2359. Tandır başında bağ dikmek kolaydır.

Önemli işler düş kurmakla gerçekleşmiş olmaz. Sorun, bu düşün gerçekleştirilmesidir.

2360. Tan gelsin, hayri beraber gelsin.

Bkz. "Sabah ola hayır ola."

2361. Tan yeri ağarınca hırsızın gözü kararır.

Kirli işler yaparak çıkar sağlayan kişi, buna elverişli olan durum sona erince sersemleşir, hiçbir iş yapamaz olur.

2362. Tarhuncuya tarhun[237] satılmaz.

Bkz. "Tereciye tere satılmaz."

2363. Tarla çayırda, bağ bayırda.

Tarla düz ve nemli yerde, bağ bayırda bulunursa daha verimli olur.

2364. Tarlada izi olmayanın harmanında yüzü olmaz.

Tarlasını sürmeyen, çapalamayan, gübrelemeyen ondan ürün bekleyemez.

---

237 tarhun: Nane ve roka gibi, yemeklerde kullanılan kokulu bir ot.

2365. Tarlanın (malın) iyisi suya yakın, daha iyisi eve yakın.

Suya yakın yerdeki tarla değerlidir. Çünkü sulanması kolaydır. Eve yakın olan tarla daha değerlidiri. Çünkü çapalama, gübreleme, ekme, ürünü koruma ve devşirme... gibi işlerin hepsi çok kolaylıkla ve yollarda vakit geçirilmeden yapılabilir.

2366. Tarlanın taşlısı, kızın saçlısı, öküzün (ineğin) başlısı.

Tarlanın taşlısı, kızın uzun saçlısı, öküzün büyük başlısı daha çok beğenilir. Krş. "Tarlayı taşlı yerden..."

2367. Tarlayı düz al, kadını kız al.

Tarla alacak kimse, düz yerden almalı, bayırdan, engebeli yerden almamalıdır. Evlenecek erkek de dul kadını değil, kızı yeğlemelidir.

2368. Tarlayı koçan[238] zaptetmez, saban zapteder.

Elinizde tarlanın sadece tapusu bulunmakla malınız var sayılmaz. Onu ekip biçebiliyorsanız malınız var demektir.

2369. Tarlayı taşlı yerden, kızı kardaşlı yerden.

Taşlı tarlanın tahılı daha güzel olur. Erkek kardeşi bulunan kız da hem sarkıntılıklara karşı korunmuş, hem de kardeşine hizmet ederek ileride kocasına nasıl hizmet edileceğine alışmış bulunur. Krş. "Tarlanın taşlısı..."

2370. Tas yere düşmeden çanlamaz.

Ortada dolaşan dedikodu, büsbütün asılsız olamaz. Kötü bir iş yapılmış olmasaydı böyle söylentiler ortaya çıkmazdı.

---

[238] koçan: (Burada) Tapa.

2371. Taşa çıkan keçinin ağaca çıkan oğlağı olur.

Bkz. "Ağaca çıkan keçinin..."

2372. Taş altında olmasın da dağ ardında olsun. (Sağ olsun da dağ ardında olsun.)

Ayrılık zordur. Ancak bir tesellisi vardır: Uzakta, dağların ardında bulunan sevdiğimize günün birinde kavuşabiliriz. Tanrı ölüm ayrılığı vermesin.

2373. Taş çömleğe çarparsa vay çömleğin haline, çömlek taşa çarparsa yine vay çömleğin haline!

Güçlüyle güçsüz çarpışırsa —saldıran ister güçlü, ister güçsüz olsun— güçsüzün yenilmesiyle sonuçlanır. Krş. "Çömlek taşa dokunursa..."

2374. Taş düştüğü yerde ağırdır (kalır). (Taş yerinde ağırdır.)

Kişinin değerini en iyi bilenler, kendi çevresinde bulunanlardır. Onun için hatırı, daha çok kendi çevresinde sayılır.

2375. Taşıma (dökme) su ile değirmen dönmez.

İşi yapacak olanda yeteri kadar güç bulunmadıkça, şunun bunun küçük yardımlarıyla sürekli ve büyük bir iş yürütülemez.

2376. Taş taşa söykenir.

İnsanlar önemli, büyük işleri, birbirlerine dayanarak başarırlar.

2377. Taş taş üstüne olur, ev ev üstüne olmaz.

Bkz. "Dağ dağ üstüne olur..."

2378. Taş yerinde ağırdır.

Bkz. "Taş düştüğü yerde ağırdır."

2379. Tatarın kılavuza ihtiyacı yok(-tur).

Yolunu, ne yapacağını bilen kimseye başkasının yardımı gerekmez.

2380. Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır.

Bkz. "Acı söz insanı dininden..."

2381. Tatlı söz can azığı[239], acı söz baş kazığı.

Bkz. "Acı söz insanı dininden çıkarır."

2382. Tatlı tatlı yemenin acı acı geğirmesi olur.

Sonunu düşünmeden hoşlandığı şeyleri yapan kişi, bir süre sonra bunun sıkıntısını çeker.

2383. Tatlı ye, tatlı söyle.

Dünyadaki şu konukluğumuzu neden kendimize zehir edelim? Özel yaşantımızda, çevremize karşı davranışlarımızda da hep hoşa giden durumumuz olsun.

2384. Tatsız aşa tuz neylesin, akılsız başa söz neylesin.

İşe yaramayan nesneyi küçük çabalarla bir şeye benzetmek boş olduğu gibi aptal kişiyi de sözle akıllandırmak olanaksızdır.

2385. Tavşan dağa küsmüş, dağın haberi olmamış.

Önemsiz kişi, önemli kişiye küsse, önemli kişinin umurunda bile olmaz.

2386. Tavşan dağda, suyu ateşte.

Durumları hiç değişmeyecekmiş gibi çalışmalarını sürdürenler, bilmelidirler ki güçlerini, canlarını her an yitirebilirler.

2387. Tavşanı tazı tutar, çalımı avcı satar.

Buyruğu altındaki kişinin yaptığı işi kendi başarısıymış gibi gösterip övünenler vardır.

2388. Tavuğun sadakası bir yumurta.

Gücü büyük işler başarmaya yetmeyen ya da zen-

---

239 azık: Besin.

gin olmayan kişilerden ancak küçük yardımlar beklenebilir.

2389. Tavuk kaza bakmış da kıçını yırtmış.

Yoksul, zenginin; güçsüz güçlünün yaptığını yapmaya kalkışırsa eskisinden daha kötü ve acıklı bir duruma düşer.

2390. Tayfanın akıllısı, geminin dümeninden uzak durur.

Akıllı işçi, beceremeyeceği yönetim işine el atmaz. Bilir ki böyle bir davranışı, kendisinin de başkalarının da yıkımına yol açar.

2391. Taze bardağın suyu soğuk olur.

Yaşayışına karışan yeni şeyler, yeni dostlar kişiye hoş görünür. Krş. "Yenice eleğim..."

2392. Tebdil-i mekânda[240] ferahlık var.

İnsan yer değiştirince ferahlar.

2393. Tedariksiz aptes bozmaya oturan, domalı domalı taş arar.

Gereken hazırlıkları yapmadan bir işe girişen kişi, çok sıkıntılı durumlarla karşılaşın.

2394. Tek elin nesi var, iki elin sesi var.

Bkz. "Bir elin sesi var..."

2395. Tekerlek kırıldıktan sonra yol gösteren çok olur.

Bkz. "Araba devrilince..."

2396. Tek kanatla kuş uçmaz.

Öyle işler vardır ki ancak bir yardımcı ile işbirliği yapılırsa başarılabilir. Yardımcısız yapılamaz.

---

[240] tebdil-i mekân: Yer değiştirme.

2397. Tekkeyi bekleyen çorbayı içer.

İyi bir sonuç elde etmek için bir yerde uzun süre çalışan, sabırla bekleyen kişi, katlandığı sıkıntıların mükafatını görür.

2398. Tembele dediler: "Kapını ört." Dedi: "Yel eser örter."

Bkz. "Tembele kapını ört...."

2399. Tembele iş buyur (buyurursan) sana akıl öğretsin (öğretir). (Nasihat istersen tembele iş buyur.)

Tembel, kendisine buyurulan işi yapmamak için, ya onun yapılmasına gereklik bulunmadığını söyler; ya da buyurulan biçimde değil, kendisinin işine gelen biçimde yapmayı önerir.

2400. Tembele "kapını ört" demişler, "yel eser örter" demiş.

Tembel, kapısının örtülmesini bile rüzgârdan bekler.

2401. Temel taşı temelde, köşe taşı köşede gerek.

Herkes özel durumuna ve uzmanlığına göre en yararlı olduğu alanda yer almalıdır.

2402. Temiz (iyi) iş altı ayda çıkar.

Doğru dürüst yapılması istenen iş, çarçabuk bitirilemez. Uzun zaman ister.

2403. Tencere (çömlek) demiş: "Dibim altın." Kaşık (kepçe) demiş: "Ben nerdeyim?" (Girdim, çıktım) (Girdim, gördüm).

İçyüzünü iyi bilen kimseye karşı, kusurlarını gizlemeye çalışan ve yüksek nitelikleri bulunduğunu söyleyerek övünmeye kalkışan kişi, gülünç duruma düşer.

2404. Terazi tartıyla, her şey vaktiyle.

Bkz. "Terazi var, tartı var; her bir şeyin vakti var."

2405. Terazi var, tartı var; her bir şeyin vakti var. (Terazi tartıyla, her şey vaktiyle.)

Her şeyin bir ölçüsü ve zamanı vardır. Bunlara dikkat edilmelidir.

2406. Tereciye (bostancıya) tere (tarhuncuya tarhun) satılmaz.

Bir işin ustasına o işi nasıl yapacağı öğretilmez.

2407. Ters giderse insanın işi, muhallebi yerken kırılır dişi.

Bkz. "Allah isterse bir kulun işini..."

2408. Terzi kendi söküğünü (dikişini) dikemez.

Bir kimse uzmanlığını kullanarak başkalarına yararlı olur da bu uzmanlığı kendi yararına kullanmaya fırsat bulamaz. Krş. "Kürkçünün kürkü olmaz."

2409. Terziye "dinlen" demişler, ayağa kalkmış.

Yoruculuk, rahatlık "görece" durumlardır: İşin niteliğine ve kişinin bu işi yapma yeteneğine göre yargı değişir. Rahat görünen öyle işler vardır ki onunla uğraşanların dinlenmesi, kimileri için yorucu olan davranışlarla olur.

2410. Terziye "göç" demişler, "iğnem başımda" (yanımda) demiş.

Kendisine gerekli olan şeyler kolay taşınır olan kimsenin bir yerden başka yere göçmesi işten değildir.

2411. Testiyi kıran da bir, suyu getiren de.

Bkz. "Suyu getiren de bir..."

2412. Teşbihte (temsilde) hata olmaz.

Yeri geldiği zaman çirkin, kaba bir benzetme ile anlatıma daha etkili bir hava verilmesi, saygısızca bir davranış değildir. Kimse bundan alınmamalıdır.

2413. Tevekkelin (tevekküllünün) gemisi batmaz (eşeğini kurt yemez).

Gereken tedbirleri aldıktan sonra daha fazla titizlik göstermeyip sonucu Tanrı'nın dileğine bırakan kimse rahat eder. Zarar kaygısı çekmez.

2414. Teyze, ana yarısıdır.

Teyze, yeğenine annesi gibi sevgi, şefkat gösterir. Onunla yakından ilgilenir.

2415. Teyzemin taşağı olsa dayım olurdu.

Varsayımla düş kurularak bir şey elde edilemez. Gerçekçi olmak gerekir.

2416. Tırnağın varsa başını kaşı.

Hiç kimse, başkasından yardım beklememeli; kendisinin olanakları varsa bir işe girişmeli, yoksa girişmemelidir. Krş. "Kimseden kimseye hayır yok."

2417. Tilki "benim için demem ama üzümsüz bağın kökü kurusun" demiş.

Kurnaz kişi, kendisinin yararlanacağı şeyi başkaları için gerekli imiş gibi göstermeye çalışır.

2418. Tilki erişemediği üzüme "hevengim olsun" demiş.

Bkz. "Kedi, uzanamadığı ciğere 'pis' der."

2419. Tilkinin dönüp (gezip, dolaşıp) geleceği yer, kürkçü dükkânıdır.

Bir kişi, ne kadar kendi havasında yaşarsa yaşasın, istediği işi yaparsa yapsın, sonunda, bağlı bulunduğu çevreye ve işe dönmek zorunda kalır.

2420. Tilki, tilkiliğini bildirinceye kadar post elden gider.

1) Bir kimse, üzerine atılan suçu işlememiş olduğunu anlatıncaya kadar suçun cezasını fazlasıyla çekmiş olur.

2) Kurnaz kişi, hünerini gösterinceye kadar daha kurnaz birinin tuzağına düşer.

2421. Tilkiye: "tavuk kebabı yer misin?" demişler; "adamın güleceğini getiriyorsunuz" demiş.

Bir kimseye çok özlediği halde elde edemediği bir şey "ister misin" diye sorulur mu?

2422. Tok, acın halinden bilmez (ne bilir). (Var ne bilsin yok halinden).

Varlıklı olanlar, yoksulların ne büyük geçim sıkıntısı içinde bulunduklarını bilmezler.

2423. Tok ağırlaması (ağırlamak) güçtür (güç olur).

Karnı tok olanlara yemek beğendirmek kolay değildir. Bunlar, ikram edilen en lezzetli yiyeceklere karşı bile isteksizdirler.

2424. Tok iken yemek yiyen, mezarını dişiyle kazar.

Tok karnına yemek yemek, sağlık için çok zararlıdır.

2425. Tokmağı baş kazık yer.

Birçok kişinin katılmasıyla yapılan işin en büyük sorumlusu başkanlardır. Cezayı o çeker.

2426. Tok ne bilir aç halinden?

Bkz. "Tok, açın halinden..."

2427. Topalla gezen, aksamak öğrenir.

Kusurlu kimselerle düşüp kalkanlar, onlardan kötü huy kaparlar. Krş. "Körle yatan şaşı kalkar",

"İsin yanına varan is...", "İtle yatan...", "Kır atın yanında duran...", "Kişi refikinden...", "Üzüm üzüme..."

2428. Top otu[241] beylikten olunca güllesi Bağdat'a gider.

Bol ve bedava gereçle yapılan işler, yarış kabul etmeyecek ölçüde iyi, güzel olur.

2429. Toprağı işleyen, ekmeği dişler.

Uğraşı alanının bütün gereklerini yerine getiren kişi, çalışmasının verimlerinden yararlanır.

2430. Tutulan (eldeki) sakal yolunur.

Bir suçu birlikte işleyenlerden yakayı ele veren cezayı çeker.

2431. Tutulmayan hırsız beyden büyüktür.

Bkz. "Tutulmayan uğru..."

2432. Tutulmayan uğru[242], beyden doğru. (Tutulmayan hırsız beyden büyüktür.)

Suçu ispatlanamayan, yakayı ele vermeyen hırsız, suç işlememiş gibi yaşar. Özgürlüğün ve egemenliğin keyfini sürer.

2433. Tuz ekmek hakkını bilmeyen kör olur.

Halk böyle inanır: İyiliğini gördüğü, ekmeğini yediği kimseye karşı saygısızlık ve hayınlık eden kişiyi Tanrı cezalandırır.

2434. Tüccar züğürtleyince geçmiş defterleri yoklar.

Bkz. "Müflis bezirgân..."

2435. Türk karır[243], kılıcı karımaz.

Türk ihtiyarlığında bile genç gibi kılıç kullanır.

---

241 top otu: Topu ateşlemekte kullanılan barut.

242 uğru: Hırsız.

243 karımak: İhtiyarlamak.

2436. Türk'ün aklı gözünde.

Türk, gözüyle görmediği şeye kolay kolay inanmaz.

2437. Türk'ün aklı sonradan gelir.

Türk, bir olay karşısında ne yapmak gerektiğini hemen düşünemez. Aradan zaman geçince doğru, sağlam bir davranış yolu bulur ve biraz geç de olsa onu uygular. Ama kimi zaman iş işten geçmiş olur.

2438. Tüy (yüz) güzelliği hamamdan eve, huy (ad, öz) güzelliği Urum'dan Şam'a.

1) Yüz ve vücut güzelliği geçici, huy güzelliği kalıcıdır.

2) Yüzü güzel olanı, ancak çevresindekiler görür, beğenir. Erdemli kişiyi ise uzak ülke insanları bile hayranlıkla anarlar. Krş. "Güzele kırk günde doyulur..."

U

2439. Ucuz alan, pahalı alır (pahalı alan aldanmaz).

Ucuz mal, kötü maldır. Çabucak kullanılamaz duruma gelir; yenisini almak gerekir. Bundan dolayı daha pahalıya mal olur.

2440. Ucuzdur vardır illeti, pahalıdır vardır hikmeti.

Bir malın ucuz olması birtakım nedenlere dayanır: Ya modası geçmiştir, ya çürüktür, ya kaba ve kullanışsızdır, ya da bol bulunan bir nesnedir... Pahalı olmasının da nedenleri vardır: Ya yeni çıkmıştır, ya sağlamdır, ya biçimli ve kullanışlıdır, ya da az bulunan bir nesnedir. Alışverişte bütün bunlar gözönünde bulundurulmalıdır.

2441. Ucuz etin yahnisi (suyu) tatsız (yavan) olur.

Ucuz mal kötüdür. İstenildiği gibi yararlanmaya elverişli değildir.

2442. Ulular köprü olsa basıp geçme.

Büyüklere karşı her zaman saygılı ol. Onlar yüksek bir görevde bulunmasalar, dahası birçoklarınca çiğnenseler bile, sen saygını azaltma.

2443. Ululara havuç (keşir[244]) ekenin yoğunu[245] götüne gider.

Kendisinden büyük kimselerle ortak işe girişen, sonunda yanıldığını anlar. Bu tutumundan büyük zarar görür.

2444. Ulu sözü dinlemeyen, uluyakalır.

Büyük sözü dinlemeyen kimse, türlü türlü sıkıntılara düşer; sızlanır duur.

2445. Ummadığın taş baş yarar.

Elinden bir iş gelmez sandığımız kişi, kendisinden umulmayan önemli işler yapabilir.

2446. Umut, fakirin (garibin) ekmeğidir.

Yoksul kişi, yakında bolluğa, rahata kavuşma umudu içinde yaşar.

2447. Una dökülen yağın zararı yok.

Bir iş yapılırken ölçüyü aşan harcama, o işle ilgisi olmayan bir yakınımıza yarar sağlamışsa üzüntü yaratmaz.

2448. Ustanın çekici bin altın.

Birçok kimsenin uğraşıp yapamadığı bir işi, uzman, küçük bir dokunuşuyla yapıverir. Onun için uzmanın en küçük emeği (bir çekiç vuruşu) bile çok değerlidir. Krş. "Ekmeği ekmekçiye ver..."

2449. Uşağı[246] işe koş, sen de ardına düş.

Bkz. "Çocuğa iş buyuran..."

---

[244] keşir: Havuç.
[245] yoğun: Kalın.
[246] uşak: Çocuk.

2450. Utananın oğlu, kızı olmamış.

Bkz. "Üşenenin oğlu kızı olmamış."

2451. Utanma pazar, dostluğu (mideyi) bozar.

Tanıdıklar arasındaki alışverişte, fiyatın ve ödeme koşullarının belirtilmesine utanılırsa sonunda dostluk bozulur.

2452. Uyku ölümün (küçük) kardeşidir.

Uyuyan kişi, nefes alıp vermesi bir yana ölmüş gibidir. Dünyada olup biten şeylerden haberi yoktur.

2453. Uyku, uykunun mayasıdır.

Bedene gelen ilk uyku, daha uzun bir uykunun mayası olur. İnsanın uyudukça uyuyası gelir.

2454. Uyuyan yılanın kuyruğuna basma.

İlişmezseniz size zararı dokunmayacak olan kişiyi saldırgan duruma getirecek davranışlarda bulunmayınız.

2455. Uzak yerin salığını kervan getirir.

Uzakta bulunanın en doyurucu haberini, yanlarından gelen kimseler getirir.

Ü

2456. Üç elli, yaz belli.

Üç kez elli gün, kasım ayının 8'inde başlar, 150 gün sonra (yani nisan ayının 6. günü -artık yıllarda 5. günü-) biter. Böylece üç kez elli gün geçer. O zaman havanın belirli olarak ısındığı görülür. Krş. "Getir bana hıdrellezi, göstereyim sana yazı."

2457. Üç göç, bir yangın yerini tutar.

Bir yerden başka bir yere taşınırken kimi eşya kırılır, dökülür, kaybolur. Öyle ki üç kez taşınma sonunda bu eşya, yangın artığına döner.

2458. Üç kuruşluk eşeğin beş paralık sıpası olur.

Değersiz kişinin ya da nesnenin verimi de daha değersiz olur.

2459. Üçlenmemiş[247] eken, olmamış biçer.

Gerekli koşullarını yerine getirmeden bir işe başlayan kişi, olumlu sonuç alamaz.

2460. Ürümesini bilmeyen köpek (it), sürüye kurt getirir.

Ölçülü, hesaplı konuşmasını bilmeyen kişi, durup dururken başına dert açar ve çevresindekiler için tehlikeli bir durum yaratır.

---

[247] üçlemek: (Burada) Tarlayı üç kez sürmek.

2461. Ürüyen köpek, ısırmaz (kapmaz).

Bağırıp çağırmakla başkalarını korkutmak isteyen kimseden, saldırı beklenmemelidir. Saldırıda bulunabilse gürültü, patırtıya baş vurmaz.

2462. Üşenenin (utananın, erinenin) oğlu, kızı olmamış.

Bir şey elde etmek isteyen, tembel tembel oturmamalı, onun yolunu tutmalıdır. Nitekim evlenmeye üşenen, ya da utanan kişi, çoluk çocuk sahibi olamaz.

2463. Üşüntü köpek mandayı paralar.

Küçük güçler birleşirse büyük bir güç olur. Örneğin bir araya gelen köpekler -tek başlarına güçlerin yetmediği- bir mandayı paralayabilirler. Krş. "Bir elin nesi var..."

2464. Üveye etme, özünde bulursun; geline etme, kızında bulursun.

Kendi çocuğu bir gün öksüz kalırsa, başkalarının ona kötü davranmasını istemeyen, bugün üvey çocuğuna kötü davranmamalıdır. Kızına, ilcride gelin olarak gittiği yerde kötü davranılmasını istemeyen, şimdi gelinine kötü davranmamalıdır.

2465. Üvey öz olmaz, kemha bez olmaz.

1) Ne kadar iyi davranırsa davransın, ne denli sevgi gösterirse göstersin, üvey anne öz annenin yerini tutmaz. Ne denli benimsenmek istenirse istensin, üvey çocuk, kendi çocuğunun yerine geçemez.

2) Soylu kişi, soysuzca iş yapmaz.

2466. Üzümü(-nü) ye de bağını sorma.

Önemli olan, sana bir nimetin gelmiş olmasıdır. Ondan yararlanmaya bak. Nereden geldiğini bilmene gerek yoktur.

2467. Üzüm üzüme baka baka kararır.

Her zaman bir arada bulunan, arkadaşlık eden kimseler, birbirlerine huy aşılarlar. Krş. "Kişi refikinden azar", "İsin yanına varan...", "İtle yatan..." "Kır atın yanında...", "Topalla gezen...", "Körle yatan...", "Benzeye benzeye yaz, benzeye benzeye kış olur."

V

2468. Vakit, nakittir[248].

Zaman para gibi değerlidir. İşe yaratılmadan geçirilen her saat, bir daha ele geçmemek üzere yitirilen bir hazinedir. Para kazanmanın, daha değerli varlıklar elde etmenin en önemli öğesi de zamandır. Bundan dolayı küçük bir zaman parçası bile boş geçirilmemeli, gereği gibi değerlendirilmelidir.

2469. Vakitsiz öten horozun başını keserler.

Her söz vaktinde ve yerinde söylenmelidir. Bir sözün, zamanı gelmeden söylenmesi, büyük zararlara yol açabilir. Bunun için, uygun olmayan zamanda aklına geleni söyleyen kişi cezalandırılır. Nasıl ki vakitsiz öten horoz, uğursuz sayılarak kesilir.

2470. Vardı bağım malım, gelirdi kardeşlerim; tükendi yağım balım, gelmiyor kardeşlerim.

Varlıklı kişinin eşi, dostu çok olur. Züğürtleşenin yanına kimse uğramaz.

2471. Vardığın yer körse gözünü kapa.

Kişi, çevresindekilerle geçinebilmek için bir dereceye kadar onlara uymak zorundadır. Krş. "Zaman sana uymazsa sen zamana uy."

---

[248] nakit: Para.

2472. Var eli titremez.

Varlıklı kimse, uzun boylu düşünmeden hayırlı işlere yardım eder.

2473. Var evi kerem[249] evi, yok evi verem (elem) evi.

Varlıklı ailenin durumu, konuk ağırlamaya, gereken yerlere yardım etmeye, armağanlar vermeye elverişlidir. Yoksul ailenin evinde, sıkıntı ve dertten başka bir şey bulunmaz.

2474. Varını veren utanmamış.

Kendisinden bir şey istenen kimse, elinde ne varsa onu verir. Bunun, az olmasından ya da düşük nitelikte bulunmasından utanç duymamalıdır.

2475. Varışına gelişim, tarhana aşına bulgur aşım.

Siz başkasına ne kadar yakınlık gösterir, ne kadar değer verirseniz, o da size bu ölçüde yakınlık gösterir, değer verir.

2476. Varlığa güvenilmez.

Bkz. "Güvenme varlığa, düşersin darlığa."

2477. Var ne bilsin yok halinden.

Bkz. "Tok açın halinden bilmez."

2478. Varsa (var mı) pulun, herkes kulun; yoksa (yok mu) pulun, dardır yolun. (Paran varsa cümle âlem kulun; paran yoksa tımarhane yolun).

Zengin olana, herkes kul kurban olur, hizmet eder. Yoksula, kimse yüz vermez. Dahası, bunların adı deliye çıkar.

2479. Varsa hünerin, var her yerde yerin; yoksa hünerin, var her yerde yerin[250].

---

249 kerem: Cömertlik, ihsan.

250 yerinmek: Üzülmek, acınmak.

Hünerli kişinin toplum içinde her zaman iyi bir yeri vardır. Hünersiz kişi de nereye gitse işe yaramadığına, niçin bir iş yapamadığına üzülür.

2480. Var varlatır, yok söyletir.

Varlık, kişiye yüksekten atma ve varlığını artırma gücü verir. Yokluk ise ancak sızlanmaya, yakınmaya yol açar.

2481. Vasiyet ölüm getirmez.

Üzülecek bir durum ortaya çıkarsa ne yapılacağını şimdiden kararlaştırmaktan kimi kişiler ürkerler, kaçınırlar. Üzülecek durumu düşünmek istemezler. Oysa böyle şeyleri düşünmek, gereken önlemleri almak, üzücü durumun gelmesine yol açmaz.

2482. Ver elindeki sapı, git dolan kapı kapı.

Elinde ne varsa şuna buna dağıtan kişi, bir süre sonra bunları başkalarından istemek zorunda kalır.

2483. Veren eli herkes öper.

Yardımını esirgemeyen, eli açık olan kimseye herkes saygı gösterir. Krş. "Veren eli kimse kesmez."

2484. Veren eli kimse kesmez.

Yardımını esirgemeyen, eli açık olan kimsenin iyiliklerine engel olmayı, kendisine kötülük yapmayı kimse istemez. Krş. "Veren eli herkes öper."

2485. Veresiye (borca) şarap içen, iki kez (kere) sarhoş olur.

Veresiye alışveriş eden, iki kez sarsılır: Aldığı zaman, bir süre sonra para ödemenin, üzüntüsünü çeker. Ödeme zamanı gelince de karşılıksız ödeme yapıyormuş gibi sıkıntı duyar.

2486. Verip (de) pişman olmaktan, vermeyip (de) düşman olmak yeğdir[251].

Sizden bir şey (sözgelişi para) isteyen kimseye istediğini verirseniz, çok kez geri alamama durumu belirir. O zaman, verdiğinize pişman olursunuz. Vermezseniz, isteyen kimse size kırılır. Öyle ise vermeli mi, vermemeli mi? Vermemeli. Çünkü, her iki durumda da o kimse ile bozuşacaksınız. Hiç olmazsa paranız, malınız elinizden çıkmamış olur.

2487. Verirsen doyur, vurursan duyur.

Yaptığınız iş, amacın gerçekleşmesini sağlayacak nitelikte olmalıdır: Bir yardımda mı bulunacaksınız? Gerektiği ölçüde yapınız ki işe yarasın. Biriyle dövüşüyor musunuz? Etkili biçimde vurunuz ki yenesiniz.

2488. Verirsen veresiye, batarsın karasuya.

Veresiye bir şey verme. Çünkü alanların borçlarını ödememeleri yüzünden batabilirsin.

2489. Verme malını veresiye, akar gider karasuya.

Bkz. "Verirsen veresiye, batarsın karasuya."

2490. Vermeyince Mabut, ne yapsın Mahmut?

Tanrı, geniş bir yaşama ya da yetenek kısmet etmemişse kulun elinden ne gelir?

2491. Ver yiğidi yiğide, Mevlâ rızkını yetire.

İki gencin evlenmesini kolaylaştırınız. Tanrı rızklarını verir.

2492. Vuran mı yiğit, vur diyen mi? — Vur diyen.

Eylemde bulunan, buyruk kuludur. Asıl sorumluluğu onu eyleme geçiren yüklenmiştir. Krş. "Bey buyurur, cellat keser."

---

[251] yeğ: Daha iyi.

2493. Vurmak da yiğitlik, kaçmak da.

Bir çatışmada üstünlük sağlamak için olanca gücünü kullanmak, övülecek bir şeydir. Yenilme tehlikesi belirince, telefat vermemek için uzaklaşmak da beğenilecek bir tutumdur.

2494. Vücut kocar, gönül kocamaz.

Bkz. "Er kocar, gönül kocamaz."

Y

2495. Yabancı koyun kenara yatar.

Bir yere yeni gelen kimse, çevredekilere pek yanaşmaz. Zaten onlar da kendisini hemen aralarına almazlar.

2496. Ya evlat bir, ya ocak[252] kör[253] (gerek).

Bir hayırlı çocuk, insanın ocağını söndürmemeye, adını andırmaya yeter. Çocuk çoğalırsa, üzüntü artar. Onları yetiştirmek güçleşir. Baba öldükten sonra, aralarında anlaşmazlıklar çıkar. Böyle bir durum ortaya çıkacağına, ocağın kör olması daha iyidir.

2497. Yağına kıymayan çöreğini yoz (kuru, yavan) yer.

Bir iş için gerektiği kadar özveride bulunmayan kişi, sonucun kusurlarını hoş görmelidir. krş. "Kuzusuna kıymayan kebap yiyemez."

2498. Yağırı (yarası) olan gocunur.

Bkz. "Al kaşağıyı gir ahıra..."

2499. Yağ ile yavşan[254], sirke ile tavşan.

Bir yemeğin lezzetli olması için harç esirgenmemelidir. Bol yağ kullanıldıktan sonra, acı bir ot olan yavşandan bile güzel bir yemek yapılır.

---

252 ocak: Aile, soy.

253 kör: (Soy için) Sonu olmayan, sürüp gitmeyen, çocuksuz.

254 yavşan: Acı bir ot.

2500. Yağlı dilimin yoksa, yağlı dilin de mi yok!

Bkz. "Buğday ekmeğin yoksa buğda dilin de mi yok?"

2501. Yağmurda düşmanın koyunu, dostun atı satılsın.

Yağmur altında yünleri ıslanan koyun, pek gösterişsiz duruma düşer. Oysa at, daha çok çevikleşir. Böylece, koyun daha değersiz, at daha değerli görünür.

2502. Yağmur yağsa kış değil mi? Kişi halini bilse hoş değil mi?

Her şeyin, her kişinin bir özelliği, bir niteliği vardır. Bunu, başka türlü göstermeye kalkışmak boştur. Kişinin davranışları, kendi durumuna uygun olmalıdır.

2503. Yağmur yağsın da varsın kerpiççi ağlasın.

Yağmur yağmasından zarar görecekler bulunabilir. Ama yararlanacaklar o denli çoktur ki zarar görecekler düşünülmeyebilir.

2504. Yağ yiyen köpek tüyünden belli olur (bellidir).

Durup dururken yaşama düzeyinde bir yükselme olan kişi, kendisinden şüphe edildiği gibi, çalıp çırpıyor demektir.

2505. Ya işten artar, ya dişten.

Para biriktirmek, ya çok çalışıp çok kazanmakla ya da savurgan olmamakla olur.

2506. Yakın (hayırlı) dost (komşu) hayırsız hısımdan (akrabadan) yeğdir (iyidir).

İlgi ve iyiliklerini görmekte olduğumuz komşu ve dostlarımız, hiçbir ilgisini görmediğimiz hısımlarımızdan, bize daha yakındır.

2507. Yalancı kim? İşittiğini söyleyen.

Kişi, her işittiğini, doğrulamadan, başkasına anlatmamalıdır. İşittiği şey doğru değilse, ya da ağızdan ağıza geçerken değişikliğe uğramışsa, bu, kendisinin uydurduğu bir yalan sanılır.

2508. Yalancının evi yanmış, kimse inanmamış.

Yalan söylemeyi âdet edinen kişinin sözlerine kimse inanmaz. Öyle ki bir gün evinde yangın çıksa da "evim yanıyor, imdat!" diye bağırsa, inanıp yardıma koşan olmaz.

2509. Yalancının mumu yatsıya kadar yanar.

Bir kimsenin söylediği söz yalan ise durum çok geçmeden anlaşılır ve söyleyenin yalancı olduğu ortaya çıkar. (Sanki onun mumu bile yalancıdır ve hava kararmaya başladıktan az sonra tükenip söner.)

2510. Yalancıyı kaçtığı yere kadar kovalamalı.

Bir kişinin yalanını yakalayabilmek için söylediklerini kabul edip sonuca bakmalı. O zaman sözlerinin doğru çıkmadığını kendisi de görecektir.

2511. Yalanın kemiği yok ki boğazına bata.

Bir sözün yalan olduğu bilinir, ancak söylenmesi engellenemez. Krş. "Dilin kemiği yok."

2512. Yalnız kalanı kurt yer.

Yardımcısı bulunmayan kişi, kendini tehlikeden koruyamaz. Krş. "Sürüden ayrılanı..."

2513. Yalnızlık, Allah'a mahsustur (yaraşır).

İnsan toplumsal bir yaratıktır. Ancak toplumsal dayanışma ve iş bölümü içinde yaşayabilir. Tek başına yaşayamaz.

2514. Yalnız öküz, çifte (boyunduruğa) koşulmaz.

İki kişi ile yapılması gereken bir işi tek kişi ile yapmaya kalkışmak yanlıştır.

2515. Yalnız taş, duvar olmaz.

Nasıl, bir tek taş ile duvar örülemezse, insan da tek başına önemli bir iş başaramaz. Başkalarıyla ilişki kurmak, işbirliği yapmak zorundadır. Krş. "Bir elin nesi var...", "Ağaç yaprağıyla gürler.", "Yalnız kalanı kurt yer.", "Yalnızlık Allah'a mahsustur."

2516. Yaman komşu, yaman avrat, yaman at; birinden göç, birin boşa, birin sat.

Sana üç öğüt: Komşun kötü ise başka yere göç, eşin geçimsizse ayrıl, atın azgınsa sat, kurtul.

2517. Yanık yerin otu tez biter.

Kişinin yüreğini yakan acı, az zaman sonra küllenir; yerini yeni ve neşeli duygulara bırakır.

2518. Yanlış da bir nakış.

Düzgün işler arasında yapılan bir yanlış, kimileyin tekdüzeliği gideren bir süs olur.

2519. Yanlış hesap Bağdat'tan döner.

Yanlış bir yolda olduğunu anlayan kişi, bu uğurda ne denli emek ve para harcamış olursa olsun, geri dönüp doğru yola yönelmelidir.

2520. Yanmış harmanın öşrü[255] alınmaz.

Önce verimli iken kazaya uğramış olan şeyden, artık gelir, verim beklenmez.

---

255 öşür: Eskiden toprak ürünlerinden sekizde bir oranında ve ürün olarak alınmış olan vergi. ("Öşür" onda bir demektir. Vergi, çok eski zamanlarda onda bir oranında alınırdı. Sekizde bir vergi alındığı zaman da adı değiştirilmemiştir.)

2521. Ya olduğun gibi görün, ya göründüğün gibi ol.

Dürüst kişi, kendini olduğu gibi gösterir. Kendini olduğundan üstün göstermek içtensizlik ve ikiyüzlülüktür. Kişinin görünüşü, gerçek durumunun aynası olmalıdır.

2522. Yapı taşı, yapıdan (yerde) kalmaz.

Değerli kimse, boşta kalmaz. Kendisine iş verilir. Krş. "Delikli taş..."

2523. Yaprağa yapış, atlas olsun; toprağa yapış, altın olsun.

İpekböceği besleyenler ve çiftçilikle uğraşanlar, emeklerinin doyurucu karşılığını alırlar.

2524. Yara, sıcakken sarılır.

Bir acıyı dindirmek için gereken yardım, geç bırakılmamalı, hemen yapılmalıdır.

2525. Yarası (yağırı) olan gocunur.

Bkz. "Al kaşağıyı, gir ahıra..."

2526. Yâr (dost) beni ansın bir koz ile, o da çürük çıksın.

Bkz. "An beni bir kozla..."

2527. Yarım elma, gönül (hatır) alma. (Gönül alma, bir elma).

Gönül almak, hatır sormak için (yarım elma gibi) küçük bir armağan yeter. Önemli olân, değerli armağan götürmek değil, hatırlayıp aramış olmaktır. Krş. "An beni bir kozla..."

2528. Yarım hekim candan eder, yarım hoca dinden eder.

Bir iş, uzmanına yaptırılmaz da taklitçilere yaptırılırsa, istenilen gibi değil, ters bir sonuç verir. Nitekim hekim dururken, hekimlik taslayan birinin tedavisine başvurulması, insanın hayatına mal ola-

bilir. Bilgisiz din adamı da dine aykırı düşünceler aşılayabilir.

2529. Yarına kalan davadan korkma.

Bir anlaşmazlık başladığında iki taraf çok sinirli olur. Çatışmayı sürdürmek tehlikelere yol açabilir. Görüşme ertelenirse sinirler yatışır. Konu daha serinkanla ele alınır.

2530. Yarınki kazdan bugünkü tavuk (yumurta) yeğdir.

Bkz. "Bugünkü tavuk..."

2531. Yar, yıkıldığı gün tozar.

Bir felâket meydana geldiği anda, büyük bir tepki ve panik yaratır. Ondan sonra, durumun eski ağırlığı kalmaz.

2532. Yaşa yaşa, gör temaşa[256].

İnsan yaşı ilerledikçe iyi, kötü birçok şeyler görür. Hatıra, hayale gelmeyen olaylar ve durumlarla karşılaşır.

2533. Yaşı at pazarında sorarlar.

İnsanların değeri, yaşlarıyla değil, başlarıyla ölçülür. Yaşlarına göre değerleri değişen yaratıklar, hayvanlardır. krş. "Akıl yaşta değil, baştadır."

2534. Yaşın arasında (yanında) kuru da yanar.

Bkz. "Kurunun yanında yaş da yanar."

2535. Yaş kesen, baş keser.

Ağacın çeşit çeşit yararları vardır. Bunları düşünmeyip sadece odununu sağlamak için ağaç kesen, insan canına kıymış gibi büyük bir suç işlemiş olur.

---

256 temaşa: (Burada) Görülecek türlü türlü şeyler.

2536. Yaş yetmiş, iş bitmiş.

İnsan yetmiş yaşına gelince, genellikle, bedence de, kafaca da düşer, çalışamaz olur. Bu durumdaki kimseden, artık verim beklenmemelidir.

2537. Yatan (yatar) arslandan, (kurttan) gezen (yelen)[257] tilki yeğdir (iyidir).

1) Az güçlü olup çalışan, çok güçlü olup çalışmayandan daha başarılı olur.

2) Soylu, güçlü olmadıkları halde geçimlerini sağlamak için çalışanlar; soylu, güçlü olup da tembel tembel oturanlara yeğlenirler. Krş. "Yatanın yürüyene borcu var."

2538. Yatanın, yürüyene borcu var.

1) Çalışmayanın kazancı olmaz. O, her zaman veresiye alışveriş eder. Bunun için sürekli olarak çalışana borcu vardır.

2) Çalışmayarak bir şeyden yararlanan kişi, bu kolaylığı, çalışıp o şeyi ortaya koyana borçludur. Krş. "Yatan arslandan, gezen tilki yeğdir."

2539. Yatan öküze yem yok.

Çalışmayanın gelir beklemeye hakkı yoktur.

2540. Yatan (hasta yatan) ölmez, eceli yeten ölür.

Hasta yatan, eceli gelmemişse ölmez de, sapasağlam biri, eceli gelmişse gezip dolaşırken ölüverir.

2541. Yatar kurttan yeler tilki iyidir.

Bkz. "Yatan arslandan..."

---

257 yelmek: Koşmak.

2542. Yatsının faziletini[258] güveyden sormalı.

Birçok kimseler için, önemli bulunmayan bir durum, kimi kişiler için özel bir önem taşır. (Eskiden güvey, yatsı namazından sonra gerdeğe girerdi.)

2543. Yavaş (yumuşak huylu) atın çiftesi (tekmesi) pek (yavuz) olur.

Yumuşak huylu kimselerin kızması, korkunç olur. Çünkü bunlar, ancak sabırlarını taşıran olaylar karşısında tepki gösterirler. Bunun için davranışları, aşırı bir öfkenin patlamasıdır. Her şeye kızan kimsede, bu denli taşkın öfke bulunmaz.

2544. Yavaş tükürüğün sakala zararı var.

Sert davranmak gereken durumlarda gevşek davranan kişi, bu tutumunun zararını görür.

2545. Yavuz (yürük) at yemini (yavuz it ününü) artırır.

Görevini başarı ile yürüten kişi, bunun mükâfatını görür. Ödüllenince de görevini daha büyük bir çaba ile yapar.

2546. Yavuz[259] hırsız ev sahibini bastırır.

Suçlu kişi, şarlatan ve edepsiz ise, zarar verdiği kimseyi susturur, dahası suçlu çıkarır.

2547. Yaza çıkardık danayı, beğenmez oldu anayı.

Yetiştirdiğimiz, büyüttüğümüz gençler, bizi beğenmezler.

2548. Yazın araması, kışın taraması olmasa herkes besler mandayı.

Güzel şeyin sahibi olmayı kim istemez? Ama her

---

258 fazilet: Yüksek değer.

259 yavuz: Güçlü.

şeyin güzelliği bakımla, uğraşmaklâ sağlanır. İşte bu sıkıntıya herkes katlanamaz.

2549. Yazın başı pişenin, kışın aşı pişer.

1) Yazın güneş altında çalışan, ailesinin kışlık zahiresini kazanır. Krş. "Ağustosta beyni kaynayanın..."

2) Gençliğinde çok çalışıp varlık edinen, hastalığında ve ihtiyarlığında sıkıntı çekmez. Krş. "Yazın gölge kovan..."

2550. Yazın gölge hoş, kışın çuval boş.

1) Yazın keyifli yerlerde tembel tembel oturan, kışın yiyecek bulamaz.

2) Gençliğinde kazanç peşinde koşmayıp zevke dalan, hastalığında ve ihtiyarlığında perişan olur. Krş. 'Yazın gölge kovan...", "Ağustosta gölge kovan...", "Ağustosta yatanı..."

2551. Yazın gölge kovan[260], kışın karın ovar[261].

Yazın çalışmayıp keyif ve zevk ile vakit geçiren çiftçi, nasıl kışın aç kalırsa, çalışma gücü ve ortamı bulunduğu halde zamanını değerlendirmeyen ve geleceğini düşünmeyen kişi de, çalışma olanakları kalmadığı zaman, öylece perişan olur. Krş. "Yazın başı pişenin...", "Yazın gölge hoş...", "Ağustosta gölge kovan..."

2552. Yazın harmana sıçan öküzün kışın yemlikte ağzına gelir.

Geleceği düşünmeden kötü işler yapan kişi, ileride, yaptığı kötülüklerle karşılaşır.

---

260 kovmak: (Burada) Peşine düşmek, arkasından gitmek.

261 ovmak: Ovuşturmak, elini üzerine basarak gezdirmek.

2553. Yazın yanmayan kışın ısınmaz.

Yazın çalışmayan kışın ne odun, ne kömür, ne de yiyecek bulur. Gençliğinde kazanç sağlamamış olan da ihtiyarlığında perişan olur. Krş. "Ağustosta gölge kovan..."

2554. Yazın yersen lokumu, kışın yersin bokumu.

Bkz. "Ağustosta gölge kovan zemheride karnın ovar.", "Gölgeyi hoş gören..."

2555. Yaz yalan, kış gerçek.

Yazın yaşama koşulları hafiftir: Giyim işi özen istemez; nerede olsa barınılır. Kışın durum tersinedir: Giyim, özen ister. Barınacak yer, kapalı ve sıcak olmalıdır. Bu durum, karşılaştığımız çeşitli olaylarda da görülür: Kimi olaylar, önem vermeye değmez, ama kimisi olanca dikkatimiz ve gücümüzle üzerinde durmamızı gerektirir.

2556. Yaz yaz gerek, kış kış.

Her mevsimin kendine özgü koşulları, verimleri vardır. Yaz mevsimi yazlığını, kış mevsimi kışlığını yapmazsa insanların yaşayış düzenleri de bozulur.

2557. Yeğniyi[262] yel alır, ağır yerinde kalır.

Hoppa züppe kimseler, hiçbir yerde barınamazlar; şunun bunun oyuncağı olurlar. Ağırbaşlı olanları kimse tedirgin edemez. Krş. "Ağır yongayı..."

2558. Yel gelen deliği kapamalı.

Beliren tehlikeye karşı önlem alınmalı.

2559. Yel gibi gelen sel gibi gider.

Bkz. "Sel ile gelen, yel ile gider."

---

262 yeğni: Hafif.

2560. Yel kayadan ne koparır (alır, anlar, aparır).

Sağlam karakterli kişiler, sağlam temele dayanan işler, önemsiz etkilerle sarsılamaz.

2561. Yemeğin iyisi hazırıdır.

Tanrı'nın verdiği kısmet, hazır olan yemektir. En iyi yemek budur.

2562. Yemeyenin malını yerler (demine hu çekerler) (üstüne bir bardak su içerler).

Pintinin yemeğe kıyamayarak biriktirdiği malı, sağlığında, gücünün yetmediği kişiler, öldükten sonra da mirasçılar bol bol yerler.

2563. Yenenle yanana ne dayanır!

Yaşam bir tüketim sürecidir. Besin, yakıt gibi gereksemeler, ne denli bol olursa olsun, tüketilir.

2564. Yengece "niçin yan yan gidersin?" demişler; "serde kabadayılık var" (yiğide nice yürürse yaraşır) demiş.

Davranışları herkesinkinden ayrı olan kişi, bu durumunun yeteneksizliğinden değil, kendisinde daha üstün nitelikler bulunmasından kaynaklandığını ileri sürer.

2565. Yenice eleğim, seni nerelere asayım?

Kişi, elde ettiği yeni ve güzel bir şeyi örselememek için büyük özen gösterir. Krş. "Taze bardağın..."

2566. Yeni dosttan vefa gelmez.

Bkz. "Eski dost düşman olmaz..."

2567. Yenliceği yel atmış, götüne diken batmış.

Ağırbaşlı olmayan kişi, her yere burnunu sokar; bundan da zarar görür.

2568. Yerdeki yüze basılmaz (kimse basmaz).

Alçakgönüllü olanları kimse hor görmez, tepelemez. Herkes onları korur.

2569. Yerdiğin[263] oğlan (küçük) yer tutar.

Bugün beğenmediğiniz, kendisinde yetenek bulmadığınız çocuğun, zamanla bilgisi, görgüsü artar; toplumda önemli bir yeri olur.

2570. Yerinden oynayan yetmiş kazaya uğrar; en küçüğü ölüm.

Bir yere yeleşmiş ya da iyi bir düzen kurmuş olan kişi zorunlu bir neden yokken yerini ve işini değiştirirse ölümden beter güçlüklerle karşılaşır.

2571. Yerine düşmeyen gelin yerine yerine[264], boyuna düşmeyen esvap sürüne sürüne eskir.

Kendine uygun bir evlenme yapamayan kız, yerine yerine helak olur. Boya göre dikilmemiş elbise de yerde sürünerek yıpranır gider.

2572. Yerini bilmeyen, yılda bir kat urba eskitir.

Hangi alanda çalışabileceğini önceden iyi kestirememiş olan kişi, sık sık yer ve iş değiştirme yüzünden hayli zarar görür.

2573. Yerin kulağı var.

Bir konu, iki kişi arasında gizli olarak konuşulsa bile duyulur. Bir süre sonra hiç hatır ve hayale gelmeyen kimselerin onu işittiği ortaya çıkar. Sanki konuşma yeri, herkesin kulağıdır.

2574. Yetişemediğin köyün alt tarafında (beri yanında) yat.

Yapmak istediğiniz şeyi eksiksiz olarak başaramıyor-

263 yermek: Kötü yönlerini söylemek, kötü diye nitelemek.
264 yerinmek: Üzüntü duymak, acımak, pişman olmak.

sanız, kendinizi boş yere zorlamayıp yapabildiğiniz kadarıyla yetinmeniz gerekir.

2575. Yılana yumuşak diye el sunma.

Kişi, yumuşak huylu görünen herkese aldanmamalı; zararsız sanılan her şeye yanaşmamalı; tehlikeli bir durumla karşılaşabileceğini düşünmelidir. Krş. "Her deliğe elini sokma..."

2576. Yılanın başı küçükken ezilir.

Büyüyeceği belli olan her tehlike, daha başta önlenmeli; düşman güçlenip büyük zarar verecek duruma gelmeden ezilmelidir.

2577. Yılanın sevmediği ot, deliğinin ağzında biter.

Başkalarına kötülük etmek isteyenler, karşılarında hep hoşlanmadıkları şeyleri bulurlar.

2578. Yılan kendi eğriliğine bakmaz da "devenin boynu eğri" der.

Bkz. "Kazan kazana kara demiş."

2579. Yılan ne kadar eğri gitse deliğine doğru girer.

Yabancılarla ilişkisinde dürüst davranmayan kişi yakınlarına karşı doğruluktan ayrılmaz.

2580. Yılan sokan uyumuş, aç kalan uyumamış.

Aç kalan, yılan sokandan daha çok acı çeker.

2581. Yılın eksiğini nisan getirir, nisanın eksiğini yıl getirmez.

Tarım için bütün yıl elverişsiz geçse de nisan ayı elverişli olsa tam ürün alınır. Ama bütün yıl elverişli geçse bile nisan elverişsiz olursa, iyi ürün alınamaz.

2582. Yıl uğursuzun.

Öyle bir zamandayız ki arsız, yüzsüz kişiler el üs-

tünde tutulmakta ve işlerini, ağırbaşlı, dürüst kimselerden daha iyi yürütmektedirler.

2583. Yırtıcı (alıcı) kuşun ömrü az olur.

Başkalarına saldırmayı huy edinen kişilerin düşmanları çok olur. Çok geçmeden bu düşmanlar da onun canına kıyarlar.

2584. Yırtılan Deli Ahmet'in yakası.

Bkz. "Dert Deli Ahmet'in başında."

2585. Yiğidim yiğit olsun da yerim çalı dibi olsun.

Bkz. "Erim er olsun da..."

2586. Yiğidin malı meydandadır.

Cömert kimsenin malı herkesin yararlanmasına açıktır.

2587. Yiğidin sözü, demirin kertiği[265].

Mert adam sözünden dönmez. Bu söz, demirin kertiği gibi besbelli ve ortadadır; değişmez.

2588. Yiğidin yiğide ekmeği ödünç, kötüye sadaka.

Sofrası açık olana konuk olan iyilik bilir kişi, bunun altında kalmaz. Bu anlayışta olmayan konuğa karşılıksız bir iyilik edilmiş olur.

2589. Yiğit arkasından vurulmaz.

1) Bir kimseyi yokluğunda ve savunmasını yapamayacağı bir durumda kötülemeye, yıkmaya çalışmak mert adam işi değildir.

2) Mert olan, yüz yüze dövüşür.

2590. Yiğit başından devlet ırak değildir.

Bir gencin zengin olması her zaman beklenebilir.

---

265 kertik: Çentik.

2591. Yiğit bin yaşar, fırsat bir düşer.

Bir yiğidin eline ömrü boyunca bir kez çok önemli bir fırsat geçer. Bunu kaçırmamalıdır.

2592. Yiğit ekmeğiyle yiğit beslenir.

Yiğitler, yiğit kimseleri korurlar. Yiğit kimseler de ancak yiğitlerin yanında barınırlar.

2593. Yiğit lakabıyla anılır.

Yiğit, ya güzel, ya çirkin bir lakapla anılır. O, çirkin olan lakabını değiştirmeyi düşünmez. Çünkü önemli olan, kendisinin iyi adı, ünüdür. Çirkin lakap, bu iyi adı lekelmeez.

2594. Yiğit meydanda belli olur.

Sözle atıp tutmak kolaydır. Asıl marifet, iş başında kendini göstermektir.

2595. Yiğit yarasına yiğit katlanır.

Yiğitten gelen ağır saldırıyı ancak yiğit olan kaldırabilir.

2596. Yiğit yiğide at bağışlar.

Yiğit, arkadaşı için her sıkıntıya katlanır. Onun işine yarar diye en değerli varlığını bile bağışlar.

2596. Yiyen bilmez, doğrayan bilir.

Bkz. "Soğanın acısını yiyen bilmez..."

2597. Yoğun canı alınmaz.

İstenen şey, vermesi beklenen kişide yoksa istemekte direnmenin anlamı yoktur. Size ne versin, canını mı?

2598. Yoğun incelene kadar ince üzülür.

Bkz. "Kalın incelene kadar..."

2599. Yoğurdum (ayranım) ekşidir diyen olmaz.

Bkz. "Kimse ayranım ekşi demez."

2600. Yok büyümez, arık[266] büyür.

Hiç yoktan bir şey üremez. Ama az olan nesneler çoğalır; küçük varlıklar, gelişir, büyür.

2601. Yoksul âlâ ata binse, selâm almaz.

Görmemiş kimse (geçici olarak bile) görmüşlerin durumuna erse, herkese yüksekten bakar; kimseye selâm vermez olur.

2602. Yoktan yonga çıkmaz.

Varlıklı olmayan kimseden, başkasına yardım etmesi beklenemez; bilgisiz kimseden bir şey öğrenilemez... Krş. "İmam evinden aş, ölüm gözünden yaş çıkmaz."

2603. Yola yoğurt dökmüş var mı?

Hiç kimse gereği yokken savurganlık yapmaz.

2604. Yol bilen kervana katılmaz.

Bir işi kendi başına yapabilecek olan, başkalarının yardımına gereklik duymaz.

2605. Yolcu yolunda gerek.

Yolculuk yapacak olan kimse şu, bu nedenle vakit geçirmemeli, bir an önce yola çıkmalıdır.

2606. Yoldan (yol ile) giden yorulmaz.

Bir işi yoluyla, yöntemiyle yapan güçlük çekmez.

2607. Yoldan kal, yoldaştan kalma.

Yolculukta arkadaş çok önemlidir. İnsan, iyi bir arkadaşla yolculuk yapmak için, gerekirse yolculuğunu geri bırakmalıdır.

2608. Yol ile giden yorulmaz.

Bkz. "Yoldan giden yorulmaz."

---

[266] arık: Zayıf.

2609. Yol sormakla bulunur.

Bir işte izlenecek doğru yol, bilenlerden sorulmakla öğrenilir. Krş. "Sora sora Bağdat bulunur."

2610. Yol yürümekle, borç ödemekle (vermekle) (tükenir) (biter).

Nasıl yol yürümekle, borç ödemekle bitirilirse, yapılacak herhangi bir iş de üzerinde sürekli olarak çalışmakla başarılır.

2611. Yorgun eşeğin (öküzün) çüş (ıslık) canına minnet.

Verilen dinlenme fırsatı, yorgun kişiyi çok sevindirir.

2612. Yularsız ata binilmez.

Bir disipline bağlı olmayan işin başına geçmek doğru değildir. Krş. "Yularsız deve yedilmez."

2613. Yularsız deve yedilmez[267].

Disipline bağlı olmayan kişi, istenildiği gibi yönetilemez. Krş. "Yularsız ata binilmez."

2614. Yumurtada kıl bitmez.

Kısır ortamdan verim beklenmez.

2615. Yumurtadan çıkan yine yumurta çıkarır.

Her canlı soyuna çeker; soyunun özelliklerini taşır.

2616. Yumurtlayan tavuk bağırgan olur.

Çalışkan ve verimli kişi, kendini göstermek ve yaptığı yararlı işi herkese duyurmak için sesini yükseltir.

2617. Yumuşak huylu atın çiftesi pek olur.

Bkz. "Yavaş atın..."

2618. Yurdun otlusundan kutlusu yeğdir.

İnsan, üzerinde rahat yaşamadıktan sonra yurdu verimli olmuş, neye yarar?

---

267 yedilmek: Yedekte götürülmek, birinin peşi sıra çekilip götürülmek.

2619. Yuvarlanan taş yosun tutmaz.

Durmadan yer, yurt değiştiren kimse, eşya, varlık edinemez.

2620. Yuvayı yapan dişi kuştur. (Yuvayı dişi kuş yapar).

Bir evin yönetim, geçim düzenini ve ailenin mutluluk içinde yaşamasını kadın sağlar.

2621. Yuyucunun hakkı eline geçsin de ölü ister cennete gitsin ister cehenneme.

Ücret karşılığında iş yapan, alacağı paradan başka bir şey düşünmez. Yaptığı işin sahibine kaça mal olacağı gibi şeyler umurunda değildir.

2622. Yük altında (yüklü) eşek anırmaz.

Ağır bir iş altında bunalmış olan kişi, bu durumdan kurtulmadan birtakım istekler peşinde koşmamalı, örneğin borçlu borcunu ödemeden gücünü aşan giderlerden sakınmalı; bir karşılaşmada yenilen, yüksekten konuşmamalıdır.

2623. Yük altında eşek kalır.

İnsan olan, bir kimseden gördüğü iyiliğin altında kalmaz.

2624. Yüksek dağın başı dumanlı olur.

Önemli işlerin başında bulunanlar, sürekli olarak sorumluluklarının sıkıntısı içinde olurlar.

2625. Yürük[268] ata kamçı olmaz. (Yürük at kamçı değdirmez).

İşini ivedilik ve yeterlikle yapan kişiyi sıkıştırmak gerekmez.

---

268 yürük: Hızlı yürüyen.

2626. Yürük ata paha olmaz.

İşini ivedilik ve yeterlikle başaran kimsenin değeri çok büyüktür.

2627. Yürük at yemini artırır.

Bkz. "Yavuz at yemini artırır."

2628. Yüz elli, yaz belli.

Bkz."Kasım yüz elli..."

2629. Yüz güzelliği hamamdan eve, öz güzelliği Urum'dan Şam'a.

Bkz. "Tüy güzelliği hamamdan eve..."

2630. Yüzü güzele kırk günde doyulur; huyu güzele kırk yılda doyulmaz.

İlişki kurulacak bir kimsede aranması gereken en önemli nitelik, huy güzelliğidir.

2631. Yüzü güzel olanın huyu (da) güzel olur.

İnsanın yüzü, içinin aynasıdır. Güleryüz her zaman güzeldir: Hoşgörülü, iyi niyetli, uyuşma eğilimli, temiz yürekli kişilerde bulunur. İçinde kötülük yatan kişinin duyguları da yüzüne vurur, kendisini çirkinleştirir. Bundan dolayı yüzünü güzel bulduğumuz kimsenin, anlarız ki huyu da güzeldir.

2632. Yüz verdik Ali'ye (deliye) geldi sıçtı halıya.

Değmemesine karşın kendisine önem verilen eğitimsiz, anlayışsız kişi şımarır; terbiyesizce davranışlarda bulunur.

2633. Yüz verme arsız olur, az verme hırsız olur.

Bkz. "Çok söyleme arsız edersin..."

2634. Yüz yüzden utanır.

Bir kimse, kendisine karşı saygı gösteren kişiden yapmasını isteyeceği şeyi, doğrudan doğruya kendisi söylerse daha etkili olur. Başkasıyla haber yollayarak isterse o kadar etkili olmaz.

Z

2635. Zahirenin (çiftçinin) ambarı sabanın ucundadır.

İyi sonuç almak isteyen, işine dört elle sarılmalıdır. Nitekim toprak, iyi sürülürse bol ürün verir.

2636. Zahmetsiz rahmet olmaz.

Sıkıntı çekilmeden, uğraşılmadan, istenilen güzel sonuç elde edilemez.

2637. Zaman sana uymazsa sen zamana uy.

Yaşadığın zamanın koşulları ve çevrendekilerin gidişi senin tutumuna uygun değilse, sen onlara uymalısın. Krş. "Vardığın yer körse bir gözünü kapa."

2638. Zararın neresinden dönülse kârdır.

Sürüp giden zararlı bir işten ne denli erken vazgeçersek, daha sonra uğrayacağımız zararı o denli azaltmış, sonuç olarak o kadar kâr etmiş oluruz.

2639. Zayi olan koyunun kuyruğu büyük olur.

Bkz. "Kaçan balık büyük olur."

2640. Zemheride[269] kar (yağmur) yağmadan kan (zehir) yağması iyi.

Zemheride kar, yağmur yağarsa çiftçilerin o mev-

---

269 zemheri: (Arapça "zemherir"den) Kışın, 22 aralıkla 1 şubat arasındaki kırk günlük zorlu zamanı. Erbain.

simdeki tarla işlerini yapmalarına, tarlayı sürmelerine engel olur. Bu yüzden o yıl iyi ürün alınamaz. Krş. "Zemheride sür de..."

2641. Zemheride sür de çalı ile sür.

İyi verim alabilmek için tarlayı zemheride her halde sürmek gerekir. Derin, dikkatli sürülmese, şöyle bir yüzeyden olsa bile. Krş. "Zemheride kar yağmadan..."

2642. Zemheride yoğurt isteyen cebinde bir inek taşır.

Gerçekleşmesi güç bir şey isteyen kimse, isteğini gerçekleştirecek çareyi bulmak zorundadır. Krş. "Canı kaymak isteyen...", "Kaymağı seven...", "Aşure yemeye giden..", "Canı kaymak isteyen..", "Pilav yiyen.."

2643. Zengin arabasını dağdan aşırır, züğürt düz ovada yolunu şaşırır.

Zengin, para gücüyle en zor işleri başarır. Züğürt, parasızlık yüzünden, en kolay işi başaramaz.

2644. Zengin ateş dökecek olsa fukara götünü saksı eder.

1) Zengin bir iş yapmaya kalkışsa, fakir o yorulmasın diye hemen o işi üstlenip yapar.

2) Zenginin istemeyip attığı şeyi fakir mal bulmuş mağrıbi gibi kapar. Krş. "Devenin tüyü eşeğe toy olur."

2645. Zengin giyerse "sağlıcakla", fakir giyerse "nerden buldu ki" derler.

Zenginin gösterişli giysiler giymesi doğal karşılanır. Fakirin düzgünce giyinmesi yadırganır, çok görülür.

2646. Zenginin azgını, kürk giyer yaz günü.

Para, kimi kişileri gösterişe ve budalaca savurganlığa sürükler.

2647. Zenginin basması ipekli görünür.

Zengin ne giyse, ne yese, ne yapsa en pahalısını yeğlemiş sanılır.

2648. Zenginin horozu bile yumurtlar.

Paralı kişi, kısır sanılan işlerden bile kâr sağlama yolunu bulur.

2649. Zenginin iki dünyası da mamurdur[270].

Varlıklı kişi, bu dünyada gönlünce yaşar. İbadet sayılan, yoksullara, hayır işlerine yardımlarıyla da öbür dünya rahatını sağlar.

2650. Zenginin malı, züğürdün çenesini yorar.

Züğürtler, zenginlerin malları üzerine konuşur, dururlar. Bu konuşma, onların çenesini yormaktan başka bir işe yaramaz.

2651. Zengin kesesini döver, züğürt dizini.

Bir işi yapmak gerektiği zaman, zengin "işte para" diye kesesini döver. Züğürt ise, yapmak istediği işi parasızlık yüzünden yapamayacağı için dizini döver.

2652. Zenginin tavuğu iki sarılı yumurtlar.

Bkz. "Zenginin horozu bile yumurtlar."

2653. Zengin silkinse fakir bay olur.

Zengin, kazancının küçük bir parçasını verse fakir gönenir, zenginleşmiş gibi olur. Krş. "Devenin tüyü eşeğe tay olur..."

2654. Zerdâliden kaval olmaz, al zurnadan haberi.

Bir işin iyi yapılabilmesi, gereken koşulların gerçekleşmesine bağlıdır. İşe yaramayan araçlarla beğenilecek bir sonuç elde edilemez.

---

270 mamur: Bayındır, bakımlı, güzel.

2655. Zeyrek kuş iki ayağından tutulur.

Bkz. "Ayyar tilki art ayağından tutulur."

2656. Zeytin dededen, incir babadan kalmalı.

Krş. "Bağ babadan, zeytin dededen kalmalı."

2657. Zırva tevil[271] götürmez.

Saçma söz -ne denli akla yatacak bir anlamla yorumlanmak istenirse istensin- niteliğini değiştirmez.

2658. Zora, beylerin borcu var(-dır). (Hırsıza beyler de borçlu).

Zor kullanan kişilerin istediğini en güçlü kimseler bile verirler.

2659. Zora dağlar dayanmaz.

Zor kullanan kişilere, çok güçlü sanılan kimseler bile boyun eğer.

2660. Zor kapıdan girerse, şeriat bacadan çıkar.

Zorbalığın hüküm sürdüğü yerde din, yasa buyrukları yürümez.

2661. Zorla güzellik olmaz.

Kişiye, beğenmediği şey zorla beğendirilemez.

2662. Zor oyunu bozar.

Bir kişi, kurala uygun olarak yürümekte olan işi, istediği yola çevirmek için zor kullanırsa, artık kural söz konusu olamaz. Güçlü olan istediğini yapar.

2663. Zurnada peşrev[272] olmaz (ne çıkarsa bahtına).

Rasgele yapılan plansız işte yöntem, kural aranmaz. İş, kendi kendine nasıl yürürse yürür.

---

271 tevil: Söz kaçamağı.

272 peşrev: Özel yöntemi bulunan bir müzik parçası.

2664. Züğürtleyen bezirgân, eski defterleri yoklar.

Bkz. "Müflis bezirgân..."

2665. Züğürtlük, zadeliği[273] bozar.

Soylu kimse züğürtleyince, soyluluğu unutulur.

2666. Züğürt olup düşünmektense, uyuz olup kaşınmak yeğdir.

Uyuz olup kaşınmak, insanı çok rahatsız eder. Ama züğürtlük dolayısıyla "ne yapacağım" diye düşünmek, daha çok rahatsız eder.

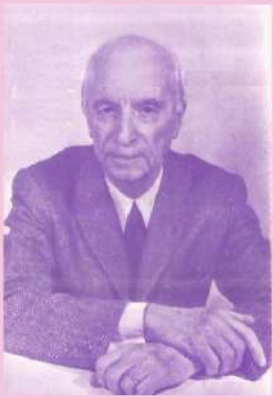
2667. Zürafanın[274] düşkünü, beyaz giyer kış günü.

Bkz. "Eşkıyanın düşkünü..."

---

[273] zadelik: Soyluluk.

[274] zürafa: Kibarlar.

ÖMER ASIM AKSOY, Gaziantep'li ve 1898 doğumludur. İlk ve orta öğrenimini Gaziantep'te, yüksek öğrenimini İstanbul Hukuk Fakültesi'nde bitirdi. Savcılık, avukatlık, edebiyat öğretmenliği, Öğretmenler Derneği ve Halkevi Başkanlığı, özel okul müdürlüğü, gazetecilik gibi bilimsel ve toplumsal kurumlarda görevler üstlendi. Gaziantep savaşına da katıldı. 1935-1950 yılları arasında dört dönem Gaziantep milletvekili seçildi. 1940-1983 arasında Türk Dil Kurumu Yönetim Kurulu üyesi ve Derleme-Tarama Kolu Başkanı, Genel Yazman ve Türk Dili Dergisi Sorumlu Müdürü olarak kırküç yıl yoğun çalışma sürdürdü. Dilimizi özleştirme akımının ileri gelenlerinden olan Aksoy, **Edebiyat Dersleri, Gaziantep Ağzı (3 cilt), Hasırcıoğlu, Mütercim Asım, Şeyh Ahmet ve Nazmü'l-leal, Hasan Ayni ve Nazmü'l-Cevahir, Öz Türkçe Dersleri, En Gerekli Sözcükler, Dil Üzerine, Derleme Sözlüğü (12 cilt), Tarama Sözlüğü (8 cilt), Atatürk ve Dil Devrimi, Gelişen ve Özleşen Dilimiz, Özleştirme Durdurulamaz, Dil Gerçeği, Dil Yanlışları, Ana Yazım Kılavuzu** gibi —sayıları birkaç düzineyi bulan— yapıtlarıyla, gazete ve dergilerde çıkan bilimsel yazıları ve eleştirileriyle haklı bir ün kazandı.

Türk dili ve edebiyatı konularındaki değerli çalışmalarından dolayı, Gaziantep Üniversitesi kendisine "fahri doktor" unvanı verdi.

Geçen yıl altıncı kez bastığımız ve kısa sürede bittiğinden bu yıl yedinci baskısını yayınladığımız **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü (2 cilt)**, bu konuya büyük bir aydınlık ve açıklık getiren, uzun yılların incelemeleri ürünü, özgün ve ölmez bir yapıttır.

ISBN 975-10-0125-0